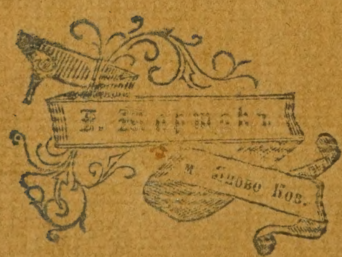

Г. Картакъ
м Ипово Ков.

כתבי א. ז. רבינוביץ

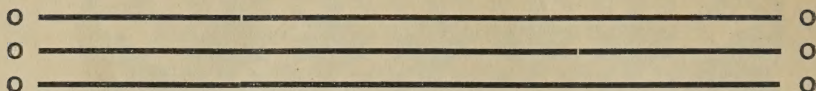
בהוצאת ועד היובל

המחיר רובל אחד.

כתבי א. ז. רבינוביץ.

בדפוס של יוסף פישער קראקא. (גראדגאססע 62)

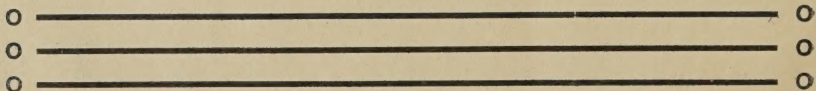

כתבי

א. ז. רבינוביץ

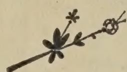
בהוצאת ועד היובל

לוח המפתחות:

מרשימות רופא צעיר.

(ציור).

(לזכר נשמת אמי גולדה חיה)

אשה זקנה הובאה אלי אל בית החולים.

אנכי ידעתי את האשה. בשכונתי ישבה, ופעמים אחדות סרתי אל משכנה הדל לרפאותה.

היא היתה אלמנת סופר סת"ם, אשר לפני שנים אחדות מת בשחפת. כל גואל וקרוב לא היו לה בעיר, גם בן או בת לא היו לה, ורק אשה, אשר היתה כלתה מלפנים בהיות בנה חי, אספה אותה אל משכנה ברחמים.

— כלתי היא אשה צדקנית — אמרה הזקנה — כי הואילה לאסוף אותי אליה. את האמת לא אכחד, כי בני לא התנהג עמה כשורה. הוא היה מתקוטט עמה תמיד, ועם כל פרוטה אשר היה נותן לה, היה מוציא ממנה את לשד עצמותיה. אנכי ראיתי, כי הצדק עמה, אבל יראתי לבוא עמו בריב, פן אביאנו לידי עברה חמורה, להקל בכבוד אם. סוף דבר רק לשמוח היה עליה, כי הופר הקשר בינינו, כי לקח אלהים את בני אליו; ובכל זאת לבה טוב אלי מאד, והיא מכלכלת אותי בכבוד. רק צר לי, בראותי כי כבד ממנה למצוא לחמה לנפשה, ואנכי עוד עליה למשא.

אנכי בדקתי אותה, ראיתי כי עלי לעשות לה אופרַציה, אופרציה קשה, אשר גם הצעירות תמותנה בה לרוב בעודן תחת המאכלת, ומה גם אשה זקנה כזאת, גל של עצמות.

הגדתי לה את אשר בלבי.

— אולי אפשר להמציא לי רפואה באופן אחר, בלי אופרציה? — שאלתני האשה בתחנונים.

— אי אפשר, זקנתי, אי אפשר. חובתי היא להגיד לך, כי האופרציה בחזקת סכנה, ואף כי לאשה זקנה ורפת־כח כמוך.

את הדברים האחרונים הטעמתי לה ביחוד. שמח הייתי, לו השמיעתני כי איננה חפצה באופרציה. לא נעים לרופא להיות משרת למלאך המות, לפנות לפניו את הדרך...

— כמה ימי שני חייך ?—שאלתיה.

— לא ידעתי אל נכון, ואולם יותר משבעים.

— אם כן הִוָּעצי עם קרובותיך.

— מי הן קרובותי ? מלכה כלתי נסעה מזה לשבת בכפר, ואנכי גלמודה, כמו מאבן נולדתי.

— אם כן הועצי בנפשך והגידי לי את אשר החלטת — חכות לא נוכל.

— האם ברור בעיניך, כי בלי אופרציה לא אחיה ? — שאלה האשה.

— ברור כשמש.

— ואם תעשה את האופרציה, האפשר כי אחיה ?

— אפשר, אף כי הסכנה רבה מאד.

— אם כן חובה עלי לתת לך לעשות את אשר תעשה,—אמרה האשה בהחלט.

— מדוע תאמרי חובה ? יען כי חפצה את בחיים ?—שאלתיה.

— למה זה אפוא אחפץ בחיים ?—ענתה האשה — חיי מרים מאד, לפעמים מרים ממות ; הידעת את אשר חכמים אומרים : „כל המצפה לשלחן חברו עולם חשך בעדו" ? ואף כי לשלחן אשה עניה ככלתי.

— ובכל זאת אַת אומרת, כי חובה עליך לתת לי לעשות את האופרציה ?

— כן אדוני ! חובה עלינו לשמור את הפקדון, אשר הפקיד הבורא בידינו. כל זמן שבעל הפקדון לא בא לתבוע את פקדונו, אנו חיבים לשמרו בשמירה מעולה. דבר קל הוא לשמור את חיינו בשעה שחיינו נעימים עלינו ואנחנו מתענגים עליהם, אבל לשמור את חיינו, בשעה שטוב מהם המות — זה הוא נסיון, ועלינו לעמוד בנסיון, כי על כן אנחנו עברים, מבני בניו של אברהם אבינו, אשר נתנסה בעשרה נסיונות.

הבינותי כי מדברת היא את דבריה אלה לא לי, כי אם לנפשה : היא בקשה לחזק את רוחה.

— בקשה אחת קטנה לי אליך, אדוני,—אמרה האשה אחרי אשר החרישה מעט — אל נא תשב את פני.

— דברי. אם אוכל, הנני למלא את בקשתך בחפץ לב.

— אם אמות, הגידה נא לבעלי חברה קדישא, כי מלבושים כבר

הכינותי לי לדרכי הרחוקה, והם מונחים בארגזי. אינני חפצה להיות נקברת בתכריכים אשר לא לי. אלה אשר הכינותי, לי הם, ברוך השם. בחיי בעלי אספתי את הכסף; לא העלמתי ממנו, חלילה, פרוטה. התבטיחני למלא את שאלתי?

— הנני מבטיחך.

— תודה רבה לך,—אמרה האשה ברגש, כמו עשיתי באמת עמה טובה רבה. — די לי כי אני שבעה בעולם הזה מלחם זרים, לחם של בושה וכלמה; לכל הפחות שם, לעולם הבא, אבואה נא כאדם חפשי במלבושי אני. עתה, אדוני, הרשני נא רגעים אחדים להתחשב עם יוצרי.

היא הוציאה את סדורה ממראשותיה, ותחל להתפלל תפלות ודוי.

אנכי פניתי מעליה לראות בחולים אחרים אשר בבית.

— הנכונה את?—אמרתי אל הזקנה בשובי.

היא שכבה שוקטה ושאננה. מוכנה היתה לא רק למות, כי אם גם לחיים.

שאוני, אם ככה נגזר עלי.

— עד אשר אבדה בינתה לא חדלה מקרוא את פסוקיה.

* *
*

האופרציה עלתה יפה.

אנכי, כמובן, שמחתי על הדבר הזה מאד, ולא לפלא הוא כי שמתי עליה את עיני ביחוד, להחלימה על פי כל התחבלות אשר היו בידי.

— מה שלומך, זקנה?—שאלתי אותה כעבור ימים אחדים.

— לכתחלה לא היה הדבר כדאי,—ענתה האשה במנוחה.

התשובה הזאת לא היתה נעימה לי כלל. האמנם תוהה היא על אשר השיבותי אותה אל החיים?

— מה הדבר אשר לא היה כדאי? האופרציה? שאלתיה.

— לא, לא כדאי היה לכתחלה לחטוא ולסבול אחרי כן יסורים כאלה, ענתה האשה.

— האמנם תחשבי, כי היסורים באו עליך בגלל חטאותיך?—שאלתי את הזקנה.

— בזה אין להטיל ספק,—ענתה האשה. — החכמים אומרים: אין יסורים בלי חטא. ובעלי גם הוא אמר, כי רק יחידי סגולה סובלים בגלל

חטאים אשר חטאו אחרים. ומדרגה זאת, אמר, היא מדרגה רמה, כי יסורים כאלה הם מיסורי הצדיקים, ואותם אנחנו מחוייבים בודאי לקבל באהבה, אם זכינו לכפר בהם את עון הדור.

— לא יחידי סגולה, אמרתי לה, כי אם הרבה, הרבה מאד סובלים בגלל חטאות זרים, חטאות הצבור והיחיד. ואל נכון גם את הנך אחת מהן.

עיניה האירו מאור שמחה, בשמעה את דברי אלה, אשר הבינה אותם על פי דרכה. נעים היה לה למנות את עצמה רגע בין בני העליה, אשר תעודתם תעודה רמה, להיות כפרת הדור.

— לא, אדוני, אמרה האשה, אחרי רגעי דממה אחדים: — כתפי צרות מנשוא עליהן משא כבד כזה. בעלי, זכרונו־לברכה, היה צדיק באמת, יום ולילה עסק בתורה, ואנכי מה? אשה חוטאת.

* * *

מקץ שלשה שבועות נתרפאה האשה כלה.

אנכי לא מהרתי לשלח אותה מבית החולים, כי ידעתי אשר אין מחכה לשובה. אבל סוף סוף הגיעה העת לפנות את המטה לחולה אחרת.

— הנה, זקנתי — אמרתי לה — הגיעה השעה להפרד ממך. הודות לאלהים, הנה נרפאת כלך, עת לך לצאת לחפשי.

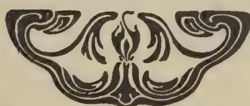
— בעלי, זכרונו־לברכה, אמר כי רק המת הוא חפשי. האדם החי איננו חפשי, כל עודו חי.

— האמנם?

— איננו חפשי מעבודת הבורא, איננו חפשי מלשאת את משא חחיים, „על כרחך אתה חי"...

* * *

אמנם, אשה אשר כזאת איננה יראה כל אופרציה.

מאיר הַשַּׁמָּשׁ.

(ספור).

א.

השכחת, מאיר, כי חמישי בשבת היום ולנו אין עוד גם קמח לחלות, — אמרה רחל לבעלה.

— ומה אעשה, רחל? ימי „הספירה" עתה, וההכנסה מעטה. פתחי נא את „קשריך" והוצאת משם די צרכי השבת, ובעת אחרת אשלם לך.

— למה תדבר הבל? — ענתה האשה בכעס, — אחת נשבעתי ומשבועתי לא אשיב: תיבש ידי אם אגע בכסף ההוא, כי קדש הוא לנדוניא לשפרה בתנו.

— שפרה בתנו! — שנה האיש בשחוק — אמנם בת בוגרת היא! יודעת היטיב לשחק בצעצועים. הוי, רחל! בטחונך בה' רפה מאד. הנותן לה חיים, הוא יזמין לה גם חתן טוב, גם נדוניא רבה, ולמה תדאגי לה כה?

— ואיככה אבטח?—ענתה האשה בתלונה, — ואנכי הלא רואה את עשרך מה רב הוא... זה עשרים וחמש שנה, תהלה לאל, אנכי עמך ומה מצאתי בביתך? — אך לחם צר ומים לחץ. גם זוג מנעלים לא מצאתי לקנות מכסף פרנסתך, ולמה לשוא איחל כי תשיג ידנו לתת נדוניא לבתנו, אם לא אכין בעוד מועד?

— ה' הטוב יכפר בעדך — אמר האיש באנחה. — אסור לדבר בדברים האלה.

— מחילה, סליחה וכפרה!—הוסיפה האשה להתלונן מקצר אפים, — אבל כסף לצרכי השבת מאין נקח?

— „עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות", הורונו חכמינו ז"ל. אם אין לחם חטה, נאכל לחם דגן, ואם אין בשר, תטמיני מאכלי חלב. —

— הוי, גבר הפכפך! — קראה האשה; — פעם הוא מתחסר כמלאך, ופעם נקל בעיניו גם לחלל את השבת. להטמין לשבת מאכלי חלב! הנשמע כדבר הזה? הכי בכפר אנחנו יושבים? הלא ברחוב המקולין מושבנו. ואנחנו נטמין מאכלי חלב? — היה לא תהיה כזאת!

— אבל מה אעשה? — שאל מאיר.

— אם אפסה לך כל תקוה להשיג כסף, לך ונתת בעבוט את דוד הנחשת להחנוני ולקחת ממנו קמח וגם אגורות אחדות מזומן תקח מידו, והיה לנו לקנות בהן בשר.

— יהי כדבריך. אך איפה היא שפרה? הלא כמעט לא אכלה ביום הזה. —

— מאז באה גרונה ובתה לגור בשכונתנו חדלה שפרה מֶאֱכול, כי נחמה רעותה תטריד אותה בצעצועיה תמיד, עד כי תשכח את רעבונה.

— לחנם תוציאי דבה על נחמה. לא פעם ולא שתים התבוננתי ואראה, כי הצעצועים לא יקחו את לב נחמה, ואך שפרה בתנו מתענינת בצעצועים הרבה יותר מנחמה שאינה באה לשחק אלא לעשות נחת רוח לשפרה בתנו.

— ידעתיך, ידעתיך, מאז! — קראה האשה, — את כל הבנים תאהב, מלבד את הנפשות אשר לך הן; אותן תשנא בלבבך והבט אל פניהן לא תוכל.

מאיר נתן קולו בשחוק לשמע דברי אשתו ותוכחתה.

—לי עת „יציאת נשמה" ולו עת לשחוק!—הוכיחה אותו אשתו בחמתה אשר בערה לקול שחקו, — הוא שכח כי אין לנו עוד „חלה"... מהר ולך, כי עת להכין השאור.

האיש לבש את אדרתו ויקח את דוד הנחשת ומקלו בידו ויצא מן הבית.

ובעת ההיא ישבה גרונה הענוגה, שכנת מאיר, על צלע התנור יחד עם נחמה בתה, נערה כבת שמונה שנים. נחמה הסירה בצפרניה קליפות תפוחי אדמה קטנים כאגוזים וצלוים. וגרונה רסקה אותם בקערה בכף עץ. ושתיהן השתעשעו בתענוגן העתיד לפניהן, כי אהרי שירסקו את תפוחי האדמה היטב יערבו בם מעט שמן קנבוס והיתה להן כעין מרקחת לארוחות הצהרים לאכלה עם לחם.

ועל יד התנור על הארגז הקטן ישבה שפרה בת מאיר השמש, בת גילה של נחמה, ותתעסק בצעצועיה בעיון רב.

— מדוע, אמי, לשפרה רעותי יש אב, ולי אין? — שאלה נחמה את אמה ותשא אליה את עיניה השחורות.

— גם לך היה אב, — ענתה גרונה באנחה, — ואולי יש לך גם עתה באיזו ארץ רחוקה. אביך היה יפה מאד, כעיניך–עיניו וכאפך–אַפּוֹ. ישבנו עמו יחד באהבה כחמש שנים, ואחרי כן לא היה לנו במה לפרנס נפשותינו וילך מאתנו לבקש פרנסה בארץ רחוקה. עוד זכור אזכר את היום, אשר בו עזב אותנו. בת ארבע שנים היית אז. עודני זוכרת איך חבקת בזרועותיך הקטנות את צוארו, והוא נשקך ודמעות נזלו מעיניו, וגם נפשי השתפכה ותמוג בבכי, כמו אמר לי לבי, כי נפרדנו לימים רבים ואולי לנצח.

— ומדוע כל האבות מוצאים פרנסתם פה, ואבי לא מצא?

— מזלי גרם, בתי, במזל רע נולדתי.

— מה זה מזל? —

— פתיה! מה זה תשאלי? — מזל הוא מזל. יש מזל טוב ויש מזל רע. הנה קלמן העשיר היושב לנגדנו, לו בית רחב ידים ופרנסה ב״ה, והוא כבד בכסף ובזהב, ולנו אין מאומה; ומדוע יהיה כדבר הזה? יען כי אין מזלותינו שוים.—

— ומדוע אין המזלות שוים? —

— אין זאת כי הוא עשה רצון ה׳, ועל כן ישפיע לו עשר וכל טוב, ואנחנו חטאנו לו ועל כן יסתיר פניו ממני. —

— אמי אמרה — קראה שפרה פתאם, מבלי הרים עיניה מצעצועיה,— כי יען שקלמן קונה לימי השבת תרנגולות שמנות ודגים גדולים וטובים, על כן ד׳ נותן לו כל ימי השבוע פרנסה רבה.

ברגע הזה נפתחה הדלת ורחל, אם שפרה, באה הביתה.

— היא עוד יושבת פה, השובבה?— שאלה רחל בהביטה אל בתה:— הלא עוד לא באה מאומה אל פיה היום, אך כוס אחת חמים שתתה ותנס מהבית. גרשי נא אותה, גרונה, והדלה מהשתובב.

— מדוע אגרשנה והיא איננה עושה לנו כל רעה — אמרה גרונה;— היא יושבת לבדה ועוסקת בצעצועיה, ואנחנו יושבים לבדנו ועוסקים בעבודת הבית.

— אבל מדוע שכחה לאכול? —

— אנכי אכלתי פה — ענתה שפרה.

— מה אכלה? —

— פרוסת לחם — אמרה גרונה.

— לחם זר ינעם לחכה מכל מעדני אמה — הוכיחה רחל את בתה, — לכי הביתה לאכול ארוחת הבקר.

— אם תלך עמי נחמה והלכתי, — ענתה שפרה.

— אל תמשכי את נחמה אחריך, יקירתי, — אמרה גרונה, — כי לה עבודה רבה בבית.

— אם לא תלך נחמה, גם אני לא אלך — אמרה שפרה בהחלט.

— תני נא, גרונה, גם לבתך ללכת אל ביתי לרגעים אחדים — התחננה רחל לשכנתה.

גרונה לא יכלה השב את פני שכנתה, ולמרות רצונה נתנה לבתה לעזוב את עבודתה וללכת עם רעותה.

— האתן לך „חלה" עם חמאה? — אמר רחל לבתה בשובן הביתה.

— אבל גם לנחמה תתני — קראה שפרה.

— אתן, אתן, — אמרה רחל ותוצא פרוסת לחם־חטה מהארון ותמרח עליה חמאה למדי ותושט לבתה.

— תני גם לנחמה — קראה שפרה עוד הפעם.

אכלי, אכלי — ענתה רחל ברגז, — אני אתן גם לה.

ובדברה הוציאה עוד פרוסה ותמד אותה בעיניה, לדעת אם לא גדולה היא יותר מדי, ותמרח עליה מעט חמאה ותושט לנחמה.

אך נחמה עמדה מנגד ולא נאותה לקבל את הפרוסה.

— אכלי, נחמה, — הפצירה בה שפרה — הן לא נכריה את, כי תבושי לאכול מפתנו.

נחמה קבלה את הפרוסה ותברך ברכת „המוציא" ותאכל במתינות, ושפרה בלעה שתים, שלש פתים בחפזון, בטרם לעסה היטיב, ואחר השליכה את הפרוסה מידה.

ב.

מאיר השמש הוא איש כבן ארבעים וחמש שנה, אך מראהו כמראה בן ששים. שערות ראשו וזקנו הלבינו מאד ופניו הירוקים מלאו קמטים, קמטים. קומתו שחה וכמו עלה גבנון על גבו. לא שמש פשוט היה מאיר, כי לא עבד עבודה באחד מבתי המדרש וגם לא בצרכי הקהל. ואך זאת היתה עבודתו: להתפלל בימי החג „הזכרת נשמות" ותפלת „אל מלא רחמים" בעד כל המתים שהיו רשומים בפנקסו, ולהודיע לכל איש בכל שנה את יום מות הוריו, לבל ישכח להדליק נרו ולאמר „קדיש". גם היה כותב כתובות ותחת החפה היה שר:

„מי בן שיחי".*)

ובעד זה, אם נתן לו איש אגורות אחדות מוטב, ואם לא — והלך לו מאיר לדרכו בלי תערומות ולא חדל בשנה הבאה מהודיע לו שנית את חובתו להוריו.

חלילה לי מהאשים את אחינו בני ישראל – אמר מאיר לנפשו, — הן רוב יושבי העיר עניים הם, וגם אלה אשר יתראו כעשירים פרנסתם מעטה וצרכיהם מרובים, וכמה בטלנים הם מפרנסים? רבנים ודינים, שופטים ושוטרים, שדרי"ם ועניים בני טובים, חזנים ושמשים, שוחטים ומנקרים — כלם ימצו מחלב הצאן הנהלאה, ואחדים אם לא ימצאו חלב, יתלשו בשניהם גם מהעור גם מהבשר... אם מזלי גרם להתפרנס כאחד הבטלנים, עלי לדעת כי בטלן אנכי, כי המה עמלים ואני אוכל, ועל כל מה שנותנים לי חייב אנכי להודות מאד מאד.

אמנם נקל היה למאיר לחשוב חשבונות כאלה, כי הכסף לא היה נחשב בעיניו, ואך מעט מזער היה דרוש לחפצו, כי זה ימים רבים התקדש עצמו גם במותר לו ויסגף את נפשו בצום בבה"ב, שובבי"ם ת"ת, עשי"ת, ימי המיתה של הוריו וקרוביו, תעניות חלום, ושאר תעניות הכתובות בספר „הרוקח".

אכן סבה אחת גדולה המריצה את מאיר לנטות אחר סגופים ותעניות ולמאס בכל הבלי העולם הזה: ילדים רבים נולדו לו וכלם לא הוציאו שנתם. הדבר הזה הכאיב את לבו והשפיל את רוחו ויאמר לרצות את פני האל הנורא בהקריבו לפניו חלבו ודמו, דמעות עיניו וכל מאויי נפשו, אך כי יתן לו „זרע קימא". וגם שמע ה' תפלתו, ויתן לו בת ויקרא לה שפרה, והוא אז כבן שלשים וחמש שנה.

גם אחרי הולדת שפרה לא חדל מאיר מענות בצום נפשו ומאז הרבה בתפלות ובתחנונים, כי יתן ה' לבתו חיים ארוכים וטובים. ושפרה גדלה ותיף למשוש לב הוריה, וכצפרת־כרמים רקדה תמיד ולא שקטה רגע, מעת קומה משנתה עד שובה אל מטתה, אך בשרה היה רזה מאד, ולעתים התאוננה, כי יכאב לה פעם פה ופעם שם. מאיר אביה רפאה ברפואותיו: התענה ויאמר „תהלים". רחל אמה — בסגולותיה: לחשה לעין הרע, תלתה עליה שן־זאב, קליפת שבלול וכדומה. גם השתדלה להלעיט את בתה לרגעים אֹכל לרב ומעדנים ותפנוקים שונים.

רעיות רבות היו לשפרה, אשר באו אל ביתה לבקרה תמיד, כי מי זה לא יתרועע עם ילדה, אשר לה כלי משחק רבים ושונים וצעצועים גדולים וקטנים? אך מכלן בחרה שפרה בנחמה בת גרונה העגונה, ומיום שבאה גרונה לשבת ברחוב המקולין נקשרה נפש שפרה בנחמה ולא התפרדה ממנה.

*) בערים אחדות ברוסיא הלבנה נוהגים לזמר בעת החפה את הזמר הזה.

שתי הילדות שונות היו זו מזו שנוי רב גם בתארן גם בתכונת נפשן: שפרה היתה גבוהת הקומה, פניה ארוכים, צחים וכחושים, ולחייה אדומות כשושנים נובלות, ונחמה היתה נמוכה ממנה, אך בנין גופה יפה וחזק, פניה שזופים, עגולים ומלאים. שפרה היתה מהירה בדבריה ובכל הליכותיה, ונחמה היתה מתונה ודבריה ספורים. פעמים רבות התפלא מאיר בראותו את מבטי עיניה, כי בהן נשקפה בינה יתרה בלתי מתאמת עם רך שנותיה, ושכל עמוק השופט על כל ענין במתינות ובבקרת חדה.

רחל, אם שפרה, שנאה את נחמה אשר ירשה את אהבת בתה, ותנס לרחק אותה מעל בתה. פעמים רבות הבינה לבתה, כי לא טוב תעשה, כי תתרועע את אחת הילדות העניות, בעת אשר רבות מבנות העשירים מבקשות קרבתה; אך כל עמלה היה לריק. ומיראתה להכאיב את לב בתה יחידתה נאנסה לכוף את ראשה לפני ההכרח, ולקבל את פני צרתה בספר פנים יפות וגם להאכילה ממיטב מאכליה יחד עם בתה ולהתרפס לפניה, כי תעשה עמה חסד ותאכל, למען תאכל גם בתה עמה.

לא כן מאיר אישה. בעיניו מצאה נחמה חן ויאהבנה כבת וירב תמיד את ריבה עם אשתו, ותמיד הראה לה אותות אהבה ורצון, וילמדנה יחד עם בתו לקרוא בספר ולכתוב.

לפעמים, בימי השבת אחרי סעודת הצהרים, הלכה שפרה ורעיותיה לשוח ברחוב או בין השיחים, אשר מעבר לגשר בקצה העיר, ומאיר ורחל, אחרי אשר התענגו בשנת הצהרים, קמו ממשכבם וירחצו ידיהם, ומאיר לבש את „שמלת השנה" וישם את המשקפים על אפו ויפתח את המדרש ללמוד בו, ורחל הוציאה את בקבוק החמים מן התנור ותמסך תה, ותפתח גם היא את „הצאינה וראינה" לקרוא סדר השבוע, אך כרגע והנה שפרה עם רעותיה באו והדממה הפרעה.

— עוד לא הספקנו לקום, והנה באו — נהמה רחל בכעס.

— ומה הרעה אשר הנה עושות לך? — שאל מאיר בשחוק. — אדרבה, תשחקנה הנערות וישמח גם לבנו, תני להן תה ואחר תלכנה לרקוד.

ורחל למרות רצונה מלאה את רצון בעלה ואחרי אשר שתו הילדות אמר להן מאיר: עתה, בנותי, צאינה במחולות.

נחמה, סדרי את הזוגות! הן את יודעת את תורת המחולות.

ותצאנה הילדות במחולות על פי פקודת נחמה אשר נהלה את צבאותיה בחכמה ודעת, ותרקדנה כלן רקד ורנן בקול צפצוף דק.

הראית, הראית איך שפרה בתנו מרקדת? — קראה רחל בשמחה.

— מרקדת כעז — אמר מאיר בשחוק; — הביטי וראי איך נחמה מרקדת וידעת מה הוא רקוד.

רחל הפנתה את פניה מאישה בכעס. היטב חרה לה על אשר יהלל הילדה הזרה על פני בתה היחידה.

— נחמה! — קרא מאיר — רקדי נא מחול הקזק.

— כן, כן נחמה תרקד מחול הקזק — קראו כל הילדות ותעמודנה מסביב במעגלה ותתננה לה ידים.

— תן לי את כפתך — אמרה נחמה אל מאיר, כי כן משפט מחול הקזק לשום כפה על ראש המחוללת.

מאיר לבש את כובעו ויסר את כפתו מעל ראשו ויתננה לנחמה והיא לקחה את הכפה ותשימנה על ראשה בהטותה אותה לצד אחד, כמעט אל אזנה.

— אבל אני אינני יכולה לרקד ולנגן כאחד, — אמרה נחמה.

— אני אנגן, רקדי! — קרא מאיר, — לַא, לַא, לַאלַא!... הרעים מאיר בקול עז וימחא כף, ויחד עם זה נשמע גם קול צעדי נחמה בסבבה במעגל פעם על מקום אחד ופעם סביב, סביב; קומתה זקופה, עיניה מאירות ולחייה המלאות בוערות כאש, וכל הילדות עומדות סביב ומביטות בעין קנאה ותמהון אל רעותן המפליאה לתופף ברצפה במנעליה הקרועים, בתפיפות מדודות ומתאימות עם מדת הנגון, ומאיר משורר ומוחא כף ופניו מאירות ועיניו נוצצות ברגשי אהבה וחמלה להמרקדת הקטנה.

אמנם לפעמים הפרע השלום בין שפרה ונחמה. שפרה אשר היתה נוחה לכעוס קצפה לפעמים על רעותה ותודיע לה, כי היא „ברגז" עליה, וגם נשבעה שבעי שבועות, כי לא תוסיף עוד מהיום והלאה לדבר עמה מטוב עד רע, ורחל שמעה את שבועת בתה ותשמח בלבה לאמר: אכן בא היום שקויתיו! עתה תחדל „יונתי הזכה" להשתעשע עם „העורב השחור". אבל שמחתה היתה לעת קצרה, כי כעבור שעות אחדות והנה התחדשה אהבתן ביתר שאת וכמו אך לתכלית זאת רבו אשה ברעותה, למען תחזקנה אחרי כן את ברית אהבתן בקשר אמיץ וחזק יותר מבראשונה.

כרחל כן גם גרונה, אם נחמה, לא מצאה קורת רוח באהבת בתה לשפרה. גרונה הביאה לחם צר לביתה מיגיע כפיה מאפית כעכים (ברעצעלן) ומעשית כדורים מזרע קנבוס. נחמה היתה בתה הבכירה, ועל כן שמה עליה עבודת הבית, לנענע את ערש אחיה הקטן, לטאטא את הרצפה, להדיח את הכלים וכדומה מן המלאכות אשר היה בכחה לעשותן, ושפרה באה תמיד עם צעצועיה ותפריע את רעותה מעבודתה.

אולם לא נועזה גרונה להוציא הגות לבה על שפתיה; האחת, כי יראה את ה׳ להכאיב לב בת יחידה חלשה ומפונקה, והשנית, כי לפעמים קבלה טובות מרחל, כמו כד חלב חמוץ וגבינה רכה, ולא נתנה לבה לשלם לה רעה תחת טובה.

ג.

כמלאת לשפרה שלש שנים החלה רחל לדאג לאחריתה.

— אישי — אמרה רחל אל לבה — איננו מבני הדור הזה. הכסף הוא כדבר טפל בעיניו וגם אם תפזר שקלים לנגד עיניו על הארץ, לא ישים לב להרימם, ואף כי לעמול ולחפש אחריהם. גבר לא יצלח הוא: אך לעולם הבא הוא דואג, והעולם הזה כאין בעיניו. ואם עליו אסמך, תשב בתי בתולה, עד אשר ילבין ראשה, כי כסף ושמלות לא יהיו לה. ומי יקח בדור הזה בתולה עניה? היבחר בה איש, יען כי אביה לומד הרבה ומתענה הרבה? לא! עלי להשתדל לאסוף כסף בעוד מועד, למען יהיה הכל מוכן ומזומן לפניה בהגיעה לפרקה, ולא תבוש גם לפני בנות „בעלי־הבתים" הגדולים.

ואחרי אשר הרבתה רחל לחשב חשבנותיה הגידה את אשר בלבבה לפני אחת מקרובותיה שהיו לה כפות כסף אחדות, כי חפצה היא לקנות עז ומחיר החלב קדש יהיה נדוניא לבתה; ויישר הדבר בעיני הקרובה ותתן לה כף כסף אחת, ורחל נתנה אותה בעבוט בחברת „גמילות חסדים" ותלוה שלשה שקלים לקנות עז.

כשנודע לגרי רחוב המקולין, כי רחל „השמשית" מוכרת חלב, מהרו כלם אליה לקנות ממנה, כי ידעו, כי האשה „בעלת־בית" ומדקדקת מאד בנקיון; ולא ארכו הימים, וידה השיגה לפדות את כף הכסף ולהשיבה לבעליה וגם מצאה די כסף לקנות פרה.

רע היה בעיני מאיר, כי לא תבטח אשתו בה׳, ויוכיח אותה פעם ושתים, אך בראותו כי ישחית את דבריו על אזן לא שומעת ויחדל מדבר אליה עוד.

ותגדל שפרה בקומתה ויחד עמה גם נדוניתה, אך רזה והלושה היתה מאד, וכל האמצעים, אשר נסתה רחל להבריאה ולהשמינה, לא הועילו.

מה מאד קנאה בנחמה אשר גדלה כעץ רענן: פניה מלאים ואדמים, וכל אבריה לא נסים, אבל מלאים ויפים.

— מדוע תהיה כזאת? — שאלה רחל לנפשה: — הן כל מאכל נחמה לחם יבש ובצל או ציר דגים מלוחים, ולשפרה בתי, תהלה לאל, לא יחסר דבר, טובלת בחמאות ממש. ומלבד זה נחמה עובדת כל היום וחלק

גדול מהלילה כל עבודת פרך, ושפרה בתי כל עבודה לא תעבד, וזכות גדולה להצלוהיות, אם היא נוגעת בהן לשפשפן ולהדיחן. ואחר כל אלה — נחמה בריאה כפרת הבשן, ושפרה בתי רזה כשבלת שדופת קדים.

— אולם — הוסיפה רחל לחשב — אף כי רזה היא שפרה, בכל זאת ימצא לה חתן טוב. ב״ה שלש מאות שקל נתונים ברבית מזומנים לנדוניתה, ובתבה הקנויה למענה כבר מוכנים גלומי בד, צמר, מטפחות וסדינים. ברוך ה׳, לא כלה עניה היא. לוּ אך יזדמן חתן הגון.

כמלאת לשפרה שבע עשרה שנה, החל גם מאיר לחשוב חשבונות רבים איך למהר ולהשיא את בתו במצות החכמים — להשיא את הבנים סמוך לפרקם.

ובחור אחד יפה וטוב מצא חן בעיני מאיר. בן לאחד החנונים הקטנים, אשר ברחוב המקולין.

ירוחם — כן שם החנוני אבי־החתן — היה ממשפחת תלמידי חכמים וידיד נעורים למאיר. ירוחם היה קורא „עין יעקב״ בין מנחה למעריב בבהמ״ד, ומאיר ישב תמיד על יד ימינו להתפלפל עמו. בכל יום טוב היו הולכים איש לרעהו ומרקדים יחד ונושקים איש את אחיו.

מאיר שלח שדכן לדבר עם ירוחם. הוא היה בטוח שירוחם יתחתן בו בחפץ־לב. אך השדכן שב משם ותשובה בפיו, כי ירוחם מבקש להרחיב לו הזמן ולתת לו שהות להתישב בדבר, כי בענינים כאלה לא נכון להחפז. נכר היה, כי גם ירוחם חפץ מאד להתחתן עם מאיר, אך איזה דבר יעמוד לו לשטן, והוא איננו יכול, או איננו חפץ, לגלותו...

וזה הדבר אשר עמד לו לשטן: כאשר הרצה ירוחם את דברי השדכן לפני בנו, ענהו שאול, כי איננו חפץ לישא לו אשה. ירוחם התפלא מאד בשמעו דברים כאלה מפי בנו, אשר היה תמיד נער ענו ותמים, ומבלי יכלת להרחיב השיחה בענינים כאלה ירק בכעס הצדה ויפן ערפו לבנו, ויצא.

— מדוע איננו חפץ לישא לו אשה? — חשב ירוחם בלבו — הכי לא הגיע לפרקו? הלא כבר מלאו לו תשע עשרה שנה, ועוד מעט וימלאו לו עשרים. וכבר החל זקנו לצמח. חרפה היא לראות בחור בעל זקן מגודל מתפלל בלי „טלית״. אולם אחרי חשבו מחשבות, התנחם ירוחם בלבו: אכן רוח רעה אחזתו היום, אבל עוד מעט ותעבר מעליו הרוח הרעה ואז לא יתעקש עוד.

לו בא ירוחם בין מנחה למעריב אל חנותו, כי אז מצא את החידה. אך הוא היה טרוד „בעין יעקב״ שלו, וכל עניני העולם הזה לא לקחו לבבו ולא ידע ולא הבין בם מאומה... בכל יום ויום, בצאת ירוחם מהנותו ללכת לתפלת

המנהה, היה גם שאול יוצא אחריו, ועומד על סף החנות, מסב את פניו לימין, ומכונן את מבטו אל פתח בית גרונה; ואז היתה נחמה יוצאה מביתה, לבושה בשמלה נקיה, ומקלעות ראשה יורדות על גבה עד מתניה, עיניה בוערות כגחלי אש, ולחייה אדמות כשושנים. ולפעמים השתפך האדם על כל פניה ולבבה נפעם פעמות תכופות ומהירות מאד... מבטי עיניה מתגנבים וחודרים אל חנות ירוחם, ועד מהרה נפגשו מבטיהם... אז השפילה עיניה לארץ ופניה כמו הוצתו באש, והיא הולכת אט, הלוך וקרב אל החנות.

ארוכה, ארוכה היתה שיחתם, כל גבול לא היה לה, לולא יראו פן יודע סודם לירוחם. אך לספר מתכן שיחתם אי־אפשר. דברי אהבה הם כריח הפרח, אשר אך המריחו יודעהו, והאיש אשר אהבה בלבו הוא מבין את סוד שיחה ואת נעימותיה...

ככה עברו ימים רבים ואהבתם הלכה הלוך וגדול, הלך וחזק ואיש לא ידע.

— אנה את הולכת? — שאלה גרונה פעם אחת את בתה ברצותה לצאת מביתה ללכת אל חנות ירוחם.

— אל החנות – ענתה נחמה ופניה אדמו – לקנות בעד שתי אגורות תה.

— בכל יום ויום הנך הולכת לקנות בעד שתי אגורות! הלא היום יש לנו כסף, לכי וקחי בעד חמש אגורות בפעם אחת.

אין לנו ארגז לשמר בו את התה – מצאה נחמה אמתלא — ואם פתוח יעמוד, כרוך בפסת ניר, ינדף ריחו ולא יצליח למאומה.

אולם כל ערמתה לא הועילה: עיני אם הצופיות גם במעמקי הלב, ראו כי דבר לאט עם בתה, ותחקר ותחפש ותמצא כי אוהבת היא...

גרונה שמחה על הדבר הזה, כי ראתה כי גדלה בתה, עת דודים הגיע, ולה אין נדן ואין שמלות, ומי יקח בדור הזה אשה אם לא ישולם לו בעד החסד שהוא עושה בכסף מלא? והנה פתאם נמצא לה גואל, בחור ממשפחה הגונה והוא אוהב אותה ויקחנה בלי כסף ומתנות. היוכל להיות אשר גדול מזה? על כן חכתה גרונה בכליון עינים אל היום ההוא, אשר בו תוכל להגיד בפני הכל, כי שאול ונחמה „חתן וכלה" הם.

כאשר החלו השדכנים להציע לפני ירוחם שדוכים בעד בנו, כן הרבתה אהבת שאול לנחמה לגדל ולבער, עד כי גמר בלבו לקחתה לו לאשה, אך לא ערב את לבו להגיד את חפצו באזני אהובתו בפיו, ועל כן ערך את דבריו במכתב ופעם אחת בצאת נחמה מן החנות מסר איזה מכתב בידה...

ד.

הלילה היה ליל בהיר. יושבי רחוב המקולין כבר ישנו ושביב אור לא נראה עוד מבעד החלונות. גם בבית גרונה שררה דומיה. והילדים כבר שכבו לישון, אך המנורה הקטנה עוד האירה את החדר, ונחמה עודנה יושבת על יד החלון, יושבת וראשה תמוך בזרועותיה והושבת מחשבות ועיניה נטויות אל המכתב המונח לפניה, אבל אינה קוראה בו, כי כבר שננה אותו פעמים רבות...

בראשונה שמחה נחמה לדברי שאול ולבה גבה באהבתו. ואף כי לא היו דבריו כחדשים בעיניה, אף כי זה כבר היתה בטוחה, כי יבוא יום ויגיד לה כי אוהב הוא אותה, בכל זאת מה טוב לראות דברי זהב אלה כתובים בעצם כתב ידו! אבל כעבור רגעים אחדים והנה מחשבות אחרות באו לערבב שמחתה וכמו איזו עננה כבדה התנשאה להקדיר את כל טהר שמיה, מבלי תת גם לזיק תקוה לעבור בה... היא זכרה את גורל אמה—ותחרד. גרונה היתה גם היא בתולה עניה ויפהפיה, ויאהבנה איש צעיר אחד, אשר לא ידע מאומה מלבד מלמדות, ויקחנה בלי מהר ומתן ואחרי אשר ילדה לו גרונה שלשה בנים ולא מצא במה לפרנס אותם, עזב את אשתו ואת ילדיה וישכח את כלם עד היום הזה, עתה גם היא גם ילדיה אמללים הם, ומי יודע אולי גם הוא אמלל נודד בארץ!...

כל זה בא להם, יען כי נטו אחרי רגשות לבם, בעת אשר הסר להם כסף.

כסף — אמנם ראשית הכל כסף נחוץ לנו, בלתו הננו כאין, אנחנו וכל אהבתנו, ואחרי אשר כסף אין לנו, גם אהבתנו תועבה...

אמנם מאמינה אנכי, כי אוהב הוא אותי עתה, אבל מה יהיה בימים הבאים? הכי לא יתחרט על אהבתו? ומי יודע אם לא ימכור את אהבתו לאחרת בכסף מלא, כאשר יגבר עליו המחסור, כאשר יהדפנו קשי־יומו לארץ רחוקה? „למכור אהבה"... מה בזוי ושפל הדבר הזה! אבל הלא כן הם סדרי חיינו למכור כל מה שבני אדם קונים. הנה יוכבד רעיתי היתומה העניה היתה לאשה לאיש זקן, קרח וגבן, מדוע עשתה כזאת? האוהבת היא את אישה הזקן? לא! היא לא אהבה אותו ולא תאהבהו, אך היא מכרה לו את אהבתה בכסף. העשיתי גם אני כמוה לו הייתי במקומה? — לא! אנכי אינני יכולה לעשות כדבר הזה: איסתניסית אנכי מאד ולא אוכל גם להעלות על לבבי נשואים כאלה בלי געל נפש, אבל גם אותה לא אוכל להאשים אם איננה איסתניסית כמוני, ואיננה חפצה לעבוד כמוני בפרך להתענות תחת יד אֵם חורגת יומם ולילה, עד כי תוכה בשחפת ותמות באביב ימיה...

הוא שואל אותי: אם אוהבת אנכי אותו...? אמנם, אוהבת אנכי אותו מאד, אבל מה תסכן אהבה לנערה עניה? — אינני חפצה כי יתנחם אחרי כן על אהבתו, אינני חפצה להיות סבת אסונו, אינני חפצה להיות שפלה בעיניו. אל לנערה עניה רגשות אהבה! אעקר אהבתי משרש גם אם נתח בשר מלבבי ימשך אחריה. בוז ושפלות, עבודת פרך, עבודה בלי מנוחה, בלי כל שביב חיים, בלי כל קרן תקוה, בלי כל נצוץ אהבה — זה הוא חלק העני ונחלתו עלי תבל!... ובאמצה את לבה לקחה פסת ניר ותכתב עליה לאמר:

„שאול ידידי! מאד, מאד הנני מודה לך על אהבתך ועל דבריך הטובים, אבל להיות לך לאשה לא אוכל, כי גם לי גם לך אין כסף לעשות בו איזה עסק לפרנס בו את נפשותינו, ואנכי אינני חפצה, כי תהיה אמלל כל ימי חייך בגלל אהבתך אלי. בקש לך, ידידי, אשה אשר נדוניא עמה ושכחי את ידידתך אשר לא תשכחך, נחמה".

ובשולי המכתב הוסיפה לאמר:

„אל תבקש את פני ולא תנסה לבטל את דעתי, כי היא לא תצליח: גזרה גזרתי עלי וממנה לא אסור".

ה.

גרונה ראתה כי בתה חדלה ללכת אל חנות ירוחם ותתפלא מאד וגם התעצבה אל לבה: היא ראתה כי כל תקותיה היו לאפס, כי אין עוד חתן לבתה, ומי יודע מתי יהיה?

אין זאת, כי אם ריב התפרץ בינו ובינה — אמרה גרונה לנפשה; — מי יתן וידעתי סבתו, אולי יכולתי לעשות שלום ביניהם.

אולם הסבה נעלמה ממנה, והיא לא יכלה לשאל את פי נחמה, כי יודעה היא שאין שואלים ודורשים בסוד האהבה.

ויהי היום ויוגד לגרונה, כי מאיר השמש מתחתן את ירוחם החנוני. השמועה הזאת הממה אותה כרעם, פניה הדלים והקמוטים נהפכו לירקון, ועיניה יצאו מחוריהן, ובלי דעת הביטה אל כל עבריה במבט מוזר ונורא.

— עתה ידעתי מדוע הופרה ברית האהבה בין שאול ובתי, — אמרה גרונה אל לבה: — מאיר ורחל הוציאו את דבת בתי אל שאול וירוחם, ועל כן רחק שאול ממנה.

— אנכי אלך – אמרה גרונה אל בתה בשובה הביתה בקצף גדול, — אנכי אלך ואשפך כל מרי נפשי על ראשי הצבוע ואשתו. המה הבאישו את

ריחך בעיני שאול, למען הסיר את לבו מאחריך ולקחת אותו לחתן לבתם החולה והרזה כעץ יבש. מי מלל, כי מאיר השמש יעשה לנו כזאת ? אמנם ב„גב־העקום" הזה שבע תועבות, כל עול וכל מרמה.

— אמי — ענתה נחמה ברוח נשברת, אחרי הבינה את דברי אמה אשר היו בראשונה כחידה בעיניה, — למה תקללי את מאיר ורחל ? הם אינם אשמים מאומה... אנכי לבדי אשמתי.

— ידעתיך ! — התמרמרה גרונה בקצפה — תמיד הנך נכונה לגול כל אשמה מעל כל בני האדם ולשומה בראשך. אין זאת כי לא יקר כבודך בעיניך וגם אם ירוקו בפניך ואמרת: גשם יורד. לא ! אנכי מאמינה בדבריך כמו שאני מאמינה בדברי מאיר הבוגד והצבוע !... אנכי אלך ושברתי את חלונותיו.

— מה תאמרי, אמי ? הבזה תאמרי להרים את כבודי וכבודך ? הלא בזה עוד תעטי בוז וחרפה עלינו בעיני כל יושבי העיר ! אדרבה, אם לב שאול סר מאחרי, עלינו להראות לעיני כל, כי לא נשים לבנו אליו, וכי איננו מבקשות קרבות, ומה גם כי עוד לא נודע בעיר אשר היו איזו דברים ביני ובין שאול ולמה נבוא אנחנו בעצמנו להביא קלון לביתנו ? חלילה, חלילה, אמי ! חזקי ואמצי לבך ולא תגלי לאיש מאומה על אדות הדבר הזה.

— הה ! מה אמללה אני !—התיפחה גרונה;—הגידי לי „מרשעת" במה הרחקת את לב שאול מאחריך ? הקטן הוא בעיניך לפי גדל עשריך ? או אולי מצאת לך חתן אחר טוב ועשיר משאול ?

— אינני חפצה להנשא לאיש כלל.

— שקר בפיך ! מאיר ואשתו הפרו את הקשר. אותי לא תוני.

— אם תדברי עמי עוד על דבר השדוך הזה, אלכה מעמך אל כל אשר ישאני הרוח. רחמי נא עלי, אמי, ואל תדברי באזני מזה מאומה!...

דברי הבת באו אל לב אמה. גרונה ראתה, כי פני בתה הלבינו בדברה ושפתיה רעדו—ותִּדֹּם.

ממחרת היום ההוא באה רחל אל גרונה ותבקש אותה ואת נחמה לבוא בערב אל ביתה למשתה התנאים. משמחתה הרבה לא ראתה, כי פני האם והבת זועפים.

גרונה חפצה מאד להתנפל על אויבתה ולמרוט שערות ראשה, אך זכרה את דברי בתה ותבליג על כעסה.

— תודה רבה לך, רחל, — אמרה גרונה; — יתן ה' ויעלה הזווג ליפה, אך אנכי אינני יכולה ללכת, כי חולה אנכי מעט.

— עוד תשובי לאיתנך עד הערב — הבטיחה רחל — וגם נחמה

תבוא עמך. הלא תמיד התהלכה עם בתי כאחות ורעיה, עתה תשמח נא גם היא בשמחתה. ואם ירצה ה׳ בקרב הימים תשלם לה שפרה כגמולה ותשמח עמה, בהמָצא לה בחירה.

— תלך אמי והלכתי גם אני, — אמרה נחמה, — ואם לא אוכל ללכת ברכי נא את רעותי בשמי. רחל שבה לביתה משתאה ומתפלאה ותספר לאישה, כי איזה טינא ישנה בלב גרונה עליה. צר היה להם כי ביום משושם לא תבואנה שכנותיהן העניות לשמח עמהן. ואחרי אשר התיעצו יחד הלכו מאיר ושפרה בעצמם אל גרונה לבקשה, כי תסלח להם אם חטאו כנגדה, ולא תשיב את פניהם, ללכת לשמוח עמם בראש שמחתם. אך היא אמרה, כי הם לא חטאו כנגדה ואין בלבה טינא עליהם ועל כל איש, אך בריאותה לא תתן לה ללכת. ונחמה לא תוכל לעזבה לבדה.

בפחי נפש יצא מאיר מהבית. הוא הבין כי דבר לאט עם הענונה ובתה ולא ידע מה.

נחמה לא באה עוד מהיום ההוא אל בית שפרה רעותה. גם ביום כלולת שפרה לא הלכה אל המשתה ואל המחולות, אף כי הרבו מאיר ואשתו והכלה בעצמה לפצר בה.

— האמנם צרה עין נחמה בהצלחת רעותה? אבל הלא עוד רעיות רבות לה וגם הנה נשאו לאנשים, ובכל זאת לא חדלה מהתרועע אתן כמו מלפנים, ומדוע אך בבתי עינה צרה? — כה הרבה מאיר לחשוב ולא מצא פתרון.

עברו ירחים אחדים אחר החתונה והנה פתאם נודע הדבר למאיר, כי מצא את המכתב אשר כתבה נחמה לשאול ויקראהו בשום לב פעם ושתים.

בראשונה היו הדברים למורת רוחו, בראותו כי בחור ובתולה מבני ישראל דברו דברי אהבה, אך כרגע זכר דברי החכמים זכרונם לברכה: „אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו״; הוא זכר כי לא כל בני האדם יכולים להיות נזירים ופרושים בימי הנער, בעת שהדם רותח, וגם בדורות הראשונים לא היו דברי אהבה לגנאי, אם לא פרצו את חק הצניעות.

אז לקח את המכתב ויקראהו פעם שלישית, ואז נדמה לו, כי מצא חדשות ונצורות במכתב ההוא אשר לא ראה אותן בראשונה, וכי מלבד שלא נכון לקצוף על כותבתו, כי אם להללה ולפארה על גדל נפשה... ומהיום ההוא בכל פעם אשר פגש מאיר את נחמה ברחוב שאל לשלומה ברגש, ופניו נהרו ומעיניו נשקפה אהבת־אב.

— התזכרי, נחמה, עת עוד קטנה היית? — אמר אליה מאיר בשחוק —

או על ברכי ישבת, נשקתיך בלי בושה וכלימה ככל אות נפשי. כצפור נחמדה היית בעיני תמיד. אך עתה לבשת גאות, לגדולה היית ולא תחפצי לדבר עמי.

ונחמה שמעה את דבריו ותתפלא על שפך שיחו. ותשב לו דברים מקוטעים בשפה רפה.

— לו ידעתי מראש — אמר מאיר אל לבו — כי ברית אהבה בין נחמה ושאול, כי עתה לא לקחתי את שאול לחתן לבתי. גם השתדלתי בכל כחי כי ישא את נחמה. אך למה אומר כדברים האלה ? כך ננזרה גזרה, ואותה אין להשיב. אולם עתה עלי לבקש חתן טוב לנחמה, למען ייטב לה.

אפס דאגות אחרות באו למאיר ולא נתנו לו לחשב הרבה אדות נחמה, בתו, אשר היתה חלשה מעודה, הלכה ודלה אחרי חתונתה: פניה הוריקו ועיניה שפלו בחוריהן ותמיד התאוננה על מכאוביה. האכל המעט אשר הביאה אל קרבה הקיאה. הנשים השכנות שבאו לבקרה לענו למחלתה, באמרן כי דרך ההרות לה. אבל הוריה לא נחו מדבריהן ובפחד ויראה ראו, כי מחלת בתם מתגברת מיום ליום.

עברו שבועות אחדים ושפרה לא עצרה עוד כח לקום ממטתה.

מאיר ורחל לא נתנו דמי לאלהים: ארון הקדש אשר בבית המדרש לחברה תהלים היה תמיד פתוח, וממנו נשמע קול זעקת רחל ואנקת מאיר, והרופאים חדשים לבקרים באו לבקר את החולה, ויתנו לה סמים מסמים שונים, ומחלתה מאנה הרָפא.

בחדש איר ביום השבת בבקר לא הלך מאיר לבהמ״ד להתפלל, אך התכון להתפלל עם הצבור בביתו, כי ביתו נוכח בית המדרש, אשר לחברת תהלים, וקול החזן הגיע לאזניו מלה במלה. ואת אשתו וחתנו שלח לבהמ״ד להפיג מעט את צערם. על יד החולה ישבה דודתו הזקנה.

שפרה שכבה כשלד על מטתה, אך בינתה היתה שלמה. היא בקשה מאת אביה להקריא לה „קדושה" והוא עשה את חפצה, אך בטרם עוד כלתה ה„קדושה" קמו עיניה ותעקם שפתיה ונשמתה נפסקה. מאיר ראה ויבן, כי בתו מתה, ויעזבנה על יד דודתו הזקנה, והוא יצא אל החדר השני לגמר תפלתו. בשוב רחל ושאול מבית התפלה אך הספיקו לברך את מאיר בברכת „שבת טובה" מהרו לחדר החולה.

— שבו פה ! — קרא מאיר בקול רועד, אבל בדברים ברורים.

— אויה ! היא מתה ! — קראה רחל בקול זעקת שבר אשר בא כחץ אל אזני היוצאים מבית המדרש שעמדו משוממים ברחוב. גם שאול נתן קולו בבכי.

— רחל! — אמר מאיר בקול נגיד ומצוה, — אל תשכחי כי שבת היום ואסור לבכות בשבת ולהתאבל. הסירי, אשתי, כל תוגה ושמי לחם.

— מה לי מועד ומה לי שבת? — קראה האם האמללה — אחרי אשר שפרה איננה.

— רחל, רחל! – קרא מאיר בקול רך ויתאמץ מאד לבלי תת לדמעותיו לשטף ההוצה — בתך לא מתה לנצח, ואנחנו לא לעולם נחיה בעולם הזה. אם נשמר את יום השבת אז בבוא לנו יום המנוחה הנצחית נתראה את בתנו ונתעלס עמה ולא נפרד ממנה לנצח; ואם לא נשמר את יום השבת לא נראה את בתנו לעד, כי היא תשכן בגן־עדן, ואנחנו בגיהנם. התאפקי, רחל, חזקי את לבך ואל תחטאי לאלהים.

שמעה רחל את דברי אישה ותתאפק. גם ערכה את השלחן. מעיניה נזלו דמעות ותרדנה על הכבד הצלוי ועל הצנון המרוסק, אך לא שכחה מהביא את כד המטעמים על השלחן. מאיר קדש על יין־צמוקים כדרכו תמיד, טעם מכל המטעמים ויכריח את אשתו וחתנו, כי יטעמו גם הם לכבוד השבת. וכדרכו תמיד זמר זמר מאיר „זמירות" בנגונן, כמו לא קרה לו דבר.

כל היום לא נשמע קול בכי בבית. אך מעיני רחל לפעמים נגרו דמעות למרות רצונה ותאנק דם. גם שאול לא יכול לעצור בעד דמעותיו ואנחותיו, ואך מאיר לבדו שר כל היום שירות ותשבחות מבלי הרף ולא הפליא בין שבת זאת לשבת אחרת, אך בזה, כי לא שכב לנוח אחר סעודת הצהרים: את שמורות עיניו אי־אפשר היה לו להכריח שתסגרנה לכבוד השבת...

— התשמע, התשמע איך הוא מזמר? — אמר אחד לחברו מקהל הנאספים ברחוב על יד בית מאיר לשמע האסון אשר קרהו.

— אמנם „נשמה יתרה" באיש הזה ולא כל אדם זוכה לה...

* * *

עברו שלשים ימי האבל.

— הידעת, רחל, את אשר אני אומר לעשות בכסף הנדוניא הנשאר מבתנו? — אמר מאיר לאשתו.

— השלך אותו היארה, אחת היא לי — אמרה רחל ביאוש, — בתי איננה, וכסף למה לי?

— אשיא בו יתומה עניה.

— הלא אמרתי, כי אחת היא לי.

— אל תאמרי, רחל, אחת היא לי: מצוה גדולה היא להשיא נערה

עניה ובזכותה נקנה היי העולם הבא לנו ולשפרה בתנו. חפץ אנכי כי תנשא נחמה לשאול והיה כסף הנדוניא להם.

— מי יתן ואמותה קודם שישא שאול אשה אחרת תחת בתי, ולא תראינה עיני איך הוא מתעלם עמה בעוד אשר בתי שוכבת בקבר.

— רב לנו, רחל, לחשב מה טוב ומה רע לנו; כי מה אנו ומה חיינו?— הלא אנחנו כבר זקנו ועוד לא יארכו ימינו עלי חלד, ואם בחיי עד נחפצה, נחדל נא מדאג לעצמנו ובשרנו, כי אם לנשמתנו, לעשות הטוב והישר בעיני ה׳ ולהושיע לרענו בצר לו כפי כחנו, כי זה כל האדם.

בערב ההוא בא מאיר אל בית גרונה העגונה. נחמה ישבה ותתפר וגרונה ארגה אנפילאות. שתיהן התפלאו מאד בראותן את מאיר בא.

— ערב טוב לכן! — אמר מאיר בפנים שוחקות:—הנני חפץ לעת זקנתי להתעסק בשדכנות, ואמרתי אנסה אליכן דבר, כי מצאתי לדעתי שדוך טוב והגון לנחמה.

— שבה נא, ר׳ מאיר—אמרה גרונה—לא פה... הספסל מתנועע. הא לך כסא.

מאיר ישב.

— עתה השמיענו ונדעה — הוסיפה גרונה.— אולם למה אכחד ממך: כל שדוך אשר יציעו לפניה לא ימצא חן בעיניה. מובן מאליו, כי בכל שדוך אפשר למצוא מגרעת, אבל הלא גם אנחנו איננו כלילי המעלות, כי העיקר חסר לנו — כסף ובגדים. זה לא כבר באו לדבר על לבה, כי תקח את האלמן ירחמיאל הטוחן גריסין, אשר אך שני בנים לו, ולא רצתה בשום אופן, כי אמרה כי יראה היא להתחייב להיות אם לבנים זרים. הנשמע כדבר הזה? זה צחוק מכאיב לב! אנחנו כבר אבדנו כחותנו בעמלנו, ועתה היינו יכולות לראות חיים של שלוה, והיא עוד ממאנת!

— אבל האיש אשר באתי אנכי לדבר בו — אמר מאיר בהביטו ברגש חמלה וכבוד אל נחמה, אשר ישבה כפופה על עבודתה — הוא איש צעיר לימים שנתאלמן בלי בנים ויש לו חנות שיוכל להתפרנס ממנה, ובכל זאת לא יבקש כסף.

— מי הוא זה? — שאלה גרונה בחפזה, וגם נחמה הרימה את ראשה ותבט אל מאיר בעינים בוחנות.

— שאול בן ירוחם. אנכי עתיד לתת לו כל ה„נדן" שנשאר אחר בתי, אם יקח את נחמה לאשה.

— מה רב חסדך! — קראה גרונה — האמנם אמת תדבר? האמנם לא תשחק לעניותנו?

— חלילה לי מעשות עול כזה! — קרא מאיר — ומדוע יגדל כה הדבר בעיניך? הן עתה אך שנים נשארנו, אני „זקנתי״, ודרוש לנו אך מעט כסף, ואותו נמצא תמיד בעזרת ה׳. ומדוע לא אעשה נחת רוח לנשמת בתי, להשיא בנדוניתה את נחמה רעותה? ובפרט כי הכסף נועד לשאול, ומאד רע בעיני להוציאו מידו. עתה הלא תביני, כי אין בזה כל גדולות ונפלאות, כי אם דבר פשוט בתכלית הפשטות.

— מה אדבר, אחרי ראותי את נדבת לבך! — אמרה גרונה.

נחמה הורידה את ראשה ותשב לעבודתה.

— ומה תהי תשובתך? — פנה מאיר אל נחמה.

— לא! — ענתה נחמה בקול נמוך.

— „לא״ את אומרת? רצחנית! — קראה גרונה כנואשת.

— נחמה! — פנה מאיר אל הנערה — אנכי קראתי את מכתבך אליו... מדוע זה תרחיקהו מעליך עתה?

— יען כי לבי כבר רחק מעליו, ענתה היא בקול חרש.

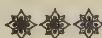
— ומדוע? היען כי לקח לו אשה אחרת? ההיה לו לשבת רוק כל ימיו? אבל כן לא יֵעשה בישראל; כל גבר ירא ה׳ מחויב לישא אשה.

— אנכי אינני מאשימתו — ענתה נחמה; — יכול להיות כי חוטאת ופושעת אנכי, אבל מה אעשה, ולבי הסכל לא יתנני להנשא עתה לאיש הזה. הרגשות המתעוררים בקרבי לזכרו לא יתארו בדברים... אמנם, ר׳ מאיר, רואה אנכי, כי איש טוב אתה, — הוסיפה נחמה בקול תחנונים — אבל אך ה׳ הוא בוחן לבות, והוא לבדו יכול לשפט. חדל נא אפוא ר׳ מאיר מדבר אלי בדבר הזה... לא נעים לי לדבר...

קולה נפסק, דמעות עיניה שטפו על לחייה.

— סלחי לי, נחמה — אמר מאיר ברגש: — אמרתי לשמחך והנה העצבתיך. אולם ה׳ אלהי הרוחות לכל בשר הוא ידע לשמחך יותר ממני ולתת לך אחרית ותקוה טובה. קוי לו והוא יושיעך. אך זאת אבקשך: חשביני נא כאב, כי אנכי זה כבר כבתי אהבתיך. שפרה ואת (להבדיל בין המתים והחיים) כתאומות חרותות הייתן בלבבי תמיד... היי שלום, בתי!

בעינים זולגות דמעה יצא מאיר מהבית.

חֲנֻכַּת הבית.

(ספור).

— קצתי בחיי מפני בעלת הבית—התאוננה חנה דבורה הרבנית דק״ק כ ו פ ר א באזני אישה הרב רבי ישראל דוד. — תמיד תשים עלי עלילות, תמיד היא מלבינה את פני. אם אני מבקשת ממנה את המפתח של המרתף, תפתח היא את פיה בקללה; אם בתנו הקטנה עוברת במסדרון, היא נכונה לקרעה כדג, ועתה, כשאבד לה תרנגול — אני אשמה בזה!

דמעות נזלו מעיני הרבנית ותמהר למחותן בסנורה.

האשה היתה כבת שלשים וחמש. פניה כמושים ונובלים, צמוקים וירוקים; עיניה גדולות ומפיקות עצב. המטפחת אשר על ראשה מכסה את כל מצחה עד עיניה. שמלתה ישנה ולא נקיה, כי אך שלמה אחת לה לימי החול, והיא הלא „עקרת הבית": מבשלת, אופה, מכבסת ונושאת את בנה בחיקה, וכל אחת מהמלאכות ההן עושה רושם על שלמתה.

והרב היה כבן שלשים ושמונה, קצר הקומה ודל הבשר. פניו גם הם דלים וצמוקים ועיניו גם הן גדולות ושחורות. זקנו קטן ושיבה נזרקה בו; פאותיו הרחבות תלויות ומתעגלות עד הצואר.

— בקשי, אולי תמצאי לך דירה אחרת -- ענה הרב, בשבתו סמוך בידו האחת על השלחן ולפניו ספר פתוח.

— כבר בקשתי ולא מצאתי — ענתה הרבנית. — אמנם ראיתי דירה אחת, אך רפת ובהמה אין שם וגם הדירה איננה ראויה לנו. ב״ה רב אתה, אנשים זרים באים תמיד אל ביתנו. נחוץ לנו, לכל הפחות, חדר אחד רחב ידים. הנה הצילנו ה׳ מצרות המלמדות, מי יתן ויוציאנו גם מגלות הדירות.

הטלטול והנדודים ימררו את חיי. והנפש הנסה הזאת, אשר לשונה — לשון בלעם, לא תתן לי מנוחה רגע. אנכי, כמדומה לי, נזהרתי בכל מיני זהירות שלא להרגיזה, על קללותיה והרפותיה אינני משיבה דבר. אמרתי אולי תרף ממני, ועתה — הנה צרת התרנגול. זה היום השני שאי־אפשר לצאת מפתח הבית.

— היא אומרת, כי את גנבת את התרנגול — אמרה שרה לאה הקטנה, בשמעה את דברי אמה.

— אסור ללכת רכיל, שרה לאה! — אמר הרב. — היא אמרה מה שאמרה, ואת לא תגידי לאמך מה שהיא אומרת. ה' מעניש על זה בשבטי־ברזל בוערים.

— אתה הלא אמרת, כי שמעון הבורסקי אמר לתת לך חמשים רו"כ בהלואה — הוסיפה הרבנית חרש. — בכסף הזה היה אפשר לקנות קורות מוכנות לבנין. אדון העיר בודאי יתן לנו חלקת אדמה לבנות בית, והיותר יעזור ה'. מפה ומשם נקבץ להשלים הבנין. אנחנו נחל לעשות, וה' בודאי יעזרנו. המעט הם היסורים שסבלנו? עת לנו לראות מעט נחת.

פני הרב התעותו מעט בשמעו את דברי אשתו. בכלל היה שנוא בעיניו לבקש טובה מאיש, ואף כי משמעון הבורסקי...

— דבר כזה אי־אפשר לעשות בחפזון — אמר הרב. — עוד נתישב בדבר; ועתה רב לנו לדבר דברים בטלים.

הרב הפנה את מבטו אל הגמרא שלפניו ויחל להתנועע ולנגן חרש.

הרב רבי ישראל דוד היה איש ירא ה' ועוסק בתורה בהתמדה נפלאה. מעת היותו בן חמש עשרה שנה לא עבר עליו יום אשר לא למד בו שבע עשרה שעות. גם ביום „שמחת תורה", שאז הכל אוכלים ושותים, שמחים ומרקדים, היה הוא יושב ושונה בעיון באיזו סוגיא חמורה. התורה היתה לו מקור חיים ובלעדה אי אפשר היה לו לחיות רגע. אם קרה לו איזה ענין שבשבילו היה אנוס להבטל מלמודו, לא ידע ר' ישראל דוד מנוח, ואך בשובו לתורתו שב למנוחתו.

הוא היה איש חכם, יורד לעמקו של כל ענין, וכל דבריו בהשכל ודעת. אך בחצוניותו היה „בטלן" גדול. תנועותיו המהירות ופחזות מדברותיו היו לשחוק. ובכל זאת לא היו זרות לו הויות העולם, ורבים התפלאו איך ב„דין תורה" הוא יודע להכיר כל הערמומיות לא פחות מכל הסוחרים הערומים. גם בתלמודו

היה בעל בינה ישרה, לא אהב את הפלפולים העקומים, ונוח היה לו לאמר: „לא ידעתי", מאשר „לישב בדוחק".

ר' ישראל דוד היה איש חסיד, אך חסידותו לא היתה נפרזה, והיה ממעט בעסק המקוה ובתקונים. הוא התפלל מתוך הסדור מלה במלה, לפעמים בבכי ובדמעות, אך לא „התחב"ד" כאותם בני עליה המזמרים והמרקדים בתפלתם ועושים „העויות" משונות. בכל שבוע היה עובר על הפרשה במדרש רבה ובשאר המדרשים. גם בספר „לקוטי תורה" הגה בשום לב, אך לא היה מבלה בזה זמן הרבה כשאר החסידים. העיקר היה בעיניו הנגלה שבתורה, הגמרא והפוסקים, והמדרש והחסידות אינן אלא פרפראות, שאינן ראויות לבלות בהן זמן רב.

כל ימיו היה ר' ישראל דוד מלמד, לא לנערים קטנים, כי לא ידע איך להתנהג אתם, כי אם לנערים גדולים, וגם זה לא בחדר כמלמד גמור, כי ר' ישראל דוד על פי רך לבו ומדת הרחמים הנטועה בקרבו לא היה יכול להעניש את התלמידים השובבים, ועל כן היו „השקצים" עושים נכח פניו כל מה שלבם חפץ והוא לא יכול לעצור בעדם. ועל כן למד רק לשנים שלשה נערים „התנים", או על פי רוב היה מלמד בכפר לבני אב אחד. את התלמידים למד בשעות הקצובות להם, ויתר היום והלילה עסק בתורה לבדו. מובן מאליו, כי כל ימיו היה מתפרנס בצער ודוחק גדול, כי איש כר' ישראל דוד לא היה יכול לעמוד על המקח ולשאת ולתת הרבה בענין הנוגע לממון, וכאשר קפחו את שכרו היה נושא בשרו בשניו ושותק.

מעט הנדן שהיה לו, כשתי מאות שקל, השיב לחותנו בהיותו עוד סמוך על שלחנו. חותנו לא הרבה במחירו, כי אף שידע להוקיר את חתנו ויתנאה בו כבסגלה יקרה וגם מסר לו ה„חזקה" להיות תוקע בבית המדרש, אך ידו לא השיגה לתת לו כסף כערכו. כל הנדן הדל שנתן לו היה רק כסף הלואות, שלוה כמעט מכל אנשי העיר. ועל כן אחר החתונה התפשר עם חתנו וישב את הכסף לבעליו.

אך הנה שנת גאלתו באה. בעיר כופרא מת הרב, וישימו כל הקהל עיניהם בר' ישראל דוד וימנוהו לרב. ושכר קצבו לו — שני רו"כ לשבוע ממכס הבשר, ועוד „הכנסות" ממכירות נרות, מדמי־חנכה ופורים ומכירת חמץ וכדומה. נרות נמכרים בכופרא, בכלל, אך מעט, כי אך בנפט יאירו בתיהם ורק לימי השבת והרגל לוקחים נרות. גם שאר ההכנסות לא הרבו „להכנים", כי העסק של קבלת נדבות היתה מאוסה מאד בעיני ר' ישראל דוד, ולא השתדל בו „כראוי" וכנהוג... וסוף דבר: שכרו היה דל מאד, סך הכל כארבע רו"כ לשבוע. אך הוא היה שמח בחלקו, כי מעודו לא היתה פרנסתו ברוח

יותר מעתה, ונוסף לזה, אף כי ר׳ ישראל דוד היה ירא שמים וענו גדול, בכל זאת היה השם „רב״ כאבן־חן בעיניו. הוא אמנם למד כל ימיו תורה לשמה, לקיים מצות „והגית בו יומם ולילה״, אבל בכל זאת, באיזו פנה נסתרה שכנה בלבו תמיד גם התשוקה לעלות למדרגת „רב״ — המשרה היותר גבוהה בעיני עמנו מאז ומקדם.

ואף אמנם לר׳ ישראל דוד היה נאה ויאה להיות רב בישראל, כי את רבנותו קנה לא בהשתדלות תקיפים, לא בחנופה וערמה, כי אם בעמלו שעמל בתורה יותר משמונה עשרה שנה ויהי מלא וגדוש בש״ס ופוסקים.

בקש ר׳ ישראל דוד לשבת בשלוה, להורות ולדון ולעסוק בתורה ותפלה— והנה קפץ עליו רוגזו של ירחמיאל חתן הבורסקי.

שמעון הבורסקי הוא נגיד בעדתו ועסקן גדול בצרכי הצבור, כלומר: איננו נותן לאיש לעשות דבר בצרכי הצבור בלי רשותו, ואם אחרים באים ועושים בלי נטילת רשות, הוא מקלקל ומהרס עד היסוד. הוא בקש ומצא לבתו בחור מן „החריפים״ היודעים לעשות את המישור לעקוב והבקעה לרכסים. וכאשר בא ירחמיאל אל העיר הקטנה כופרא לבית שמעון העשיר, התנשא ממעלת בחור למדן למעלת אברך עלוי. ועם מי יתרועע העלוי הזה? בפני מי יראה את כל גדולתו? הלא בפני הרב דמתא. אולם לירחמיאל לא היה די להראות, כי גדול הוא, עלוי הוא, כי אם נחוץ היה לו להשפיל את כבוד הרב, להראות לעיני כל, כי הרב איננו מגיע לקרסוליו.

מתחלה היה ר׳ ישראל דוד שמח, כי נמצא בעירו אברך כירחמיאל, אשר יוכל לדבר עמו בתורה כחפצו, אך עד מהרה ראה, כי כל חפץ האברך הוא רק לקנטר, — והתחיל להשתמט ממנו. אך ירחמיאל לא נתן לו מנוח, ובכל יום המציא שאלות שונות, ולפעמים היה בא אליו להלאותו בקושיות שגנב ממפרשי התלמוד. וכל שאלותיו הביא לבית המדרש, בשעה שכל הקהל מתאספים שמה, כדי לבייש את הרב.

— נתקשיתי בענין זה — יאמר ירחמיאל, בהראותו להרב איזה ענין בגמרא.

הרב הביט ולא הבין במה נתקשה האיש שם.

— אין זאת, כי אם המצאת איזו קושיא כדי להמציא עליה אחרי כן תרוץ יפה — אמר הרב בשחוק קל.

ירחמיאל מציע את קושיתו: איזה דיוק מחודד התלוי בשערה.

— לדעתי — משיב הרב — אין כל קושיא בזה, כי הענין הזה צריך לגופו ולא בא להוציא ממנו דיוקים.

— תירוץ רבנים הוא – אמר ירחמיאל בחוצפא. — אבל אנחנו, על פי סברת „בעלי־בתים", אין אנו סומכין „אשנוייא דחיקא". ואנכי מצאתי את התרוץ הנכון, וזה הוא...

וירחמיאל מתלהב ומניע בידו ומביט כמנצח פעם אל הרב העלוב ופעם אל הקהל שהתאספו מסביב, ור' ישראל דוד שומע ושותק, פניו מלבינים ושפתיו רועדות, עד שירחמיאל גומר מאמרו. הוא נסה בתחלה להראות לירחמיאל כי „אגב חורפא שבשתא" וכי לכל דבריו אין יסוד, אך ירחמיאל ענהו עזות: „לא נחית רבנו לעומק תרוצי ועל כן טעית". ובהביטו אל הקהל כמנצח יוסיף עוד פלפול על פלפול בקולות וברעמים.

הרב שומע ויודע, כי איש ריבו מוסיף הבלים על הבלים, אך איננו חפץ לענות לו עוד, כי אין מדרכו לבלות את עתו לריק, וגם רואה הוא כי איש ריבו נצחן הוא, חפץ להעמיד הכל על דעתו ואיננו יכול לותר משהו.

אך ההמון, שאיננו יודע על מה ולמה התוכחו הרב וירחמיאל, ראה רק סוף דבר, כי ירחמיאל יצא מתוך המלחמה כמנצח, אות הוא, כי אמנם נעלה הוא ירחמיאל על הרב, השומע ומחריש ומתבייש.

ר' ישראל דוד, שהיה בורח מן המחלוקת, היה נזהר מאד לבלי בוא בדברים עם חתן הגביר, שפגיעתו רעה, אך ירחמיאל היה תופס בו בחזקה לצאת אתו למלחמה. אפס ענותנותו של הרב היא שעמדה לו לבלי יתגלע ריב גמור. הוא דבר תמיד בלשון רכה ונזהר מאד לבלי פגוע בכבוד איש ריבו, אף כי ראה, כי זה מתכון להקניטו ולהשפיל את כבודו בעינו השומעים. וגם בלבו היה משתדל לדון אותו לכף זכות, כי צעיר לימים הוא „והאי צורבא מרבנן דרתח אורייתא היא דקא מרתחא ביה", אבל הלא בעל כשרון הוא ובתורה הוא עוסק. כה חשב הרב ויקבל על עצמו להשכיח מלבו לגמרי את כל אשר עבר בינו ובין האברך, אך היה נזהר מאד לבלתי בוא בדברים עמו לבל יבוא לידי נסיון, ובכל יום היה מתפלל בבקר בכונה יתרה: „יהי רצון... שתצילני מעזי פנים ומעזות פנים... מפגע רע".

ובעלת הבית הוסיפה מיום ליום למרר את חיי שכנתה הרבנית בחרפותיה וקללותיה. היא היתה מאלה הנשים אשר מהבקר עד הערב לא תפסקנה מפיהן חרפות וקללות, ושמחות הן מאד במצאן על מי לשפך את חמתן.

פעם אחת החלה האשה לקלל את ילדי הרבנית במיתה משונה, באסכרה ובחלי־רע. הרבנית אשר נזהרה תמיד מלפתוח פה לשטן, חרדה חרדה גדולה בשמעה את הקללות הנוראות, ובפרט כי היא ידעה ע״פ הנסיון מה היא אסכרה, כי שנים מילדיה מתו במחלה זו.

— רחמי נא על הילדים ואל תקללי אותם — התחננה הרבנית: — הלא המה עוד קטנים ואינם אשמים במאומה. קלליני אותי, אך בהם אל תשלחי לשונך.

אך האשה הרעה ידעה, כי בזה היא מכאבת את לב הרבנית, ותוסף לקלל את הילדים. הרבנית האמללה באה הביתה ותבך בכי רב.

ולא יכול עוד ר׳ ישראל דוד לראות בעלבון אשתו, ויתאפק, וילך אל שמעון הבורסקי, ויבקש ממנו להלות לו חמשים רו״כ לבנין בית.

שמעון לא השיב פני הרב ריקם, כי אם לקח ממנו שטר חוב. בתוך דבריו רמז לו, כי חתנו מתעתד לקבל סמיכה, וכאשר יזכה, מסתמא לא ימנע גם הרב ר׳ ישראל דוד את סמיכתו ממנו. ואף כי אין את נפשו שישב ירחמיאל על כסא הרבנות, אך כתב סמיכה הן לא יזיק לו אם יהיה בצלחתו.

הרב הפיץ לאמר לו, כי אם חתנו מתעתד לקבל סמיכה לרבנות, עליו להיטיב את דרכו, לבלתי עשות את התורה משחק ועטרה להתגדל בה, אך נמלך ויאמר בלבו: לא טוב להשניא את האברך בעיני חותנו.

הרב הביא את הכסף, ותיכף שלחו סרסר אחד לקנות הקורות. ועוד כשלשים רו״כ אסף הרב בהלואות קטנות: ממי שלשה וממי חמשה רו״כ, ויהי די לו להחל הבנין. ואם יחסר לו מעט, הלא גם הוא גם אשתו בטחו בה׳, כי בודאי יעזרם לכלות את אשר החלו.

והבנין צמח ויגדל מיום ליום. הכתלים עומדים מוכנים, והאזוב הרענן מבצבץ בין קורה לקורה. נחום הבנאי עשה מלאכתו באמונה. הוא חפץ כי יהיה בית הרב יפה מכל בתי העיר, ועל כן השתדל הרבה ליפותו לפי טוב טעמו.

הרב בשובו יום יום מבית התפלה היה הולך אל הבית ושוהה שם שעה קלה, מסתכל במלאכה ושמח בלבו. והרבנית עם ילדיה כמעט קבעו שם דירתם. ברוב עמל הצליחו הבונים לגרש את הילדים ממקום המלאכה, לבל יאונה להם אסון. בדאגה רבה אספה הרבנית עם ילדיה את השבבים להכין הסקה לימי החורף.

ושמעון הבורסקי אמר בלבו, כי הרב מסתמא יתעורר מעצמו לתת סמיכה לחתנו, כי כלום הרב צריך להוציא על זה כסף מכיסו? והוא, שמעון, הלא עשה עמו חסד גדול, בהלותו לו חמשים רו״כ בפעם אחת. אך בראותו,

כי הרב איננו מתעורר מעצמו, פנה הוא אליו ויגיד לו חפצו בשפה ברורה, ובלבו היה בטוח, כי לא יעיז הרב להשיב את פניו.

אך שגה שמעון במשפטו: ר׳ ישראל דוד לא אבה לתת כתב־סמיכה לחתנו העלוי.

— אנכי בעצמי זה לא כבר קבלתי סמיכה — אמר ר׳ ישראל דוד נבוך מעט, — ומי אנכי כי אבוא להסמיך אחרים?

שמעון הבין כי הרב משתמט ממנו, ויחר לו מאד, וכאשר ספר הדבר לפני חתנו, קצף ירחמיאל קצף גדול ויאמר, כי לחרפה תחשב לו לקחת סמיכה מיד רב כזה, טוב כי יסע אל העיר הגדולה... אמנם שם נחוצה מטבע גדולה, אבל גם הסמיכה תהיה גדולה ונכבדה, מידי רב גדול.

וכן היה: ירחמיאל נסע אל הרב הגדול דק״ק... שדרכו לתת סמיכה לכל מי שמשלם כהוגן, ויקבל ממנו כתב־סמיכה יפה ומהודר וחתום בחותם החופ״ק, בכתב ההוא נתנו לירחמיאל תארי כבוד משונים: „סיני ועוקר הרים״, „קנקן חדש מלא ישן״, „המאור הגדול״ וכדומה.

בשוב ירחמיאל הביתה מזוין בכתב־סמיכה, החל להתגרות בהרב דמתא, להתערב בעניני אסור והיתר ולערער על פסקי הרב. המעשים האלה הכאיבו מאד את לב הרב, אך הוא סבל בענותו, ובלבד כי לא יופר השלום בעיר. אולם ירחמיאל לא היה מאלה המסתפקים במועט, עוד מעט ומעשה בא ליד למלא את הסאה.

משרתו של שמעון הבורסקי הביא פעם אחת אל הרב תרנגולת שחוטה שנמצא בה מום, והרב התבונן הרבה בדבר ולבסוף הטריפה. הדבר נודע לירחמיאל, ויאמר אל המשרת: לך אל הרב ואמור לו, כי טעות היא בידו — התרנגולת כשרה, והמשרת מלא אחר פקודת ארונו בדיוק.

אז קצף ר׳ ישראל דוד קצף גדול. הוא ראה, כי ירחמיאל מעיז פנים לפסוק נגד הוראתו ולהתיר את הטרפה. בדבר כזה אי־אפשר לשתוק.

— אמור לו, כי הוא „עם הארץ״ — קרא הרב. התרנגולת טרפה, והוא איננו ראוי להורות.

האיש התפלא מאד. הוא לא ראה מעודו כי ר׳ ישראל דוד יכעס וכי ידבר בגנות מי שיהיה. הוא נפטר מהרב ויגיע עד הפתח.

— אברך, אברך!... קרא לו הרב.

האיש שב.

— למען לא תהיה הולך רכיל, הנני גוזר עליך, כי תלך לירחמיאל ותגיד לו את אשר אמרתי.

והמלחמה החלה...

ממחרת היום ההוא, כמעט דרכו רגלי הרב על מפתן בית המדרש, והנה שמעון מתנפל עליו:

— האם את חתני תקרא בשם „עם הארץ"? את חתני? הידעת מי אני ומי חתני?

הרב נפעם מקול הקורא. רגעים אחדים עמד נבוך ומרעיד, אך אחרי כן התאפק ויאמר בנחת: עדי בשמים, כי לא חפצתי לצאת עמך לריב. אך עזות חתנך לא תדע גבול. הוא בא ומכשיר מה שאסרתי גם מבלי שאול את פי מדוע אסרתי. ועוד הוא מעיז פניו לשלוח אלי דבר ביד משרתך, כי טעיתי. הדבר הזה די להוכיח, כי עם הארץ הוא ונפש גסה.

— מי? חתני הוא עם הארץ? קרא שמעון בקצף נורא. — אם אתה יראת לתת לו סמיכה, כי רעה עינך בו, תאמר כי לא ימצא הסכמה בלעדיך? הנה הרב הגדול דק"ק... מעיד עליו, כי הוא „גאון אמתי", לא איזה מו"ץ שמחירו פרוטה, ואתה אומר עליו כי עם הארץ הוא! הזאת הוא הרבית שאתה משלם לי בעד הכסף שהלויתיך? הבית החדש שהוא בונה מידי הוא לו, והוא מבזה אותי ואת חתני...

ירחמיאל עמד בכל העת מנגד ולא התערב בריב. פניו היו מוסבים אל החלון, אך פתאם הפך את פניו ויקרב אל המריבים.

— אם הוא אומר עלי, שעם הארץ אני — קרא ירחמיאל, — הרי הוא מבזה תלמידי חכמים ואסור לסמוך על הוראותיו. הוא אינו יודע גם שיחות חולין שלי, ומעיז פניו לאמור עלי, כי אנכי „עם הארץ". לא! לרב כזה אין אנו נזקקין.

הרב מהר ויצא מבית המדרש. פניו היו חורים כפני מת. ושמעון וחתנו הא־יכו עוד לשונם לבזות את הרב בעיני כל הקהל. ורבים מבעלי בריתו של שמעון ו„מלחכי פנכא" שלו נענו לו בראשם וילעגו גם הם לרבם. היו אמנם מתי מספר, אשר לבם התחמיץ לראות את העול הנעשה להרב העלוב, אבל הם יראו מפני שמעון התקיף — ושתקו.

בשוב הרב אל ביתו, חרדה הרבנית לקראתו. היא נבהלה בראותה, כי פני בעלה הלבינו עד מאד, וגם התפלאה, כי מהר לשוב לפני התפלה.

— מה? האם חלש לבך? האקרא לרופא? האשים לך תחבושת של חרדל? — שאלה האשה.

— אל תפחדי, שלום לי! — ענה הרב. ובדברים מקוטעים ספר לה את אשר עבר בינו ובין שמעון הבורסקי. היא החלה לדרוש אחרי פרטי

המאורע, אך הוא אמר לה, כי אין הדבר כדאי לדבר עליו הרבה. ובפרט עתה שזמן התפלה הגיע.

הוא בא אל חדרו וישם את הטלית על כתפו ויחל להתהלך בחדר הנה והנה בבדקו את הציציות. הוא אמר להכין את עצמו לתפלה, לדעת לפני מי הוא עומד, אך המחשבות הזרות על דבר המחלוקת בלבלו את כונתו.

— אמנם אנכי לא סבותי בריב הזה — חשב הרב בלבבו, — ומה שאמרתי צריך הייתי לאמר, חייב הייתי לאמר. אך מאד צר לי אם יחשדוני כי כפוי טובה אנכי. כאשר הזכיר שמעון את הכסף שהלוני, הרגשתי בנפשי כמו הביא חנית אל בשרי. הדבר הזה יכאב לי יותר מכל החרפות והזלזולים. ובלי ספק גם לימים יבואו יזכירני תמיד את הטובה שעשה עמדי. ומה אעשה? מה אעשה?...

— אבל השעה התשיעית הגיעה ואנכי עוד לא התפללתי — אמר הרב אל לבו. — הבה, אסירה את העצבות מלבי ועמדתי לחתפלל. רב ,י לחשב על דבר עניני העולם השפל, כי מה הוא ומה עניניו? הלא עלי עתה לשבח ולפאר את יוצרי. אבל, רבש"ע! מה זה היה לי? מדוע לא אוכל הפעם להתגבר על יצרי ולהרחיק מעלי את המחשבות הזרות?

— לא אוכל, לא אוכל — הוסיף לחשב. — את הכל אני יכול לבטל בלבי, אך לא מה שאני חייב לאחרים.

כעבור רגעים אחדים קרא הרב בקול: אַת, בואי נא הנה!

הרבנית עזבה את תפוחי האדמה שקפלה ותמהר אל אישה.

— החוב שאני חייב לשמעון כבד עלי מנשוא.

— אנחנו נשלם לו, אם ירצה ה', מעט מעט. הן בתנאי כזה לקחת — לשלם במשך שנתים ימים מעת שנבוא לשבת בביתנו.

— אנכי אינני יכול להיות חייב לו גם רגע אחד — אמר הרב. — טוב לי לשלם רבית גדולה ובלבד שלא אהיה חייב לו. לכי אל זכריה המלוה. אולי יאות להלוות לנו חמשים רו"כ בתנאי לשלם לו מעט מעט את הקרן עם הרבית; הן הוא מלוה לשבועות.

— כבד יהיה ממני לשלם עתה דמי שבוע. עוד כסף רב נחוץ לנו בשביל לגמור את הבית — אמרה האשה.

— ידעתי, כי כבד הוא, אך יותר עוד כבד ממני עתה להיות משועבד לשמעון הבורסקי. אדמה כי זכריה ילוה לנו. אנחנו נתן לו במשכון את הבית.

הרבנית הסכימה תמיד לדברי אישה הרב. הוא היה יקר בעיניה מאד, וכל תענוגיה בחיים היו, כי ישבה מרחוק והביטה אל אישה השוקד על למודו.

היא לא הבינה מאומה בלמודיו. אבל לבה הרגיש כל רוממות עסק התורה. היא לא יכלה לשוחח עמו בענינים הנאצלים שהיה לבו מלא מהם, ועל כן אך לפרקים רחוקים זכתה לדבר עמו איזה דברים. אבל ברגשותיה היתה אחוזה ודבוקה בו תמיד. כל דברי בעלה היו בעיניה כדבר אלהים. והיתה מוכנת ומזומנת לקיים את דברו כמצות התורה.

זכריה המלוה שמח על העסק הזה. הוא ידע, כי הרב הוא איש נאמן ואפשר לסמוך עליו, ובפרט כשהוא נותן לו את הבית לערבון. ואך תנאי התנה, שיחלו לשלם לו את הקרן והרבית בלי אחור, מאותו השבוע שהם מקבלים את הכסף.

באותו היום השיב הרב את הכסף לשמעון הבורסקי. ובדבר הזה העלה עליו חמת שמעון עוד יותר, ויגמרו אומר הוא וחתני להנקם בהרב.

ירחמיאל אזר כגבר חלציו ויציע את השאלה לפני איזו רבנים שהיו מכיריו, וביחוד לאותו הרב שנתן לו סמיכה, וכל הרבנים השיבו לו, כי הם מסכימים עמו. וירחמיאל קרא התשובות בבית המדרש, ובתוך כך הראה לכל את כל תארי הכבוד שחלקו לו הרבנים.

ושמעון חותנו בא למלאות אחר דברי חתנו ויחרף את הרב ויאמר, כי אך לחנם משלמים לו שכר, כי חתנו „הגאון האמתי" נכון להורות חנם אין כסף.

הרב העלוב לא רצה מתחלה להביא את השאלה עד הרבנים. ההלכה היתה ברורה בעיניו כמקרא מפורש; גם ידע, כי בזה לא יועיל מאומה לשכך את הריב, ולמה יעמול בלי כל תועלת? אך בעלי בריתו האיצו בו לכתוב, למען הציל את כבודו המחולל בעיני ההמון, ולא יכול הרב להשיב פניהם וישלח מכתבים לרבנים אחרים. ואף אמנם באה תשובתם, כי הצדק עם הרב. אך הרב לא הראה את התשובות כי אם למתי סודו. ושמעון וחתנו הוסיפו לדבר סרה בהרב ולשומו ללעג וקלס בעיני ההמון.

פתאם הרגיש הרב, כי בהכנסותיו באה מגערת, כי מלבד ששמעון חדל לקנות ממנו נרות, עוד גם החל למכור נרות בחנותו לאחרים. כאשר צעקו אנשי ברית הרב חמס על הדבר הזה, כחש שמעון ויאמר, כי אף שהוא שונא את הרב, בכל זאת איננו חפץ לקפח את פרנסתו, ואת הנרות איננו מוכר כי אם להיושבים מחוץ לעיר, ומכירה כזו לא באה בתנאים שהתנו עם הרב. הרב בקש, כי יתנו לו מוצא אחר לפרנסתו. אך בקשתו לא הועילה מאומה. בעלי בריתו אמנם חמלו עליו, אך כיון שנגע הענין לדברים שבכים, משכו ידם.

והבית החדש היה יפה מאד, ובכליון עינים חכו בעליו ליום אשר יוכלו לבוא לשבת בתוכו. הם אמרו כי בשבת נחמו יחוגו את חנכת הבית. אך רבות מחשבות בלב איש, ואם אין כסף, תעלינה כלן בתהו. הרב והרבנית טעו בחשבונם: הבנין דרש הוצאות יתרות שלא עלו תחלה בחשבון. בעמל רב גמרו את הגג, אך רצפה ותקרה, דלתות וחלונות, קצר כחם לעשות לו.

ויועץ הרב עם הרבנית אשתו ויחליטו לקחת עוד חמשה ועשרים רובל מזכריה המלוה. אמנם קשה היה להם לשלם בכל שבוע יותר מרובל, ומה גם אחרי כי מעטה הכנסתם מהנרות, ועתה יוסיפו עוד על משאם. אך התנחמו בלבם, כי בשנה הבאה בודאי יוטב להם, בודאי ימציאו להם בעלי בריתם עוד מקור להכנסה, בודאי ישוב גם שמעון וירחמיאל חתנו מדרכם הרעה ולא יוסיפו עוד למרר את חייו ולרדפו חנם, בודאי... סוף דבר: בודאי ישועה קרובה לבוא, ומה בכך אם עתה יסבלו מעט מחסור.

הם לקחו מיד זכריה את הכסף ויעשו את הרצפה והתקרה. אבל לחלונות ודלתות לא הספיק מעט הכסף, ויהיו אטומים בנסרים.

— הלא רפת אין לנו, ולמה נחזיק את הפרה? — אמר הרב, — נמכרנה ונעשה דלתות וחלונות לביתנו.

מאד היה צר להרבנית למכור את הפרה. הפרה השתתפה תמיד בצרת גברתה והיתה מסייעתה לכלכל את בני ביתה. שלום אמת היה תמיד בין הרבנית ופרתה ולא התרגזו ולא רבו אשה באחותה. בימי הקיץ היו העשבים רעים, כי לא היה מטר כל ימי האביב, והרבנית נחמה את פרתה בתקוה טובה, כי בימי הבציר תקנה לה עלי ירק מהגנות ותכין לה מטעמים כאות נפשה, וכאשר תבוא אי"ה לשבת בבית החדש, תאכיל אותה גם נזיד סובין. והפרה שמעה ותתנחם ותסתפק במועט, כיאות לבהמה כשרה. אך חלב נתנה מעט, לא מפני שחפצה להנקם בהרבנית, כי אם מפני שלא היה לה יותר. אחרי שהחליבה אותה הרבנית, היתה הפרה מבטת אליה בהכנעה, כאלו אמרה: אל יחר בעיני גברתי, כי נתתי חלב מעט. בודאי הייתי חפצה לתת יותר, אבל „בדליכא שאני". והרבנית הבינה מה שבלב פרתה ותקבל בסבר פנים יפות ככל אשר נתנה. ואף אמנם למה לה חלב הרבה? די לה שמצאה במה להלבין את מאכל הגריסין ערב ובקר וגם נותנת עוד מעט חלב לילדיה בבקר ותשקה את בנה הקטן, אשר שדי אמו הצמוקות אינן מספיקות לו כל צרכו.

אפס כאשר זכרה הרבנית, כי הבית החדש, תקותה ותוחלתה, עומד הכן, רק דלתות וחלונות יחסרו לו, ובשביל זה היא אנוסה לשבת בבית זר יחד

עם אשה נרגנית, שופכת דמה כמים, — נמס לבה בקרבה, ועל כן כבשה את רחמיה גם מפרתה גם מילדיה.

— אין רע — אמרה הרבנית אל לבה, — הבטן לא מזכוכית נעשתה, ואיש לא יראה במה ימלאוה. ואם לא נפנק נפשנו, מה בכך? נשבע לחם פשוט ודי לנו, ולהילד אפשר לקנות כוס חלב. הן לא הרבה דרוש לו. מה מאד הפצה אנכי לשבת בביתי. אם יזכני ה׳ לשבת בביתי, בודאי אשבע נחת גם בלי מאכל ומשתה.

הרבנית מכרה את הפרה, והדלתות והחלונות באו על מקומם בשלום. עתה לא חסר עוד דבר זולתי תנורים.

ימי הבציר קרבו. ההכנסה היתה מעטה מאד, אך כשלשה רובל לשבוע, ומזה צריך היה לשלם רובל וחצי לזכריה המלוה. הרבנית קמצה מאד בהוצאות הבית. על שלחנה לא עלה משבת לשבת כי אם לחם ומי גריסין.

— עוד הפעם גריסין בלתי מלובנים — התאונן שמואל׳קה הבכור, כאשר הגישה אמו אל השלחן קערה גדולה מלאה מי גריסין חמים לארוחת הבקר.

— שוטה שבעולם! — נחם אותו הרב במילתא דבדיחותא — יום אתמול הלא כבר עבר, ועל כן תוכל לשוות בדמיונך, כי אתמול אכלת לביבות ממולאות בבשר או בגבינה, ומחר הלא נבטח בה׳ שישועתו קרובה, ונאכל בודאי צלי ו„צימס״, ואם היום, רק היום תאכל מי גריסין, מה בכך? שמעתי, כי הרופאים מצוים גם לגדולי העשירים לאכול לפרקים מאכל פשוט... תחת כל אלה מה מתוק הוא הלחם הזה! טבול אותו במלח כמוני ותגמע אחרי כן כף מהגריסין, והיה טעמו כטעם גן־עדן.

אך גם ללחם ולמי גריסין לא הספיק שכר הרבנות, ואיך שקמצה הרבנית, לא הועילה, אז החלה לפרקים לרמות את ילדיה. למשל, בערב, כאשר היו הילדים תובעים לחם, היתה משנה להם מפני דרכי שלום ואומרת, כי אזל הלחם, ובלבה אמרה: אין בכך כלום, בערב ישכבו הילדים וישנו, די להם כי אכלו ביום. הן יש עמי רק פרוסת לחם, ואם יאכלוה היום, מה אתן להם מחר בבקר? בלילה אפשר להם, לכל הפחות, לחלום, כי הם אוכלים ושבעים.

היא ואישה כמעט ישבו בכל יום בתענית, למען יספיק הלחם לילדים, ואיש לא ידע בענים, כי ר׳ ישראל דוד וחנה דבורה היו בענין זה בעלי גאוה והשתדלו להסתיר עניותם מעין זר. כל תקותם היתה, כי לימי החורף יקח לו

הרב שני תלמידים, ומצבם יוטב. אמנם עבודת המלמדות היתה גרועה בעיני הרב, כי כבר מלאה נפשו ממרוריה, אך כפי הנראה, כן נגזר עליו, להיות רב ומלמד כאחד.

ורק דאגה אחת שברה לבם: — למצוא עוד מעט כסף כדי לעשות התנורים, למען יוכלו לשכון בביתם.

— הידעת? — אמר הרב אל אשתו, — לו תשמעי לעצתי ומכרנו את אדרת השער אשר לי. עתה עוד קיץ בחוץ, ועד ימי החורף אפשר שיעזרנו ה׳ וימציא לי ריוח, מ„דין תורה" וכיוצא בזה, ואז אעשה לי אחרת תחתיה, ואם לא תהיה מעורות יקרים כזו — מה בכך?

— הכל עשה לנו הוא, הגזלן — התרעמה הרבנית. — לו טעם הוא מרירותה של העניות, כי אז לא בא לקפח את פרנסתנו המעטה, לגזול מפינו את פרוסת הלחם.

— לא הוא — ענה הרב, — כי הכל מיד ה׳ החפיץ בטובתנו. הן עבודת ה׳ מהרחבת הדעת לא עבודה היא, כי אם תענוג פשוט, ורק לעבדו מעוני — לזה נחוצה מעט התגברות וחזוק. וחלילה לנו להתאונן על זה, כי „כל מה דעביד רחמנא לטב עביד". נשתדל נא לעמוד בנסיון.

— לא לי אני דואגת — אמרה הרבנית, — כי אם לך ולילדים. הילדים מתנוונים והולכים. ראה — הראתה הרבנית על הילד הקטן אשר על זרועה, — הנה ידו כעץ יבש וכל גופו עצמות וגידים. פלא הוא, איך הוא מכלכל את נשמתו בקרבו. וגם אתה, פניך נצטמקו מאד... אנכי לא כך, אנכי אשה, עבודתי מה היא? אבל אתה... אתה גם בלילה לא תשכב.

— רב לך, סכלה! אל תדאגי לי. ה׳ יחזק את כחי לעבודתו. אך על זה אצטער, כי הוא, חתן הבורסקי, מכשיל את הרבים בהוראותיו. אבל מה אעשה? אנכי עשיתי כל מה שהיה בידי לעשות, אך, בעונותי הרבים, אין שומע לי.

— וחלול הכבוד? בכל פעם שאני שומעת, כי הם, הרשעים, ישימו כבודך לכלמה, יתחמץ לבי וקשה לי הדבר מכל היסורים שבעולם.

— מה אנו ומה חיינו, כי נדאג לכבודנו? — אמר הרב, כמו אל לבו בחפצו להסיר משם כל קנאת הכבוד, המתלקחת לפרקים למרות חפצו בלבו...

כשני שבועות אחר חג האסיף נשלמה כל מלאכת הבית וגם התנורים עמדו טוחים ומלובנים ומוסקים. הרב ובני ביתו באו לשבת בביתם החדש. הם היו עתה מאושרים, הם השינו את מטרתם, למרות כל המכשולים!

ויום השבת פ׳ „לך לך״ נועד לחוג בו „חנכת־הבית״. הרבנית התחכמה בתחבלות שונות למצוא מעט כסף כדי לקנות יי״ש ומיני מתיקה לכבד את האורחים. אמנם צרכים אחרים היו לה, אך הלא אישה רב הוא והיא רבנית, ואי־אפשר לה לבלתי קרוא את אנשי המקום לחנכת הבית. היא איננה חפצה להשפל בפני „בעלי הבתים״, הנוהגים מאז ומקדם לכבד את הקרואים לחנכת הבית.

החורף מהר לבוא. גוית הרב, שלא היתה שמורה לא במעטה שומן ובשר ולא במלבושי חורף, לא יכלה לעמוד בפני הרוח הקרה שהיתה נושבת בימים ההם, וגם לחות הקורות והתנורים, שלא התיבשו עוד, פעלו עליו פעולה לא טובה. גרונו נחר וגם בראשו חש כאב. ביום הששי התפלל ביחידות בביתו, אך ביום השבת לא יכול להתאפק, וילך לבית המדרש, לעלות לתורה ולקרוא את הקהל אל ביתו „לברכה״. הוא התעטף בשמלתו הדקה ואף על צוארו חבש את טליתו ומטפחת אשתו.

בבהמ״ד הרגיש, כי כאב לו בצדו השמאלי, אך התאפק ויגמור את תפלתו. וכאשר נגשו אליו בני העדה לברכו ב„שבת טובה״ ו„מזל טוב״, האיר אליהם את פניו הלבנים ויבקשם לבוא אל ביתו ל„קדוש״. מובן מאליו, כי הם לא סרבו הפעם למורם וימהרו לבוא. וגם אלה אשר מלפנים פסחו על שתי הסעפים והראו פנים לכאן ולכאן, גם אל הרב וגם אל ירחמיאל, עתה הואילו לתת ידם להרב עד שיברכו „על המחיה״.

עוד מעט ובבית הרב נשמע קולות של שמחה: „לחיים, לחיים!״

וכאבו של הרב הלך הלוך וגדול. בעמל רב התאפק לבלתי השמיע קול זעקה מעצמת הכאב, וישב ברכה לאורחים בפנים מאירות ויבקשם לאכול ולשתות ולשמוח. ואך אחרי אשר יצאו האורחים בא הרב אל חדר המטות ויפשוט את קפוטתו וישכב על המטה ולמרות רצונו התפרצה זעקה מלבו.

— מה לך? קראה הרבנית בבהלה.

— בצדי יכאב לי מעט.

— האקרא לרופא?

— לא: הלא שבת היום, אנפש מעט וִיוטב לי...

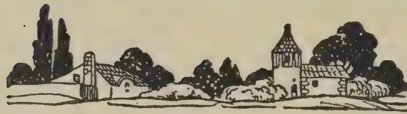
ובעוד שלשת ימים ישבה חנה דבורה על יד מטת אישה, אשר נשימתו הלכה וכבדה מרגע לרגע. הוא שכב כמת, בעינים סגורות. האשה האמללה

מתחה בסנורה את הדמעות החמות אשר נזלו מעיניה למרות רצונה. כרגע פתח הרב את עיניו ויבט אל אשתו.

— אל תבכי, סכלה ! ה' הוא אבי יתומים ודין אלמנות.

ולמחרת היום ההוא מת הרב ונקבר בכבוד גדול. הכל השתתפו בקבורתו...

הבית היה לנחלה לזכריה המלוה, והרבנית מכרה את חפציה המעטים, הספרים והקדרות, בעד שקלים אחדים, ותשב אל עיר מולדתה, לחלק את בניה בין קרוביה...

הבטוח באחריות.

(ציור).

כאשר ספר מלפנים חייקיל הסרסר בבית-המדרש על אדות חברת־האחריות, וכי רבים הנותנים ידם לחברה זו, התקצף זבלון המלמד מאד והיה נכון, אם היה בידו, לגזר עליה חרם.

— אחריות!... — קרא זבלון בכעס — יהודי ואחריות!... — איזו אחריות אפשרית וצריכה להיות ליהודי, מלבד הבטחון בה'? הרואה אתה? פלוני משלם איזה סכום לחברת האחריות, והוא פטור מבטוח עוד בהשי"ת, כי חברת האחריות תפרנסהו לעת זקנה ותכלכל את אלמנתו ואת יתומיו אחר מותו... ליהודי לא נאה הדבר כלל.

ובכל זאת באו ימים וזבלון המלמד החל בעצמו לחשוב על דבר אחריות, כי גם הוא נצרך לה...

ארבעים שנה עבר האיש את עבודת המלמדות, כחו כשל, והגרוע מהכל,— עיניו החלו כהות...

אכן בטוח הוא, כי גם אם יחדל מאונס מעבודת המלמדות לא ימות ברעב, הן בתוך עמו הוא יושב. מסתמא ימצאו רחמנים בני רחמנים, אשר יתמכו בו. הנה חברו, חיים אברהם המלמד שנפסל מעבודתו מפני הזקנה, הרי הוא מוצא פרנסתו ממקום אחר: הוא לוקח לו בהקפה שעון עם "קורנטים" (מנגן מאליו) וחוזר על הפתחים ומקבץ גורלות, חמש פרוטות הגורל, והוא חי. שמא תאמר חיים של בושה וכלימה הם, כי פרנסתו היא קבצנות ממש—אף אני אמר לך, כי היהודי איננו צריך למאס כלל בקבצנות; כי כמו שחובה על העשיר לתת, כן חובה על העני לפשט יד בשעת דחקו, כי על כן אנחנו היהודים נקראים בשם "ג ו מ ל י חסדים", היום אני פושט יד ואתה נותן, ומחר אתה תפשוט יד ואני אתן, גלגל החוזר בעולם היהדות במהירות נפלאה.

אכן מתפללים אנו להשם־יתברך: "ואל תצריכנו לידי מתנת בשר ודם", גם העברי שהורתו ולידתו בעניות שונא את הקבצנות, גם הוא חפץ לחיות

כבן חורין בעמלו ויגיעו. אבל מה נעשה אם תפלתנו איננה נשמעת, אם כחנו כלה ואי־אפשר עוד לעבוד, או אם אין עבודה במה להחיות את הנפש — מה נעשה אז? לאבד את עצמנו לדעת — אסור, על כרחנו אנו הייבים לחיות, ובאמת החיים הם דבר יקר מאד. כמה דברים טובים אפשר לו לאדם לעשות בהיותו בחיים, כמה מצות, כמה מעשים טובים! ואם אי־אפשר לעשות, לכל הפחות אפשר לחשוב וגם מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה. סוף דבר: הכל חייבים לחיות — זה העיקר. ואם תאמר: איך לחיות? זאת היא שאלה צדדית. אם אפשר למצוא לה תשובה מספקת — מה טוב, ואם לאו — הרי אתה מישבה בדוחק, ולפעמים בדוחק גדול, או גם מניחה לאיזה זמן בצריך עיון ומוסיף לחיות. כך הוא דרכו של יהודי, ואין הוא, זבלון המלמד, חפץ להוציא את עצמו חלילה מן הכלל. הוא יעבוד כל זמן שכחותיו לא יכלו לגמרי, כל זמן שלא יפסלוהו אחרים מחמת זקנה, ואחרי כן... „לא קשה", ה' לא יעזבנו...

כן היה חושב תמיד. אחרת לא היה יכול לחשוב. ובכל זאת בימים האחרונים, מפני מקרה אחד, עלה על לבו גם הוא להודיין באחריות... וזה הדבר:

בימים האחרונים החלו עיניו כהות. בבקר בבקר בקומו משנתו היו שמורות עיניו דבוקות במוגלא, ועת רבה היה צריך להדיחן ולשפשפן עד שיפקח אותן, וגם אז הן אדומות ודומעות, תמיד הוא צריך להחזיק את מטפחת בידו ולקנח בה את עיניו. זבלון דרש ברופאים, גם את משקפיו החליף פעמים אחדות, הרופאים נסו לטפטף בעיניו איזו טפות, אבל תועלת לא מצא בהן, ובשאלו אותם מה יהיה בסופו, יש אשר לחצו בכתפותיהם ולא אמרו גם לנחם אותו, אין זאת כי אם קרובה הסכנה, כי קרוב היום, שעיניו יקומו לגמרי, והיה לעור... והרעיון הזה ידכאהו עד מאד.

אמנם את העולם הגדול והיפה לא ראה מעודו. מימי ילדותו עד עתה לא ראה מאומה, מלבד החדר ובית המדרש. בחדר היה החשך שורר תמיד וגם בית המדרש הקטן שהתפלל בו זבלון לא היה מואר כל צרכו, והוא לא שת לזה לב; אדרבה הוא היה מתענג על החשך השורר בבית. למשל, במוצאי השבת לפני תפלת מעריב היה זבלון יושב בפנה חשכה ומזמר לו באפו איזה נגון של חב"ד ונדמה לו, כי הוא משיג אז רזי עולם ותעלומות היצירה ושערי העולמות העליונים נפתחים לפניו, ושפע אור גדול יורד עליו... סוף דבר: העורון כשהוא לעצמו לא היה מבעיתו הרבה, בודאי טוב יותר להיות פקח, אבל אם כך נגזר עליו להיות עור, הכי מפני זה יתיאש ולא יבטח בחסדי ה'?

אולם צר היה לו כי אז יבטל מתלמוד תורה. זבלון המלמד איננו יכול להסתפק, כמו איזה עם הארץ, באמירת תהלים בלבד. הוא בדבר הזה מפונק מנער, מעודו הוא רגיל ב„בשרא וכורא" — דף גמרא עם תוספות ומהרש"א, לא בדרך שטחי, כי אם בהעמקה. ההסברות הדקות, הפלפולים החריפים היו משביעים אותו ענג, משכיחים אותו את דלות מצבו, את שפלותו ואת שאר יסורי העולם הזה, ובמה ישעשע את נפשו, כאשר יחשך מאור עיניו?

לכן החליט בלבו להזדיין בעוד מועד באחריות. כלומר: ללמוד על פה ספרי המשניות. לכל הפחות, כאשר יוכה בעורון לגמרי, יחזר משניות על פה.

והוא נגש לעבודתו אזור ברוח גבורה נפלאה.

קשה מאד היה לו לאיש השיבה הזה ללמד על פה. הוא ראה עתה בעליל מה נאמנו דברי אלישע בן אבויה, כי הלומד זקן דומה לכותב על ניר מחוק. מאה פעמים ואחת הוא חוזר על משנה אחת, כמדומה לו שהוא יודע אותה היטב, ומחר והנה הוא נכשל בה עוד הפעם.

אבל זבלון הוא קשה ערף, מעבודתו לא יחדל.

ובכל בקר ערב בהיותו חפשי מעבודת המלמדות, יחזר זבלון את המשניות. מתהלך בבית המדרש הנה והנה, מקמט את מצחו, נגש עד הספר ומעין בו וחוזר עוד הפעם ועוד הפעם.

* * *

— מה נשמע, ר' זבלון? שאלהו אחד ממקורביו.

— חציי, ברוך השם, בטוח באחריות, ענה זבלון.

— איך? שאל האיש בתמיה.

— שלשה סדרים כבר סדורים על פי, ענה זבלון בשמחת מנצח.

ביום הזכרון.

בית הכנסת הגדול מלא פה לפה. ביחוד רב הרחק בצד מערב, כי שמה נאספו משאר בתי המדרש כל תאבי „חזנות“. ובין ההמון הרב ההוא עומד בירכתים איש אחד שפל הקומה, טליתו הישנה והפרומה פרושה מעל לראשו ומכסה את פניו הפונים למערב, ולולא נראתה רעידת גוו, כמו מקדחת, כי אז אפשר היה לחשבו לגולם שאין בו רוח חיים.

יותר משעה עברה מעת אשר עמד והפך פניו לכותל, מאז קרא התוקע „למנצח“ שלפני תקיעת שופר, ועתה כבר כלה הקהל תפלת מוסף בלחש; החזן כבר התחיל לזמר „אבות“, והאיש עודנו עומד על עמדו. לעתים יעבור עליו בחור ממהר לרוץ דרכו, או זקן קצר אפים, אשר בדי עמל יפלס לו נתיב בין ההמון הצפוף, והדף את האיש בזרוע, והוא לא ירגיש ולא ידע, כי נשמתו שוכנת עתה במקום אחר, הרחק, הרחק מזה...

סיום הברכה „לזמן הזה“, אשר קרא התוקע בקול גדול, והקריאה הגדולה —„אמן“—הנשמעה מפיות כל הנאספים יחד בקול רעש, והדממה הבאה אחריה, וקול המקריא הקורא בקול עצב ונמוך „תקיעה“ ואחריו קול התקיעה בעצמה, שמתוכה נשמעה כעין הזמנה לתת דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים — כל אלה עשו על האיש רושם עז מאד...

הנה הוא נקרא לדין לפני פמליא של מעלה... מלאכים, שרפים, חיות הקדש עומדים בחיל ורעדה, ועליהם אלהי המשפט יושב על כסא דין.

— יוסיל, יוסילו — קורא מלאך הרחמים—הנה, רבש״ע, יוסיל האמלל נצב לפניך לדין, גלמוד הוא בתבל, רחמהו נא, אדון העולמים...

אך השטן יקרא לעומתו בקצף: הכי איש כזה ראוי לרחמים? ומי אשם במות אשתו, אם לא הוא? ומי גרם שיצאו בניו לתרבות רעה, אם לא הוא?

ולב יוסיל נמס ימס. הוא מודה, כי צדקו דברי השטן...

* * *

וקול השופר הלך ילך וחזק... הנה התקיעה הגדולה... תקיעה ארוכה וממושכה החודרת עד מעמקי הנפש...

— גם בעת תחית המתים יתקעו תקיעה גדולה — חשב יוסיל בלבו. — מובן מאליו, כי התקיעה ההיא תהיה חזקה אלפי פעמים מקול השופר הזה. כי לא אדם יתקע בו, כי אם אחד המלאכים, ואולי מיכאל שר הפנים בעצמו... הקול ההוא ישמע מכל עבר: משמי השמים, מתחתית השאול, מצפון ודרום, מקדם וים. אז יעזבו שוכני עפר את רגבי אדמתם, יסירו מעליהם את תכריכיהם וילבשו בגדי חמודות ויצאו לראות חיים בארצות החיים, לחזות בנועם ה' ולהנות מזיו השכינה. כלם שמחים ועליזים, כי „חדות ה' היא מעזם". מה גדול, מה קדוש יום התחיה! פגרים מתים אכולי רמה, עצמות נרקבות יהיו עוד הפעם לנפשות חיות—לבחורים גבורי כח, לעלמות פורחות, לילדים יפים. האבות מחבקים את הבנים והבנים מתרפקים על האבות... מה רבה השמחה!...

ואז תקום גם בתיה אשתו... היא בודאי תקום: היא היתה אשה צדקנית. אך הייטב לה אז? התתנחם? התסלח לו?...

והנה הוא רואה אותה עתה בחזון, היא יפה, היא נחמדה, כמו ביום הראשון אחר חפתה. אך מה רבה התוגה השוכנת על הפנים היפים האלה! היא פורשת כפיה כמתיאשת... והוא יודע את סבת תוגתה, ולבו ימס, ימס, ימס...

* * *

זה לא כבר התנפל על קברה, קבר עזוב ושמם. רק החזירים יבקרוהו ויחפרו את הגל באפס הטמא. מסביב לו אין קבר ואין עץ, רק אזוב רך יכסה את הגל, ונמלים שחורים יפזזו עליו. לא הרחק מקברה יראו קברות האכרים. הקברים ההם חוסים בצל עצים רעננים, ועליהם יתנוססו צלבים עשוים מעץ, חדשים גם ישנים. שם ינוחו יגיעי כח בתוך קרוביהם וידידיהם. הם נאספו אל עמם, אל אבותיהם, ורק היא, האמללה, מנודה מהכל. גלמודה היתה בחייה וגלמודה במותה. ומה נורא הוא להקבר לבדד! קבורה כזו היא מיתה כפולה.

— הה, בתיה, בתיה! אנכי הייתי בעוכריך, נשמה טהורה... — אמנם גם לי רע מאד. כי אין איש אשר יזכיר את שמי אחרי מותי, אין אומר „קדיש"

ואין מאיר נר ביום המיתה, ואולם אנכי אשמתי וכגמול ידי כן יעשה לי, אבל את, הצדקנית, מדוע נלכדת את בעונותי?

* * *

הוא ישב בכפר ס., הרחק כשלשים „וורסט" מעיר ח., ועמו ישבו עוד יהודים אחדים, כשתים עשרה משפחות. גם מנין היה להם, גם מלמד־שוחט. יוסיל נודע בכל הסביבה לאיש אמיד, חוכר בית היין ויחד עם זה יש לו גם חנות. המלמד־השוחט אכל תמיד על שלחנו. גם המנין גם החדר היה בביתו. בתיה אשתו היתה שבעת רצון כי המלמד אוכל על שלחנה. בכלל היתה בתיה מאכילה אורחים בשמחה רבה, ובפרט את המלמד, המורה את בניה תורה. כמה דמעות שפכה בעת אשר הדליקה נרות השבת, כי יזכה ה' אותה בבנים עוסקים בתורה ובמצות! היא ילדה וקברה פעמים רבות, ואך שני בנים נשארו לה לפליטה.

אך באה עת הפקודה. ראש השוטרים החל לבקר אם יש ליהודים היושבים בכפר הזה זכות לשבת שם. וכמעט כלם לא יכלו להוכיח, כי התישבו בכפר לפני צאת החק האוסר על היהודים להתישב בכפרים, ובכן נגזרה עליהם גזירה לעזב את הכפר, ולא נשארו בו כי אם יוסיל ועוד איש אחד עני.

וכשגלו עשר המשפחות מן הכפר „גלתה גם שכינה עמהם", כי בטל המנין „והחדר" לא היה עוד. המלמד־השוחט נפטר ממשמרתו, כי יד יוסיל לא השיגה לכלכלו לבדו.

האיש העני, בראותו כי שממה העדה, מחל על זכותו ויקח את אשתו ואת בניו, ויסע אל העיר ח., בחשבו בצדק, כי אפשר לו להיות עני לא רק בכפר, כי אם גם בעיר גדולה. אך יוסיל לא אבה לצאת מן הכפר, אשר בו ישבו גם אבותיו ואבות אבותיו והוא נולד בו ויגדל בו וידע את כל שדותיו ובניו, עמקיו והרריו. הוא לא יכול לשער בנפשו, איך יוכל לחיות במקום אחר ובפרט בעיר גדולה. חיי העיר היו מוזרים לו לגמרי. ומלבד זאת קשה היה לו לעזוב את פרנסתו. אמנם הפרנסה לא רבה היא, אך בכל זאת הוא מוצא אותה ברֶוח ובלי טרדות יתרות, מה שאי אפשר להשיג בערים הגדולות, שפרנסת יושביהן קשה כקריעת ים סוף. הוא יודע מה רבה היא ההתחרות בין יושבי הערים, על עצם אחת יבשה יתנפלו רעבים לעשרות, ואיש את רעהו יהדפו בזרוע, ולמה יתוסף גם הוא עליהם? אמנם שם בעיר ימצא „מנין" בכל יום, שם יוכל לעבוד את ה' בצבור, אך מי ימנה את העברות, אשר שם יעבור האדם, בהיותו להוט אחר פרנסתו? רכילות, לשון הרע, שבועת שוא וכדומה עברות חמורות, שם כל אדם דש אותם בעקביו, כי קשה לעמוד בנסיון, אבל פה, אם אין זרים עמדי, אוכל לעבוד את ה' כראוי; פרנסתי לא תטרידני, והתחרות לא אדע.

עתה בעמדו בבית הכנסת „ביום הדין" ובהביאו בחשבון את זכרונות הימים אשר עברו עליו, הוא מכיר, כי אך השטן הסיתו להשאר בכפר; הוא המציא לו זכות ויעור את עיניו לחשוב, כי בזה הוא עושה מצוה ונחת רוח להקב"ה, אבל באמת לא כן היה הדבר. הוא לא האמין ולא בטח בה', כי יזמין לו פרנסתו בעיר, ועל כן היה רע בעיניו לעזוב את מקום פרנסתו; ולא זו בלבד, אלא כי גם שמח—אם לא בכל לבו—כי הוא נשאר יחידי בכפר ואיש לא יבוא עוד להתחרות עמו... אמנם מחשבה כזו היא מחשבת פגול, אבל בכל זאת הוא יודע ברור, כי כך עלתה במחשבתו, כמו למרות רצונו.

זוכר הוא, כי בעת אשר יצאו המשפחות המגורשות, הלך הוא ללותן. הוא הלך ובכה, צר היה לו לראות באסון אחיו, הנדים ונעים על פת לחם ואין להם מעמד, וביחוד היה צר לו להפרד ממשפחות אחדות שנחשבו לו כקרוביו, עצמו ובשרו. בישוב הקטן הזה היו כלם מקושרים יחד בעבותות משפחה: זה חותן לזה וזה מחותן לזה, וגם אלה אשר לא נקשרו בקשר משפחה כאחד מבני המשפחה התחשבו. כן, צר היה לו באמת וגם בכיתו היתה בכיה של אמת, ובכל זאת באיזו פנה רחוקה שבלבו התעורר שלא מדעתו רגש של שמחה, כי עתה נפטר מכל המתחרים אתו ועתה יוכל לסחר כאות נפשו באין מפריע. הוא בוש בעצמו על כי עלתה מחשבה זרה כזו על לבו. הוא רואה באסון משפחות רבות הקרובות אליו, נפשו תאבל על גורלן ויחד עם זה הוא שמח... בוכה ושמח... מה זאת? האם לא אדם אנכי? האם לחיה רעה הייתי?" כה הוא חושב בלבו, ובכל זאת לא יהדל משמוח, כלומר: לא כלו הוא שמח, כי אם מקצת ממנו, איזה חלק מנפשו...

כאמור, לא השינה יד יוסיל להחזיק את המלמד־השוחט בעצמו, ולקחת מלמד אחר על מקומו אי אפשר היה מאימת השוטר, אשר היה מדקדק מאד לבלי תת ליהודים לשבת בכפר גם ישיבת עראי. ובאין ברירה נאנס יוסיל לקחת על עצמו את אומנות הפדגוגיה. הוא אמנם לא היה עם הארץ, ובניו לא דרשו מלמד מופלג. הבכור היה, לפי עדות המלמד־השוחט, בעל מוח מטומטם, והצעיר היה בעל כשרונות לא רעים, אבל חשק ללמוד לא היה לו. סוף דבר, שניהם היו נערים גסים, כפריים, יודעים היטב לרכב על סוס, לרעות פרה ועגל, אך לא להבין „בנקודות השחורות". יוסיל היה שמח מאד, לו ידעו בניו תורה כמוהו.

— הם לא יהיו למדנים — אמר יוסיל אל בתיה אשתו, — והלואי שיהיו יהודים כשרים; על כן נחוץ ללמדם שידעו „יהדות" שיוכלו לתרגם פרשה בחומש, קפיטל בתהלים, סימן ב„חיי אדם", ודי בזה. אנכי אמנם חפצתי מאד שיהיו תלמידי חכמים. אנכי לא חמלתי גם על כתנתי האחרונה, לו היו חפצים לעסוק

בתורה, אבל לפי הנראה לא זכינו לזה, ועל כן עלינו להסתפק במועט. ומה שהם צריכים אוכל ללמדם בעצמי.

— אבל אתה הלא טרוד תמיד, אין לך פנאי להתעסק עמהם — אמרה האשה.

— אנכי אקבע לזה עת—אמר האיש.—כמה שעות עוברות עלי בבטלה; ובאמת הכי כן רבו העסקים? בבית היי"ש, ברוך ה', לפעמים יעברו ימים שלמים בלי כל עבודה, ובהנות גם כן תוכלי לשבת שעות אחדות ביום לבדך, ומדוע לא אלמד בשעות הפנויות? טוב יותר, כי אקים „ושננתם לבניך", מאשר אנוע בכפר או אבלה זמני בשיחות ריקות עם האכרים.

כן החליט יוסיל, ובתיה הסכימה להחלטתו, אף כי בסתר לבה התנגדה ולזה. היא לא פעם ולא שתים אמרה לו בדרך אגב, כי היא מקנאה מאד באלה אשר גורשו מהכפר...

אולם כאשר בא הדבר לידי מעשה — לשבת עם הנערים וללמדם תורה שעות שתים או שלש בכל יום — מצא יוסיל תמיד מפריעים. הם אך ישבו ללמוד ופתחו את ספריהם והנה שטן או פגע בא ויפריעהו מעבודתו. תמיד נמצא דבר שאי אפשר לדחותו: פעם איזה עובר אורח בא בשעה זו ונחוץ היה לשבת ולדבר עמו, ופעם שמועה שמע ברגע ההוא, כי אכר פלוני אומר להוביל את יבול אדמתו העירה ונחוץ איפוא למהר אליו ולפתותו, כי לא יעשה כדבר הזה, כי אם ימכר את תבואתו לו, ליוסיל.

איך שיהיה, לעתים תדירות מאד היה אנוס לדחות את הלמוד מפני „דבר האבוד" או מפני כבוד הבריות. וזה השפיע השפעה לא טובה על הנערים. כי מתחלה, בלמדם אצל המלמד-השוחט, היו יודעים את הקס, כי נחוץ ללמוד אם מעט ואם הרבה בכל יום. ואי־אפשר להשתמט מזה באיזו אמתלא, ועל כן למרות רצונם התרגלו לשאת בעול. אבל עתה, אחרי שאביהם בטל מלמודו. התרגלו הנערים לשבת בטל, ועל כן, גם כאשר לפעמים היה יושב עמהם ומלמדם, לא הקשיבו עוד לדבריו, ויחר לו וייסרם ויכם, אך ללא הועיל. הוא ידע אמנם, כי לא טוב הוא עושה בלמדו את בניו לסרונין, וכמעט בכל יום החליט בלבו בהחלטה גמורה, כי לא יוסיף עוד להבטל מלמודו, מבלי שום לב גם להפסד מרובה, אבל כשבא לידי נסיון לא עצר כח לעמוד בו...

ולא ארכו הימים ומקרים שונים העכירו את רוחו. משרתו הנכרי, אשר על שמו לקח יוסיל את התעודה הדרושה לממכר היין, היה חומס מכסף „הפדיון" כמעט לעיני אדוניו, ויוסיל לא יכול לפצות פה לנגדו, כי אם יקניטהו, אז יאמר המשרת: כלו שלי, וינרש את אדונו העברי מן הבית. מלבד זאת,

פתח אכר אחד גם לו חנות, ורבים, אשר היו לפני זה קוניו של יוסיל, הולכים עתה לחנות האכר. כל זה גרם הרבה לעשותו לקפדן; וגם בהיותו לבדו היה תמיד מלא רגז וקצף. ואף כי בשבתו ללמד את בניו „אטומי־הראש“, אז בערה חמתו עד להשחית. הוא היה נכון, כמו שאמר בעצמו, להתיז את ראשם בגרזן. אולם בגרזן לא התיז את ראשם, רק על ידיו לא חמל, ויך אותם מכה רבה.

לב האשה מלא דם בראותה איככה יתנהג בעלה עם בניה. אמנם הם נערים לא חכמים, הם אינם חפצים ללמוד, אבל בכל זאת יקרים המה לה, כי בדמים רבים עלו לה, ולוּ היו כל דמעותיה אשר שפכה עליהם מיום הולדם מכונסות לכלי אחד, כי אז היה אפשר כמעט להטבילם בדמעות, ומה היא התועלת היוצאה ממכותיו וקללותיו? הן בזה יטמטם את מוחם לגמרי. מלבד זאת צר היה לה לראות, איך הוא מתמרמר וכועס, כי בזה הוא משחית את בריאותו. היא רואה בעליל, כי בימים האחרונים קפצה עליו זקנה פתאם, ושערות לבנות מתנוצצות פה ושם בראש ובזקן.

ובראותה כי בעלה מתנהג עם בניה באכזריות, השתדלה היא להפיס דעתם בדברי רצון, או במתנות קלות הערך; וכאשר הרגיש יוסיל בדבר הזה, האשים אותה, כי רק היא הסבה שהם אינם חפצים ללמוד, והיא עושה אותם לבנים שובבים וממרים, כי היא מקלקלת את כל השטה הפדגוגית שלו ברחמיה, שהם רק סבלות ודרך נשים. ובתיה, אף כי האמינה בדברי אישה, כי הצדק עמו, בכל זאת לא יכלה לכבש רחמיה, ותוסף להתהלך עם הבנים באהבה ורחמים. אמנם לפעמים צר היה לה לראות, כי הם אינם שומרים את היהדות בראוי, ובשעה שהם לובשים את התפלין ישוחחו את האכרים, ורק לצאת ידי חובתם נגדה ינהמו באפס רגעים אחדים כמו מתפללים הם ויוסיפו לדבר עם האכרים — כמובן, בזמן שאין אביהם בבית — בכל זאת נשאה האשה בשרה בשניה ולא גלתה על עונם לפני אישה. היא נסתה להוכיח אותם תוכחה מאהבה, ויחדלו רגע, אך כאשר פנתה מהם הפסיקו תפלתם עוד הפעם.

— יוסיל, על מה אנו יושבים פה? — אמרה בתיה לאישה בקול תחנונים: — הפרנסה עתה בכפר דלה ומצערה מאד, ומדוע לא נצא מעמק עכור הזה לשבת בעיר בתוך אחינו בני ישראל? האמת אומר לך, כי גם גורל בנינו נוגע עד לבי. ה׳ יודע מה יהיה בסופם. תמיד הם בין הנכרים ואל דרכיהם ילמדו. אתה טרוד ולא תוכל לפקח עליהם, ואנכי אשה חלשה...

— הם יהיו גוים גמורים, זאת יהיו — קרא יוסיל בכעס. — ומה אעשה

להם? הכי אפשר להעמיד להם ראש אחר על כתפותיהם? הם אינם חפצים במאומה, זולתי בבטלה.

— אבל לו היינו בעיר, כי אז היו גם ילדי עברים — אמרה האשה. — שם הנער הולך לבית המדריש ומשתעשע בחברת נערי ישראל, ופה אין להם חברים אחרים מלבד „הפרובקים" (הנערים) של האכרים. ואמנם אין להאשימם על הדבר הזה: כל איש חי מבקש לו חברים. והאמת אגיד לך, כי גם אותי תדכא העצבת עד מאד. לפעמים אני יושבת לבדי בחנות כל היום ובכפר דממה ושקט, כמו בבית הקברות, ואז אני מרגשת, כי היגון אוכל את לבבי כעש. לפנים, כאשר היו פה עוד נשים עבריות, אז הלכתי לפעמים אליהן והן באו אלי, דברתי עמהן, התיעצנו יחד, ספרנו אשה לרעותה מה שבלבנו, ולא ידענו עצב. ועתה אני מרגישה, כי גלמודה ושוממה אני כמו אבן ילדתני.

— אך מה נעשה, אם פרנסתנו דורשת לשבת בכפר? — אמר האיש בנפש מרה. — אמנם מעטת היא הפרנסה גם פה, אבל שם מי יודע אם גם אותה נמצא. לא לחנם יאמר המשל: „טוב לחיות בין הנכרים ולמות בין העברים".

— אבל מה יהיה גורלנו לאחר מאה ועשרים שנה? מדוע לא תשים לזאת לבך, יוסיל? בנינו לא יאמרו „קדיש" אחרינו, ועל קברנו לא יבוא איש לשפוך דמעה לפעמים. אתה נוסע בכל שנה העירה ליאהר־צייט, אומר „קדיש", לומד פרק משניות ומשתטח על קברות אבותיך, והם... היזכרו גם הם אותנו אחרי מותנו?...

הדברים האלה חדרו עד לב יוסיל. הוא אמנם ירא מאד מ„חבוט הקבר" ו„מגיהנם", ומלבד זאת גם הוא, כמו כל בני האדם, היה רוצה, כי במותו לא יאבד זכרו; ואי אפשר לקוות, כי כפריים גסים כבניו יזכרו את אבותיהם אחרי מותם, בשבתם בכפר לבדם. לכן החליט יוסיל בלבו, כי אמנם גם עליו לעזוב את הכפר. „נחוץ לבטח בה' — חשב יוסיל בלבו, — הוא הזן ומפרנס את כל היצורים, מסתמא יזון ויפרנס אותנו גם בעיר. רב לי לרדף אחר ההבל. לא איש צעיר אנכי עוד לימים. עוד מעט, עוד מעט ויבואו ימי הזקנה; צריך אני להכין צידה לדרך...

כה חשב יוסיל בלבו תמיד; אולם, כאשר בא לידי מעשה, דחה את נסיעתו מחרף לקיץ ומקיץ לחרף. בחרף הוא צריך לגבות את חובותיו מהאכרים, כי אז התבואה מצויה באסמיהם, ובקיץ הוא חס לעזוב את המקשה, אשר ממנה הוא מרויח כחמשים שקל, מלבד מה שהוא מוציא תפוחי אדמה לכל

השנה. עסק היין אמנם כבר חדל, אבל הלא גם מלבד העסק הזה עוד עסקים רבים לו בכפר...

* * *

ומחלת הטיפוס פרצה בכפר ובכל הסביבה, ותהי המגפה כבדה מאד, ותדבק גם בבתיה ותפל למשכב.

ימים אחדים לא שמו לב למחלתה. בשבתם בכפר כבר הורגלו במנהג האכרים, כי כאשר יחלה איש, ושכב ימים אחדים, עד כי ישוב לאיתנו, כי כבד מאד להשיג רופא, ואך אשה זקנה „ידענית“ תבוא ללחוש ולהשקות את החולה מי־עשבים. ורבים יבכרו את הזקנה הידענית על פני הרופא, כי עליה מעידים שהיא הפליאה פעמים רבות לעשות, ברפאותה חולים אשר הרופא אמר נואש לחייהם.

והזקנה אמנם הראתה את שקידתה הרבה לרפא את העבריה החולה, את בתיה, אשר היתה כבודה ויקרה, בעיני נשי האכרים, ותלחש לה ערב ובקר וצהרים ותתן לה שקויים שונים לחממה עד שתזיע. אך כל שקידתה לא הועילה. מחלת בתיה גברה מאד, ויוסיל נסע אל הכפר הסמוך, אשר שם ישב רופא, לבקשו כי ילך עמו. אולם ידי הרופא היו מלאות עבודה, ולא יכול לעזוב את כפר מושבו. ויחכה לו יוסיל יום תמים, אך בשובו לביתו מצא את אשתו מתה...

— היא דרשה אחריך בלי הרף — ספרה לו האשה המשרתת מבנות האכרים: — מדוע אתה בושש לבוא. היא אמרה כי הפצה מאד לדבר עמך, להגיד לך דברים אחדים.

יוסיל הסב את מבטו על המתה. היא שוכבת כמו ישנה ועל שפתותיה כמו מרחפים הדברים, אשר חפצה להגיד לו.

— שכחתי לספר לך — הוסיפה המשרתת: — השוטר היה פה. הוא אמר, כי אם לא תבוא בעוד שעה, אז יקברו את המתה גם מבלעדיך, כי עת מגפה היא ואי אפשר להשאיר את המת זמן רב בבית.

— אני אקחנה ואשימה על עגלתי ואוליכנה העירה. אמרו, בני, „תהלים“ — פנה יוסיל אל הנערים, אשר ישבו דומם בפנה ויבכו.

עוד הוא מדבר והנה שר העשרה בא.

— מה אמלל אני, יוקים! — קרא יוסיל בבכי עצום. — בתיה מתה.

— גזרת ה' היא — ענה יוקים בקול עצב. — נחוץ למהר לקברה, כן צוה שר השוטרים.

— הסוס ינפש מעט, ואז אובילנה העירה — אמר יוסיל.

— לא, ידידי — ענה שר העשרה. — עתה אסור להוביל את המת מרחק רב כזה. אנחנו נקצה לה מקום לקבורתה פה על יד בית הקברות אשר לנו.

— אבל הלא היא עבריה — קרא יוסיל משתומם.

— ידעתי, אך כך היא גזרת שר השוטרים.

יוסיל התמרמר מאד נגד הגזרה הזאת, אך לסוף נאנס להכנע, והוא, בעזרת עוד איש אחד עברי, אשר סר לפי שעה אל הכפר, חפר לאשתו קבר על יד קברות הנוצרים ויקברנה שם.

הוא איננו זוכר מה היה בעת ההיא, יום או לילה, בקרב לבו היתה אז שממת צלמות, התבל נהפכה לו לתהו ובהו...

— כל זמן שהיתה בחיים — חשב יוסיל — לא הבנתי מה יקרה היא הסגלה הזאת, אשר נתן לי אלהים, לא ידעתי להוקיר את ענותה ואת צדקתה, אך עתה אבדה ממני, אבדה לנצח, ובאבדתה אבד לי הכל ואין אור ואין חיים...

* * *

והנערים כבר גדלו ויהיו לבחורים בריאים ו„מגושמים"...

עתה לא היה עוד מורא אביהם על פניהם, ונהפך הוא, כי הוא כמעט ירא מפניהם. מאז מתה בתיה אשתו רפו ידיו, והם היו המוציאים והמביאים בכל עסקי הבית. אביהם נחשב בעיניהם ככלי חרס שנשבר. כמעט הרים הוא את קולו, וירימו הם את ידם להכותו. מעתה היה הוא צריך להזהר מפניהם, כי המה היו לאדונים.

הוא אמר עתה לאסוף את כספו ולעקור דירתו אל העיר. קשה היה בעיניו לראות את הנהגת בניו כגוים גמורים, אינם מתפללים ואוכלים בלי נטילת ידים, ונפשו נכספה לצאת בנפו העירה, אם לא יאבו בניו ללכת עמו. אולם בכל פעם אשר אמר להוציא את הפצו לפעולה, עמדו לו בניו לשטן, כי הם לא רצו לעזוב את הכפר ולא רצו שיקח אביהם את נכסיו עמו.

ואחר שבקש יוסיל עצות בלבבו ימים רבים, החליט, כי כאשר ישובו בניו מהיריד אשר בכפר הסמוך ויביאו אתם את הכסף (ביריד ההוא היה לו לאסוף בכל שנה קרוב לשלש מאות שקל), אז יאמר לבניו, כי הוא חפץ ללכת העירה לקנות סחורה, ואז יקח את הכסף עמו וימלט מפניהם.

אפס בעודנו יושב ומחכה לשיבת בניו, והנה זקן־האכרים בא, פניו הגסים והשמנים היו צוהלים ושמחים.

— בשורה טובה באתי לבשרך, יוסיל, — בניך אנשי חיל המה: הם נכנסו אתמול בברית דתנו.

— שחוק אתה עושה לי, יפימוביטש! — קרא יוסיל, ופניו התעותו ועיניו חשכו. — הן בני נסעו אל היריד למכור סחורה והיום הם צריכים לשוב.

— ידעתי, אחי, ידעתי, כי נסעו למכור סחורה, וכבר גם מכרו את הכל, ואתמול במעמדי נכנסו לברית.

— אי אפשר... אינני מאמין — קרא האב האמלל. — האמנם יעשו כדבר הזה?

— ומה זה תתפלא?... בידם יש עתה כשש מאות שקל. הם אומרים לקנות את האחוזה הקטנה של האציל פ.. אנכי אלוה אותם מעט כסף והשאר יקחו מבית האוצר. להם עתה הרשות לקנות אדמה על שמם... שמח עתה אב, בבניך...

* * *

עתה בעמדו בבית הכנסת יזכור יוסיל את כל אשר עבר עליו — ונפשו תתמונג. אך לא על עצמו הוא מצטער, על עצמו הוא מצדיק את הדין. הוא חטא, כי לא שמע בקול אשתו הצדקנית, ועליו לשאת עתה עונו. אבל עליה ידאב לבו, עליה, על בתיה חמדתו, אשר קברה עזוב ושמם, ועליו חזירים ירעו, אין מתפלל בעד נשמתה ומאיר נר ביום מיתתה, וגם יום התחיה לא ישמח לבה...

— קדושה, קדושה! — קרא אחד המתפללים אל יוסיל ויהדפהו בזרועו. יוסיל התעורר ויהפך את פניו לצד מזרח.

בֶּן־הַכְּוֹת.

(ציור).

ישראל — סוחר פשתן בעיר הקטנה א. במדינת ליטה — היה „בעל־הבית" יודע תורה, יושב במזרח וקרוא לאספות הקהל. עסק מסחרו עלה לכמה אלפים רובל, אך כל אלה היו כסף זרים: מזה לקח ולזה נתן. החלק הגדול מפרנסתו אכלו מלויו. ורק חריפות שכלו ושקידתו העצומה הן שעמדו לו כי לא עמד בחצי־הדרך, ואיש לא ידע כי לחצו גדול מאד. כי בבואו בין אנשים הראה ישראל פנים כאיש עשיר וכיסו היה פתוח תמיד לכל דבר שבצדקה.

אולם דחקו מצד אחד והחפץ להסתיר דחקו ולהֵראות כעשיר מצד השני, פעלו גם על תכונת־נפשו פעלה רעה ונמרצה. כי תחת מסוה הפנים השוחקים, שהראה בשבתו בין אנשים, היתה כבושה תמיד מרירות נפש וקפדנות עזה, שהיתה נכונה להתלקח לרגעים ולבוא לידי כעס גלוי. אך בינתו עצרה בעד רגשי לבו ולא נתנה להם להגלות לפני אנשים זרים. אבל בשבתו בביתו, במקום שהוא אדון ומושל יחידי, שם העביר מעליו את מסוה הפנים השוחקים, ופניו נגלו כמו שהם — זועפים ועצובים, עיניו הפיקו זעם, דבורו היה מעט ובכעס, ובני ביתו יראו מפניו כמפני דוב, וישתדלו להשתמט ממנו אחד אחד ויחבאו בפנות, וגם אשתו התהלכה בפניו על בהונותיה לבל תפריע את הדומיה השוררת בבית.

ובעיני ישראל היתה הנהגה כזו ישרה מאד. בבואו אל בית איש זר ובשמעו את קול הילדים הרצים ומשתובבים, רוקדים וצוהלים או נלחמים איש באחיו ומיללים, היה ישראל אומר בלבו: לא אב הוא זה כי אם סמרטוט, כי נותן הוא לילדיו להשתובב ככה; ב"ה בביתי לא כן, שם לא ישמע קול צוחה; בני הם ב"ה בעלי נמוס, בני תרבות.

ביחוד שם ישראל את עינו על ירחם־שלמה בנו, אשר היה בעל כשרונות טובים וישראל קוה לראות ממנו נחת הרבה. אך למד ירחם־שלמה לקרא מתוך הסדור וישראל פקח את עיניו עליו, כי יתפלל מתוך הסדור כל התפלה מן „מודה אני" עד אחר „עלינו" מלה במלה מבלי הבליע אות אחת. מובן מאליו, כי העבודה הזאת לא היתה נעימה לירחם־שלמה; ואף כי אביו ואמו הבטיחו לו בעד עבודתו די „עולם־הבא", בכל זאת השתדל הנער להחליץ ממנה, ועל כן לעתים תחת להפך דף אחד הפך שני דפים; אך ערמתו הועילה לפעמים להותו, כי מעין אביו החדה לא נכחדה הגנבה ותכף ומיד קבל בעד זה ענש חמור למדי — להחל את התפלה עוד הפעם מראש.

— בפעם השנית תזהר לבלתי הפך שני דפים כאחד, — אמר ישראל, בראותו את דמעות בנו, אשר יצאו מעיניו מדי עלעלו בידים יועדות את „הסדור" למצוא „מה טובו".

ישראל בקש ומצא בעד בנו בהיותו בן שבע שנים מלמד „בעל־פועל", הוא יעקב „השור". הוא היה בריה נפלאה בתורת הכהנים. כל תלמידיו ידעו על פה כל הלכות קדשים בכל פרטיהם ודקדוקיהם „לפי המלה האחרונה של החכמה". מובן מאליו, כי לא בנקל הצליח לשום בפי תלמידיו את הדינים האלה: בקולות וברעמים, במכות לחי ובשבטים נוראים נתן המלמד להם את תורתו, והעבודה הקשה הזאת הובישה את לשד חייו, ועל כן היו פניו, כפני תלמידיו, חורים וצמוקים.

ואולם ירחם־שלמה היה ילד מקשיב ורבו היה נהנה מאד בלמדו אותו כי די היה למלמד להסביר ענין אחד פעם אחת וירחם־שלמה לא אחר משנות כל דברי רבו בלי גמגום. ומלבד זאת היה ירחם־שלמה נער תמים: בין הערבים, בימי החרף בשעה שהלך „הרבי" אל בית המדרש להתפלל שם מנחה ומעריב, והתלמידים נשארו לבדם בחדר, וכלם היו מרקדים, מתאבקים ומטפסים ועולים על השלחן ועל התנור והרבנית צועקת ונוערת ואינה נענה, — אז ישב לו ירחם־שלמה הקטן בפנה לבדו ויחשב מחשבות... ואם נלוה אליו מי מחבריו, וספר לו ירחם־שלמה על אדות ל"ו הצדיקים, אשר רבים מהם ידע לקרא בשם, גן־העדן והגיהנם שהיכלותיהם ומשרתיהם נודעו לו גם כן כמו הפרשיות שבספר ויקרא, או על דבר הכבשה שמצא בנימין הטבח בדרך, בשובו מן הכפר בלילה, איך נשא אותה בנימין על כתפיו, ואך אחרי כן, כאשר קרא הגבר, שחקה הכבשה שחק איום ותעלם... וכדומה מעשיות יפים ומלבבים. הרבנית ראתה את ירחם־שלמה ותחשב בלבה: הנה זה בן יקיר; גם את הזבוב לא יבריח, יונה שוקטת, זרע ברך ה'. וישראל שמע את תהלת ירחם־שלמה

בנו וישמח בלבו, כי אהבת נפש אהבו; ובכל זאת לא הראה לו כל אות אהבה: לא נשק לו ולא השתעשע עמו, כי ירא פן על ידי מעשים כאלה יסור המורא והפחד מעל פני בנו, ואז חלילה יחל להשתובב. ישראל הצטער לפעמים על כי מלאו לבנו שמונה שנים והוא עוד לא הטעימו טעם שֵבט; לו נדמה, כי בזה שהוא מטיל עליו אימה בפנים של כעס ודברי רגז עוד לא צא ידי חובתו. ראשית מוסר היא השבט: אם מיסרים את התינוק בשבט, אז הוא מקבל על עצמו על מלכות שמים ועל דרך ארץ ואז יהיה אדם, ובלי זה צריך למיחש מפריקת על ח"ו. אם עתה יכעס עלי בני ויחשבני לשונא לו — אין בכך כלום. כעס הילד איננו שוה פרוטה כי עתה הלא לא יבין מאומה. משל — למה הדבר דומה? לתינוק הכועס על הרופא, שמעמיד לו עלוקות. כשיגדל ויהיה לבר־דעת, אז יבין כי לטובתו נתכונתי ואז יתן לי הודאה על כל חביטה וחביטה.

אולם אף כי בקש ישראל עלילה על בנו למען יוכל לרונו בשבטים, אבל לא על נקלה מצאה. אכן גם ירחם־שלמה לא היה נקי מחטא. לפעמים גם הוא כאחד הילדים עשה מעשה נערות, שבעיני ישראל היה נחשב לחטא גמור, אך „מעשה שטן" והעת ההיא לא היתה שעת הכשר להוציא את „חפצו הטוב" לפעולה; ואחרי כן נשתקע הדבר.

בימי השבת היה ירחם־שלמה בעצת אביו שוכב לנוח אחר הצה־ים כאחד הגדולים, לקים מצות „שנה בשבת תענוג", ראשי תיבות „שבת". אמנם לירחם־שלמה לא היתה השנה בצהרים לענג ובפרט בימי הקיץ, אך אחרי שאביו מצוה לעשות כן, ירחם־שלמה מקבל עליו את הדין ושוכב למעצבה עד אחר חצות היום ואז הוא הולך „לחדרו" לחזות בנעם רבו... כבד היה ממנו לשכב על משכבו בשעה שכל הילדים משתעשעים בחוץ, וכבד מזה היה לו ללכת עתה לחדר. בימי המעשה עוד אמץ ירחם־שלמה את לבו וימשך בקרון כל היום, אבל בשבת אחרי שעבר עליו רב היום בשעשועים או, לכל הפחות, בבטלה היה כבד ממנו להביא עתה צוארו בעל. וגם רבו בעצמו, שעסק בעבודתו באמונה ולא חמל לא על עצמו ולא על תלמידיו בשקדו על למודו, גם בעיניו לא היה ישר הלמוד ביום השבת, כי אחרי אכילת „השלנט", שתבלין של שבת נודף ממנו ואחרי שתי שעות של שנה, כבדו אבריו כעפרת, ומאד מאד היה חפץ לשבת לבדו ולעין באיזה ספר קל; אך מה יעשה ובעליו גזרו כי למלמדים אין מנוחה. „לא טוב לנער עברי ללכת בטל יום שלם" — יאמר ישראל. — „אחת לי מה שילמד שם עמו המלמד ובלבד שלא ילך הנער

בטל. הבטלה ביום השבת גורמת לעצלות בכל ימי השבוע".— ויעקב „השור" עושה כאשר יְצֻוֶּה.

בשעה החמישית כלה ירחם־שלמה את למודו ב„חדר" וישב אל ביתו. אמו הגישה לו כוס פושרין צהובים, אשר מלאה מהבקבוק הנטמן בתנור מערב השבת. אבק דק עלה וירד בכוס כמו במעגלה. יחד עם הנוזלים ההם המכנים בשם הכבוד תֵּה, קבל ירחם שלמה גם פרור סוקר. ואחרי שגמא הנער את הכוס ההיא, קרא לו אביו ללמד עמו פרק השבוע במסכת אבות עם פירוש תוספות יום טוב. ישראל התענג אז מאד, כי זכהו ה' לקים מצות „ושננתם לבניך", ועל כן לא שת לבו לדעת מה יחשב בנו בעת ההיא. לפעמים כאשר העמיק ישראל במחשבתו בדבר קשה, התגנב מבט ירחם־שלמה אל החלון הפתוח, וירא והנה אור שפוך שם והילדים מצהילים שם קולם ושמחים. מה מאד קנא ירחם־שלמה בהם!

בשעה השביעית היה ישראל הולך עם בנו אל בית התפלה להתפלל תפלת המנחה, ומשם שב עמו לאכל את הסעודה השלישית, ואחר קרא עם בנו מלה במלה את פרק השבוע מתוך הסדור. (מה שלמד מתחלה במשניות לא עלה בחשבון, כי למוד לחוד וקריאה לחוד) גם קרא עמו מזמורי תהלים אחדים, ואחר שבו לבית התפלה להתפלל מעריב.

אולם באחד מימי השבת מצאו התלמידים את הדלת בבית רבם סגורה. כל התלמידים התקבצו במסדרון הבית ויחכו ואין פותח. מתוך הבית הגיע לאזניהם קול אנחות ונגיחות. הם הקשיבו רב קשב, ויעמדו צפופים מתפלאים ומשתאים.

כעבר רגעים מספר יצאה שרה המילדת בחפזון מן הבית, ובראותה את הנערים קראה: לכו „שקצים" לביתכם! היום לא תלמדו.

התלמידים מהרו כחץ מקשת לעזב את המסדרון ומלאי שמחה נסו החוצה.

* * *

— נלכה נא אל עבר הנהר! — אמר יונתן הגדול שבתלמידים וראש המדברים בכל דבר משחק. — נלכה נא כלנו ונערכה שם מלחמה בין פלשתים ובין ישראל.

— נלכה, נלכה נא כלנו! — הריעו כל הילדים פה אחד.

— אנכי לא אלך, — אמר ירחם־שלמה בהשפילו עיניו לארץ.

— מדוע? — שאל יונתן בתמיה.

— אנכי, אנכי — גמגמו שפתי הנער — ירא את אבי

— שוטה, מאין ידע לאביך? — הוכיחו יונתן. — הן עתה השעה השלישית ועד השעה החמישית עוד תשוב הביתה, וחשב אביך כי בחדר היית.

דברי יונתן פעלו פעולה עזה על הנער החלש. אך דמות דיוקנו של אביו נראתה לו, ומרך לבו לחש לו: שב ואל תעשה עדיף.

— לכו ונלכה! — קרא יונתן אל כל חבריו. — אם הוא איננו חפץ — אל ילך: „האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו".

הנערים נתנו קולם בשחק, כי מצא יונתן פסוק נאות לענינם, וימהרו אחרי יונתן, וירחם־שלמה נשאר על עמדו מלא בושה וכלימה.

והשמש האירה באור משמח לב והשיחים הירוקים אשר מעבר לנהר קראו לירחם־שלמה בקריאה של חבה. יצרו תקפו וישכיחהו רגע, כי נער עברי הוא המתחיב בנפשו באמרו: מה נאה אילן זה, מה נאה ניר זה, וכי רק ההדר והספרים מנת חלקו בתבל...

וימהר ירחם־שלמה וילך אחר חבריו – בתחלה בלאט, בחרדה וברעדה, ואחר מהר וישא את רגליו ויקפץ וידלג עד השיגו את המחנה הקטן.

והנה באו אל מחוז חפצם. והנערים החלו להראות איש איש את נפלאותיו. ירחם־שלמה אמנם לא לקח חלק בשעשועיהם, כי אבריו הרפים לא יכלו להתנועע הנה והנה במהירות הנאותה לנער: המה נזדקנו בלא עתם. ואך לבו עוד היה עֵר להרגיש את ענג השעשועים של חבריו. בת־צחוק של תענוג רחפה על לחייו הלבנות בשעה שראה איך פלוני הולך על ידיו ורגליו פשוטות למעלה, ואיך אלמוני מקפץ כארנבת ומתגלגל כגלגל. גם נמצאו אמיצי לב׳ אשר קפצו על פני התעלה הרחבה והעמוקה, אשר ירחם־שלמה ירא גם לעמד על שפתה פן יפל אל תוכה. והמלחמה... מה יפה היתה המלחמה! בני ישראל תחת דגל יונתן הורישו את הפלשתים וישבו מהם שבי...

ובעמדו מתפלא ומשתומם, שכח ירחם־שלמה את כוס החמים ופרור הסוקר, את המשניות עם חדושי התוספות־יום־טוב, והשעות עפו כרגעים. השמש מהרה הפעם לרוץ ארח ולרדת ימה, כמו צרה עיניה בתענוגיו. וכאשר הרים הנער את פניו לראות בה והנה פניה החלו להתאדם... לבו נפעם מאד. הוא מהר לרוץ הביתה, אך בפתח פגש את אביו לבוש מעילו העליון על כתפותיו, ובתי ידיו תלוים מזה ומזה.

— עת ללכת אל תפלת המנחה, — אמר ישראל בקול חרש.

וירחם־שלמה הלך אחר אביו בהורידו את ראשו לארץ. לבבו נפעם ומחשבות שונות התרוצצו במוחו.

— אמנם נואלתי ואשנה הרבה מאד, — התנחם ירחם־שלמה על מעשהו

— הנה שמעתי לקול רעי, אמרתי כי שלום יהיה לי וכי אשוב לביתי בעוד מועד — והנה אחרתי... ומה אשיב לאבי אם ישאלני איפה הייתי? האשקר לו? האמר, כי ישבנו בחדר עד הנה? אבל אולי נודע לו, כי לא למדנו היום... אך מדוע לא אגיד לו את האמת? האם עול עשיתי כי הלכתי לשוח מעט? אנכי לא תלשתי מאומה מהעצים ועוד עשיתי מצוה, כי הזכרתי את אחד הנערים, אשר שכח כי שבת היום ויאמר לתלש ענף מן העץ; גם לא קרעתי את שמלותי ולא טנפתי אותן. לו אחרתי את זמן התפלה, כי אז התקצף עלי בצדק; אבל הן את זמן התפלה לא אחרתי, וללמד? — הלא תמיד אני לומד ומה בכך אם פעם אחת לא למדתי משניות? — ומלבד זאת הכי אנכי לבדי הייתי שם? הלא עוד נערים רבים, כלם בני "בעלי־בתים" כמוני, היו שם — ואותם לא יענישו, ומדוע יעניש אבי אותי? — אחרי אשר שקל ירחם־שלמה את הדבר בפלס שכלו, החליט בנפשו, כי אמנם הוא לא חטא מאומה, וכי אפשר לו להגיד האמת לאביו, ואביו אל נכון לא יעשה עול ולא יעניש אותו חנם. מה מאד חפץ לבוא בדברים עם אביו, אך הוא ירא את אביו תמיד, ומה גם עתה כאשר היו פניו זועפים מאד.

וישראל ידע את כל הנעשה, ידע את החטא הגדול שעשה בנו, וכבר נחרץ משפטו...

אחר תפלת המנחה שבו שניהם דומם הביתה, ודומם אכלו את הסעודה שלישית. אחר ברכת חמזון לקח ירחם־שלמה ספר תהלים לקרא בו, כדי לפיים בזה את אביו, אך אביו כמו לא שת אליו לב. הוא התנשא ממקומו אט כמתעצל וילך אט אל הפנה ויגש עד המטאטא הירוק, אשר הביא עמו אתמול מבית המרחץ, ויוצא משם שבטים אחדים.

ירחם־שלמה ראה את הדבר ויבן, כי צרה קרובה... פניו חורו, לבבו פעם בחזקה וברכיו רעדו ושניו הקישו זו בזו.

— ירחם־שלמה, גש הנה! — קרא האב בהעמידו את הספסל באמצע הבית.

ירחם־שלמה עזב את הספר, ובברכים כושלות ועינים מלאות דמע נגש עד אביו.

— פתח מכנסיך ושכב! — קרא ישראל בקול מצוה.

— מדוע זה, אבי? — ענה הנער ודמעותיו התפרצו מעיניו ותרדנה על לחייו הרזות והלבנות.

— פתח מכנסיך ושכב, ואחר אגיד לך את הכל.

— אבי יקירי! הגד נא לי במה חטאתי? — התחנן הנער — ואם

באמת חטאתי הנני לתת לך תקיעת־כף ואת חלקי בעולם הבא בערבון, כי לא איסיף עוד לחטא, אך רחם נא עלי ואל תיסרני.

קול תחנוני הנער ומבטי עיניו הגדולות, אשר הביטו אל עיניו בתחנונים כמעט הרכו את לב ישראל ורחמיו נכמרו עליו, אך כרגע זכר כי כתוב מפורש הוא: „חושך שבטו שונא בנו", והוא עד היום לא נסה ליסרו בשבט; מי יודע מה יהיה בסופו? בני עלי שלא כהה בהם אביהם יצאו לתרבות רעה, אדניהו שלא עצבו אביו מימיו בא לרשת את כסא המלוכה בחזקה. אמנם החטא שחטא ירחם־שלמה אך חטא קל הוא, אולם מוטב ליסרהו בעד חטא קל לבל יבוא חלילה לידי חטא חמור, כמו שמצינו בסורר ומורה שתחלתו מוכיחה על סופו.

— פתח מכנסיך בלי שום תרוץ — אמר ישראל בהחלטה גמורה.

מרחוק עמדה מנוחה אשת ישראל — אשה דלת בשר וגבהת קומה, וכולה כלולב יבש. פניה החורים הלבינו עתה שבעתים. דמעותיה עמדו על פתחי עיניה ובכל כחה התאמצה לבלי תת להן להתפרץ החוצה. מה מאד חפצה מנוחה להשיב יד בעלה מבנה מחמדה, אך לא ערבה את לבה, כי היתה מנוחה אשה עבריה, אשה כשרה היודעת לעשות את רצון בעלה מבלי בקש השבונות רבים. מנוחה האמינה באמונה שלמה, כי בעלה מסתמא יודע מה שהוא עושה ולא נאה לה להתערב במעשיו, ובפרט בענין החנוך שהוא שייך רק לגברים בלבד, ולא לנשים, על כן עמדה דומם ורק שפתה התחתונה רעדה.

— פתח מכנסיך בלי שום תרוץ — קרא ישראל עוד הפעם, — ואם לא תמהר לעשות כדברי — מרה תהיה אחריתך!

— אבי, אבי, מחמדי, יקירי! הרגני נא הרג, אך בשבטים אל תיסרני!...

לב ישראל נמס מדברי בנו, אך הוא התאפק ויכלא רחמיו.

— כל תחינותיך לא תועילנה, גזרה היא מלפני... כך אני מצוך — קרא ישראל.

הנער חפש את הכפתר בידיו הרועדות ולא מצא. ישראל ראה כי העסק ימשך שעה רבה, עד אשר יפתח הנער את מנכסיו, וימהר בעצמו לעזרתו ויפתח את הכפתר. המכנסים נפלו לארץ ורגלי הנער הרזות והמגאלות נראו מתחת כתנתו הקצרה.

— שכב על הספסל! — קרא ישראל בהחילו להתקצף, כי קצרה רוחו.

— אבי, אבי היקר! רחמני נא! אויה! — קרא הנער בהביטו בעיניו הגדולות אשר הפיקו פחד איום ויתאמץ בכל כחו לעמד על מקומו ולבלתי

כפף קומתו. ישראל ראה בזה אות מרד והתקוממות ויבוא לידי כעס, ויאמר להראות לבנו בפעם הזאת את ידו הקשה למען יזכר ימים רבים.

— אם כן, אנכי אראך!... קרא ישראל ויקח את הנער וילחצהו בין רגליו ויאחז בו בחזקה, עד כי לא יכול עוד להתנועע אנה ואנה, וקול שריקות השבטים היורדים על בשר־הילד המגֻלה נשמע בבית. הנער התמרמר מעט השבטים הכאיבו לו מאד, אך אביו צוה עליו כי ישכב במנוחה ואם לא — והוסיף על מכותיו. וירחם־שלמה נאנס לשכב במנוחה ולקבל את מוסרו בהכנעה נמורה.

ישראל קים בבנו מצות התורה גם הטיף לו על כל חביטה וחביטה דברי מוסר, אשר לא נכנסו באזני המכה, ואחר צוה לבנו לנשק את השבטים. הנער מהר לעשות מצות אביו, בחפצו שיכלה עמו מהרה את חשבנותיו ויעזבנו לנפשו.

כאשר הרפה ישראל מבנו, הרכין הנער את ראשו ויבך חרש בכיה איסתֶריקית.

— רב לך לבבות! לבש מכנסיך! — צוה האב, אך הנער לא שעה אליו.

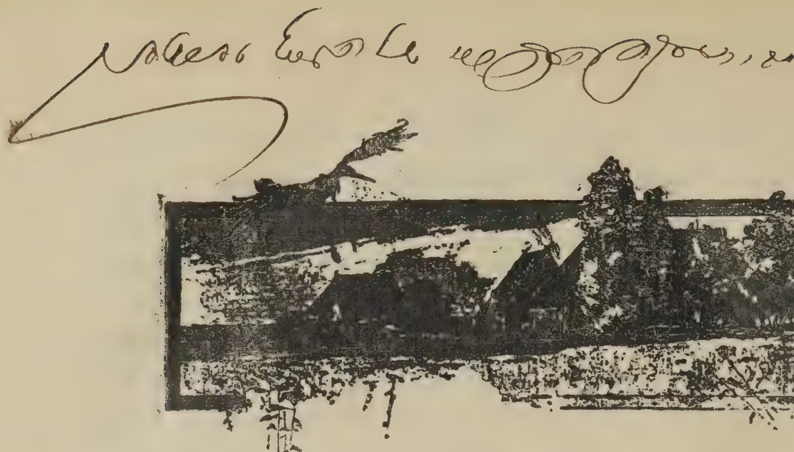
— אנכי איסרך שנית, אם לא תחדל מבכיתך כרגע, קרא האב שנית.

אפס ירחם־שלמה הוסיף לבכות. ישראל לקחהו וישימהו עוד הפעם בין ברכיו ויחל ליסרו שנית, אך הנער לא חדל מבכי. האב אבד את כל תרופותיו הפדגוגיות ולא הועיל. עת תפלת הערב הגיעה וישראל נאנס לעזב את בנו בוכה ולמהר אל בית התפלה.

— רב לך בני! — אמרה מנוחה בהלבישה את בנה אחרי צאת אישה מהבית.— חדל, מחמדי! — הוסיפה האשה ותושיבהו על ברכיה ותשקהו. מה חמרמרו פניך היפים! בני, למה תתמוגג בדמעות? הכי דבר חדש הוא כי אב ייסר את בנו בשבט? אל תירא, בני: אביך עוד יקנה לך מלבוש חדש לחג השבעות. חי נפשי, כי אמר לי בזה השבוע, כי חפץ הוא לקנות לך מלבוש יפה.

אך הנער לא התנחם. הוא הוסיף לבכות, עד כי תקפתו השנה, ויישן...

גבר אין איל.

במסבת רעים ישבנו, ומענין לענין באנו לדבר על דבר האהבה בישראל. אחד מחברינו אמר, כי לא טוב יעשו הסופרים בהביאם אל ספרותנו את הזמורה הזרה הזאת, כי בני ישראל אנשי חשבון הם ונושאים גם נשים בחשבון, ובמקום שיש חשבון שם אין אהבה. והשני אמר, כי לא כדורות הראשונים דורנו זה: בימים הראשונים היתה האהבה, במובנה האירופי, זרה לישראל; אבל עתה תתעורר האהבה לפעמים גם בלב העברי והיא לוקחת חלק נכבד בחיים, ועל כן אין לדחותה ממחיצת הספרות. ומלבד זה גם אם באמת אין אהבה בתוכנו, ראוי, כמו שאומר וולטר, להמציא אותה, כי בלי התבלין הזה לא יאבו הבחורים לקרוא בספור עברי, ואז תשכח חלילה הספרות העברית מישראל.

אחד מאנשי חבורתנו, ירחם־שלמה הפחדן שמו [1], עשה תנועות אחדות, כמו גם הוא חפץ לדבר. האיש הזה, שהוא כבן חמשים שנה, מצוין בפחדנותו. אף כי קרא הרבה ואיננו מאמין בכל דבר, בכל זאת הוא ירא למשל לצאת יחידי בלילה; ירא להחל איזה עסק בב׳ וד׳; ירא לעשות כל עסק חדש, גם אם יראו לו באותיות ומופתים כי שכר רב בצדו; ירא מאשתו ומכל אלה שיכולים להרים עליו קול. גם בשנתו הוא מוציא מגרונו קול פחדים, כי תמיד ידמה ששוטרים יבואו אליו לבקר את תעודותיו (הוא גר תמיד שלא בתחום המושב). במסבת רעים היה הוא תמיד שומע ושותק, כי ירא מדבר; ועל כ התפלאתי מאד בראותי את תנועותיו כי חפץ הוא לדבר. הבינותי כי ענין מלבב עמו ואפן אליו ואשאל את דעתו.

---

[1]) יש אומרים, כי הוא ירחם־שלמה הנזכר בציור הקודם, ויש אומרים כי „שני יוסף בן שמעון הם“ וצ״ע. הערת המסדר.

— אמנם מנשואינו והלאה סוחרים אנו וחיים בהשבון — אמר ירחם שלמה בקול נמוך ובשחוק עצב, — אך לפני נשואינו צעירים היינו ככל הצעירים, ועל כן אין האהבה זרה לנו, „ובדידי הוה עובדא"...

— האמנם ? — קראנו יחד בתמהון ! — האמנם אהבת ככל חקת האהבה משפטה ? ואיך לא יראת מגשת אל אשה ?

— אנכי לא רק אהבתי, כי אם נלחמתי עליה,— אמר ירחם־שלמה בלחש ובנגינה מיוחדת.

— הָ, הָ הָ ! הגם יצאת למלחמת הבינים ? — קרא אחד מן החברים בתמהון, — האם „בחרבי ובקשתי" ממש או כמו שתרגם אונקלוס „בצלותי ובבעותי" ?

— למה אַלאה אתכם בחידות וברמזים ? הבה אספר את הדבר כמו שהוא.

— יותר משלשים שנה — החל ירחם־שלמה לספר: — עברו מעת שמת בעירנו ר' אליעזר הרופא, שהיה נודע בכל הפלך לא בחכמת הרפואה, כי אם במהתלותיו השנונות, ובעד זה היה אהוב וחביב לכל. אחרי מותו החל העם לדון: את מי יבחרו לרופא. קרוב לעת ההיא התישב בעיר על יד ביתנו רופא אחר ושמו ר' נחום. האיש הזה היה מופלג בתורה, גם סמיכה להוראה היתה לו; ומלבד זה היה „מושלם" בכל המעלות: סופר מהיר, יודע דקדוק, מכין בחידות הראב"ע, בעל חשבון נפלא, קורא בתורה, מוהל וקצת חזן. הוא מצא פתרון לכל שאלה אלגברית, אך לפתרונה בא תמיד בדרכים זרים ועקלקלים. הוא היה גם „הקרן" גדול, בקי בכל ספרי החקירה של חכמי ספרד ופרושים עשה לתורה בסגנון בעל ה„עקדה". כל זמן שהיה ר' אליעזר חי, היה ר' נחום מתפרנס במצור ובמצוק, ולולי עזרוהו קרוביו העשירים כי עתה גוע בעניו; אך אחרי מות ר' אליעזר, נמצאו רבים מיושבי העיר אשר אמרו, כי נכון עתה למנות את ר' נחום תחתיו. אולם רבים היו מתנגדים לו, באמרם כי הפרנסה הזאת צריכה לעבור לבנו של ר' אליעזר, לר' מנחם, המפרנס את אלמנת אביו ובניה היתומים.

למי משני הרופאים היה היתרון בחכמת הרפואה ? — על השאלה הזאת אי אפשר להשיב בדיוק. שניהם לא למדו את חכמת הרפואה באוניברסיטה ולא גם בבית הספר לחובשים, כי אם היו לרופאים על פי קבלה ומסרת אבות. שניהם היו יהודים פשוטים, מדקדקים במצות אולי יותר מרבנינו עתה; שניהם כיהודים כשרים היו סומכים על הנס, שהקב"ה ימציא להם פרנסתם ויצליח את מעשי ידיהם וימציא רפואה שלמה לכל החולים

הנרפאים על ידם, שאליהם הם מכֻונים בתפלת „רפאנו". ר' נחום שמש את דודו שנה ומחצה ודודו היה רופא זקן ומומחה, ור' מנחם שמש את אביו בהיותו סמוך על שלחנו אחר חתונתו. אחרי כן אמנם עזב את העיר ויהי שנים אחדות לחוכר בית המלון בכפר; אך עתה במות אביו שב אל בית אביו ואל מלאכת הרפואה אשר לא שכח אותה, כי אי אפשר היה לו לשכחה, כאשר אספר הלאה. ההבדל בין שניהם היה בזה, כי ר' מנחם היה בבחינת „סיני", כי אביו השאיר לו בירושה ספר רפואות, שבו רשם בעצם ידו שמות החולים שנתרפאו על ידו, מחלתם ורפואתם, ור' מנחם היה יכול לעין בספר היקר הזה הכתוב „הלכה למעשה" ולדעת במה נחוץ לרפא כאב הבטן ובמה כאב הראש, במה שעול ובמה צרעת. הן זה הוא כמו ספר רפואות שנגנז בימי חזקיהו, ומי יטיל ספק, כי ר' אליעזר אביו איננו בר סמכא? אך לר' נחום, אף כי לא היה תחת ידו ספר רפואות כזה, היתה מעלה אחרת שלא היתה בר' מנחם, כי היה בבחינת „עוקר הרים": בשכלו החריף היה אפשר לו להמציא, על ידי ל"ב מדות שהתורה נדרשת בהן, מחלות חדשות ותרופות חדשות, שלא נכתבו ולא נראו גם בחלום לכל חכמי הרפואה...

אנכי הייתי יוצא ונכנס בבית ר' נחום. נעימה היתה לי מאד חברתו. הוא היה רך המזג ונוח לכל אדם; על פניו שכנה האצילות הקדמונה של חכמי ישראל. בכל מחשבותיו ודרכיו היה דומה לאחד מחכמי ישראל בימי הבינים. הוא הגה רק בספרי הקדמונים, הפוסקים הראשונים היו בעיניו עמודי התורה, והפלוסופים הראשונים קרובים לארחי דמהימנותא; אבל את הפוסקים האחרונים בזה בלבו, והחכמים האחרונים ששמע את שמעם נחשבו בעיניו כקליפת השום. „רק אז, בימי קדם, התורה היתה תורה והחכמה — חכמה, ועתה אין תורה וגם החכמה נעדרה" — כן היה דברו תמיד, בהאנחו ממעמקי לבו.

ואנכי, אשר בעת ההיא לא ידעתי מאומה ממה שהאירופיים קוראים לזה „בקרת", סמכתי על „המושלם" הגדול הזה, וכל דבריו היו בעיני קדש קדשים. והוא ראה, כי מחכה אנכי לאמרי פיו וינחילני המון המצאות וחדושים ביד רחבה.

— הנני לגלות לך, ירחם־שלמה חביבי — אמר אלי ר' נחום — סוד גדול במעשי בראשית. כמדומה לי, כי ה' גלגל זכות על ידי לגלות את הדבר הזה שעל ידו יובנו כמה פסוקים בפרשת בראשית. תמיד היתה בעיני קושיא עצומה: מדוע לא נזכרה במעשי בראשית בריאת הגלגל שהמזלות קבועים בו. הן אם נזכרה בתורה בריאת הרמשים, איך שתקה התורה מבלי הזכר בריאת

נוף גדול כזה? — קרא ר׳ נחום כמנצח, כי באמת הקושיא היא עצומה מאד, ופלא גדול הוא, כי לא עמדו עליה החכמים עד היום...

— ואני מצאתי עליה תשובה מספקת — אמר ר׳ נחום בהחליקו מעט את מצחו הגבוה ויתגרד מעט בכפה שעל ראשו. — הסכת ושמע! אנכי אומר, כי בלשון הכתוב נקרא הגלגל רקיע, ומה שנאמר „יהי רקיע" פירושו „יהי הגלגל" והוא יהיה מבדיל בין מים העליונים למים התחתונים, כי השמים אינם יכולים להבדיל בין המים העליונים ובין המים התחתונים הבדלה גמורה, כי הם בעצמם רק אש ומים פתוכים ומעורבים זה בזה; ואך הגלגל שנברא מחמר אחר לגמרי, חמר שאין בו לא קלות ולא כבדות, לא לחות ולא יבשות, כי איננו מבעלי הד׳ יסודות, אש, רוח, מים, עפר — על כן הוא מבדיל הבדלה גמורה.

ובאחוז בשטה זו באר כמה פסוקים וכמה מאמרי חז״ל, ושנינו חשבנו כי כון בזה אל האמת וכי מן השמים זכו לו לפענח נעלמים.

אולם מלבד חדודיו ופשטיו, משכה אותי אל ביתו בתו הנחמדה, אסתר היפה. אסתר היתה הבת הבכירה לר׳ נחום ולה היו עוד אחיות אחדות שעסקו בצרכי הבית, והיא לבשה את בגדיה החמדות, את ה„יובקה" הירוקה ועליה ה„קופטה" האדומה ותתעסק בתפירה או באריגה. לפעמים, בדברי עם אביה, העפתי עיני ואביט בפניה ובאצבעותיה היפות הממהרות להתנועע, ולעתים לא רחוקות העיפה גם היא את עיניה בי ומבטי שנינו נפגשו. לפעמים ראיתי כעין בת־שחוק של רצון מרחפת על שפתותיה ולבבי נמלא אשר אין קץ. אנחנו לא דברנו יחד כי אם לעתים רחוקות מאד, וגם אז היו דברינו מעטים, כי בשתי לדבר עם נערה, אך עינינו דברו בשפה מיוחדת, שהיתה מובנת לשנינו יותר מכל השפות.

בלילות הקיץ היתה אסתר יושבת על מבוא הבית ואנכי עומד לנגדה ומתבונן בה. כל קמט מקמטי בגדה, כל נקודה, — הכל משך את עיני, וביחוד בבות עיניה השחורות... והיא חשתה את עצמה כמו לא אלי היא מבטת, כי אם להכוכבים הרמים, להלבנה המאירה. אפס לפעמים חננה גם אותי במאור פנים ותבט עלי רגע, ואז מהרתי להשפיל את עיני לארץ...

אולם בעיני אבי — ישראל שמו — לא טוב היה שבתי בבית ר׳ נחום. אבי היה ארוק וקנאי מאד מאד ובכל רגעי מנוחתו הגה בספר „ראשית חכמה", „תניא" וכדומה, ספרים המביאים לידי כבד ראש ויראת שמים פשוטה; ובראותו כי ר׳ נחום עוסק לפעמים גם בדקדוק, גם בפלוסופיה ויהי בעיניו כיושב קרנות. עד כמה היתה קנאות של אבי מגעת אפשר לשפט מזה, כי

גם ספרי המגיד מדובנא, שהיה יהודי כשר לכל הדעות, ויש שאמרו, כי היה „מעולם המשלים". גם הם לא מצאו חן בעיניו ונחשבו לו כשיחות לצים ובדחנות. אמנם הוא לא העיז לדבר דפי בר' נחום הנסמך להוראה, אבל בלבו חשב עליו תועה; ועל כן חפץ מאד לגדר בעדי, בנו הנחמד בעיניו והאהוב עד אין חקר, כי אמעיט ללכת אל בית ר' נחום, לבל אהיה בטל מן התורה, ולא אתעסק בדברים של מה בכך...

מלבד זה קצף אבי על ר' נחום בלבו על אשר בא להסיג גבול הרופא השני. הוא חס מאד על אלמנת הרופא ר' אליעזר ובניה היתומים, ועל כן חשב לו למצוה לעמוד לימין האמללים ולהקים את ר' מנחם על נחלת אבותיו, למען לא תקופח פרנסת המשפחה העניה.

— ר' ישראל, הלא רחמניות כזו אכזריות היא! — אמר אליו איש אחד מבעלי ברית ר' נחום; — הן הראש הגס הזה יוכל לקלקל הרבה והביא מכה תחת רפואה.

— אם יקלקל או יתקן הרי זה ספק, ושאמו ואחיו צריכים למאכל ודירה הרי זה ודאי, ואין ספק מוציא מידי ודאי — כן ענה אבי בלב בטוח, אחרי שעל הכלל הזה בנויות שטות חמורות בתלמוד, וכבר סמכו עליו כל חכמי ישראל מדור דור.

— אבל השכחת, כי ספק נפשות הוא? — אמר אליו בר פלונתיה.

— ילד אתה! — ענהו אבי; — התאמר באמת כי יש ביד הרופאים לרפאות? לא הרופאים הם מרפאים, כי אם המלאך רפאל ההולך ומלוה את הרופא. ואם המלאך הזה לא ימנע מלוות את הרופאים הנכרים והאפיקורסים, על אחת כמה וכמה שלא ימנע מלוות את ר' מנחם, שהוא יהודי כשר, מאמין באמונה פשוטה בלי כל חקירות והתחכמות... ובפרט אחרי שכל הקהל הקדוש יסכים לשומו לרופא, אז בודאי יואיל המלאך ללוותו תמיד; כי ידוע שכח רב יש לצבור לעשות שנויים בפמליא של מעלה.

אולם אף כי ידעתי, כי לכתי אל בית ר' נחום לא ישרה בעיני אבי, בכל זאת הוספתי ללכת שמה: אסתר משכתני שמה בעבותות אהבה. ביום אשר לא ראיתיה לא ידעה נפשי מנוחה; נפשי כלתה אליה.

ור' נחום, לפי הנראה, הרגיש גם הוא, כי לבי ירחש אהבה לבתו, כי לא פעם ולא שתים ראה כי האדימו לחיי בהביטי אל פני בתו; אך הוא לא קצף עלי ואדרבה השתדל לקרב אותנו עוד יותר. לפי הנראה, חפץ מאד לקחת נער מושלם כמוני לחתן לבתו, ובפרט כי נדן לא היה לה, כי אם דוד עשיר, אשר אותו העריכו השדכנים בשוה כסף. אך גם אני גם הוא כחדנו

תחת לשוננו את אשר הגינו בלבבנו. אולם באזני אהובתי רמזתי לא אחת ולא שתים והיא אמנם הבינה את רמזי; אך על פי הטקטיקה שהנשים מצטינות בה עשתה את עצמה כאלו איננה מבינה, או הראתה לי פנים שוחקים, כמו שחוק עשיתי לה בדברי. בקשתי להגיד לה דבר ברור, אך לא מצאתי עוז בקרבי במדה הדרושה. אכן יש קורטוב של אמת בדברי לצני הדור, כי הצניעות שהיתה בנו — פרי רפיוננו היא ולא ההכרה החפשית של כבוד האשה וטהרת המדות. ואם אין הדבר הזה כלל גמור, אבל צריך אני להודות כי כן היה עמדי. בכל שעה שבאתי לגלות בשפתי מה שיחשב לבי נסתתמו דברי ולא יכלתי להוציא מפי רק רמזים מקטעים.

אולם בענינים אחרים דברתי עמה הרבה, אחרי אשר נחשבתי כאחד מבני הבית. ביחוד שמעה בתאות נפש את ספורי אשר ספרתי לפניה על דבר המלחמות אשר קשרתי על ר׳ מנחם, שנוא נפש אבותיה, ומפני זה גם שנוא נפשי. המלחמות אשר קשרתי עליו ראוים „לגבור מלחמה" אשר בין בחורי הישיבה: חקקתי בספסל אשר בבית המדרש, במקום אשר ר׳ מנחם יושב שם תמיד, דברי חרפה ובוז. גם פתקאות מלאות זלזולים ועקיצות שמתי בכיס ה„טלית ותפלין" של ר׳ מנחם, וכל כך הציקותי לו במעשי יום יום, עד כי נאנס ר׳ מנחם לתבע את עלבונו. בכלל היה ר׳ מנחם איש תמים, נעלב ואינו עולב, ולתעלולים כאלה בודאי לא היה שם לב, לולי נשנו פעמים רבות ולולי בלבלו אותו תמיד... הוא ראה אותי פעם ושתים מתגנב אל מקום מושבו ועושה שם דבר מה בהשאי, ובלבו נולד החשד, כי אנכי הוא האורב המתנפל עליו מאחוריו. אמנם מתחלה היה הדבר בעיניו לתמיהה גדולה: הן ר׳ ישראל הוא אחד מעמודי התוך לבית ר׳ מנחם, הרב תמיד את ריבו מידי מתנגדיו, איך אפשר כי בנו נוסף על רודפיו ועושה עמו רעה? הוא לא האמין מתחלה למראה עיניו, אך בהוסיפו לחקר ולהוכח כי אמנם ידי היתה בו, אז התלונן עלי באזני אבי...

אני ואבי לא היינו שוים בדעותנו מעולם. הוא אולי אהב אותי (אני אומר „אולי", כי עד אשר הייתי בעצמי לאב לא הראני כל אות התקרבות), אך אנכי יראתי מפניו וממילא מובן כי לא אהבתיו. אמנם אנכי לא מריתי את פיו, כי יראתי את מוסרו, וגם מפני נערתו חִתִּי עד מאד; אך בשעה שידעתי שאין עינו עלי, אז עשיתי מה שלבי חפץ, ואדרבה, כמו להכעים, עשיתי דוקא מה שנאסר עלי. אולם, אף כי נזהרתי מפניו לבלתי עשות בפניו דבר שאין דעתו נוחה הימנו, בכל זאת הרגיש אבי כי אין תוכי וברי שוים. הוא ראה, כי כל מה שאני עושה הוא לא בלבב שלם. הוא הכיר כי בפניו

שם אנכי עלי מסוה, אבל בלבי אני חושב אחרת. מובן הדבר, כי לעתים שחר את אזני למוסר, כדרכו, בגערות ובמכות לחי, ואנכי אשר לא נועזתי להתקומם נגדו, שמתי עלי מסוה כפול: התחסדתי במדה יתרה והשתדלתי בכל התחבלות לכסות ממנו את הגות לבי; אך עמלי לא הועיל, כי אחרי אשר החל לחשד בי, לא כבד היה מעינו החדה לחדור אל תוך מעמקי נפשי ולראות את הצפון שם.

הוא, כאשר אמרתי, לא רצה מעולם, כי אבקר את בית ר' נחום, אך לצאת נגד זה במחאה גלויה לא נועז, אף כי ערך הסידותו של ר' נחום היה קל מאד בעיני אבי, אבל בכל זאת לא יכול לבלי הגות כבוד לבעל כשרון גדול כמוהו, היודע הכל, כי כן היה ר' נחום בעיניו. בודאי מוטב היה בעיניו שירחם־שלמה בנו ישב ויעסק בתלמוד בבית המדרש; אבל אחרי כי גם בבית המדרש הוא יושב בטל, הלא יוטב לו לשבת בחברת ר' נחום, שממנו יוכל ללמד דבר־מה.

אולם עתה, כאשר הגיד לו ר' מנחם את אשר עשיתי לו, נתמלא אבי חמה על ר' נחום, כי אמר אבי בלבו, כי ר' נחום השיאני לנקם מר' מנחם את נקמתו, ויגזר עלי לבלתי לכת עוד אל ר' נחום. מאד, מאד לא נעימים היו לי חביטות השבטים בפעם הראשונה, כאשר לא טעמתי עוד טעם שבט מימי (אחרי כן הורגלתי אליהם ולא עשו עוד עלי רושם עז). אך הענש הזה אשר הטיל עלי עתה אבי היה קשה בעיני מכל העונשים. אנכי רק בבית ר' נחום ראיתי חיים, שם סרה מעלי רוח העצבות, כעסי ומרירות נפשי, אשר היו מנת חלקי תמיד בשבתי בבית אבי; שם התענגתי בהתוכחי עם ר' נחום באיזה ענין קשה, ויותר מהכל בשיחתי עם אסתר חמדתי — ועתה כמו קפד את פתיל חיי פעם אחת. אנכי שעשעתי את נפשי בתקוה טובה, כי עוד מעט, עוד מעט והגדתי לה מה רבה אהבתי אליה והיא בודאי תשיב לי אהבה, ועתה גם תקנה אין...

ללכת בסתר אל ר' נחום לא נועזתי. בית ר' נחום היה על יד ביתנו וחלונות הבית נמוכים, ותמיד היה אפשר לראות מבעד החלון כל מה שנעשה בבית. ועל כן ישבתי ימים אחדים משמים בבית כאיש אובד עצות. פעמים אחדות קרה, כי בעברי בימים ההם על בית ר' נחום עמדה אסתר על מבוא הבית. היא הביטה אלי בתמהון, ואני הבטתי אליה, ונפשי יצאה אליה לדבר עמה, להגיד לפניה כל צרות לבבי; אך לא יכולתי להוציא הגה מפי, כי יראתי אולי ישמעו דברי ויבלע לנו.

מאומה לא נשאר לי, כי אם לשלח אליה את דברי בכתב, במכתב על ידי הפוסט. ישבתי על השלחן וכתבתי וחזרתי וכתבתי עד עשר פעמים או יותר ואשים את המכתב במעטפה ואלך לשומו בארגז הפוסט.

מה פעם לבי בשאתי את המכתב! הן בו היה תלוי גורלי, אשרי, חיי. אנכי חשבתי וספרתי את כל מלותיו, כי ידעתין על פה, חפשתי ובקשתי אולי שניתי בדבור אחד, באות אחת — כל המכתב היה כמו מונח פתוח לפני, כי זכרתי את כל מלותיו, כל אותותיו וכל תגיו — אך לא מצאתי כל מגרעת, הכל היה כתוב הדר. אך מי יודע מה תענני על מכתבי זה? האם לא אהיה לשחוק וקלסה בעיניה? הן באמת אין זה מן הנמוס לדבר דברי אהבה כאלה באזני נערה ועוד בכתב. ומה יהיה אם חלילה יאבד המכתב? מי יודע אם ימסרו אותו לידה ואם לא ידי זרים ימששו בו והמה יקראוהו? — מפני הרעיון הזה נבהלתי מאד וכמעט אמרתי להשיב ידי מן הארגז אשר הרימותי את מכסהו לשום בו המכתב, אולם המכתב כמו נפל מאליו ואנכי חשתי בי כמו איזה דבר נקרע מלבי. בלילה התהפכתי מצד אל צד ולא יכלתי לישון ורק בבקר סגרה השנה את עיני, אך אז בעתוני חלומות רעים. לי נדמה, כי אסתר מבטת אלי בעיני זעם ור׳ נחום מניף עלי את מקלו ומגרש אותי מביתו בקראו: צא, צא, בן בליעל! איש לא ידע בושת, כותב פתקאות לנערות!

ובימים ההם ראיתי והנה יקותיאל השדכן בא תדיר אל ביתנו ומתלחש עם אבי ואמי. הבינותי כי הוא מציע לפניהם איזה שדוך בעדי. אנכי חפצתי מאד לשלחו לעזאזל אותו עם כל שדוכיו יחד. אך מֹרך לבי לא נתן לי להתקומם נגד מי שיהיה בגלוי. מלבד זה עלה רעיון על לבבי: אולי הוא בא לשדכני עם בת ר׳ נחום בחירתי? אולי אחרי שבא מכתבי לידו, שלח את יקותיאל אל אבי להביא את הדבר לידי גמר? הרעיון הזה הרחיב את לבי ואחכה בכליון עינים לשעה אשר בו אֵדע גם אני מה נדברו בי.

ויהי הלילה. הלבנה האירה באורה החִוֵר את חוצות עירנו השוקטה כמו עמק הרפאים. אנכי ישבתי על מבוא הבית תפוש במחשבות נוגות. אנכי נודעתי, כי אמנם לא מר׳ מנחם שלוח יקותיאל, כי אם מעיר ה. הסמוכה לעירנו וכי עוד בלילה הזה אומר אבי לנסוע שמה עם השדכן. בלבי, כמובן, התנגדתי לחפץ אבי אשר בקש לשדכני מבלי שאל את פי, ומה גם אחרי כי אסתר היא בחירתי ורק אותה אבקש לקחת לאשה; אולם לא נועזתי להגיד לפני הורי את אשר בלבבי, גם אמרתי כי רק למותר הוא. עוד אֵראה לו את התנגדותי בפועל: הן הוא לא ימשכני אל תחת החופה על כרחי. ועד העת

ההיא למה אבוא להתגרות עמו. הוא איננו שואל את פי, אדרבה, יעשה הוא מה שלבו חפץ ואחרי כן, ככוא מועד, ידע, כי לא כדור של משחק אנכי; ידע — כי הימים האלה שונים מימי קדם, כי עתה לא ימשל עוד אב בבנו כמלך עריץ, ואז תהיה שערוריה רבה והכל ידעו את תקפי ואמץ לבי.

אנכי הבטתי מרחוק על מבוא הבית, אשר ר' נחום יושב בו ושם אין איש. מה מאד חפצתי לראות את אסתר בשעה ההיא. לי נדמה, כי מבט אחד של עיניה היה נותן בי נשמה ואמץ לב להלחם עם אבותי. אולם לשוא חפשתי אותה! היא היתה הפעם כלואה בבית, אף כי תמיד בליל בהיר כזה היה דרכה לשבת על מבוא הבית, ועיניה השחורות והלוהטות התחרו עם עיני השמים המאירות והנוצצות.

עברה שעה ארוכה — לכל הפחות כן נדמה לי, כי ארכה השעה מאד,— ועל יד המבוא עמד אחד העגלונים בעגלה העשויה כסכה ורתומה לשני „נשרים". העגלון קפץ מעל המרכב ויבוא הביתה לבשר את בואו. ובעוד רגעים אחדים יצא אבי עם השדכן והעגלון נשא את ילקוט הדרך והצרורות בידו.

אבי בעברו עלי הגיד לי איזה דבר מתחת אפו, כמדומה לי כעין ברכת הפרידה, והשדכן הוסיף עוד הלצה גסה, אשר היתה לי לגעל נפש. אנכי לא הוצאתי דבר מפי, וראשי השפלתי לארץ. הם בודאי חשבו, כי מפני הבושה סֻגרו שפתי, כיאות לחתן עברי.

עוד רגע והעגלון רמז ל„נשריו" בשוט אשר בידו, ויעתקו הסוסים ממקומם, וירוצו. ואנכי הבטתי אחריהם עד אשר נעלמו מעיני... אז החל הנחם לאכל את לבבי: מדוע החשיתי ולא גליתי את חפצי לפני אבי? מדוע נתתי לו לנסע לבחר לי אשה אשר לא בחרתי אני?... דמעות חמות של אפס־כח נגרו מעיני... אנכי הכרתי אז את אפסותי, כי לא איש אנכי כי אם סמרטוט...

— אסתר איננה חפצה בי — אמרתי לנפשי — ואתה אמנם הצדק: אנכי אינני שוה ללחך עפר רגליה...

אנכי נטיתי את ראשי על ידי ואבך חרש.

פתאם נגעה בי יד. הרימותי עיני והנה אסתר עומדת עלי, ועל שפתיה בת־צחוק ועיניה מאירות.

— אל תבכה, ירחם־שלמה! בשורה טובה בפי אליך. גם בעיני אבי מצאו דבריך חן. אמנם אנכי מראש ידעתי, כי גם בעיני אבי ישר אתה, אך בקשתי עד הנה שעת הכושר לדבר עמו בדבר הזה, והיום דברתי עמו, והוא אמר כי

מחר ישלח שדכן לדבר עם אביך, או אולי הוא בעצמו ידבר עמו... הוא אמנם שונא לנו, כי מחזיק הוא במנחם רופא־הסוסים, אך אבי בטוח, כי לא יתנגד לשדוך, כי השדוך הוא מה׳, וכל אשר יתנגד לזה ימות בלא עת.

— מאד צר לי, כי לא באת אתמול לבשר לי את הבשורה הזאת, אמרתי לה שמח ונעצב כאחד. אנכי לא נועזתי להרים עיני אליה. הרגשתי כי חטאתי מאד לנגדה.

— האם בחרת לך כלה אחרת? — שאלתני אסתר בשחוק מר.

— חלילה, אסתר! אנכי לא בחרתי. אך אתמול היה נקל לי להלחם עם אבותי ועתה תכבד עלי המלחמה. הנה זה רגעים אחדים, אשר אבי נסע בלי רשותי לעיר ה. לבחר כלה למעני.

— ואתה מה? — שאלתני אסתר נפעמה.

— אנכי?... אבי לא שאל את פי, — עניתי בגמגום. — אולם אל יפל לבך על הדבר הזה. הוא נסע שמה שלא ברשותי. על כן תהיה ה„כלה" לו. אנכי לא אחפץ בה, כי אך בך בחרתי.

מרב המית לבי התגברתי על פחדי ואקח את ידה ואגישנה למו פי ואשקנה. אך כמו „מעשה שטן" הביטה אז אמי בחלון ותרא כל המעשה הרע הזה...

— ירחם־שלמה, בוא הביתה! — קראה אמי מבעד החלון.

אסתר מהרה כחץ מקשת להסתר בביתה, ואנכי באתי הביתה נכלם וחרד.

אמי קראה באזני דברי מוסר. אנכי, אחרי אשר מפני אמי לא יראתי הרבה, נסיתי להתנגד לה ולענות על דבריה, כביכול, בדברי מרד. אך היא בראותה את עזותי החלה לבכות והדמעות הרכו את לבי ואחדל מדבר. אנכי לא יכלתי לראות את דמעותיה. אנכי הרגשתי – אם גם לא ברור — כי גם היא אמללה כמוני, כי גם היא משללת רצון חפשי, וכי גם היא נושאה בעל אשר שמו עליה אבותיה, מבלי שאל את פיה.

— ומה היה אחרי אשר שב אביך מה.? – שאלנו את ירחם־שלמה אשר נדם רגעים אחדים.

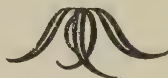
— מה היה? — לא היה מאומה. אבי אמר לי „מזל־טוב", ואנכי לחשתי בשפה רפה איזה דבר. ביום השני קרא ר׳ נחום את אבי בבית־המדרש הצדה ושניהם התלחשו יחד. מה נדברו לא שמעתי, כי אם ראיתי ששניהם באו לידי כעס, ופני שניהם אדמו והלבינו חליפות, ואחרי רגעים אחדים הפנו איש לרעהו שכם ויפרדו בכעס, ואסתר נסעה בעוד ימים אחדים.

אל עיר מושב דודה העשיר... ואנכי אשר התרעמתי בקרבי ימים אחדים על עריצות אבי, גמרתי בלבי לבלתי לכת אל החפה, אך כל מחשבותי לא נראו החוצה. כשבא הדבר לידי מעשה, לא מצאתי בי די כח להתנגד לאבי ואכנע מפניו.

אחד מחברינו הוציא אנחה עמוקה מלבו כאשר תם ירחם־שלמה לספר.

— למה אתה נאנח? — אמר אליו אחד המסובים — ב״ה ירחם־שלמה רואה חיים עם האשה אשר הוכיח לו אביו זה שלשים שנה וכבר השיא בן ובת.

— לא על זה אני נאנח, כי אם כמדומה לי שמדה זו נמצאה כמעט בכל בני עמנו. חנוכנו ותנאי חיינו שללו את הרצון החפשי מקרבנו. מבינים אנו כבני אדם מה טוב לנו, אך בבואנו לעשות, והנה ידינו רפות, בפרט בענינים הדורשים אמץ לב ואֶנרגיה, למען אשר נלך לפנים ולא לאחור.

האוצר.

א.

אליהו הזקן היה עשיר וסוחר גדול בתבואה ופשתן בעיר הקטנה ק. ותקיף גדול בחצר הנסיך. כמעט כל יושבי העיר היו בני משפחתו: בניו, בנותיו, חתניו, כלותיו, נכדיו וקרוביו. הוא היה הסוחר הראשי בעיר, וכל הסוחרים הקטנים מכרו את סחורתם לאליהו. אם ראה אליהו כי הסחורה גרועה מאד, ויקצף ויחרף את המוכר, ובכעסו אמר להוריד מהמחיר הקצוב. אך כאשר הודה קרובו הסוחר על שגגתו ויספר לאליהו, כי הוא עוד עמל הרבה עד שקנה את הסחורה הגרועה ההיא, נכמרו עליו רחמי הזקן וישלם למוכר בכסף מלא, אך קרא אליו בכעס מדומה: ראה, בפעם השנית אל תשגה! וכעבור איזה זמן, וה„קרוב" הביא עוד הפעם סחורה גרועה, שלם לו אליהו עוד הפעם בכסף מלא ועוד הפעם צוהו, כי בפעם השנית אל ישגה.

בכלל היו העניים מעטים מאד בעיר ק., כי שם היה בית פקידות האכרים, והגליל היה גדול מאד, ומכל קצותיו באו האכרים אל העיר ק. לרגלי עסקיהם עם בית הפקידות, ויביאו שמה את יבול אדמתם, ויאכלו שם מהמטעמים אשר הכינו להם העברים: לחמי חטה קטנים ודגים מלוחים חיים ומבושלים, וגם שתו איש איש כאשר השיגה ידו — מי כוס אחת ומי ארבע כוסות ויותר. גם קנו טבק, שמן־משחת־האופנים ומטפחות מצוירות וכדומה. ואשת אליהו, הזקנה פריל, הלכה יום יום לבקר את בניה ונכדיה ובני נכדיה הרבים; ופניהם לא ראתה ריקם, כי אם הביאה תמיד מתנות — למי בד דק לכתנות, למי ארג למלבוש, למי ממתקים. ולעניים המעטים השפיקה פשוט כל צרכיהם, והיו באים ולוקחים ממנה אכל והסקה ומלבושים. אך אליהו לא עסק ב„קטנות" כאלה: הוא הקדיש את רגעי מנוחתו רק לדברים גדולים, הראוים

— ה„גוי" הוא בר־מזל — אמר אחד בלצון: — בחורים רבים עשו חיל בתורה, ו„המנה היפה" עלתה בגורל „עם־הארץ"; בית חדש, חנות חדשה ואוצר של זהב מוכן לפניו, כי הזקנה הלא לא לעולם תחיה.

— ושלשת הבנים? — אמר השני.

— מה ירעו לו בני שיינדיל? הכי הוא יפרנסם? „לא־קשה", יש לה, לשיינדיל, עמוד ברזל להשען עליו. היא לא תצטרך לחכות לפרוטת אישה.

עקיבא היה בן אחד מבעלי הבתים הנמוכים, שאין להם מקום ב„מזרח" ואין להם עסק ביתי, כי אם נוסע היה מכפר לכפר, לא לקנות מהאכרים את יבולם, כי אם להמיר ברדנים־מלוחים וביין־שרף, ואף שהיה אביו „בעל־הבית" נמוך, כלומר: עני ממש, כמעט שהוא „מתפרפר" ואיננו פושט יד, בכל זאת נתן את עקיבא למלמדים טובים ויצו למלמדיו, כי לא יחמלו על הנער וילעיטוהו תורה כ„תורא"; אך עקיבא לא ראה ברכה בלמודיו. „פסוק", כנהוג אז, היו לומדים מעט, ורק בגמרא עסקו תמיד, ועקיבא לא היה מכשר מטבעו להבין בהויות התלמוד. אף כי בכלל לא טפש לבו מהבין כל דבר לאשרו, אך שכלו היה ממין אחר, שכל פשוט ותמים, ולטהר את השרץ לא היה מוצא גם טעם אחד. המלמד, למשל, עשה כל תחבלותיו: הכהו על הלחי וגם מתחו על הספסל להבינו את המצאת ר' זירא, כי פעמים הבעלים משלמים לשוכר כמה פרות (ב"מ ל"ה), והוא בשום אופן לא היה יכול להעלות על דעתו מציאות כזו, שאם קרה לאיש נזק, שמתה פרתו, יהי הוא, הנזוק, עוד חייב לשלם כמה פרות לאיש זר. ולהפך, בעיני המלמד היה הדבר פשוט מאד, ועל כן כאשר אמר לו עקיבא, כי לא יבין, אמר בלבו, כי רק עצל הוא, והשוט הלא היא רפואה בדוקה ומנוסה לעצלות.

— מדוע לא תבין דבר פשוט כזה, פרא אדם? — היה קורא המלמד בכעס גדול. — הגע בעצמך: שמעון שכר מראובן פרה למאה ימים, וחזר ראובן ושאל את הפרה משמעון לתשעים יום, ואחרי כן חזר שמעון ושכר מראובן לשמונים יום, וחזר ראובן ושאל משמעון לשבעים יום וכן הלאה: שכרו ושאלו, ושאלו ושכרו עד שמתה הבהמה, ואז — מיתה משונה תבוא עליך! — השוכר פוטר את עצמו בשבועה, כי הוא פטור משלם בעד האונס, ובעל הבית חייב לשלם לשוכר, כדין שואל...

ועקיבא מרפרף עוד בשמורות עיניו, מרעיד ומחריש ואיננו מבין.

אף כי היה המלמד תמיד גוער בעקיבא ומכהו, בכל זאת לא היתה בלב עקיבא טינא על המלמד, ובנפש חפצה היה עושה כל מה שצוהו הרבי

עבר לפניו חתול עם עינים מאירות כאבנים יקרות, ויבן ר׳ אליהו כי אוצר הוא, וימהר וישלך עליו את נעלו, והחתול התפורר כלו לדנהי זהב. וישם ר׳ אליהו את ה„אוצר״ בארגז קטן, ומשם יוציא ככל אות נפשו, וממנו לא יגרע מאומה.

כן חיו יושבי העיר הקטנה בשלוה והשקט תחת נשיאות ר׳ אליהו ימים רבים. העשר הגדול אשר מצא היה בעיניהם כמו קנין הצבור כלו, ורק הוא ואשתו המפקחים עליו לתת לכל איש כפי צרכו. אך בא יום הפקדה, ופריל מתה והזקן לקח לו אשה אחרת...

בת־שבע, אשתו השניה של ר׳ אליהו, אף כי היתה יראת ה׳ ובעלת צדקה, אך בני העיר, כלומר: בני ר׳ אליהו וקרוביו, שנאוה ויחשבוה לקמצנית. ביחוד אחרי כי הכל היו יודעים שיש לו להזקן „אוצר״, אשר ממנו לא יחסר מאומה, גם אם יקחו משם כל הימים, ומדוע תרע עיניה מתת לכל דורש? אין זאת כי אם רֹע לב — החליטו כלם.

ואף אמנם במעשי צדקותיה היתה שטה קבועה: היא לא נתנה נדבה לכל שואל מבני העיר, כי אם הלותה אותם בתנאי לשלם לשעורין. ורק במקרים יוצאים מן הכלל, כמו להשיא את הבנות וכדומה, נתנה סכומים נכבדים במתנה.

בת־שבע שמרה את בעלה, אשר לרגלי זקנותו היה חלש מאד. בכל עסקי הבית היתה היא המנהלת. את המסחר בתבואות ובזרע פשתן וקנבוס עזבה כליל, כי לא רצתה להטריד את עצמה ולא נתנה גם לבעלה להתעסק בו, והדבר הזה בעצמו די היה להעלות חמת הקרובים, אשר במסחרם עם ר׳ אליהו הזקן לא הפסידו מימיהם. גם כאשר אמר מי לפנות אל הזקן בבקשה, לא נתנה האשה למבקש לבוא אל חדרו, בטרם נודעו לה פרטי השאלה, לבל ירגיזו את מנוחתו בכל דבר הבל.

לדאבון לבב יושבי העיר עוד הוסב בית פקידות האכרים מק. אל עיר אחרת, והפרנסה נתמעטה מאד. הרחוב אשר לפני השוק, אשר מלפנים היה הומה מאדם ובהמה, עתה היה שוקט כמו שדה הקברות, רק עזים שתים דלות בשר מנענעות בזקנן הדל ומעלות גרה, וחזירים אחדים חופרים בפיהם את העפר. בני העיר אמרו, כי מות פריל הסב להם כל אלה, כי בזכותה התפרנסו ועתה במותה נסתתמו צנורות הפרנסה.

ובעת צרה כזו, מובן מאליו, כי היו כמעט הכל מיחלים לחסדי הזקן מושיעם ומגינם, אך הזקנה כמלאך משחית עמדה להם לשטן, רק היא חסמה לפניהם את הדרך...

לו היו לה בנים, כי אז לא חרה להם כל כך, אם היא חושכת מהם נותנת לבניה, כי כך הוא מנהג העולם; אבל בת־שבע היתה עקרה ורק ככלב הרובץ על קפת התבן, שבעצמו לא יאכל ולאחרים לא יתן. האין זאת עולה נוראה?

היא אמנם מתאוננת, כי פרנסת הזקן מעטה מאד, ואיננה מספקת להוצאות הרבות. אך מי יאמין לה בהתאוננה? מי זה לא ידע, כי מי שיש לו אוצר לא יוָרש לעולם?

ואליהו הזקן ישב בחדרו ויקרא ב„מנורת המאור" או אמר „תהלים" ויעזב את כל עניני התבל, וגם בצרכי הצבור חדל מהתערב ורק עוד שם „נאמן" לחברה־קדישא נשאר עליו. אמנם אחדים, אשר הצטרכו לעזרתו ולא מצאוה, כי בת־שבע לא נתנתם לגשת אליו בביתו, העיזו פניהם לגשת אליו בבית־המדרש. אך הוא ענה בכעס, כי לא לבעבור זאת הוא הולך לבית־המדרש, שישים שם לב לעסקי עולם־הזה, ומי שצריך אליו יוכל לבוא אל ביתו. עתה היתה כל תקות הקרובים, כי יבוא יום והזקן ימות, ואז יחלקו ביניהם את רכושו הם. מובן מאליו, כי את ה„אוצר" לא יירשו, אם לא ימסרהו ר' אליהו בעצמו לאחד בחשאי, כי, כנודע, ה„אוצר" שונא את הפרסום, ובזמן שמפרסמים אותו יעלם—ואיננו.

אך יותר מאשר חפצו במיתת הזקן בקשו מיתה לַזקנה, ביראם פן תגנב ותריק לאט לאט את עושר בעלה ובלי ספק הוא, כי גם ב„אוצר" תשלט היא, אחרי שהוא שומע רק בעצת אשתו ועליה השליך כל יהבו. תמיד היתה מקוללת בפי כל יושבי העיר, אשר חשבוה לגוזלת נחלתם.

ביחוד גדלה שנאתם לה בבנותה בית חדש עם חנות לאחת מקרובותיה אשה אלמנה. שיינדיל — שם האשה האלמנה — היתה נכדה לאחות בת־שבע. שיינדיל התיתמה בילדותה ובת־שבע אספה אותה אל ביתה, ואחר שהגיעה הנערה לפרקה, (בת־שבע היתה נשואה אז אל הזקן) השיאה דודתה לבחור אחד יודע תורה ומיטיב נגן, אולם דרכי המסחר הדל של העיר הקטנה היו סגורות לפניו, כי לא הבינן, ועל כן היה תמיד בעני ולחץ. מלבד זאת בימות הגשמים, שהם ימי המסחר ליושבי העיר, יען אז התבואה מצויה אצל האכרים היה קשה לו לנסוע אל מושבות האכרים, כי הקר והלחות הזיקו לבריאותו. יום אחד היה נוסע ושבעה ימים היה שוכב על ערש דוי, ולולא בת־שבע, כי אז אבד בעניו.

אפס אחרי שישב האיש כעשר שנים עם שיינדיל אשתו, באה השחפת ותקפד מהרה את חייו ויעזב את שיינדיל אלמנה ואת שלשת בניה יתומים.

ותחשב בת־שבע איך לעזור לנכדת אחותה האמללה. כמעט היתה נכונה לאסף אותה ואת ילדיה אל ביתה. את הזקן היתה יכולה לפתות, כי יסכים להצעתה. היא היתה אומרת לו, כי את שיינדיל היא לוקחת לשרת אותה בבית ובשכר טרחתה תפרנס את היתומים. אך היא ידעה, כי כל בני העיר ישנאוה ובזה עוד תגדל חמתם וקנאתם. ומלבד זאת — חשבה בת־שבע בלבה: — הן הזקן זקן מאד ולא לעולם יחיה, וגם אנכי אשה זקנה ורפת כח, מי יודע מתי יבוא קצנו, אולי היום או מחר, ואז יגרשוה יורשי הזקן מהבית, ואנה תלך אז עם ילדיה?

אז עלה על לבה, כי אין לה עצה אחרת, כי אם לבנות לה ולילדיה בית עם חנות, וסחורה תמציא לה בהקפה והיתה שיינדיל לחנונית.

כן החליטה בת־שבע בלבה, ור׳ אליהו לא מרה את פיה. ואז מהרה בת־שבע להתעסק בבנין הבית בחריצות נפלאה. היא השכימה לקום בעלות־השחר ותנצח על הבונים שלא יעשו מלאכתם רמיה, כי מלבד שהיתה האשה חרוצה מטבעה ואוהבת־עבודה, עוד היתה לה בזה גם פניה נסתרה.

— מי יודע? — אמרה בת־שבע בלבה, — אולי ימות הזקן, ואז טוב יהיה לי לשבת יחד עם שיינדיל ולבלות את שארית ימי חיי בבית אשר אני בונה, ולא לנוע ולנוד מבית לבית כשכנה. לכן, כאשר הציעו לפניה הבונים את תכנית הבית, צותה להוסיף עוד חדר אחד, שבעת ההיא היה למותר לשיינדיל ונחשב לה כפזרנות נפלאה.

ובנין הבית הזה העיר קנאה גדולה בלב אנשי העיר, וישנאו את בת־שבע תכלית שנאה, ויקללוה כל היום.

ופחד בת־שבע אמנם בא: עוד לא עברה שנה מעת שנבנה הבית, מת עליה אישה, אחרי שבתה עמו כחמש עשרה שנה, והיא הצטרכה באמת לצאת מהבית ולשבת עם בת אחיה, והרנה עברה במחנה, כי כל עשרו של הזקן וגם ה„אוצר" בכלל בא עתה אל בית שיינדיל, וכי היא עתה גבירה נסתרה. וראיה לדבר, כי כמעט לא נשאר מהזקן כסף מזומן, ורק כלי כסף וספרים.

ב.

אז מהרו שדכנים רבים להציע „נכבדות" לפני שיינדיל, שזכתה פתאום לשם עשירה. המציאו לה חתנים שונים: אלמנים, גרושים, זקנים ובינונים. ומכלם בחרה, על פי עצת בת־שבע, בבחור אחד ושמו עקיבא.

— ה„גוי" הוא בר־מזל — אמר אחד בלצון: — בחורים רבים עשו חיל בתורה, ו„המנה היפה" עלתה בגורל „עם־הארץ"; בית חדש, חנות חדשה ואוצר של זהב מוכן לפניו, כי הזקנה הלא לא לעולם תחיה.

— ושלשת הבנים? — אמר השני.

— מה ירעו לו בני שיינדיל? הכי הוא יפרנסם? „לא־קשה", יש לה, לשיינדיל, עמוד ברזל להשען עליו. היא לא תצטרך לחכות לפרוטת אישה.

עקיבא היה בן אחד מבעלי הבתים הנמוכים, שאין להם מקום ב„מזרח" ואין להם עסק ביתי, כי אם נוסע היה מכפר לכפר, לא לקנות מהאכרים את יבולם, כי אם להמיר בדגים־מלוחים וביין־שרף, ואף שהיה אביו „בעל־הבית" נמוך, כלומר: עני ממש, כמעט שהוא „מתפרפר" ואיננו פושט יד, בכל זאת נתן את עקיבא למלמדים טובים ויצי למלמדיו, כי לא יחמלו על הנער וילעיטוהו תורה כ„תורא"; אך עקיבא לא ראה ברכה בלמודיו. „פסוק", כנהוג אז, היו לומדים מעט, ורק בגמרא עסקו תמיד, ועקיבא לא היה מכשר מטבעו להבין בהויות התלמוד. אף כי בכלל לא טפש לבו מהבין כל דבר לאשרו, אך שכלו היה ממין אחר, שכל פשוט ותמים, ולטהר את השרץ לא היה מוצא גם טעם אחד. המלמד, למשל, עשה כל תהבלותיו: הכהו על הלחי וגם מתחו על הספסל להבינו את המצאת ר' זירא, כי פעמים הבעלים משלמים לשוכר כמה פרות (ב"מ ל"ה), והוא בשום אופן לא היה יכול להעלות על דעתו מציאות כזו, שאם קרה לאיש נזק, שמתה פרתו, יהי הוא, הנזוק, עוד חייב לשלם כמה פרות לאיש זר, ולהפך, בעיני המלמד היה הדבר פשוט מאד, ועל כן כאשר אמר לו עקיבא, כי לא יבין, אמר בלבו, כי רק עצל הוא, והשוט הלא היא רפואה בדוקה ומנוסה לעצלות.

— מדוע לא תבין דבר פשוט כזה, פרא אדם? — היה קורא המלמד בכעס גדול, — הגע בעצמך: שמעון שכר מראובן פרה למאה ימים, וחזר ראובן ושאל את הפרה משמעון לתשעים יום, ואחרי כן חזר שמעון ושכר מראובן לשמונים יום, וחזר ראובן ושאל משמעון לשבעים יום וכן הלאה: שכרו ושאלו, ושאלו ושכרו עד שמתה הבהמה, ואז — מיתה משונה תבוא עליך! — השוכר פוטר את עצמו בשבועה, כי הוא פטור משלם בעד האונס, ובעל הבית חייב לשלם לשוכר, כדין שואל...

ועקיבא מרפרף עוד בשמורות עיניו, מרעיד ומהריש ואיננו מבין.

אף כי היה המלמד תמיד גוער בעקיבא ומכהו, בכל זאת לא היתה בלב עקיבא טינא על המלמד, ובנפש חפצה היה עושה כל מה שצוהו הרבי

או הרבנית לעשות, והיה נכון ללכת בשליחותו גם באישון לילה; ובכל שליחותיו השכיל עקיבא מאד: תרנגלת כי אבדה להרב, היה עקיבא הולך ומחפש ומוצא אותה; אם העז לא באה הביתה, בשוב העדר, היה עקיבא דורש את הנדחה ומשיבה אל הרבנית.

חבה יתרה היתה בלב עקיבא לעז של רבו; הוא היה מביא לה עלי־ירק ומפרנסה בכל יום בידו, ומתענג מאד כאשר לחכה העז בלשונה הלחה את ידו. פעם אחת חלתה העז ותשכב על הארץ ותנשם בנשימה קשה ובטנה צבה מאד. הוא עמד עליה ויבט ברחמים רבים ודמעות התגלגלו מעיניו, ואחרי כן הלך הביתה, ויקח את ספר התהלים, ויקרא בו בבכי עצום, ויתפלל על העז החולה.

אך תפלת הנער לא הועילה; העז מתה בלילה ההוא. וממחרת בבוא עקיבא אל ה„חדר", לא ראה אותה עוד...

— אמי! — אמר הנער בערב אל אמו בשבתו עצוב — היש לעז חלק לעולם־הבא?

— הוי, כסיל, לעז — עולם־הבא? היתכן כדבר הזה? — ענתה האם.— העולם־הבא הוא רק לאדם ולא לבהמה.

אך דעת עקיבא לא נחה מההחלטה הזאת. הוא עוד הוסיף הרבה לחשב על הדבר הזה ופסק להלכה, כי אמו הטתה משפט וכי גם לעז יש תקוה להתענג בחיי־עד, ובפרט לעז של רבו; אך הסתיר את מחשבתו בלבו ולא גלה אותה לאמו, כי הוא לא אהב להתוכח ולריב, ואולם את דעתו לא היה מבטל מפני דעת אחרים.

עקיבא היה בכלל אוהב עבודה: לפני הפסח היה מתעסק בחשק גדול בכתישת ה„מצות" ולפני חג הסכות — בבנין הסכה; וגם בכל ימות השנה היה כותש זרע קנבוס וריפות, מטאטא את הבית ומנקה את הרפת. בערבי שבתות וביומי דפגרא בימי הקיץ היה משתעשע עקיבא בגן הירק אשר לנחמן אבי־אביו. אך לא בבטלה השתעשע שם, כי אם עזר על ידי זקנתו ודודותיו לנכש את העשבים מבין הירק. לעתים היה מתענג בהתבוננו אל הצמחים, וירא, למשל, את המלפפון הירוק והמסומר, אשר היה מונח מכוסה בעלים ופרחים כתינוק בעריסתו; את חטר הבצל שעלה והתנשא ומניע בראשו בגאוה לאחיו הקטנים העומדים תחתיו כפופים; את פרח השומשמין היפה המתהדר בצבעיו המזהירים והרבים; את הפול העולה ומטפס על הקנה הנעוץ על ידו ומתרומם מעלה מעלה. או לפעמים התבונן בעלה של לפת וירא את שריגיו

וקנוקנותיו המשתרגים, מסתבכים ומתפרדים בארחות נפלאים ומשונים. ודודתו ראתה, כי הוא מעמיק לחשוב ותאמר אליו בשחוק: הלחשוב מחשבות באת הנה, קיב׳קה?

ועקיבא נכלם ויחל לנכש את העשב בידים חרוצות ולצברם חמרים חמרים בין התלמים. בעד עבודתו קבל לפעמים שכרו מלפפון ירוק, לפת כמראה זהב. ולפרקים נכבדים היתה זקנתו מכבדת אותו בתבשיל של לפת מומתק במעט קמח ושם התבשיל — „צימס", כביכול, שאיננו נבדל מה„צימס" של יום השבת אלא בזה, שה„צימס" של שבת הוא מתבשל בקדרה של בשר וה„צימס" הזה, של חול, עשוי בקדרה של חלב.

וכמלאת לעקיבא שתים עשרה שנה ושמריהו אביו נוכח, כי בנו לא יהיה למדן וישם על בנו על דרך ארץ. ויחל לקחת אותו עמו אל הכפר למען ילמד להשתכר פרוטה. וכעבור חצי אלול בשנת תר... לקחהו עמו למסעיו.

מה שמח לב עקיבא בשבתו בפעם הראשונה עם אביו על העגלה לנסוע הכפרה! העגלה מרקדת, ולבו גם הוא מרקד בקרבו. הוא נוסע! האם עונג קל הוא לשבת ולנסוע? הוא לא זכה עוד לידי גדולה כזאת. אך לעתים רחוקות קרה לו להתלות בעגלה עוברת ולהמשך אחריה ברחוב העיר, ולבו היה חרד פן יודע הדבר לבעל-העגלה וכבד אותו בשוט אשר בידו. ועתה הוא יושב כמלך על העגלה, ואין כל פחד לנגד עיניו!...

והנה קץ העיר; גם בית פקודות האכרים, גם הגרנות עומדים כבר מאחריו, ולפניו שדות גזוזים ועליהם, פה ושם, סוסים רועים; על הגבעה אכר חורש למזרע החורף, ובבקעה לוקטים אכרים ואכרות את גבעולי הקנבוס. ושם, במורד, נער קטן נוהג בצמד סוסים המושכים בשתי משדדות המפררות את האדמה לפרורים קטנים. שמש הבציר מביט בידידות וחמלה אל הארץ, אשר בקרוב יבוא עתו להפרד ממנה. אך בלב הנער היה אז אביב גמור: הוא עתה יצא מכלאו והנהו שואף רוח החפש אל קרבו בכל פה...

— מדוע, אבי, הם עובדים את האדמה, ואנחנו איננו עובדים? — שאל עקיבא.

— הם, הנכרים, צריכים לעבוד מה שלמדום אבותיהם, עבודת השדה, ואנחנו צריכים לסחור, — ענה שמריהו; — אמנם אם היינו עוסקים בתורה לשמה, אז היה הקב״ה מזמין פרנסתנו בלי כל עמל, כצפרי השמים, שאינם חורשים ואינם זורעים ומוצאים מחיתם בלי עמל ויגיעה; אך בעונותינו הרבים

הרענו את מעשינו וקפחנו את פרנסתנו ואנחנו צריכים לקבל השפעתנו מהנכרים בסחרנו עמהם. הנה אתה, למשל, אם היית עמל בתורה, אז ישבת עתה בבית־המדרש ולמדת תורה והיית לתלמיד־חכם ועתה, אחר שפרקת מעליך עול תורה, הנך צריך להיות כפרי, עם הארץ. עתה אינך יודע עוד, כי עבודת הכפרי גם היא עבודה קשה...

— ואם צריכים אנחנו לעמול, מדוע לא נעבוד כמוהם את האדמה? — הוסיף עקיבא לשאול, אשר עבודת האדמה מצאה חן בעיניו ולא נחשבה לו כלל לקללה.

— הם רגילים בעבודה זו ואנחנו איננו רגילים, וגם אדמה אין לנו.

— מדוע אין לנו אדמה?

— יען כי ישראל הוא בגולה — ענה שמריהו באנחה, — כאשר ירחם ה' עלינו — ויקבץ את ישראל אז תהיה גם לנו נחלת שדות וכרמים, ועמדו זרים ורעו צאננו ובני נכר יהיו אכרינו וכורמינו.

התשובה הזאת לא הרגיעה את לב הנער. הוא היה חפץ מאד ללכת אחר המחרשה, כאותו האכר ההולך שם וחורש על הגבעה, וגם היה מלקט את הגבעולים הגבוהים של זרע הקנבוס. ומדוע לא יכול הוא לעבוד את האדמה הזאת? לו היתה לו אדמה לעבדה, כי אז לא היה חפץ שיעבדו אותה זרים, כי העבודה בעצמו נעימה לו.

ומהר ראה עקיבא ויבן, כי אמנם עבודת אביו כבדה היא מאד. ימי הגשמים באו, הדרכים התקלקלו, וסוס אביו היה תמיד נכון לפשט את רגליו, כי זקן היה, כבן עשרים ומעלה, וכבר קהו שניו. שמריהו קנה תמיד סוסים כאלה בעד ארבעה או חמשה רובל והיה עובד בהם חדשים אחדים.

— סוס כזה — אמר שמריהו — הוא רחוק מהפסד: אם יחיה ויעבד — מוטב, ואם לאו — הרי גם עורו שוה את הכסף ששלמתי בעדו.

אך בעת קלקול הדרכים היה הסוס הזקן לפעמים עומד באמצע הדרך וממאן למוש ממקומו. שמריהו מפתה את סוסו, והסוס עומד על דעתו ואיננו נפתה. שמריהו מנופף את השוט, והסוס מניע בזנבו, לוקק בלשונו את שפתו אבל ממקומו לא יזוז, ואז יבין שמריהו כי הוא צריך לותר ולתת פה לסוסו מזון למען יסעד את לבו. הגשם יורד טפים, טפים, ושמריהו מושיט לסוסו מעט חציר, והסוס נושף בהם ובוחר את החציר הדק, שאפשר לו ללעס בשניו ואוכל במתינות רבה. ועקיבא מתהלך על יד העגלה. והקור והגשם חודרים עד בשרו...

ובכל זאת היה העסק הזה יפה בעיניו משבת ב„חדר“: חיי הכפר והעבודה לבבו אותו מאד.

ומה רבה היתה שמחתו בימי הקיץ, כאשר היה רוכב על הסוס בערב, בחברת בני גילו, ללון הלילה בבקעה ולרעות שם את הסוסים! שם היו עושים להם מדורה, ויש שאחד מהם הביא עמו גם תפוחי־אדמה לצלות. הסוסים הכבולים דוהרים שם בהרימם את שתי רגליהם הקדומות יחד ואחר ישפילו ראשם וילחכו את העשב הרך.

ועקיבא שוכב ומביט אל תכלת השמים, אל הכוכבים הרבים הזרועים שם, על „התיו“ עם רגלו העבה, או אל פני הירח, שצורת אדם לו עם חוטם עב ורחב. או יביט מתחת אל הנמלה השחורה, המרחשת בזריזות ועוברת מעשב לעשב וממהרת את דרכה, מי יודע אנה ?...

לפעמים נועדו הבחורים לשלח את הסוסים אל שדה שבלת־השועל אשר להנסיך, אך עקיבא מאן לשלח שמה את סוסו: לשדה תבואה לא נתן לו לבו לשלוח את בהמתו.

— החציר לכך נוצר כי יאכלוהו הבהמות, — אמר עקיבא בלבו, — אבל שדה תבואה אסור להשחית, כי אם להתפרנס ממנו אחר הקצירה, כדרך שבני אדם נוהגים...

ג.

וכמלאת לעקיבא חמש עשרה שנה מת עליו אביו. ויהי הוא „ראש־הבית“, מפרנס את עמו ואת שתי אחיותיו הגדולות ממנו. הוא ידע את כל הכפרים ואת כל האכרים, ולבו לא חרד מנסוע לבדו גם בלילי־חשך. גם בעברו בלילה על יד בית־עלמין של העברים והביט אל המצבות המפזרות על גלי הקברים והתבונן בהן בלי מרך ופחד. מנוחת עולמים ושלות נצח פרושה שם. הנה אביו ינוח שם וזקנתו אשר עמה היה מנכש מלפנים את הגן והיה אכל לפת... הנה גם בית־עלמין „שלהם“: צלבים שחורים ועמוקים, עתיקי ימים, וצלבים לבנים חדשים עולים שם מגלי הקברים. שם ינוח פיאודור שומר החנויות, אשר אהב לשחק עמו תמיד... מנוחת עולמים ושלות נצח שוררות גם שם.

בלב עקיבא לא היתה כל שנאה לעם הנכר. ילכו להם כל העמים בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה׳ — היה חושב עקיבא בלבו. — הם נולדו

ב„גיותם“ ועל כן הם גוים, ואנחנו נולדנו ביהדותנו והננו יהודים. ואיך אפשר לו לשנוא את בני הנכר? כשהוא מתארח אצלם, הם מקבלים את פניו באהבה, מפנים לו מקום אצל „האלהים“, נותנים לו תפוחי־אדמה לצלות וחציר יבש לסוסו ולפעמים יכבדו אותו גם בבצים. ועקיבא איננו כפוי טובה: לבו ירחש אהבה וכבוד לאכרים העסוקים בעבודת האדמה המוצאה חן בעיניו...

בחצות הלילה כל בני האכר קמים. הגברים הולכים לדוש בגרן, והנשים – זו מכינה תבשיל לארוחת הצהרים וזו טוה או אורגת. הקיסם מאיר באור נדעך את הבית, ועקיבא, בזמן שאין לו עבודה, יושב לו וקורא בספר תהלים והאכרים לא ישחקו לעלם היהודי המתפלל כדרכו. אדרבה, הם מביטים אליו בכבוד...

— „Хорошій малый: сиротокъ кормитъ; смирный, честный. Даромъ, что жидъ.“

היו מדברים האכרים איש אל רעהו. –

עקיבא היה תקיף מאד גם בעיני אליהו ובת־שבע. הוא לוה מהם תמיד למסחרו רובלים אחדים וישמור את מוצא שפתיו להשיב למועד הקבוע. בבוא עקיבא אל בית הזקן, בשעה שהיתה בת־שבע פנויה מעבודתה, היתה היא מבקשת אותו לשבת ושואלת לשלומו.

— ברוך ה׳, בשבוע העבר השתכרתי מעט: ענל קניתי, מעט קטניות... היה עונה עקיבא בלגלוג תמים.

— מה עשית עם העגל? המכרתו אל שלום־ברוך הקצב?

— לא, שלום־ברוך בקש רק להשיב לי את ה„קרן“, ועל כן הייתי הפעם בעצמי לקצב. קראתי לשוחט ושחט את העגל, והשכנים קנו ממני את הבשר והרוחתי בשר לשבת, מלבד העור, שגם בעדו בודאי אקח שלשים אגורות.

— אמנם איש חיל אתה, – היתה אומרת בת־שבע, — אך מה תהיה תכליתך? הלא עת לדאג לאחריתך, הן לא לנצח תשב רֵק.

פני עקיבא אדמו.

— אחיותי בכירות הן ממני — אמר עקיבא בהשפילו את עיניו. — חלילה לי מביש אותן להשתדך בטרם תשתדכנה הן.

— לו אך יעזור לך ה׳ להשיאן לאנשים בקרוב.

— מעט כסף יש להן, כל מה שהן מרויחות הן צוברות פרוטה לפרוטה. אני ואמי איננו לוקחים מהן מאומה...

— ממה הן מרויחות?

— הן תופרות שקים, קולעות פוזמקאות, טוות חוטים וכדומה. הקטנה היא גם תופרת לבנים. היא „בריה" גדולה.

— אם ימצא שדוך הגון אז אשתתף גם אנכי עמך במצות הכנסת־כלה, — הבטיחה בת־שבע.

שבע ועשרים שנה מלאו לעקיבא, כשהשיא את אחיותיו. הוא מכר את כל מה שהיה בבית וגם את הבית בעצמו נתן בתור מהר לאחותו הצעירה.

נשואי האחות הזאת היו קשים לעקיבא מאד. היא לא הסתפקה במועט, ומעת אשר באה בברית התנאים עד החתונה לא חדלה תגרה מביתו ובכי וצעקה.

— היום גם השפחות הולכות אל חופתן לבושות בגדים ארוכים של סַמֶט ואַטְלַס — טענה הכלה, — ומדוע אהיה אנכי לבוז, כי אלך לחופתי בבגד קצר של צמר? והמטפחת... האפשר ללכת במטפחת של צמר? מי לובש בימי החתונה מטפחת כזו? במה חטאתי, כי אתם מבזים אותי בבזיון גדול כזה? לוּ מַתִּי, והיתה גם לכם גם לי הרוחה, כי אתם הייתם פוטרים אותי בתכריכים הנקנים בזול, ואנכי לא הייתי בושה ונכלמה לפני רעותי כיום הזה!

— הלֹא את הכל לקחת, רצחנית! — קראה אֵם הכלה — הצגת אותנו ככלי ריק, ומה אַת חפצה עוד? את ה„קערה" משמים? „חלב־עוף"?

— דברי כל אשר תחפצי, — קראה הנערה בכל לבה — אנכי לא אוכל ללכת לבית־המדרש במטפחת כזו... לא אוכל... לא אוכל...

עקיבא אמנם לא הבין מה הוא הבושה הגדולה והבזיון אם לובשים מטפחת של צמר. מטפחת של משי אמנם טובה ויפה ממטפחת צמר, אבל אם אין ידה משגת לקנות מטפחת של משי — מה בכך? האמנם צריך האדם בעד זה לבחר מות מחיים? כן היה חשב עקיבא; אבל מה יעשה ולא מחשבותיו מחשבותיה! רחמיו נכמרו מאד, בראותו את צערה הגדול שהיא מצטערת, ודמעותיה שהיא שופכת, וינחם אותה וידבר על לבה, כי נכון הוא להשלים כל חפצה אם יעזרהו ה'. וגם אמנם הצליח חפצו בידו למצוא שקלים אחדים רוח, ותחת בגד צר חדש, קנה לה בגד ארוך, שנשתמש בו מעט, תפור על פי חוקי ה„מדה" החדשה, ומטפחת גדולה של משי, כביכול, שבזמן קצר אחר החתונה נקרע לרצועות, רצועות...

אך הספיק עקיבא למלא החסרון הזה, והנה הכלה באה בטענה חדשה: איך אפשר להיות בשמלה אחת של צמר גם ביום החופה, גם ביום שאחריו? הלא כן העולם נוהג, כי ממחרת יום החופה לובשת הכלה שמלה אחרת, ואיך תפר היא את מנהג העולם?

— ושמלתך החדשה שמצמר־גפן, הכי היא לא תסכן? — שאלה אֵם הכלה.

— לבשי אֶת אותה! — צעקה הנערה. — שמלה מצמר־גפן היא מצוה עלי ללבוש מחר אחר החופה! קבצנית אנכי, מחזרת על הפתחים? בנות גילי לא תעשינה כאלה, וגם לי חלילה מעשות זאת... טוב לי למות מלבש שמלה כזו מחר אחר החתונה... ועוד הפעם החלו הזעקות והבכיות למלא את הבית. ועקיבא עוד הפעם הלך נבוך ולא ידע איך לנחם את אחותו האמללה. הוא עמל בכל כחו, „נקר בחטמו", עד כי מצא שני שקלים. ולאשר הכלה באה העירה ציפא הסמרטוטנית — (טַנדֶטניצא בלעז) — והביאה עמה ממסקבה, כביכול, שמלות כעין חדשות ממש, ותפורות בכל החדושים שבעולם: עם אוכף מאחור ועם רצועות של מקלעה דקה כקורי עכביש מפנים, עם אזור ממשי אדום וסרח כמאתים על פני הארץ. ביחוד מצא חן בעיני הכלה הסרח, הוא היה ממש, כמו גלי הים שעולים ויורדים, והוא רחב בתחלתו והולך ומתמעט עד קצו, סרח כזה אין עוד לכל נערה בעיר ק... היא רואה בעליל, כי רחם הקב"ה עליה, היתומה העזובה, והזמין לה את ציפא ליום חתונתה, למען תוכל להתפאר בשמלתה על רעותיה.

בעמל רב הצליחה הכלה לקנות את השמלה, כי ציפא בראותה כי חשקה הנערה בשמלה הזאת ותדרוש בעדה ארבעה רובלים, ואחרי משא ומתן ארוך נאותה לקחת שני רובלים עתה במזומן ורובל אחד תקבל אחר החתונה ממעות „מתנות־דרשה". עקיבא לא היה יכול להתאפק מצחוק, בראותו את אחותו לבושה בשמלה הזאת...

— מה אתה צוחק, פרא אדם? — קראה אחותו בכעס קל, בהטותה את ראשה לאחור ותבט בעונג רב אל הסרח.

— לא ידעתי, — ענה עקיבא. — כלך הנך מעוררת עתה צחוק...

— יפה הוא טעמך... — ענתה הכלה בעקימת שפתים. — אתה מבין בדבר הזה כ„חזיר בפלפלין".

— ובעיניך טובה השמלה הזאת? — הוסיף עקיבא לצחק.

— טובה מאד.

— אם כן השתמשי בה בלב שמח, וגם אני אשמח עמך. אמנם רואה אנכי, כי הסחורה טובה ויפה מאד, — הוסיף עקיבא בפנים מאירות, במשמשו בארג, — ובהלכות תפירה, מסתמא, הנך יודעת יותר ממני.

כרגע הפכה הנערה פניה אל אחיה ותחבק את ראשו בזרועותיה ותשקהו...

— אח יקר וטוב אתה לי! — קראה הנערה מלאה רגשי אהבה ושמחה.
ופני עקיבא אדמו מבשת, ומבלי השיב גם נשיקה לאחותו. פנה דומם וילך.

ד.

ואחרי אשר השיא עקיבא את אחיותיו נטה אזן לשמוע את דברי השדכנים לבחור לו אשה.

את מי יקח לאשה?—בפתרון השאלה הזאת לא עמל עקיבא. לו אחת היא מי שתהיה, — ובלבד שתהיה בת ישראל, אשת חיל, היודעת לכלכל את הבית כראוי. כאיש ישראל ידע עקיבא שהוא חיב לשאת אשה, ויבקש לו זווגו לחיות כאדם.

והשדכנים באו להציע לפניו, כי יקח את האלמנה שיינדיל. ולא מעצמם באו השדכנים, כי אם בת-שבע עוררה אותם על הדבר הזה. היא הכירה את תכונת עקיבא מכבר ויכֻּבד בעיניה מאד. „הוא יהיה בעל נאמן ואב ליתומים" — היתה חושבת בת־שבע.

אמנם בעיני שיינדיל לא היה הדבר יפה מתחלה. היא היתה ממשפחה מיוחסת, ובעלה היה יחסן גדול, „שני־בשני" עם „הרבי" והוא, עקיבא, בן דלת העם, ו„יוסף השור" — איש מגושם ועם הארץ שהוליך שורים מאוקריינא לארצות אחרות בנעוריו — הוא דודו. אך בת־שבע דברה על לבה ותפתנה לבחר בעקיבא. — „לא קשה", סכלה, גם אליהו אישי לא היה למדי, ובכל זאת היה טוב מעשרה למדנים.

וגם בעיני עקיבא לא היה השדוך הזה יפה הרבה. שיינדיל היתה אמנם אשה צעירה, לא כבירה ממנו הרבה בשנים, ויפה ובעלת בית, אך עקיבא לא רצה מתחלה לשום את צוארו בעל להיות אב ליתומים. אבל בעיני אמו מצא השדוך חן מאד. מלבד שהיא עולה על ידי זה לגדולה, שהיא משתדכת עם משפחה מיוחסת, עוד לטשה עיניה, אל „האוצר" אשר הביאה עמה בת־שבע מבית אליהו. „האוצר" מסתמא יפל לנחלה אחרי מות הזקנה אל שיינדיל, ושיינדיל תהיה גבירה לנצח נצחים. וגם בכל הימים אשר בת־שבע חיה לא תמנע מהוציא מאוצרה להספיק לכל צרכי הבית. היש בעולם „בור־שומן" שָׁמֵן יותר מהשדוך הזה?

וגם שיינדיל וגם עקיבא נפתו, ובמזל טוב באו בברית התנאים.

ומקנאי עקיבא רבו מאד. נער „עם־הארץ" כמוהו יזכה לאשר גדול כזה!...
אחדים נסו, כנהוג בערים הקטנות, לשלוח כתבי־פלסתר אל הכלה ואל החתן

להפר את השדוך ולא הצליחו. ובעבור ירחים אחדים ועקיבא נשא את שיינדיל בכפר פוזוכה כדת משה וישראל. לשיינדיל היה מקום במזרח, אשר עליו ישב מלפנים בעלה הראשון. ותצו שיינדיל את עקיבא לשבת בבואו אל בית הכנסת על המקום ההוא. עקיבא לא רצה לעלות לגדולה כזו. הוא היה רגיל לשבת בסתר בפנה בכותל מערבי, אך שיינדיל אמרה, כי לא נאוה לה אם אישה ישב באיזו פנה כאחד החיטים. ועקיבא לא נועז להמרות את פיה.

מה קשה היתה לו בפעם הראשונה ישיבתו במזרח! הוא לא העיז פניו להרים את עיניו אל הקהל וכאשר עמד ב„ויברך דוד" לא ישב עוד עד אחר התפלות, וגם בעמדו היה נבוך מאד. ואף אמנם כל באי בית המדרש הביטו אליו כמתפלאים, כי בעיר הקטנה... אשר כל ימיה עוברים בלי כל שנוי ותמורה, אחינו בני ישראל תאבים מאד להדשות וכל דבר קל, רק אם חדש הוא, יהיה להם לענין לענות בו; יהפכו ויהפכו בו, יתפלפלו ויתוכחו ימים רבים.

ביחוד הרבה לדבר בזה שמעון השקלובי, אשר מקומו היה במזרח על יד מקום עקיבא. לשמעון מרה מאד על הדבר הזה, כי הוא צריך לשבת על יד „בזוי" כעקיבא. הוא היה נכד ר' אליהו מצד אשתו ובודאי היתה עולה בחלק ירושתו מנה יפה, לולא גנבה בת־שבע את כל הרכוש; ואיך לא ישנא שמעון את עקיבא, שבא וירש את הכל, ועוד עלה לשבת על ידו במזרח?

ומלבד זה רחוקים היו שני האנשים האלה בדברים רבים: שמעון הוא יחשן גדול, שקלובי, וכל השקלובים הלא ידוע לכל באי עולם כי יחשנים גדולים הם, וקל וחמר משפחת לפיכך המהללה, וק"ו בן בנו של ק"ו — ר' שבתי"ל לפיכך, אבי שמעון, שעשה פשיטת רגל נוראה בלייפציג. חותנו מרדכי בן ר' אליהו חטפו כאבן טובה, והזיל למענו כסף רב. ושמעון מצד עצמו הוא נשוא פנים, כי הוא קצת למדן. בבחרותו היה בקי בחלק הראשון „יורה דעה"; אמנם זה כבר לא לקח ספר בידו, כמעט מיום חתונתו, אבל בכל זאת הוא עודנו זוכר „מלין דרבנן" ומשתמש בהם לעת מצוא, גם הוא חכם גדול, כלומר: הוא אוצר בָּלום של „הלצות", וכל דבור ודבור הוא מתַבל בהלצות רבות, מהן חדות ונפלאות ומהן נסות וציניות. אמנם הוא בעצמו לא היה יוצרן, אך הוא אסף אותן בזכרונו וישמרן כדבר יקר; ובכל שיחה, טרם הספיק איזה איש לכלות את דברו, ושמעון מזדרז לבוא כתנא דמסייע ובלגלוג קל הוא אומר: משל למה הדבר דומה... וכל הבטלנים שבעיר, הבחורים והאברכים, מתאספים עליו בבית המדרש אחר תפלת השחר ובין מנחה למעריב, ושותים בצמא את דברי חכמתו. אם גבאי צדקה פונים אליו לבקש נדבה, מתחיל שמעון לדרוש בהלצה ומאריך את דבורו ולבסוף טתן להם נתינה מועטת שאיננה שוה באבוד הזמן. ומלבד שהיה שמעון למדן וחכם הוא נודע גם

לאיש עשיר: אסמיו מלאים בר, ופועלים אחדים עושים לו בפשתן כל ימות החורף. אפס כמו שרוב חכמותיו לא היה משלו, כן גם רב עשרו לא היה משלו, כי הוא השכיל תמיד להיות חיב לכל ולהונות את הכל. ואף שכבר יצא טיבו בעולם כרמאי, אף שהכל ידעו, כי התבואה באסמי שמעון מְעֻרבה בפסלת של זרע קנבוס או בחול, כי פשתנו רטוב במים להכביד משקלו, וכלם קראו פה אחד: „אוי לו לאיש שפגע בו שמעון במסחרו!“ ובכל זאת נמצאה לו תמיד „עגלה ערופה“, ועל פיו היה שגור הפתגם הרוסי „כל הימים אשר אחיה ימצאו לי כסילים למדי“. במתינות רבה היה שמעון ממתין ומצפה עד שיואל הכסיל לבוא עדיו, ואז ילבבנו שמעון בהלצותיו, ימשכהו אליו בחבלי שוא, עד שהוא מתקרב אליו, ואז שמעון מתיחד עמו בחבה יתרה ומוצץ ממנו כל מה שאפשר למוץ ומניחו והולך...

האפשר כי יחשן, למדן, חכם ועשיר כשמעון ישב על ספסל אחד עם „עם הארץ“ ואיש עני כעקיבא מבלי כל מחיצה ביניהם? עקיבא היה כקוץ מכאיב בצדו. ותמיד השתדל לבזותו, להתל בו ולשומו לשחוק בעיני כל הנאספים בבית התפלה.

— שמעתי כי נוסחה אחרת לך „בהגדה“ — אמר שמעון לעקיבא בפני כל הקהל, — כי נתחלפה לך מכת „כנים“ במכת „בנים“...

עקיבא הביט אליו בתמהון. וגם כל הנאספים עוד לא הכירו כרגע את העוקץ שבהלצתו זו.

— ומה זה פקחת עיניך ותשתומם?—קרא שמעון—הלא בפסח הזה מצאת בנים, שלא עמלת בהם ולא גדלתם, הכי אין מכה זו של „בנים“ קשה משל „כנים“?

כל הנאספים נתנו פיהם בשחוק על הלצת שמעון.

— לי אין הבנים מכה כלל—אמר עקיבא בתמתו.—ה' המפרנס אותי הוא יפרנס גם אותם...

— בעל בטחון גדול אתה — אמר שמעון בהִתול,—אחרי „שאוצר“ הזקנה לא רחוק ממך...

עקיבא הביט אליו בתמהון ולא ענה דבר.

ביחוד רע היה בעיני שמעון, כי עקיבא היה לו תמיד לשטן להערות את מקוֹר „חכמתו“ בכל עת ולהרחיב פה בלצנות. אמנם עקיבא לא הוכיחו ולא הראה לו כל אות אי־רצון, אך לא יפה היה להתלוצץ בשכונת איש, המתפלל מלה במלה בכונה, או מזמר מזמורי תהלים בנעימה קדושה... ואף כי התחזק שמעון ואמץ את לבו לבלי שים לב למעשי „עם הארץ“ ויוסף להקהל „קהלות“ סביבותיו ולדרוש לפניהם דרשות של דופי כדרכו מאז, אך הוא הרגיש, כי קרבת עקיבא מחליש את כל הָרֹשֶם היוצא גם מהלצותיו היותר מובחרות. ביום תשעה באב,

בעת שהקהל אומרים קינות בעצלתים ושפה רפה, היה שמעון בין פסקא לפסקא מוצא שעת הכשר לדבר דברי הדודין. אך עקיבא יושב על ידו ואומר קינות בכל לבבו, ודמעותיו נגרות מעיניו כמעין, ובזה היה מרגיז עקיבא את שמעון שכנו ומזכירו, כי לא עת צחוק היא.

— למה אתה בוכה? — שאל אותו שמעון אחר התפלה, — הלא אין אתה מבין מאומה מה שאתה מדבר!. — הוא בוכה על „פרים הנשרפים" — הוסיף שמעון בפנותו אל הנאספים עליו.

— אמנם אינני מבין את פרוש כל המלות,—השיב עקיבא בתֻמו, — אבל ידע אנכי כי הרבה צרות סבלו בני ישראל, כי הרגום, טבחום, שרפום וענום בכל ענויים קשים ומרים ואיך לא אבכה? — רע היה מאד לשמעון, בראותו כי כל חדודיו ועקיצותיו אינם נכנסים כלל לאזן עקיבא. הוא אמר, כי עקיבא יתקצף ועזב את מקומו שבמזרח והלך לו אל מקומו הראשון, והיתה אז לו, לשמעון, הרוחה; אך לאסונו ראה, כי רוח עקיבא שלוה ושקטה ואיננו אומר כלל להניח את מקומו. אז החל שמעון להרבות עליו רעים, כי ימכר לו את המקום בכסף, אפס עקיבא אמר, כי לא לו הוא המקום, כי אם ליתומים, ואין לו רשות למכרו.

וככל אשר הוסיף שמעון לחשב מחשבות איך להרחיק את עקיבא מעליו, כן גדלה שנאתו לשכנו. כאשר ישב עקיבא על ידו, חש שמעון בלבו, כי אש מתלקחת שם, חמה עזה. הוא היה נכון לקרעו כדג, לשלח סכין אל לבו...

ה.

עקיבא לא יכול לדעת את כל אשר רחש לו לב שמעון. הוא ראה, כי שמעון לועג לו, ידע כי לא נעימה לו חברתו, אך מעולם לא עלה על דעתו, כי גם תכלית שנאה ישנאהו. לבו הטוב לא נתנהו לחשב, כי ישנם אנשים כאלה בתבל, אשר בעד דבר כסל כזה, בעד שבתו איזו שעה בבית ה׳, על יד איש שאיננו יחשן או למדן כמוהו, ישנא את שכנו שנאה עזה כמות.

גם מצב עקיבא לא נתנו לתת לב לענינים טפלים כאלה. הוא, כמו לפני חתונתו כן גם אחריה, לא ראה בטובה. כל ימיו היו ימי עבודה ועמל, הפגעים הרעים הלכו ורבו עליו. ורק נפש תמימה ופשוטה כנפש עקיבא היה יכול לסבל ולשאת דומם כל אשר נטל עליו, מבלי התקומם נגד בוראו, ומבלי אבד את תקותו, כי עוד יראה בימי טובה.

אמנם בית חדש היה לשיינדיל, בית יפה עם חצר וארוה ואָסם, גם חנות קטנה ויפה על יד הבית, אבל הפרנסה היתה מעטה. אך לעתים רחוקות יסור

איזה אכר שמה לשתות כוס יי"ש ולאכל מָלִיחַ. וגם בחנות היתה הסחורה מונחת ודורש אין לה. סוף דבר: כל פרנסות הבית אינן מספיקות רק לקנות בהן מים לדַיְסָא, גם את נפש אחת לא תספקנה לכלכל ומה גם משפחה שלמה בת חמש נפשות: הוא ואמו ושיינדיל ושני בניה. על כן היה על עקיבא לבקש טרפו כמקדם בכפרים ובשקידה יתרה, כי ההוצאות היו רבות עתה מאז כפלים.

ובת־שבע הזקנה ישבה בבית. אמנם היא לא נגעה מאומה מאשר לשיינדיל; היא התפרנסה מרכושה, אשר נתנה בהלואה לבָטוּחַ גדול ברבית מעטה; רכושה הנגלה לא היה גדול, אך קרוב לשתי מאות רובל. אולם הכל היו יודעים כי יש לה רכוש נסתר — „האוצר" שאיננו פוסק לעולם...

בת־שבע נתנה מעט כסף לעקיבא לקנות סוס ועגלה. גוטא, אם עקיבא, התרעמה בסתר על הזקנה הקמצנית, שאיננה נוטלת מאוצרה להעשיר את בנה, אבל תרעומתה היתה רק בסתר, כי יראה פן תקניט את בת־שבע והתקצפה ויצאה מן הבית, ולקחה את האוצר עמה, ואז אפשר כי לא תאבה גם להוריש את בנה את האוצר גם אחרי מותה, על כן התאפקה ותשעשע את נפשה בתקוה טובה, כי עוד מעט יבוא יומה ואז הלא תעזב את האוצר לבנה, כי עמה לקברה לא תקחנו, ואז יתעשר בנה עשר גדול. ועל זאת תתפלל גוטא, כי יאריך ה' ימיה לראות בעיניה באֹשֶר בנה...

וכעבור שני ירחים אחר חתונת עקיבא, התהלכה בת שבע בחוץ ותכשל וארכבתה נשתה ממקומה, ולא יכלה עוד בת־שבע לקום, וישאוה וימתחו את רגלה להשיב את הארכבה אל מקומה ולא יכלו, וגם פנחס הנפח נסה למשך בכל כחו בידיו החזקות כצבתי ברזל ולא הצליח. וישכיבו את בת־שבע על המטה, ומשם לא יכלה עוד לרדת. רכושה המעט, שהיה ביד „הבטוח", אבד ברפואות ובמסעות.

— עתה תחל להוציא „מאוצרה" — אמרה גוטא אל לבה; — אולי עתה תרחם על בני לתת גם לו איזו מאות דינרי זהב. הוי קמצנית, פתיה! — חשבה גוטא בלבה — מה ממך יהלך, אם תוציאי משם כמה שתוציאי, הלא מהאוצר לא יחסר דבר.

כמה פעמים נסתה גוטא בשוחחה עם בת־שבע לגעת בענין הזה בדרך אגב להבינה דעת מהות „האוצר", וכי כל מי שיש לו „אוצר" הוא מאֻשר בעצמו ויש בידו להצליח את כל יושבי תבל. אך בת־שבע עשתה את עצמה כלא שומעת, וענתה על כל דבר באפה: „הן, הן". ובזה הרעימה את גוטא עוד יותר ותכעיסנה עד מאד.

ויהי היום ותקרא בת־שבע לעקיבא ותתן בידו את המַפתח של הארגז הגדול, המכסה בפחי ברזל ותבקשהו להוציא משם את הארגז הקטן הצפון שם.

עקיבא האמין ולא האמין, כי יש „אוצר" לבת־שבע. הוא, אף כי היה תמים ואיש פשוט, בכל זאת לא היה קל להאמין בכל דבר, כאמו. לא לחנם הלעיטוהו בילדותו בהויות דאביי ורבא, כי מהם למד להקשות לפעמים קושיות: מי יודע אולי אך בחלום ראתה זלדה הטבלנית את „האוצר" בבית ר' אליהו, ואם גם נניח כי ראתה בהקיץ, מי יודע אם לא ברח האוצר ממנו בטרם לקחו את בת־שבע... אך אחרי כל הספקות האלה יש שעלה על לבו: אולי באמת צדקה אמו, כי יש לבת-שבע אוצר; על כן עתה כאשר נמסר מפתח הארגז הגדול לידו דפק לבו בקרבו בחזקה ויחשב, כי עתה בודאי יראה אותו...

בלב דופק ובידים רועדות פתח עקיבא את הארגז, בדק בו עד שוליו ויוציא את הארגז הקטן, אך את האוצר לא ראה.

— אין זאת, כי אם בארגז הקטן הוא. שם ינוח העכבר הזהב המוליד דינרים עד אין קץ — כה חשב בלבו וישם את עיניו בארגז הקטן. בת שבע־לקחה את המפתח הקטן שהיה תלוי על צוארה ותפתח את הארגז הקטן. ועקיבא עומד ומביט בעינים פקוחות.

הארגז נפתח, והנה שם ארבעה חרוזי מרגליות ושני עגילים ארוכים, שבהם קבועות אבנים טובות, ויותר מזה אין מאומה.

— קח את אלה ומכר אותם — אמרה בת־שבע באנחה; — זכרונות ימי נעורי הם, אשר לא ישובו... טוב יהיה אם יספיק מחירם להוצאותי עד מותי ולא אפל למשא על אחרים.

הדברים האחרונים המסו את לב עקיבא. הוא ידע עתה כי אשה אמללה היא בת־שבע, כי אין לה כל „אוצר" ואך שקר בדאו עליה.

ומחיר התכשיטים נאכל גם הוא. עקיבא נאנס מעתה לפרנס גם אותה. פני שיינדיל הוריקו מאד, העבודה בבית ובחנות ועל יד מטת דודתה החולה אכלה את כחותיה, ונוסף לזה מררה גוטא חמותה את חייה בתרעומותיה על אשר הזקנה חסה על „אוצרה", ובנה צריך לטפל בה ולפרנסה, ובשובו בערב השבת עיף ויגע מהכפר, הוא בא עוד להפך משכבה ולהתעסק בה.

— „פרא אדם" הוא — אמרה גוטא. — „הכלב שוה את המקל". לולא היה סכל כל כך, כי אז לא היה מחזיק את הנבלה הזאת בביתו. אותה צריך להשליך החוצה, אחרי שהיא חסה על „אוצרה" לבלתי הוציא ממנו פרוטה. אנכי הולכת „קרועה־בלואה". את מעילי אי אפשר עוד לטלא והוא מוצא את פרוטותי האחרונות לסמים ולרופאים...

— לא, אמי! — יענה עקיבא: — לדודתנו אין גם פרוטה אחת. מכל עשרה

לא נשאר לה מאומה. היא אשה אמללה. ועלינו לרחם אותה מאד. הן היא כמו נפלה משמים ארץ...

— מי יתן והיה מספר מכותיה כמספר האלפים שיש לה!

— ואיפה הוא לפי דעתך האוצר? — שאל עקיבא בשחוק קל.

— איפה? מובן מאליו, בארגזה, שם הוא בודאי האוצר. לא לחנם היא מחזקת את מפתחו תחת מראשותיה תמיד.

— אנכי ראיתי כל מה שנמצא בארגז, — אמר עקיבא. — אנכי בעצמי בדקתי וחפשתי בכל פנותיו ולא ראיתי שם גם פרוטת נחשת.

— הוי, פרא אדם! הוא חפץ לראות את האוצר... אם לא תתן לך רשות לראותו, אז לא תראנו עד עולם. לאוצר יש סגולה מיוחדת שאיננו נראה רק לבעליו. זר ימששנו בידיו וידמה לו, כי נעל קרוע הוא או סמרטוט נבזה והיא רק תגע בו והיה לשקל זהב. נסה נא רק לאמר לה, כי תשלחנה ל„הקדש" ואז תראה, כי תמצא לשכר שפחה ולתת לך שכר דירה.

— המעט המה יסוריה, כי אוסיף עוד להכאיב את לבה בדברים קשים? אמר עקיבא. — הן עברים אנחנו, וגם הפחות שבנו לא יעשה כדבר הזה.

בכל העת שהיה עקיבא נדון עם אמו על דבר בת־שבע, ישבה לה שיינדיל מרחוק ולא התערבה בריבם. עקיבא ראה מעיניה הנוגות, כי היא מצטערת מאד. נפשה נקשרה בנפש עקיבא ורחמיה נכמרו עליו, בראותה את העֹל הכבד אשר הושם עליו.

כאשר יצאה אמו מהחדר, נגש אליה עקיבא. שיינדיל הורידה את ראשה לארץ ושני אגלי דמעה ירדו מעפעפיה.

— אל תצטערי, שיינדיל, — נסה עקיבא לנחמה. — ה׳ ירחם עלינו וישלח לנו פרנסה ביד רחבה, וגם את דודתנו ירחם ושלח לה רפואה שלמה.

— אמנם כן — ענתה שיינדיל במחותה את דמעתה; — אם ירצה ה׳ בקרוב ירבה מספר בני ביתנו ומסתמא יוסיף ה׳ על חלק הנולד. מי יודע, אולי במזלו ירום גם מזלנו.

— בודאי ישנה ה׳ עתנו לטובה, — אמר עקיבא, אשר חש בנפשו מה מאֲשֶׁר יהיה בהִקָּראו אב...

ז.

מטבעו לא היה עקיבא איש ריב, ומה גם בהיותו במצב שפל כזה, בעת אשר צרכיו רבו מאד ופרנסתו היתה קשה לו כקריעת ים סוף. היעלה על לבו להתרגז אם שמעון נוגע בכבודו באיזו הלצה גסה?

בן היה לשמעון, שלמה חיים שמו. הנער הזה היה כבן עשרים רם הקומה ורחב הכתפים, פניו אדומים ועיניו אֲמֻצות וערומות. הוא היה יפה במראהו, הדור בלבושו, חצוף ו„מושלם", כלומר: יודע לכתב בארבע „ידות" (שפות): יודע מעט עברית, מעט רוסית וא"ב של שפות אשכנז ורומית, קורא בתורה, והעיקר: היה „בריה" נפלאה במסחר. מעת שגדל שלמה חיים היה אביו סומך עליו בלי כל פחד. הוא ידע, כי שלמה חיים יודע את כל סודות המסחר כמוהו ועודנו מחדש מעצמו בהלכה זו חדושים רבים: יודע להעמיד הרגל תחת כף המאזנים, להסיר את המשקלת מעל כף האחת אל השנית ולהטעות בזה את המוכר, אמן גדול לעמוד על המקח ולספור מָעות ולהטעות במנין, סוף דבר: נער היכול לפרנס לא לבד את עצמו, כי אם גם משפחה שלמה.

כל בני העיר היו חולקים כבוד לשלמה חיים ולא חשבוהו עוד לבחור, אף כי לא נשא עוד טלית על כתפיו בעת התפלה. כי מלבד „בְּרִיוּתוֹ" הנפלאה ומלבד יחושו וידיעתו לקרוא בספר תורה מעל הבמה ולכתב אשכנזית, הוא גם קרוב למלכות, כלומר: מתרועע כביכול עם האדון „הָאוּרְיַדְנִיק" בכבודו ובעצמו, שותה עמו כוס שכר או יי"ש ומשחק עמו בקלפים. והכל יודעים שכל מה ששלמה חיים אומר השוטר עושה, וכל הנוגע בו לא ינקה, בין שהוא בן ברית ובן שאינו בן ברית; ובני ישראל החרדים וזעים מאד מפני כבוד האדון ה„אורַידניק", נכנעים גם כן מפני גדולת שלמה חיים שזכה לשבת במושב שר גדול כמוהו. כי האדון ה„אורידניק" שר גדול הוא — בזה לית מאן דפליג, אחרי שהוא עושה כל מה שהוא חפץ, ברצותו יחרף ויקלל וברצותו יכה על הלחי. היש להאדון השוטר הרשות לקלל או להכות — למאי נפקא מינה? — מכת לחי מכאבת, אם גם איננה באה בדין... ובני ישראל, יושבי העיר הקטנה, אינם יכולים ואינם חפצים לתבוע עלבונם. אינם יכולים — מפני שאינם יודעים שפת המדינה וחקי הממלכה; הם יודעים רק להלשין איש את רעהו לפני השוטר, ולא הלאה; ואינם חפצים — כי אחינו בני ישראל בעלי חשבון המה; הם אומרים בלבם: מה תועילנה הקובלנות? את המכה שהלק לי לא אבטל עוד בכל קובלנא, ועד שיצא הדין לענשו הרי הוא יכול להרע לי שבעתים, ועל כן טוב לשאת דומם העלבון, הלא על זאת יהודים אנחנו. והשוטר רואה כי הכל עולה לו יפה, ושוכח כי שוטר הוא ונותן לבו כמושל בכפה.

ושלמה חיים, כיון שהיה לגדול, החל גם הוא ללעג לעקיבא, לקפחנו בדברי לצון, ועקיבא, כדרכו, עשה עצמו כלא שומע. כמה פעמים הקק שלמה חיים בסכינו הקטן דברי דפי בספסל במקום שהיה עקיבא עומד, ועקיבא לא תבע עלבונו. אמנם נפשו כאבה עליו בסתר לבו, אך הוא נשא ויסבל דומם.

ויהי השבת, ועקיבא בא אל בית המדרש והנה על מקומו יושב שלמה חיים. עקיבא נגש עד מקומו, הוא אמר כי עתה יקום שלמה חיים ונתן לו לשבת, אך שלמה חיים הרים את עיניו החצופות עליו ויבט אליו, כמו תמה הוא מדוע בא הנבזה הנה. עקיבא עמד רגע נבוך, ואחרי כן סר משם וילך ויעמד על יד הבמה.

ויוסף „השור", דוד עקיבא, ישב מרחוק וירא את כל אשר עשה שלמה חיים לעקיבא ויחר אפו. כרגע התנער האיש מעצלותו, עיניו הבריקו ובפסיעות גדולות ומהירות קרב אל שלמה חיים ויתפשהו בחזהו וכנוצה קלה הרימהו וישליכהו הלאה וישב תחתיו.

שלמה חיים קם מהארץ ויאמר לגשת למלחמה אל יוסף, אך יוסף הרים את אגרופו נגדו, וינהם באפו איזה דבר, ושלמה חיים אף כי לא שמע מה נהם, אך תוכן נהמו הבין היטב, כי נכון הוא לרצץ את מוחו אם יבוא להלָחם בו. ושמעון כרגע קפץ ממקומו ויחרף את יוסף. אך יוסף ישב לו בפנים זועפים, ועיניו הקטנות הפיקו כעס נורא.

בבית המדרש קם שאון גדול.

— אנכי אלך אל השוטר, אנכי אביאנו הנה! — קרא שלמה חיים. — הוא יראך. הוא... וימהר וירץ אל הדלת. אך הגבאי מהר ויעצר אותו.

— אל נא שלמה חיים, אל תעשה כדבר הזה! — קרא הגבאי ופניו הלבינו; — הידעת, כי ראשית דבר יחתמו את בית המדרש ולא יהיה לנו עוד מקום להתפלל. הנח לו, אני אתבע עלבונך מידו: הוא חמש ליטרות נרות ישלם, ואם לאו לא יעלה לתורה שנה שלמה, או נקראנו לעלות ל„תוכהה", אך אל השוטר לא תלך ולא תעכר אותנו כלנו.

ושלמה חיים נרצה לדברי הגבאי ולא הלך אל השוטר, אך בלבו נשבע להנקם...

יום הראשון לשבוע. ולבית עקיבא סר נכרי אחד ויבקש לחם חטה ודג מלוח. בשבתו לאכל בקש, כי יגישו לו גם כוס יי"ש. פני הנכרי העירו חשד בלב עקיבא, ולא אבה למכר לו, אך שיינדיל שחקה לפחדו, ותאמר, כי לו היינו מפחדים מכל הנכרים הסרים אלינו, כי אז לא היתה תקומה לנו. ועקיבא הלך וימסך את כוס היין ויציגנה לפני הנכרי, וילך לתקן את כלי הסוס אשר נקרעו.

הנכרי חתך במתינות את הדג המלוח, והכוס עומדת על ידו על השלחן והנה השוטר עם משרתיו בא. גם בשעה שהיהודי חף מפשע, מיד שהשוטר בא אל ביתו הרי הוא מתירא ומזדעזע מפניו, ומכל שכן בשעה שעונו נוכח פניו... עקיבא התחלחל בראותו את השוטר ויבט חליפות פעם אליו ופעם אל הכוס העומדת על השלחן, וכרגע קפץ אל השלחן ויאמר להסתיר את הכוס מעיני השוטר.

— אל תגע בכוסי! — קרא הנכרי — שלי הוא, אנכי בכספי לקחתיה.

השוטר החליק את שפמיו הארוכות ויבט בפנים של אימה על כל סביביו ויחל לדרש ולחקר מי מכר את הי"ש, ואחר ישב לו על הכסא ויוציא ניר מצלחתו ועט ודיו ויחל לכתב בו את הפרוטוקול, וכל אנשי הבית פורשים כפיהם ונאנחים, ושיינדיל לא יכלה להתאפק ותתן את קולה בבכי.

בת־שבע שכבה במטתה ותתנמנם, אך קול יללת שיינדיל העירה, ותך במקל אשר בידה לאות כי יבוא איש אליה; היא חפצה לדעת: מה הוא האסון אשר קרה בבית.

עקיבא בא ויספר לפניה את כל המאורע.

— הקימני וקחני שמה. אנכי אדבר עמו, — אמרה בת־שבע.

כפופה כאגמון ונשענת בפלך ונשואה כמעט בזרעות עקיבא באה האשה החדרה, אשר השוטר יושב ומיגע את מוחו איך לכתב את הפרוטוקול, כי נקל היה לו לחלק מכות לחי מעסוק בעניני ספרות.

— ברוך בואך, פידורוביץ! — קראה בת־שבע בקול צרוד.

השוטר הרים את עיניו ונבהל לראות את השלד החי, אשר אך עיניו העידו, כי יש זיק חיים עוד בקרבו. הוא הרים את ידו ויצליב את חזהו.

— האם לא תכירני, פידורוביץ? — הוסיפה האשה. — אמנם עתה כל מכירי לא יכירוני... נשתניתי, אדוני, והייתי לאחרת. אבל אנכי הלא *Ельеха* (אשת אליהו).

האמנם את היא אשת אליהו? — קרא השוטר. — שבי, זקנה. מה היה לך כי השתנית כה?

— ה' חפץ ליסרני והנהו מיסר אותי—ענתה בת שבע, בשבתה על הכסא.— אישי היה איש צדיק וה' האריך ימיו ובבוא יומו המעיט יסוריו, ואני, אשה חוטאת, ודין האמת מקצר את ימי ומאריך את יסורי. אך למה נדבר עלי? „שירתי כבר תמה", עוד מעט, עוד מעט — ואנכי לא אצטרך לבקש מבן אדם עזרה, ואך בשביל אלה האמללים באתי להתחנן לפניך, אדוני השוטר! למה, אדוני, באת להרסם ממעמדם? את מי תרדף? רוצחים או גנבים? אנשים עניים מכרו כוס יי"ש

והרויחו פרוטה... האם לעונות כאלה תשים לב? הכי אין חוטאים ופושעים גדולים מהם? רחם נא, פידורוביץ, עליהם ועל ילדיהם ואל תשחיתם.

— הוי, זקנה! — קרא השוטר, אשר רחמיו נכמרו בשמעו את דברי בת־שבע, אשר מלפנים היתה אשה גדולה וחשובה, בריאה ואשת חיל ועתה היתה לצל־אדם אשר כל רואיה ירגזו, — חי אלהי, כי לא מדעתי באתי הנה לבקש אשמת קרוביך העניים. ואף אמנם צדקת מאד: אם לעונות כאלה אשים לב לא יספיקו לי כל הנירות שבעולם לכתב עליהם פרוטוקולים, אך לא מדעתי, יונתי, עשיתי זאת, כי אם שלמה חיים בן שמעון השקלובי שלחני, ואין לי רשות להעלים עין. לא אותי תאשימי, כי אם אחיכם העברים שבדלטוריותיהם יבואו להרגיזני ולאַים עלי, כי גם עלי ילשינו אם לא אעשה את חפצם, ומה אעשה? מובן מאליו, כי „כתנתי קרובה יותר לבשרי" וכל אדם צריך לדאג בתחלה בעד עורו הוא.

* *
*

עברה עוד שנה. חחורף שורר בחוץ. הלילה הוא ליל מוצאי שבת קדש בראש האשמורה האחרונה...

מאורעות רבים עברו על בית עקיבא במשך הזמן הזה. בת־שבע מתה והארגז נפל לנחלה לעקיבא. את „האוצר" בקשו ולא מצאו. עקיבא הרצה את עונו בשבתו במאסר שבועות אחדים. שיינדיל הפילה את עוברה וכמעט מתה גם היא מחבלי לידה. שבועות אחדים היתה מוטלת על ערש דוי ואחרי כן אף כי קמה ותחי, אבל לאיתנה לא שבה עד היום.

עקיבא הכין את עצמו לדרך. הסוס היה אסור בעגלת החרף. הוא שם בילקוטו את הטלית והתפילין. כלי סגור עם מליחים מחותכים, ככר לחם, סדור ותהלים ורובלים אחדים שם בכיסו. הבן הבכור של שיינדיל, יהושע שמו, קם הוא ללכת לבית המדרש.

הנער הזה קנה לו שם בין ה„מתמידים", הוא למד עתה בבית המדרש בעצמו בלי עזרת מורה.

שיינדיל כרכה דבר בפסת ניר והושט לאישה.

— מה הוא זה? — שאל עקיבא.

— חתיכת בשר, שנשארה משבת. אנכי צליתיה והיתה לך היום לארחת הצהרים.

— טוב, טוב, כי תאכליה אַתְּ — אמר עקיבא. — אנכי ברוך ה' איש בריא, ואת צריכה לחזוק.

— אנכי אהנה יותר אם אתה תאכל את הבשר — ענתה שיינדיל; — לבי ימס בקרבי בזכרי, כי כל ימי השבוע אתה מתפרנס בבצלים ובתפוחי אדמה, מאכל חם לא יבוא אל פיך.

— מדוע תאמרי כדבר הזה, שיינדיל? — אמר עקיבא בהביטו ברחמים אל אשתו, ששחוק קל מרחף על פניה ודמעות גדולות נצבות בפתחי עיניה ועומדות לנפל. — בסורי אל הנן בכפר זלסקא, או אל מנדיל בכפר מקרובקא לא יתנוני לצאת מביתם בטרם אסעד עמהם. ואם לפעמים אנכי אוכל רק לחם ובצל, מה בכך? תשאר נא לי רק הדאגה הזאת. העיקר כי נהיה כלנו בריאים ושלמים...

האשה נאלמה רגעים אחדים ואחר אמרה:

— צר לי עליך מאד, עקיבא. אנכי הלא הכזבתי כל תקותיך. אתה עמל הרבה בלי מנוח, ומה אתה מוצא בכל עמלך? הלא אך מפח נפש! לא כסף ולא סחורה... אמר אמרת, כי תמצא פה בור מלא שומן והנה רק בור מצאת והשומן לא היה ואיננו גם עתה. ומה היא הנחת, אשר תשבע בשובך מעבודתך הכבדה? הנעים לך להביט אל אשתך החולה, שהיא ראויה להשליכה לכלבים?

— למה תדברי, סכלה, כדברים האלה? אמנם צער גדול יש לי, כי חולה את, אבל מקוה אנכי לה׳ כי ירחם אותך וירפאך במהרה. ונחת גדול יש לי, כי ה׳ מזמין לי פרנסה לפרנס אתכם ולהשביעכם, לכל הפחות, לחם. ומסתמא יעזר לנו ה׳ לימים הבאים וייטיב מצבנו.

— אבל חתיכת הבשר תקח, — אמרה שיינדיל במחותה את דמעתה.

— אקח, אקח ואוכלנה, כדי לעשות לך נחת רוח, אשה טובה ויקרה את לי...

בעוד רגעים אחדים ישב עקיבא עם יהושע בעגלת החרף. השמים היו טהורים. אלפי כוכבים האירו באור בהיר ומרעיד. השלג מתחת לבן מאד ומתנוצץ כאבנים יקרות. העגלה כמו תשוט על פני השלג ולרגעים תשמיע קול חריגה קלה. הסוס, אשר נח כל היום, מדהר עתה וריץ. יהושע נהנה מאד, כי נוסע הוא ועקיבא גם הוא נהנה, כי מוביל הוא את בנו־חורגו לבית המדרש.

— הוא יהיה למדן גדול — אמר עקיבא אל לבו, בהביטו באהבה אל פני הנער הצמוקים.

— האם לא קר לך, יהושע? — שאל עקיבא בחפצו להכנס בדברים עם הנער.

— לא, דודי לא קר.

בעוד רגעים אחדים קרבו אל בית המדרש. נר היה דולק שם וזמרת אחד הלומדים הגיעה לאזנם.

עקיבא עצר בעד הסוס ויהושע ירד מהעגלה ויבוא אל מסדרון הבית. עקיבא הביט אחריו רגע באהבה. הוא חש בנפשו נחת רוח, כי תומך הוא בעמלו נער למדן כזה.

— זה הוא „אוצרי", — אמר עקיבא אל לבו.

יהושע בא אל תוך הבית ועקיבא הניף את השוט באויר, והסוס מהר לעשות דרכו הלאה.

חג היובל.

הכנות גדולות נעשו בירושלים לכבוד הנביא ירמיהו: בעוד ימים לא־רבים ימלאו לו חמשים שנה. ורבים מאד יוקירו את שמו, וגם בעיני עמים אחרים גדול הוא. כל איש אשר שמע אותו פעם בדברו, השתאה והשתומם ויאמר: אכן רוח ממרום באיש הזה!

כל נכבדי העיר, כל אילי הארץ התעתדו לחג את חג היובל הזה ברב פאר והדר: בשירים, במנגינות, באורים, במדברות יפים וביחוד במאכל ומשתה ומחולות...

והנניה בן עזור, ראש נביאי השקר, ומתי סודו התיעצו גם הם מה לעשות. בני המפלגה הזאת חשבו את נפשם לעמודי העם ומאשריו חובבי עמם וארצם. רבים השמיעו את דעתם, כי נכון להם לקחת חלק בחגיגה הזאת; הן אמנם ירמיהו איננו מבני מפלגתם, ואולם בנביאי ישראל הלא יתחשב, ולכן אפוא יאתה להם לתת כבוד לנושא דגל הנבואה בישראל. ורבים אמרו, כי לא נכון לחובבי העם והארץ לקחת חלק בחגיגה הזאת, כי ירמיהו בתוכחותיו וקללותיו מביא רק אסון לכל העם. ביחוד הצטין בדבר הזה איש צעיר לימים, מסלסל ומיפה, ודברן גדול, אשר לפי דברו תמיד נכון הוא למסור את נפשו בעד עמו. האיש הזה התמרמר בכל עז על דעת האומרים לקחת חלק בחגיגת היובל.

— האנחנו נבוא לתת כבוד לאיש הבוגד ההוא? — קרא הצעיר בחמתו — לאיש האומר על עמנו הנבחר, כי „כלם מנאפים, עצרת בוגדים‘? האוהב את עמו באמת, יכסה על פשעי העם וידבר עליהם רק דברים טובים, דברים נחומים. והוא יודע רק לשבר ולנפץ, להרוס ולהשמיד; הוא רק יקלל ויחרף, רק מומים יבקש. חלילה לנו מקחת חלק בחגיגת יובלו! להפך: חיבים אנחנו למחות ביד האומרים לחלק לו כבוד. חיבים אנחנו להנחילהו בוז וקלון

ולא יוסיף עוד לקרוא לבני מפלגתנו נביאי־השקר. שנא שנאתי את האיש ההוא, לאויב נחשב לי! כל איש אשר איננו עמנו בעצה אחת, הוא בצרינו יתחשב.

— הסר נא, בני, כעש מלבך — אמר חנניה הזקן; — אמנם מתנגדים אנחנו לדרך ירמיהו, הבא להרוס יסודות הממלכה והחברה, ואולם בכל זאת עלינו לתת גדל למעלותיו הטובות. דברן הוא מצוין...

— דברן מצוין... —נכנס האיש הצעיר לתוך דברי הזקן — גם בתוכנו יש דברנים מצוינים...

— דברן מצוין, — הוסיף חנניה לדבר ולא שעה אל דברי הצעיר — בעל לשון חדה הוא, ובאמת לא למותר יהיה, כי תלכו תמיד לשמוע את נאומיו, למען תלמדו ממנו את חכמת המליצה וטוב הטעם. — לדאבון לבבנו עלינו להודות — הן אנשים אחים אנחנו – כי אף אם עמודי העם אנחנו, ואולם מעטים מאד בתוכנו היודעים לנאום נאים לוקח לבבות כמוהו. ואם תאמרו בלבבכם: אם נבוא לכבד את ירמיהו, הלא נגדיל את כבודו בזה בעיני העם, והדל העם מהקשיב אלינו — ואולם אך שוא פחדכם! אנכי זקנתי, באתי בימים, וידעתי, כי רק רגע יכבד העם נביא כירמהו, וגם את זה יעשה ולא בכל לב. העם מטה אזן תמיד לקול מאשריו המהללים אותו וקוראים: שלום, שלום! הלא תראו גם אתם, כי זה שנים רבות יוכיח ירמיהו ושאר אחיו הנביאים את העם בתוכחות נמרצות, וגם יבהילו אותם לאמר: אם לא ישמעו לקולם והיתה אחריתם מרה, ובכל זאת מוסיף העם לעשות ככל אשר נצום אנחנו; כי רק העושים את רצון העם כמונו, הם יפיקו רצון מן העם ולהם ישמע. — סוף דבר: בתור אנשים אוהבי משל ומליצה, אנשים יודעים להוקיר טוב טעם, עלינו לקחת חלק בחגיגת היובל אשר למליץ האדיר ירמיהו, ואתה צעיר נלהב, הנה אתה בא אל המשתה ההוא, והתבוננת אל בנות ירושלים היפות ומיין כרמל תרוה, אז תנוח עליך הרוח והתנבאת לחבת עמנו וארצנו ברגש להבה, שבעתים מאשר התנבאת עד כה, וסר כעשך ופניך הרעים לא יהיו לך עוד... אכן עלינו לבקש בראשונה רשיון מאת המלך לעשות את אשר נעשה; וגם הנה לקחתי דברים עם אחדים מגדולי המלכות ויאמרו כי אל־נכון יאות לנו גם המלך...

— נביא גדול ירמיהו, בתבל נודע שמו לתהלה — אמר אחד העשירים לאחיו בבית מקוה הסוחרים; — הן אמנם, אם לא אשגה, לא שמע גם אחד ממנו את נבואותיו, ואולם שמעתי את שמעו מפי אנשים חשובים מבני הנכר, אשר יעריצוהו מאד, ועל כן גם עלינו לקצוב סכום כסף מאוצר בית מקוה

הסוחרים להוצאות החגיגה, וגם נשלח איש מקרובנו לברכו בשם הסוחרים, ולא יאמרו עלינו, כי פראים אנחנו, ולא נדע להוקיר איש גדול כירמיהו.

כן החלט בסוד הסוחרים, ונשיהם החלו בעוד מועד להכין שמלות יקרות לכבוד החג, כי שמעו אשר גם משתה גדול יעשה לכבוד חתן היובל; ואולי יעשה המשתה בחצר המלך, והיה אפוא לצאת במחול... ואחרי אשר החלט בסוד מפלגת „חובבי העם" וראשי בית־מקוה הסוחרים וילוו גם כהני התפת אליהם. גם הם בקשו ומצאו טעם, כי טוב להם לקחת חלק בחגיגה זו. ואז הלכו ראשיהם אל אלחנן יועץ המלך ויבקשוהו, כי ידבר על לב המלך לתת רשיון לחג את חג היובל בהמון רב.

* * *

— סוד הכהנים, חבר אוהבי העם ובית מקוה הסוחרים מבקשים את הוד מלכותך לתת להם רשיון לחג את חג היובל של הנביא ירמיהו — אמר אלחנן אל יהויקים.

— לחג את חג היובל של הנביא הזה, אשר ישים תהלה במלכות ובקדשי עמו יתן דפי?... – קרא יהויקים בחמה: — אנכי לא חכיתי לשמוע מפיך דברים כאלה...

— מי אמר לך, אדוני המלך, כי ירמיהו ישים תהלה במלכות?... החנניה בן עזור? ואולם עליו, כפי אשר אנחנו יודעים, אין לסמך הרבה, אף כי התפאר, כי אוהב־העם הוא והמלך. אנכי יודע את ירמיהו; רק איש תמים הוא, ובתמימותו יחפץ להעמיד את העולם על האמת ועל היושר, וטרם יבין, כי יש אשר טובת הממלכה דורשת לעשות אחרת, לא כרוחו; את זאת לא יבין ירמיהו, ועל כן הוא מתמרמר מאד בהריחו את הריח אשר הוא קורא לו שקר. אכן איש הרוח הוא, תחת אשר אנחנו היינו לאנשי מעשה, ובכל זאת טובת הממלכה דורשת, כי יהיו בתוכה גם אנשי רוח. ולכן אפוא טוב לנו להראות כי מכבדים אנחנו את הכשרון ואת האיש אשר לו רוח גאונים, כי גם אנחנו הולכים לפנים ולא לאחור. ואם ידברו לפעמים הנביאים והתמרמרו אלינו, לא נשלם להם גם אנחנו רעה תחת רעתם; הלא תראה, אדוני המלך, כי גם כל אלה הבאים לכבד את חתן היובל אין מחשבותיהם בלבם כמחשבותיו, ורק להתכבד בכבוד הנביא הם באים, כי על כן רואים אנחנו ביניהם גם את נביאי השקר וגם את כהני התפת וכמוהם רבים...

— האמנם גם הם באים להתכבד את ירמיהו? – שאל המלך וישחק.

— וגם חזון ומשא ישאו וידברו במליצות רבות לכבודו, ואיש איש יתאמץ לעבור את רעהו בדברי תהלות ותשבחות.

— וגם ימלאו בטנם ויגיחו ירדן יין אל קרבם... – אמר המלך בשחוק.

— וגם יצאו במחול לכבודו... – הוסיף אלחנן גם הוא בשחוק.

— אמנם צדקת, אלחנן — אמר המלך —. באמת אין כל רעה נגד פני הממשלה, אם יתהוללו האנשים מעט. יזוללו נא ויסבאו לכבוד מי — שיחפצו, ולו גם לכבוד ירמיהו.

— ואני אחשוב, כי טובת הממשלה דורשת — אמר אלחנן — לעשות משתה לכבוד ירמיהו גם בחצר המלך. שמעתי, כי גם בארצות רחוקות נותנים כבוד לשם הנביא, ולא טוב כי אתה, ראש־העם, תעמוד מרחוק. טוב אפוא, אדוני המלך, כי תעשה משתה לכבוד ירמיהו בחצר המלך ותקרא גם לירמיהו וגם לבעלי בריתו; ובזה נקנה את לב העם המכבד את הנביא, ואמרו עליך: רק מלך חכם המלך הזה ועושה חסד וטובה גם עם הנביאים הממרים אותו.

— אנכי, – אמר יהויקים אחרי החרישו מעט, – אנכי אשא פניך גם לדבר הזה, ורק אשאל כי יבטיחני ירמיהו לבלתי הוסיף עוד דבר תועה על בית המלך, ואז נכון אני לעמוד לימינו גם נגד כהני האון ונביאי השקר. אם כה יעשה, ונתתי לו גם אות כבוד — תבנית האשרה מעֻלפת ספירים, ונביא־החצר יקָרא. את האמת אגיד לך, כי נביאי השקר החנפים שנואים לי שבעתים מירמיהו, כי בפיהם אהבת המלך והעם, ובלבם שבע תועבות. ובעת צרה אם נשען עליהם, והיו כמשענת קנה רצוץ: בעת צרה המה יהיו הראשונים אשר יבגדו בי.

אדוני המלך! — אמר אלחנן — הלא ידעת את ירמיהו; קשה ערף הוא, ולכן לא טוב אם נבוא אליו ונאמר: כזאת שאלנו מעמך; אבל אם נעשה לו כבוד ויקר, ועשינו את המשתה אשר אמרנו ואשר כמוהו לא ראה עוד, אז יצלח הפצנו בידנו להטות את לבו גם הוא לכל אשר נחפוץ...

* * *

בועד כל ראשי המפלגות החלט לקבל בראשונה את פני חתן היובל ברחוב אשר לפני הר הבית לעיני כל העם; שם ישמיעו המדברים את מדברותיהם, ומשם ילכו אל חצר המלך אל המשתה.

בערב התקבצו ברחוב אשר לפני הר הבית המון רב לאלפים ולרבבות. על יד הבמה, העשויה לירמיהו, ואשר אורים גדולים מאירים אותה, עמדו ראשי המפלגות ויחכו לבוא הנביא. ולפי־שעה חזרו על הדרשות אשר הכינו לכבוד הנביא. וגם הצעיר הדברן התפרץ ויבוא, והוא גם הוא הכין דרשה לכבוד חתן היובל, והדרשה מלאה מליצות ופסוקי תורה להתפאר... ורגעים אחדים

לפני בוא הנביא בא חנניה בן עזור, והוא לבוש בגדי תפארה, וכל העם קראו: הידד! יחי חנניה הנביא!

ואחריו בא מתן כהן התפת, והוא איש בריא וחוטם אדום לו, וכל העם קראו קול גדול: הידד! יחי מתן כהננו!

ואחריו בא נתניה ראש בית מקוה הסוחרים, וכל העם קראו: הידד! יחי נתניה גבירנו הנדיב!

ואחרי כן בא אלחנן יועץ המלך, ועמו ירמיהו חתן היובל, והעם קרא בקול שאון: הידד! הידד! יחי ירמיהו בעל היובל! יחי אלחנן!

ואלחנן אמר לברך את החתן היובל בשם המלך, ואולם ירמיהו שאל לתת אותו לדבר בראשונה ולהגיד דבר באזני הנאספים, ואחר ידברו המה איש כחפצו.

„אחי בני עמי! — קרא הנביא — אתם נאספתם היום לתת כבוד לשמי, להללני ולשבחני ולברכני, אבל אנכי טרם ידעתי במה מצאתי חן בעיניכם, כי תתנו לי את כל הכבוד הזה? אדם כי יבוא לתת תודה לרעהו, וידענו כי טובה קבל האיש, ובעבור הטובה אשר קבל יודה למטיבו. אבל אתם, אתם למה נאספתם להשמיעני דברי תודה? מה קבלתם אתם ממני? אנכי דברתי אליכם השכם ודבר, כי תעשו את הטוב, ואתם עשיתם את הרע; הוכחתי אתכם, כי תדברו אמת, ואתם בחרתם בשקר; למדתיכם לרדוף צדקה ואתם עשק וגזל תרדפו. כן, אדוני! מכל התורה אשר הוריתיכם לא בא אל לבכם דבר, לא שניתם את דרככם עד מה, ועוד הוספתם על כל תועבותיכם אשר עשיתם מלפנים; — ועתה באתם לכבדני ולהודות לי בעד לקחי הטוב, בעד החסד אשר עשיתי עמכם. הן לצון, אחי, חמדתם. לצים אין־לב אתם, ורק ללעג לי באתם הנה...

ידעתי, כי נמצאו ביניכם אנשים האומרים לכבדני על דבר מליצות היפות. אוהבי יופי המה...

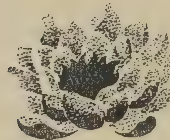
ואולם הבל יהמו האנשים ההם: אם אין טוב אין יופי, אם אין חסד אין תפארת...

דבר לא לקחתם מידי, וכבוד למה תתנו לי?

לו לעצתי תשמעו, כי אז יעצתיכם ללכת אל יאזניהו שומר הפרדסים, הלא הוא יושב עתה בשער האשפות. שבעים וחמש שנה ימלאו לו היום, ונתתם לו את הכבוד אשר אמרתם לתת לי, ובכבודו אתם כלכם חייבים, כי ממנו לקחתם את הכל. בימי נעוריו יצא בצבא ונלחם את מלחמותיכם, לא לכבודו ולא לאשרו נלחם, כי אם להרבות כבודכם ואוצרותיכם, כי אחרי ההון

תרדפו ולא תדעו שבעה. ואחרי אשר נפצע בחרב האויב ולא יכול עוד לעדור במלחמה לקחתם אותו לשמר את פרדסיכם. בלילה שמר את פרדסיכם וביום חטב את עציכם, וכאשר כשל כחו ורפו ידיו וכהו עיניו, אז פטרתם אותו בשלום ותעזבוהו ללכת אל כל אשר ישאנו הרוח... אליו לכו עתה והבו לו גדל, כי ממנו לקחתם הכל: את כחו, את דמו, את מוח עצמותיו וגם את בנותיו היפות לקחתם לכם לפלגשים, ואחרי התעללתם בהן דייכם, גרשתם גם אותן מביתכם, כאשר גרשתם את אביהן. מהרו לכו אליו ותנו לו תודה בטרם ימות נעזב ככלב. הן אמנם את דברי תודתכם לא ישמע, כי חרש הוא, את הפרחים והתשורות היפות לא יראה, כי עור הוא, אבל אם תתנו לו לחם, אז עוד ילעסנו בכבדות וישבע. לכו, לכו, לצים, אליו, אבל אותי למה תעריצו וממני לא אביתם לקבל דבר"...

— אויל הנביא! משגע איש הרוח! נשמע קול ההמון – והנביא נעלם...

על קדושת השם.

(מוקדש לזכר נשמת הקדוש ר' שמואל אורמאן*), שנהרג בכ"ד ניסן תרס"ג על יד ארון הקודש בקישינוב).

אהרן השמש יושב מחוץ לבית המדרש על המעזיבה. הנה יצא השמש ככדור לוהט ובזעם יצעד על פני אופק הרקיע. בעיני אהרן הכהות נראה כאילו יפיץ גלי אור אדום כדם. לעתים מטה אהרן את אזנו ומקשיב רב קשב. אבל דממה מסביב; העצים עומדים מרעידים ושוממים, וכאלו עצרו את נשמתם מרוב פחד. והרוח הקל מתלחש בלאט ומספר ברעדה ספורים איומים ומעציבים באזני העלים הרכים, אשר אך יצאו ממסתרם לראות אור.

כל הלילה ישב אהרן על משמרתו. השנה נדדה מעיניו, ולבו מלא פחד. אתמול נעשה בעיר חורבן ממש. ומה יהיה היום? האמנם התרבו כל כך הפריצים עד שאין שום יכולת לעצר בעד משובתם? ואלהינו שבשמים — האמנם עוד יחשה?

— אי אפשר שיחדשו היום את מעשיהם מאתמול — חשב בלבבו — נדושה הסאה!... לי לעצמי, אמנם, איני צריך לדאוג כלל. אני עני זקן ומה ימצאו בביתי? אנחנו מנצלים אותם, הם אומרים, הצוררים... הרבה מאד נצלתי אותם!... והרבה מאד אספתי ממה שנצלתי אותם. מעדני־מלך אכלתי כל ימי... בתים וחצרות רכשתי לי. יש במה לקנא...

* * *

חייט עני היה אהרן, ובמלאת לו ארבעים שנה יבשה בוהן ידו הימנית. ולא נשאר לו אלא לחזר על הפתחים. אך לאשרו נבנה בעת ההיא בית המדרש של החייטים, ויהי אהרן לשמש. גם זאת היא אמנם פרנסה של קבצנות. אך בכל זאת מוטב שיחזר על הפתחים כשמש, משיחזור כקבצן פשוט.

*) אחרים כתבו בטעות את שמו „משה־צבי קיגל", שאמנם גם הוא נמצא בין הרוגי קישינוב, אך לא היה שמש.

וזה יותר מעשרים שנה שהוא עומד ומשמש בבית ה׳. אכן גם עושר גם כבוד לא נחל בשכר עמלו. ישנם „בעלי־בתים" אחדים שרוצים להראות את אדנותם ותקיפותם ולמי יראוה אם לא להשמש, שהוא מדרס לכל? ביחוד הוא סובל הרבה ממשפחת פיק. ראש המשפחה, גרשון פיק, הוא איש גס ועם הארץ גמור, שנתעשר ועלה לגדולה, ולגאותו אין חקר; וגם בניו וקרוביו הולכים בדרכו. אמנם בימים האחרונים פשט את הרגל וירד מנכסיו, אך מגאותו לא ירד. וחיימ׳ל בנו לבש מאז עוד גאוה יתירה, וכמו יאמר לכל: הביטו, אף על פי שאבי פשט את הרגל, עם כל זה אני א נ י הוא.

ולהותו הצליח גרשון בנכליו להיות בימים האחרונים לגבאי.

— ר׳ אהרן! רוץ וקרא את ה׳ ציקורין! — קורא חיימ׳ל אברך בעל פנים מגושמים כבן שבע ועשרים, אל השמש הזקן — אמור לו, שהמוהל וכל הקרואים מחכים לבאו.

— זה עתה שבתי משם, — עונה אהרן בענוה. — אמרתי לו שכל הקרואים מחכים רק לבאו, והוא הבטיח שיבוא עד מהרה, ומה בצע כי אלך עתה שנית?

— את „כלי הקודש" אלו אינני יכול לסבול! — קורא חיימ׳ל בכעס באזני כל הנאספים. — להם נחוץ לשלם בעד כל פסיעה ופסיעה. בלי תשלומין לא יניעו יד או רגל.

ואהרן מבלי השב לעולבו דבר, נוטל את מקלו, מרים את שולי בגדו הארוך — והולך, לרוץ אינו יכול. הרפש גדול וגם הזקנה כובלת את רגליו. ובפרט היום, שמאז הבקר לא נח. הכי דבר קטן הוא „ברית מילה" אצל חיימ׳ל פיק? רוץ הנה ורוץ הנה, והכל — רוץ...

ואחרי כל אלה לא יתן להשמש להעמיד קערה בעת הסעודה, אריסטוקרט הוא. מנהג כזה לא לפי כבודו הוא. הוא מבטיח, כי בעצמו ישלם להשמש בעד טרחתו. אבל אהרן יודע ערך הבטחתו של התקיף הצעיר הזה, צריך יהיה ללכת לביתו עד שיהיה הרך הנימול לבר־מצוה, לכון תמיד את השעה הרצויה, כדי שלא יעורר חלילה את חמתו, ואחרי כל ההליכות והזהירות ישליך לו האדון הזה איזה פרוטות, כמשליך עצם לכלב.

לפני פטירת אביו של גרשון היה אהרן השמש שומר בשעת יציאת נשמה ואחר כך, כשמת, טפל בקבורתו, ובכל ימי ה„שבעה" היה משתדל לאסוף „מנין" לביתו. ואחרי כל אלה נתנו לו את מכנסי המת הישנים ושלש כתנות מזוהמות וקרועות ואהרן קבל את ה„מתנה" בפנים מאירות, צרר את

כל החפצים האלה ביחד, וכשבא לביתו השליך את הצרור לתוך התנור הבוער וברך בשחוק „על בעור חמץ״.

כל ימיו חי אהרן חיי צער ועלבון, אך ביותר היו קשים לו ימי הקיץ. באותם הימים שכל הבריאה מתחדשת ומתעוררת לתחיה, היה מקור מחיתו דלול והרב, עד שהיה מוכרח לקנות לחם מהחנוני בהקפה עד בוא „הימים הנוראים״, שאז צובר הוא מעט כסף מן הקערה של ערב יום כפור, ומדמי אתרוג והושענות, פורע את חובותיו ומכין לו לימי החורף קשואים חמוצים ותפוחי־אדמה; ולפעמים, אם השנה מבורכת, היה קונה גם מנעלים חדשים לרגליו.

הקשואים החמוצים ותפוחי־האדמה באמת רק למותר הם לו. הוא והזקנה שלו כמה המה צריכים? אם ירצה בקשואים חמוצים ישיגם בעד פרוטה ודיו. אך כן רגילה „זקנתו״ להכין מימים ימימה, וצער גדול יהיה לה לשנות ממנהגה. ראשונה — יש לקשואיה החמוצים שם בעיר, למונים ממש. והיא מתפארת בהם; אשה היא. שנית — היא עושה בהם צדקה, בתתה מהם לעניים. ובפרוש התנתה עמו שהמצוה זו תוצג רק על חשבונה בלבד, הוא כמובן לא יבוא עמה בריב על דבר כזה. מלבד זאת יש לו בן תלמיד חכם, מלמד עני ומתפרנס בצער גדול, ומה מאד רוצה הוא לתמכו. הוא היה נותן לו את נשמתו בשמחה. אבל מה יעשה וידו אינה משגת להושיע לו? לכל הפחות הוא מהנה אותו בימות החורף בקשואים חמוצים, מבשל לו סיר של תפוחי־אדמה, ולפעמים הוא קונה לו גם דג מלוח, והם אוכלים ביחד. כלי יקר הוא בנימין בנו: עברו לפני התיבה, קריאתו בתורה ואמירתו „עין יעקב״ בין מנחה למעריב — „פקוח נפש״. לא מלים הוא מוציא מפיו, אלא מרגליות. בשעה שאהרן שומע את בנו קורא בתורה או מלמד „עין יעקב״ נדמה לו, שהוא מתעלה ומתרומם עד גבהי מרומים, מעל לרקיע השביעי, והרי הוא עומד לפני כסא הכבוד ואומר בפה מלא ובשמחה רבה: ראה, רבונו של עולם, גדולים שגדלתי לך! הזקנה שלו יוצאת ממש מדעתה מרוב חבה לבנה „קדישה״. למשל, היא התירה לעצמה להביא בחשאי לכלתה נפט מבית המדרש, כדי שיוכל בנימין ללמוד בלילה לאור של עששית גדולה ולא יצטרך לקמץ ולהאיר עששית קטנה. הוא, אהרן השמש, רב עמה בגלל זאת. היא טוענת: בנימין בני אינו שוחק בקלפים. בתורה הוא עוסק, ומה לך בביתו ומה לך שם בבית המדרש? ואהרן עונה: לא, כי מפורש כתוב בתורה: „ואל כליך לא תתן״. אך הזקנה לא שמעה בקולו עד שהתאונן עליה באזני בנימין והוא מוחה בה. ומפניו היא יראה: „קדישה״ הוא.

וכשמחתו שהוא שומח בבנימין בנו, כך הוא שמח גם בנכדיו, בניו של בנימין, הוא בטוח שהם עוד יגדלו בתורה מאביהם. ילדים יפים ונחמדים, בני מלכים ממש. אחד לומד כבר גמרא, והשני „עשרים־וארבעה".

בכל שבת, אחרי ארוחת הצהרים, הם באים לבית המדרש, פה מקום מרוח להם לשחק, ילדים... וגם על הזקן תנוח אז רוח הילדות, וגם הוא בא לשחק עמהם. אחד מהילדים מניח את ראשו על ברכי הזקן, ואחר מהעומדים מסביב מכה בו מאחריו הכאה קלה, ואז מנסה המוכה לקרא בשם את המכה. קרא ומצא — המכה בא תחתיו להניח את ראשו על ברכי הזקן, ואם לאו, המוכה מניח את ראשו שנית עד שימצא. לפעמים מכה הזקן עצמו את הילד, והילד מרגיש וקורא: „הזקן!" — ואז יתפרץ שחוק גדול במחנה הילדים: הזקן צריך להרכין את ראשו ולהניחו על ברכי איזה ילד... אבל זהו דבר שאין הדעת סובלתו. וגם מי זה ירים את ידו להכות בזקן? על כן זה קורא: „אני אהיה כופר תחתיך" וזה קורא: „אני אהיה", עד שהזקן מטיל גורל והם משלימים ביניהם. ואולם יותר מכל נקשרה נפש הזקן בבית המדרש ששמש בו. מספרים על אדם גדול שהיה מכבד בזקנו לפני ארון־הקודש, בעיני אהרן לא נחשב דבר זה להפלגה; בית המדרש היה בעיניו לא דבר שאין בו רוח חיים אלא ילד שעשועים שנפשו תכלה אליו מאהבה וחמלה. כל ספר חדש, כל מפה חדשה, כל קשוט והידור הנחילוהו שמחה אין קץ, ומכל שכן הכנסת ספר־תורה חדש. הוא ידע את תולדותיהם של כל ספרי־התורה, מתי וביד מי נכתבו ומי הגיה אותם. ביחוד היה חביב עליו ספר־התורה שכתבה חברת „נר תמיד", שכל חבריה הם בעלי־מלאכה ונושאי־סבל עניים. אך זהו ספר תורה מהודר, בזעת אפים נכתב לכבוד השי"ת וביתּ־מקדשו.

— כשיבוא משיח — אמר אליו אחד על כוס יי"ש, — תכהן לא בבית־המדרש הזה אלא בבית־המקדש. (ר' אהרן השמש היה כהן).

— כלום נעזוב אז את בתי־המדרש? שאל אהרן. — חלילה! היד אדוני תקצר מלהביא גם את בית מדרשנו לארץ אבותינו? ברייתא מפורשת אמר לי בנימין בני: „עתידין בתי־כנסיות ובתי־מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל"; גם אז אהיה שמש בבית־מדרשנו. ולבית המקדש אלך רק בימי המשמר.

* * *

והזקן יושב לו שומם על המעזיבה, וכנטל עופרת מעיק על לבו. — לפי הנראה היום איש לא יבוא הלום. כל אחד חרד לנפשות ביתו, ואני?

מה מאד הייתי רוצה לבקר את בני ונכדי! הזקנה שלי הלכה אתמול ולא שבה עוד היום. אמנם שמעתי שעיקר החורבן נעשה ברחוב אלכסנדר והחוצות הסמוכים לו. ועד הרחוב שדר בני לא הגיעו. אך מי יודע אם חס ושלום לא חלו מפחד? ובני הוא חלש וכלתי חולנית והבנים רכים וענוגים... אבל איך אעזב את בית המדרש? בכל יום בערקע הנפח משכים לבוא, והיום גם הוא איננו...

הוא בא אל בית המדרש. לקח את התהלים ויפתחהו. אך לשונו כאלו דבקה אל חכו, הוא איננו יכול להוציא הגה מפיו. מחשבות איומות מרגיזות אותו. הוא רואה את בנו שוכב מת. זקנתו וכלתו מתיפחים עליו... והוא רוצה מאד לרוץ שמה, לראותו לפחות רגע אחד.

אבל בית-המדרש...

— אל בית המדרש בודאי לא יבואו — חושב אהרן: — מה יעשו פה? פה אין כסף ואין זהב. בית-מדרש דל כמעט בלי שום קשוטים, רק איזה ספרים ישנם פה ומה יעשו בספרים? הם בודאי לא יבואו הנה. אסגרה נא את הדלת ואלכה לרגעים אחדים!

אבל בו ברגע העיף את עיניו אל ארון הקדש ונדמה לו, כאלו הוא נשקף אליו ביגון ורוגז ובלי אומר ודברים הוא משמיע תלונה קלה: עזוב אנכי! כל אחד דואג רק לעצמו ולבשרו, ואין שם לב לקדשי עמו ואלהיו...

— לא אלך, גמר הזקן בלבו. — השעה היא שעת סכנה. אי אפשר לעזוב את בית אדוני בלי שמירה. כבר ארעו מאורעות כאלה... ספרי תורה נקרעו ונתחללו... — לרעיון זה רעדו כל אבריו מפחד. — אבל הלא זקן חלש אתה! – מלחש באזנו קול נסתר — ומה תועיל שמירתך בבוא גדוד פראים שכורים?

על שאלה זו לא מצא עוד תשובה. היא מעיקה עליו כעופרת ובכל זאת ממקומו לא ימוש. א י נ ו י כ ו ל לעזוב את בית מדרשו.

— הגיע זמן תפלת שחרית! — חשב אהרן אחרי שעבר עליו איזה זמן במחשבות מרגיזות. — מי יודע מה יהיה היום?... לא טוב לגשת לסעודת „עולם הבא" לפני תפלת שחרית...

אחרי שהניח טלית ותפילין התחיל לומר „מה טובו". פעמים רבות חזר על פסוק אחד ואת „פירוש המלות" לא יכול לכון בשום אופן. תמונות איומות התיצבו לנגד עיניו והרגיזוהו עד מאד. לשוא נסה לנחם את נפשו, שהיום לא יקרה עוד מה שקרה אתמול! התמונות האיומות והמחשבות המרות הרעישו את עצביו ולא נתנו למחשבה אחרת לחדור אל מוחו. בשעה

זו התפרץ גרשון פיק הגבאי אל בית המדרש, פניו לבנים כסיד, עיניו תועות והוא נושם ושואף יחד.

— הורגים!... קרא הגבאי באיזה קול משונה, שהחריד את כל עצמותיו של הזקן. —

— הורגים?! — קרא הזקן, ושערות ראשו סמרו. — הורגים?!... איפה? את מי?

— נמהר להסתר!... הרוצחים קרובים אל הרחוב הזה, נרוצה אל מיחלקה שלנו. הוא יסתירנו. אתה יודע איפה הוא דר? נמהר נא אליו!

— את מי הרגו? – שאל השמש, מבלי שים לב לשאר דברי הגבאי, ואולי גם לא שמע אותם.

— ראיתי הרוגים רבים. ראיתי. אוי, נמהר נא לנוס...

— נשים מרוטשות, עוללים קרועים!... — שנה השמש בקול שומם. ופתאום התעורר וקרא בקול־פחדים: ובני ונכדי, כלתי וזקנתי — אולי ראית אותם — חיים או מתים?

— לא ראיתי. נמהר נא לנוס, זקן, הם קרובים...

— שב נא, ר' גרשון, רגע בבית־המדרש. ארוץ ואראה את שלום בני ונכדי, עד עולם לא אשכח טובתך.

— מה אתה מדבר, משוגע? הרוצחים קרובים, נמהר לנוס! — קרא הגבאי.

— ובית־המדרש? על מי נעזוב את בית המדרש?

— ה' ישמר את נוהו.

— לא! אנכי לא אעזוב את בית המדרש... הגידה אולי ראית את זקנתי, את בני. הגידה — אל תכחד ממני!

— לא ראיתים, אמרתי לך, הגד איפה משכן ה„גוי". אלכה אליו לבדי.

— הגוי? איזה גוי? — שאל אהרן בלי דעת.

— הגוי... ההוא... שכחתי את שמו... המכבה את הנרות בשבתות בבית־המדרש, הוא, כמדומה, „גוי" ישר, אתמול קבל מידי שתי מצות וכוס יין... מיחיילה שמו. הגידה מהר, איפה משכנו, אסתר נא בביתו.

— ה' הסתיר את פניו ממנו ומיחיילה, להבדיל, מעתה יגן עלינו. — קרא הזקן, שהספיק להתאושש, בנפש מרה.

— הגידה לי מהר איה משכנו... קרא הגבאי.

השמש הגיד לו, והוא יצא בחפזון.

ובית המדרש נשאר עוד הפעם שומם. רק השעון משמיע את קולו המדוד: טיק־טק, טיק־טק.

ואהרן יושב על הבימה לבוש טלית ותפילין, אך להתפלל אינו יכול.

— הרוגים, — חשב אהרן — גם בנימין בני. מי יודע — אולי גם הוא... ובניו הנחמדים אלה העוללים, שעל הבל פיהם העולם עומד... לו ראיתים חיים או מתים, אבל ראיתים, אבל איך אעזוב את בית־המדרש?

— שומר אנכי, רבונו של עולם, את בית־מדרשך, ואתה שומר ישראל, מפני מה אינך שומר את שארית עמך? אמנם חטאו בני ישראל, עוו פשעו, אבל למי חטאו? הלא רק לך, אב רחום, ואתה יכול ליסרם בידך, וכי מועטים הם מלאכים המשחיתים שבראת? ומפני מה מסרת אותנו בידי פראים אכזרים? הם הורגים, מחריבים, על מה ולמה? מלפנים רצו שונאינו להעבירנו על דתנו הקדושה, ואבותינו קדשו שם שמים, עלו על המוקד, פשטו צואריהם לשחיטה ובזה הורו לכל באי עולם, כי ה' הוא האלקים ותורתו תורת אמת, והם הקדושים הביאו אז במיתתם חיים לעולם. ועתה מה? עתה סתם הורגים, מפני שפראים קמים עלינו, וגזל, עריות ושפיכות דמים כצחוק בעיניהם, ואתה שוכן עד יושב ושותק... — ספרי־תורה קדושים, ענוני נא! — קרא השמש בפתחו את הארון הקדש ובשומו את ראשו בו, — הגידו נא, החכימו נא אותי: האמנם כך הוא הדין, כך היא היושר? יהודי פשוט אנכי, מוחי מתפוצץ ממחשבות נוראות... איך רבונו של עולם, איך?

בעת ההיא נשמע מבחוץ קול המולה ושריקה, שהחריד את כל עצמות הזקן. הוא מהר להסגיר את דלתות הארון והקשיב רב קשב. בעבור רגע — והנה מבול של אבנים מושלכות אל תוך הבית דרך החלונות שהתפוצצו לרסיסים בקול רעש גדול, ואחרי הרעש קול שחוק פרוע. בו ברגע חלפו כל הספקות, וכל השאלות הארורות שהרגיזו את מוחו. הוא ידע רק אחת, כי בידו הופקדו חפצים קדושים ועליו לשמרם כל עוד בו נשמתו. הזקן חטף בידיו היבשות אחד מן הכלונסות של החופה ויעמד הכן להגין בעד ארון־הקדש.

רבונו של עולם! — קרא הזקן — מימי לא פגעתי בכבוד איש, מימי לא הרימותי יד על כל הנברא בצלם אלהים. ועתה הנני צריך לצאת למלחמה להכות בבני אדם שלא ידעתים והמה לא ידעוני. העולם שב לתוהו ובוהו, אין עוד סדר וחק...

עברו עוד רגעים אחדים, רגעים קשים ככל היסורים שבעולם יחד, והנה נשברה הדלת ולהקת השודדים התפרצה אל תוך הבית, ובראש הלהקה —

מיהיילה המכבה את הנרות. פניו היו אדומים עיניו מבריקות ומפיקות צמאון לדם. הוא הלך ישר אל ארון הקודש.

— גם אתה מיהיילה! — קרא הזקן.

— אל ספרי־התורה! — קרא מיהיילה בקול צרוד.

— למה לכם ספרי־תורתנו? לכו אלי הביתה, קחו כל מה שתמצאו. בספרי התורה לא אתן לכם לנעת! קרא הזקן — ופתאם כאלו נזדקפה קומתו. עיניו נמלאו דם. לא זהו הזקן החלש והחולני...

— אנחנו את הכל נקח. קראו שודדים אחדים. ומיהיילה הולך וקרב לפני ארון־הקודש.

— סורו מזה. — קרא הזקן וינופף בכלונס אשר בידו. — אנכי ארוצץ את גולגלתו של כל מי שיקרב הלום!

ברגע זה עפה אבן גדולה מבעד החלון ותך בראש הזקן.

השמש הזקן נפל לארץ לפני הארון.

מה שהיה אחר כך לא ראה ולא ידע עוד לעולם!

במי האשם ?

ספור.

(מקדש למר מרדכי קרישבסקי לאות אהבת אחים).

בבית עבוד העורות, אשר לגביר פ. א. רובלין קרה מקרה לא נעים : איש אחד זלמן טובמן שמו, אשר עבד שם בתור שכיר יום, נפל מעל הסולם ותשבר רגלו.

השמועה על דבר האסון הזה הממה כרעם ראש זלטא אשתו. היא הרגישה כי תוצאות האסון הזה רעות לה הרבה יותר מאשר לו. הוא כי שבר את רגלו, ישכב לו למעצבה בבית החולים, שם יאכל וישתה ולא ישמע קול נוגש, עד שובו לאיתנו, אבל היא וילדיה מי יחוס עליהם ? מי יפרנסם ? היא מעודה לא השתכרה פרוטה, ולא ידעה איך להשתכר, ובמה תכלכל את בניה ? איך תנהלם בלחם, ודמי דירה מאין תמצא ? דמי דירה ! הה, הדמים האלה לא יתנו דמי לה ; היא חיבת לאדון הבית עוד בעד החודש העבר, ועתה חודש חדש הגיע, והנה צרה חדשה!.. הוא יגרשנה, אותה ואת ילדיה. ואז תתגולל עמהם בראש חוצות.

הרעיון על דבר הדירה לקח את כל לבבה בשובה מבית החולים, עד כי שכחה, כי עוד לא טעמה מאומה כל היום, וכבר בא לילה. אך יללת הילדים העירתה ותדע, כי שאלת הדירה עוד לא נשאלה, ועליה לבקש מתחלה פתרון לשאלת הילדים, המבקשים אכל כרגע. אך איך תמצא פתרון ודרך אחרת אין לה, כי אם לגוע ברעב ?

אולם כרגע זכרה, כי „בריל המרקד" בקש ממנה להשכיר לו בדירתה פנה אחת. — מה מאד לא חפצה זלטא להביא שכנים אל תוך ביתה. היא לא חפצה כי יראו אחרים את עניותה המנולת.

בזמן שאני לבדי — אמרה זלטא אל לבה — אין איש רואה מאכלי ושקויי, אם יש לי מעט עצים — אבשל, ואם לא ואכלנו פת חרבה ; אבל

בזמן אשר זרים בבית, עלי לתת דין וחשבון לפניהם, ומלבד זה, הדירה גם לי לבדי צרה מאד, אך חדר אחד בה, ואיך אצמצם את נפשי עוד ? אולם עתה כאשר בא הרעב לתבע ממנה ומילדיה ביד חזקה, נאותה להשכיר לבריל המרקד ולאשתו פנה בדירתה, ואולי גם למכור את מטתה בעד איזו פרוטות; ומסך הכסף, אשר תקבל בעד שכר הדירה ומחיר המטה, תתן שקל אחד לאדון הבית, והמותר יהיה לה ללחם ליום או ליומים.

הלא כל בני שכונתי — חשבה זלטא — ישכירו דירות לאחרים במעונותיהם ולעצמם כמעט לא ישאירו מאומה, הטובה אנכי מהם ?

ותלך זלטא אל בריל המרקד, ותאמר לו כי נכונה הוא להשכיר לו פנה במעונה, אם אך ישלם בעד חדש למפרע, ובריל נאות וישלם לה, וגם קנה ממנה את מטתה לאשתו, וזלטא שבה לביתה ברכוש גדול...

דירת זלטא היתה ברחוב *** הרחוק ממרכז העיר, שם נמצאים ע"פ רוב בתים שתבנית כלובים להם, קנים לבני דלת העם, אשר ידם לא תשיג לשכר להם דירה, כי אם חור לצאת בו ידי חובת שֵׁנה בלילה ולהסתיר בו את הילדים הערומים בימי החורף, לא מפני הצנה, כי הצנה חודרת גם שמה, כי אם מפני השלג. באחד החורים האלה אשר אשנביו היו נמוכים מקרקע הרחוב וכמו מביטים בתוגה אל העוברים לעורר עליהם רחמים, ישבה זלטא ובניה. קירות הבית היו רטבים עד חצים, ובפנה אחת, הסמוכה לפתח, שם הטַחַב את צבעו המיוחד — כתם גדול ירוק... את הפנה ההיא השכירה זלטא לבריל ולאשתו, וממחרת הביאו השכנים את מטלטליהם המעטים שמה, בילא עלתה בלילה על מטת זלטא לשכב וזלטא שכבה למעצבה על הארץ. בראשונה חרה לה על הדבר הזה, כי מעודה לא נסתה לשכב על הארץ, ומה גם בדירה כדירתה הסרוחה; אך כרגע הבינה כי מחשבותיה מחשבות און, כי תקנא ברעותה אשר עשתה עמה טובה, בקנותה ממנה את המטה, ותשתדל להרחיק מעליה את המחשבה הרעה הזאת, ולהפים דעתה כי גם על הרצפה טוב לישן, אך אם לא יציק הרעב.

בריל המרקד ובילא נחשבו בשכונתם לאיש ואשה. זה כשנתים עברו מיום בוא בריל משוט בארץ ובילא עמו, תעודת רב לא היתה לו על נשואיו, אולם בריל לא היה אדוק במנהגים חיצונים, וכל תעודה היתה לו למותר, ולו ילדה לו בילא בנים ונכתבו בספר הנולדים בתור ממזרים, גם אז לא היה שם בריל לב לזה, כי גם הוא בעצמו לא התיחש אחרי אבותיו; אך בילא לא ילדה לו מאומה, ובריל לא ידע כל שטן וכל פגע רע.

הוא ואשתו היו מחזירים על הפתחים ומוצאים את פרנסתם ברוה. שניהם ידעו את אומנתם והתמחו בה. וגם הטבע בעצמו חלק להם מתנות טובות שבהן יוכלו לעורר המלה ונעל נפש כאחד: פנים משונים ומלכלכים. לא לבד ששערותיהם היו פרועות וסחבותיהם שעליהם מטונפות וקרועות מכל עבר, כי גם בתוי פניהם ובדבריהם לא היה סדר ומשטר: השנים, השפתים והעינים היו כמו להכעים, משונות ומוזרות, והאף גם הוא שכח את מקומו ויתיצב מן הצד. ונוסף לזה חנן הטבע את בריל ברקודי וויט הקודש, ובלכתו היה מתפתל וכל אבריו רעדו, ולבילא נתן מנה אחת יפה: פה היודע להתחנן ולהודות תחנות ותודות עצומות לכל נדיב לב, ולהמטיר קללות איומות ונוראות לאלה שלא נתנו לה, עד כי רבים חלו ורגזו מקללותיה ולא העיזו לחשך ממנה נדבתם.

בריל לא התיחש אחרי אבותיו כי לא ידעם. בהיותו בן ארבע שנים עזבתו אמו על אחד הספסלים אשר לפני אחד הבתים. אנשי העיר רחמו עליו ויתנוהו על יד אשה לפרנסו ויקבו לה שכרה מקופת לחם אביונים שני שקלים לחדש. האשה לא יכלה לשום עליו עין, כי מן הבקר עד חצות הלילה ישבה בצריף קטן ותמכר מי סֶלְטֶר. בימי הקיץ עוד מצאה לחם מפרנסתה, ובימי החרף לא השפיקה פרנסתה גם ללחם צר. לפעמים התחוללה מריבה בין פרנסי העיר, וחלוקת לחם אביונים נפסקה, ויחדלו גם משלם לאשה את שכרה, ואז רעבה לפעמים היא וביתה וגם בריל עמם. ונוסף לזה היה בריל נושא עליו עון ראשי הקהל וְמֻכֶּה וּמְעֻנֶּה על הטאתם, כי האשה במר נפשה שפכה חמתה על חניכה.

אמנם בכלל, היו הימים ההם, הימים המאושרים בחיי בריל. ואף כי לפעמים היה רעב ותמיד היה מלא שחין ומכוסה חלאה, אבל חפשי היה כל הימים לעשות ככל העולה על רוחו... בבצה שבתוך החצר היה הוא ורעיו מטילים יהפים באין מכלים דבר ומשתעשעים עם הצפרדעים בכל אות נפשם.

כאשר מלאו לו שש שנים בא בריל לבית ה„תלמוד תורה".

בעת ההיא לא היה עוד בט. בית מיוחד ל„תלמוד תורה", והנערים התאספו ללמוד בבית המלמד. מיסדי התלמוד תורה היו דוב הקצב וזאב הסנדלר. שניהם היו אנשים יראים ונדיבי לב ויקבלו על עצמם את הטרח לסובב בעיר פעם בחדש עם קופה שעליה היה כתוב באותיות גדולות „צדקה לתלמוד תורה". וכאשר אספו מעט כסף שכרו שני מלמדים ללמוד את בני

העניים הנם. אולם עד מהרה חדלו האנשים ההם מסבות שונות לסבב על פתחי הנדיבים, לקבץ נדבות בעד המלמדים, אבל התלמוד־תורה עוד לא חדל, כי המלמדים הלכו בכל שבוע בעצמם עם הקופה וקבצו את שכרם. גבאי חברה קדישא בחרו מלמדים כשרים עם פאות ארוכות, ומנעלים ופוזמקאות כדבעי, וילמדו באותה שיטה שלמדו הם אצל רבותיהם, והגבאים היו נהנים בלבם, כי בני העניים נכנסים לחדר ולומדים, ויש להם מן המוכן ילדים עניים שילכו לפני המטה ויקראו „צדק לפניו יהלך"... כשלשים נערים התקבצו אל חדר אחד קטן, אשר בו שכן המלמד וביתו. באחד המרתפים. הנערים לא היו שוים בשנותיהם, כי מבני שש עד שלש עשרה שנה למדו אצל מלמד אחד; זה למד אלף בית וזה חומש עם רש"י, ושנים או שלשה למדו גמרא. מובן מאליו, כי הנערים לא הצליחו בלמודם, כי אי אפשר היה למלמד אחד ללמד שלשים נערים, שהיו לכל המעט נבדלים לשש כתות, ומה גם כי את הקטנים היה צריך ללמוד כל נער לבדו. ועל כן קרה לעתים לא רחוקות, כי נערים למדו שלש או ארבע שנים ולא ידעו גם קרוא ב„סדור" כהוגן. וכאשר גדלו הנערים והמלמד לא יכול עוד ללמדם „עברי" מיראה פן יהיה לקלס, למד אותם על פה איזו פרשה בחומש, למען אשר בבוא הגבאים, וראו כי הנערים לומדים חומש. אמנם הגבאים לא דרשו מהמלמדים גדולות, כי באמת למה להם לבני עניים לדעת תורה הרבה? הן לא להיות מורי הוראה הם מתעתדים, כי אם להיות יהודים...

אחדים מהנערים ישבו על יד השלחן ולמדו, והשאר ישבו, או שכבו על הרצפה, שנים שלשה מהנערים עזרו על יד אשת המלמד בעבודת הבית: זה קלף תפוחי אדמה, וזה הניע את ערש התינוק.

הצחנה היתה תמיד גדולה בבית, אפס בהסיר המלמד את פוזמקאותיו וסמרטוטיו מעל רגליו, אשר הזיעו תמיד, כמעט נחנקו התלמידים מהריח הרע אשר התפשט בכל קצות הבית. נערים אחדים התפלאו: מדוע לא יברח „הרבי" למלט את נפשו מחצי הריח הנורא? הן הם יושבים בבית רק מפני כי אימת רבם עליהם, אבל ממי ירא הרבי כי ישב עמם? אולם לו התבוננו היטב, כי אז ראו שעד חוטמו אין הצחנה מגעת, כי חומה היה לו תל הטבק שהיה צבור תמיד על שפמו.

אמנם לעתים קרובות היה הרבי מקטיר את מקטרתו, והעשן הסתיר לאיזה זמן את העפ"ש השורר בחדר, אך העשן היה חריף ומר מאד וכמעט נחנקו בו התלמידים הרכים. רגזן וקפדן היה ה„רבי" עד מאד, ואם אך מעט מאד העניק לתלמידיו מתורתו, לעמת זאת הרבה להפליא להם מכות ומהלמות.

הארגז, שתוכו נועד לטבק, היה גם לכלי חובלים בידו בעת קצפו, וישם בתלמידיו חברברות ירוקות. אולם לשאר התלמידים עוד נשא פנים, כי בידם היתה לפעמים פרוטה, אשר נתנו להם אבותיהם, ויקנו בה מרבם פול מבושל, אשר בשלה אשת המלמד בכל יום סיר גדול. חלק גדול ממנה שמה בסל ותשא אל השוק לממכר, והשאר עזבה בסיר על ידי אישה ה„רבי" והוא מכר במדה קטנה לתלמידיו; גם שנים, שלשה דגים מלוחים, החתוכים חתיכות קטנות על דף קטן, היה לפניו על השלחן וימכר כל חתיכה במחיר פרוטה. כאשר בא אחד הנערים לקנות פול או דג מלוח, וה„רבי" ראה את הפרוטה שביד תלמידו, נהרו פניו, וכשחוק מאוס ונבזה נראה על שפתיו הלבנות. הוא היה נכון אז לנשק את תלמידו בעד החסד שהוא עושה עמו. ושעה שלמה היה מראה לו פנים שוחקות ונושא כל עונותיו.

אך לבריל לא היתה פרוטה מעודו, ועל כן שנאהו רבו ויקצף עליו כל הימים. אם נגנב הלחם מאיזה תלמיד, אז הטיל האשמה על בריל וייסרהו למען יודה על חטאתו. אמנם לפעמים שלח בריל יד בלחם רעהו. אך לא מרוע לב עשה הדבר הזה, כי אם יען שבדברים העומדים לאכילה היה מבעלי הקומוניה. הוא היה נכון תמיד לחלוק עם רעיו פרוסת לחמו שהביא אתו לפרקים, ולא חשב לו לעון אם לקח מלחם חבריו מדעתם או שלא מדעתם.

באחרית ימי הקיץ כלכל בריל את כל חבריו בתפוחים, אגסים ושזיפים, כי היה אמן גדול לטפס ולעלות על הגדר הגבוה ולבוא אל הפרדס להביא משם כל פרי, ואת גנבתו אשר הביא בחרף נפש, חלק בעין יפה לרעיו. לפעמים היה בן אדון הפרדס, נער נוצרי בן חמש עשרה שנה, קורא לנערים העניים ומתנה עמהם, כי ישכבו על הארץ וגבם למעלה והוא יַדֶה באחד מהם תפוח, והיה התפוח ההוא לנער המֻכֶּה בשכר המכה אשר יסבל. אולם כלם מאנו לתת גבם למכות ואך בריל לבדו נאות לדברי הנער הנוצרי, לא מפני שרעבתנותו המריצה בו לשום את גוו למטרה; כי אם להראות, כי הוא ישחק למכות, וכל מהלומות ישא ויסבול, והתפוחים אשר קבל אכל עם רעיו יחדו.

אולם כעבר איזה זמן מצא בריל עצה במה לשחד את רבו, כי היה מלקט בחוץ את זנבות הפפירוסים המושלכים ומביאם אל הרבי, והרבי היה עושה מהם פפירוסים חדשים; ובזה כפר את פניו ויפק ממנו רצון.

כה עברו שנים אחדות על בריל כמעט בלי כל שנוי, מלבד אשר גדל בקומתו ולמד לקרוא בשבושים רבים תפלות אחדות מתוך הסדור. והנה רוח אחרת באה בלב פטרוני העיר, אשר שמעו, ואחדים מהם גם ראו, באיזו ערים גדולות בתי תלמוד תורה בנוים לתלפיות, ולכבוד גדול יחשב שמה להתמנות

במספר גבאי התלמוד תורה. ויועצו יחדו ויחליטו לעשות גם הם כעדות המתוקנות, שיהיה בית התלמוד תורה מתנהג כביכול במשטר וסדר, וידעו כל באי עולם, כי גם פרנסי עיר ט. אינם נופלים מכל פרנסי הערים הגדולות. אפשר, כי יחד עם אהבת הכבוד והמשרה נגעה גם מדת הרחמים בלבם על בני העניים, אשר יגדלו כפראים, ויבקשו לתת להם חנוך ט״ב. אך איש לא שאל לנפשו אם יודע הוא כיצד מחנכים ? ולאיזה מטרה הם חפצים לחנך ? כי מה לא ידעו גבירינו הבאים להתעסק בצרכי הצבור ? וקל וחומר בעניני החנוך — סכל בור ועם הארץ חושב את עצמו למומחה.

אז שכרו לתלמוד תורה בית גדול שחדרים מרווחים בתוכו וישימו שם למנהל ומורה ראשי את האדון „גציל שמיסער“. האדון גציל שמיסר היה מורה ומתנהג כבן תרבות, לבוש בגד קצר ומכנסים ארוכים ונעלים מגוהצים ברגליו, וחשן לבן על לבו וזקנו מעגל ומשקפים על עיניו ; בכל זאת גם הקנאים האדוקים לא התנגדו לו, יען כי ידעו כי האיש ההוא איננו חפץ מאומה כי אם למצוא שכר הגון, ולא ידיח את התלמידים למינות חלילה.

ואף אמנם לא נכזבו פרנסי העיר בשומם בטחונם בה׳ שמיסער. וכמו שכל מגמת הפרנסים היתה אך ליסד את בית הת״ת, למען יכבדו בו ויתפרסמו בעתונים כעוסקים בצרכי צבור, כן היתה כל מגמת ה׳ שמיסער אך למצוא חן בעיני הגבאים, למען יהללו אותו על פעלו ואולי עוד יוסיפו על שכרו.

פה מצא ה׳ שמיסער בקעה רחבה לפעולתו. מלפנים, בהיותו מלמד לבני „בעלי־בתים“ ועשירים, חשב לחנך את תלמידיו על פי דרכו, דרך הדיסציפלין הנהוג בעבודת הצבא ; אך האבות עמדו לו לשטן, כי צוו עליו לבל יכה את בניהם, והוא, המורה המומחה, לא ידע דרך אחרת להוציא חפצו לפעולה, כי אם על ידי שבטים. אולם פה, בבית הת״ת, הלא התלמידים מסורים בידו ואין רשות להאבות לחוות לו דעה, ומלבד זה רוב האבות טרודים הם בעניותם ולא יעיזו להרים ראש לעמוד לימין ילדיהם המעונים, וגם מחסר דעת בעצמם מודים, כי המכות יפות הן לחנוך וכי אי אפשר בלתי זה.

— הילד העני — אמר אחד האבות העניים — מתחלתו לא נוצר אלא לקבל מכות. מתחלה יכוהו אביו ואמו, אחיו ואחיותיו, או שאר שכנים וקרובים ; בבואו למזל טוב „לחדר“ יכוהו „הרביים“, ואחרי כן יבוא „לבעל הבית“ ללמוד מלאכה ואז יכוהו „בעל הבית“, אשתו ועוזריו וכל החפץ לשלוח יד, עד כי יהיה לאיש, ואז יבוא הוא להכות. כן הוא הסדר מששת ימי בראשית עד סוף כל הדורות...

כבר נודע בעיר שעיקר גדולתו של ה׳ שמיסער הוא בלמודי דרך ארץ (שטאאט בלע״ז) שאין בין כל המורים כמוהו לזרק מרה בתלמידים.

ואמנם נערי הת״ת חרדו ממנו כמפני דב משחית. אם אמרו להסתר ממנו בחדרי שאול לשחק שם פתאם הופיע שם האדון שמיסער וישם בהם את עיניו האמצות ולא נותרה בהם נשמה. ולא לחנם יראו מפני המורה האדון שמיסער! הענויים הקשים אשר ענה בהם את תלמידיו עצמו מספר! אכן כל מלמדי הת״ת לא חשכו שבטם מתלמידיהם, כלם חרשו על גביהם כרב „עונותיהם״; אבל הם הכו הכאות פשוטות, בלי כל סדר ומשטר, פעם בראש ופעם בכתף, פעם תלשו בשערות ופעם מרטו לחי, ובעד עון חמור „עיינו באחרונים״, בלי כל צירימוניה יתרה והכנות רבות. לא כן היה עושה המורה ה׳ שמיסער: הוא, כתלמיד מובהק לטורקבומדה, המציא תחבלות ומזמות נפלאות, ויפליא לתלמידיו מכותיו בשטה מסוימה ובסדרים קבועים, עד כי גם לזכר המכות ההן אחזתם פלצות. היה מלקה עושה פלא! ומלבד יסורי הרצועה, המציא האדון שמיסער עוד ענשים קשים ומרים לכל עון ולכל חטאת, אשר עלו בערכם גם על הרצועה.

עיקר התורה שהורה ה׳ שמיסער הוא שיהיו בני העניים תמיד זעים וחלים, יראים ומפחדים מפני הכל: מפני רבם ומפני הגבאים, ובכלל מפני בני אדם; לברוח מכל מקום שבני אדם מתאספים שם ויותר מהכל — להזהר בכבוד הגבאים. ובהופיע בת״ת איזה גבאי יעמדו כל התלמידים הכן בשורה ישרה כאנשי צבא ויקראו בקול אחד: צפרא טבא!

הראשון, שעליו עלה הגירל „לטעם״ את הרצועה, היה רע בריל, הנער ההוא היה „הגבור״, אשר מפניו נחתו כל רעיו. עונו לא היה גדול: באמצע הלמוד יצא מחוץ לשער החצר אל החנות הסמוכה ויקן שם ענה. אולם ה׳ שמיסער רצה להראות הפעם את גדלו ואת ידו החזקה, למען יהיה לאות ולמופת לבני מרי. התלמידים בתחילה היו שמחים לאיד רעם שהנחיל אותם תמיד מהלומות ככחו וכגבורתו, וביחוד הרבה בריל לשמוח בלבו על מפלתו, כי הוא, כמובן, קבל ממנו מכות יותר מכלם. אך כשהחל ה׳ שמיסער להראות את נפלאותיו וכל אכזריות עניו נפלו פני כל התלמידים והלבינו. כלם עמדו כנציבי שיש ובלב חרד הביטו על רעם, המתפתל וצועק מעצמת מכאוביו, ועל מורם האכזר המניף את רצועתו ברוח קרה ובלב שוקט ועוד לועג לו בדברים בוטים כמדקרות חרב, בהתולים שנונים. גם בריל הביט בהררה אל גב רעהו שקוים ירוקים כתכלת גראי עליו, ישמע את קול תחנוניו, את אנקותיו שיצאו ממעמקי הלב, ראה את פני מורהו העושה את מלאכתו —

מלאכת תלין — בענג והנאה רבה, — ולבב בריל התחמץ ומעיו המו לרעו האומלל. הוא שכח אז את כל המכות שקבל ממנו מלפנים, סלח לכל חטאותיו; וכל העת כשהניף ה' שמיסער את הרצועה, חש בריל כאב עצים, כמו שנחה הרצועה על גבו הוא ועיניו מלאו דמע.

אולם אחרי שהמחזות האלה נשנו ונשלשו בכל יום, קהה רגש החמלה בלב בריל, ולא זה בלבד, כי עוד החל להלשין באזני מורו על רעיו למען ייסרם. מובן מאליו, כי כונתו בזה היה לעשות נחת רוח למורו למען יתחבב עליו וינצל מרצועתו.

ופעמים אחדות זכה באמת לשמוע את תהלתו מפי ה' שמיסער, כי הוא עושה טובה בהלשינו על רעיו ואפשר לקוות שיהיה ברבות הימים לאדם הגון... אולם לא עברו ימים רבים ובריל נוכח, כי גם בזה לא ינצל עוד מיד מורו השומר לכל צעדי תלמידיו ואין לפניו משוא פנים, עד כי גם זכות המלשינות לא תגן בעדו.

לפעמים קרה, כי הלך בריל לשמוע מנגינת אנשי הצבא או לראות את למודיהם, ופתאום נתפס בידי מורו או חברו הלשין עליו באזני המורה (בת"ת היתה המלשינות מצויה אצל כל התלמידים). ואז שכח ה' שמיסער את כל זכיותיו, ובהעיפו בו את עיניו האמצות, צוהו ברוח שוקטה להכין את גוו למלקות.

ובריל הבין, כי ישנם מלשינים גם מבלעדו, ועל כן השתדל לנקם מהם, והיה אם לא מצא מה להלשין, ויתחכם ויקח את אחת החוברות אשר לרעהו ויכתמנה או עשה בה ציורים; ואחרי כן, בבוא המורה לבקר את החוברות, מצא את הכתמים ואת הציורים, ויענש קשה את בעל החוברות.

השנה, אשר בה התחנך בריל בת"ת תחת השגחת האדון שמיסער נחרתה בזכרונו כל ימי חייו, אף כי בריל היה מאלה אשר כל מעינם אך בהוה, שלא יחשבו חשבונות העבר ולא ישימו לב לעתיד. ביחוד הוא זוכר את יום האחרון, יום תוכחה, אשר כמוהו לא עבר עליו מעודו. הוא הלך אז בבקר לבית התלמוד תורה כדרכו, והנה נער אחד לקראתו. שני הנערים הביטו זה אל זה ושניהם לדבר אחד נתכונו: להראות איש לרעהו את כחו וגבורתו. מתחילה השמיעו איש באזני רעהו דברי חרפות, ואחר הדברים — דחיפה, ואחר הדחיפה — שריטת צפרנים, ואחר שריטת הצפרנים — תלישת שערות, ואחר דחף בריל בכח את הנער אל התעלה וילכלך אותו ואת בגדיו.

אז עבר הנבאי הראשי, הוא האדון רובלין, וירא את כל אלה, וידע כי חניך הת"ת עשה את הרעה, ויחר אפו על הנבלה הזאת... ויקצף עליו קצף

גדול, כמו באמת היתה חטאת הנער גדולה מאד, אשר אך ענש קשה ימרק אותה.

אז בא האדון רובלין בחמתו וקצפו אל בית הת"ת, ויוכיח בשבט פיו את האדון שמיסער, על כי יעזוב את תלמידיו לנפשם להשתובב בחוצות, עד כי יחסמו את העוברים ויעשו מעשים רעים „ושערוריות נוראות" נגד השמש.

— אין לנו חפץ בתורתך — קרא רובלין בחמתו, — עשה אותם לאנשים, למדם לדעת דרך ארץ! נחוץ ליסר אותם פשוט בשוטים! בלי זה אי אפשר, ובפרט לנערים פראים, ל„צבא היחפים" כנערי הת"ת. בעד זה אנחנו משלמים לך כסף ולא בעד תורתך. יש לנו רבנים גם מבלעדם. דרך ארץ!.. דרך ארץ אנחנו דורשים מהם, כי יתנהגו כבני תרבות, ולא יותר!

המורה כבש את פניו באימה והכנעה לפני האדון הגדול. הוא רצה מתחלה להצטדק לפני הגביר, אך הגביר לא נתן לו לפתוח פה, כי היה טרוד להוציא כל כעשו באזני המורה, וככלותו את דבריו יצא בחרי אף. אז התהלך ה' שמיסער בחדרו הנה והנה, כנמר בסוגר, ואחר עמד ויקרא: בריל... הנה!...

בריל בא, פניו חורים ושפתיו רועדות.

— שכב!

בריל פשט את בגדיו וישכב, והאדון שמיסער נתן חפש לרצועתו לשרטט את גב הנער היבש כשלד לארכו ולרחבו. אך בזה לא אמר עוד די, הוא חפץ לנקם ממנו בעד החרפה, אשר סבל מהגבאי, על כן צוה על המעונה לעמוד על ידיו ורגליו, ויקשר על גבו ספסל, ויאץ בו לרוץ בחדר במעגל, והאדון שמיסער הלך אחריו וילקהו ברצועתו. כל הנערים שחקו למראה הזה; אך בריל לא שחק, כי מלבד כבד הספסל ועקיצת הרצועה המתפצלת לכמה פצלים, עוד היה בספסל מסמר אשר קרע את בשרו; ובכל פעם, אשר נטל עליו להניע יד או רגל, בא המסמר אל תוך הפצעים, ויגדל כאבו מאד, וינהם הנער ויבך ויתחנן, אבל המורה לא ידע רחם, ובעמוד המעונה מלכת, הוסיף לנופף את הרצועה ולהפליא את מכותיו, עד כי נאנס לרוץ הלאה והמסמר העמיק הרחיב את פצעי גבו. אז ראה בריל, כי אך לשוא תחנוניו וכי אחת היא אם ימלא מצות מורהו האכזר לרוץ במעגל, או יעמוד על מקומו ולא ימוש, ויאמץ את לבו, ויעמוד.

ה' שמיסער נסה לעורר עליו את רצועתו, אך בריל שכב כפגר עם הספסל שעליו. אז השח המורה את ראשו להתבונן אל הנער וירא והנה דם מטפטף, ויחרד, וימהר ויתר את הספסל מעל הנער. בריל קם, פניו כסו ברפש

מדמעותיו אשר התבוללו בעפר הרצפה, אשר הביא בידיו אל פניו, במחותו את דמעותיו, וגבו היה משורטט ברצועה, ובאיזה מקומות נראו פצעים זבי דם. אז ראה המורה כי הרחיק ללכת בדרך חנוכו, והשתדלותו היתה יתרה ממדה הדרושה...

— מעתה לא תהיה עוד „שקץ" — אמר ה' שמיסער בקול שחציו נערה וחציו חנינה ועל שפתיו נראה כשחוק של חנופה. — קח את הסמרטוט וטבל במים וטהר את נגעיך מדם!.. הנה ברכני ה' בתלמידים נגועים ומצורעים, קבצנים יחפים ו„שקצים" מאין כמוהם. אמר נא אתה בעצמך, בריל, האם כה ייטב לך בעולמך, ולא יחסר ממך מאומה מלבד להדוף את אחד הנערים אל התעלה? ובפני מי? בפני הגבאי הראשי, הגביר רובלין! ומה אעשה אני? הלא עלי לעשות דין וחשבון על עלילותיכם. אתם תחטאו ואותי יאשימו; בעבורכם אוכל חלילה לנוע ברעב אני וביתי... האם לא תוסיף עוד להשתובב?..

בריל שתק ויאנק דום. אולם המורה לא שנה את שאלתי.

—רב לך, רב לך, בריל — אמר שמיסער בקול רך; — עתה לבש בגדיך ושב. „מאחר שקבלת עליך את הדין — אחינו אתה".

אז החליט בריל בנפשו, כי לא יוסיף עוד ללכת אל „חדרו". בבקר בבקר היה בריל לוקח את פת לחמו, כורכו בסמרטוט והולך לו לשוטט בחוצות העיר עד הערב ובערב שב לביתו. והאשה, אשר התחנך בריל אצלה, לא ידעה, כי חדל לבקר את בית הת"ת. כה עברו חדשים שנים, ימי אושר לבריל. לפעמים היה מוצא גם איזו פרוטה להשתכר, בנשאו תרנגולים אל השוחט לשחוט, ובפרוטה, אשר קבל בשכר טרחתו, קנה לו ממתקים וייטיב לבו. אך לאחרונה הוגד הדבר לאשה, ותחקר, ותדרש, ויודע לה, כי אמנם בריל איננו הולך ל„חדר". ובריל הודה על חטאתו, וגם הגיד לאומנתו את כל אשר קרהו, וירא את האותות אשר שם בו המורה, ותחמל האשה עליו, ותאמר: אכן, רב לך לשבת „בחדר", כי ברוך ה' גדלת, ועתה תוכל לבוא לשרת לפני „בעל הבית". טוב כי אבקש לפניך מקום בבית בעל־מלאכה, ולמדת שם להשתכר פרוטה. בעתות הרעות האלה, הפרוטה היא העיקר, ומי שיודע להשתכר פרוטה — יודע הכל... מלבד זה קצה נפשי מבקש שכר מזונותיך מנבאי „לחם אביונים"; ובשמחה רבה אשא כפי לאלהים, כאשר לא אצטרך להם עוד. והאשה קימה דבריה ובאותו היום מצאה לחניכה מקום בבית אהרן החיט ללמדו שם אומנות, בתנאי כי יעבוד אצלו חמש שנים רצופות.

אולם, כדרך כל האומנים, לא מהר אהרן להושיב את בריל חניכו אל שלחן התפירה, כי אם הפקידהו לשרת את אשתו בחדר הבשול. עליו היה להוציא את האשפה וסיר השופכין מהבית, לגנוב עצים מדיר השכן ולדלות מים מן הבאר, ללכת עם גברתו אל השוק ולשאת לפניה סל גדול מלא לחם וירקות, ואך לפרקים היה לומד את מלאכת התפירה, כלומר: להחם את הגהצן [1]) או להוציא את החוטים המחברים לשעה את גזרי הבגד עד שיתפרו יחד כראוי.

אולם גם אם לא הרבה ללמוד את מלאכתו, אבל מכות קבל בריל הרבה.

אמנם אהרן אדונו הרים ידו עליו אך לעתים רחוקות; אבל פינחס עוזרו, אשר אך כלה שנות למודו, למד עתה ידיו לקרב, וישם לו למטרה לחי בריל האמלל. פינחס היה עתה ל"איש", מקבל חמשה ועשרים שקל לשנה ומזונות, ועליו עתה להראות את כחו וגדולתו, כי עתה גם הוא יכול לעשות דבר; עתה איננו עוד חניך בעל-מלאכה, איננו עוד עבד נרצע לכל האדם, וכפני מי יראה פינחס את כל תקף גדולתו וממשלתו אם לא בפני בריל? וגם בבית המבשלות לא הונח לו, כי שם משלה עליו ממשלת עריצים גָּלָה אשת אדונו. גלה היתה אשה עקרה, עבה וכעורה, ובעלה לא אהב אותה, ויחרפנה בכל שמות של גנאי, ולפעמים הנחיל אותה גם מכות יד. ובהיותה שפלה בעיני בעלה ובזויה כרמש, היה לה חדר הבשול — המקום היחידי, אשר בו יכלה להראות את כחה וגבורתה, כי גם היא איננה בטלה במציאות, כי גם היא בבחינת יש, כי פה ישנו נברא אשר ישפיל לעמוד בסלם החיים ממנה, והיא מושלת עליו ממשלה בלי מצרים.

פינחס המשרת מצדו וגלה העקרה מצדה השתדלו בשקידה רבה לחנך את בריל, כל אחד לפי שיטתו; ובריל לא ידע במה יתרצה אל מחנכיו אלה, ויהי נרדף ומעונה כל הימים. גם לאכול לא נתנו לו מככר אחד עם כל בני הבית, כי למענו בקשה גברתו ותמצא תמיד פתים יבשים ומגֹאלים, מאשר הותירה היא ואישה.

אולם לעמת זה חפשי היה בריל מכל מצוה דתית ומוסרית, מתפלה וברכת המזון. בקחתו לפעמים את הסדור להתפלל באה גלה ותתן עליו בקולה, כי ימהר לעבודת הבית. וירא בריל ויבן, כי "בחסידות" לא ימצא חן בעיני גברתו, ויעזוב את הסדור, אשר גם בימים ההם, בשבתו בחדרו, לא היה חביב

---

[1]) גהצן — פלאטט-אייזען.

עליו הרבה; בימי השבת היה שופת את המיחם ומסיק התנורים תחת „גוי השבת". כן לא כהה איש בבריל להשתובב בחוץ, בלכתו במלאכות אדניו לקנות מהחנוּת, או להביא „עבודה" לבעליה, והיה רץ ומרקד, שורק בשפתיו ומתאבק עם כל הנערים שהוא פוגע בהם, ומקללם בשפת המדינה „ישר והפוך", מושך בפעמוני כל הפתחים ומתופף בחלונות וזורק אבנים בכל כלב עובר ביד חרוצים; ובריל חש בנפשו כי הגדיל לעשות, כי גם הוא איננו נותר בתבל, כי הוא פועל גבורות ובעל מלחמות, וכל הנערים והכלבים יראים ומפחדים ממנו, וחולקים לו כבוד, בנטותם מפניו הצדה...

אדונו לא היה איש רע הלב, ולפעמים נכמרו רחמיו על הנער העזוב, ואז עלתה על לבו ללמדו אומנותו. אך לא יכול להוציא חפצו לפעולה; כי העבודה לא היתה אצלו תמידית, כי אם לעתים, לפני החגים העברים או הנוצרים, ושאר הימים ישב בטל. בימי העבודה אי אפשר לו להורות, כי כל רגע היה יקר בעיניו, ובעת אשר ישב בטל, היה קפדן גדול, כי דאגת הפרנסה הרגיזה אותו תמיד. וקשה היה לו למשול ברוחו ללמד את תלמידיו במתינות הדרושה ובארך אפים. ועל כן היה דברו: עד אשר אלמד להחזיק המחט כראוי, אשלם אני עבודתי כלה... בהיותו מוכה ונרדף כל הימים, למד בריל להכעים את גברתו, אשר שנא אותה, ויבקש תמיד לקחת ממנה נקם. אם צותה להחם את המיחם בבקר, אז היתה בטוחה, כי עד הצהרים לא ירתח; אם שלחה אותו אל החנות שב מדרכו אחרי שעה ארוכה והביא לה לא את הדבר שהיה דרוש לה, בשובו לפעמים עמה מן השוק, והוא עמוס סל מלא כל מיני מזון, נדחק במקום צר שבני השוק עמדו שם צפופים, וכמו בלי צדיה הפיל את הסל מעל שכמו וכל אשר היה בסל נפזר לכל רוח, ובריל היה שמח בלבו, כשראה את פני גברתו משתנים, וקצף עולה על שפתיה, והיא רצה כמשגעה לאסוף קניניה הפזורים מתחת רגלי העוברים. מובן הדבר, כי בעד הגדולות האלה קבל בריל מכות גדולות, אבל מהן לא ירא בריל עוד, כי כל כך היה רגיל בהן, עד אשר חדל להרגיש את מכאוביו.

כה עברו עליו שנה ומחצה בבית החיט, עד אשר מלאה סאתו, כי פעם עלה על לבו לנקם בגברתו נקמה גדולה, ויקח את גַּלְשיה החדשים, אשר עוד לא עבר הברק מעליהם, וישליכם אל התנור, וממחרת בדשנה את התנור, מצאה בדשן פליטת אבדתה, ותדע את אשר עשה לה בריל, ויכוהו ויפצעוהו ויגרשוהו מן הבית...

בריל יצא מהבית, אשר היה כבית־כלא בעיניו, הוא יצא עתה לחפשי, עתה אין עוד מושל עליו, ובידו לעשות כל מה שלבו חפץ, ואיש לא יכהה

בו. הוא עמד ברחוב, והנה השמים המרווחים לאין קץ עליו נטויים, והרחוב עם בתיו הגדולים והקטנים ארוך מאד. ובריל יודע, כי שם בסוף הרחוב נמצאו שדי תבואות ויער של בית מקלט הנזירים; אך המרחב הגדול והחפש המוחלט הטילו עליו אימה. וכמו אך עתה חש בנפשו את קטנותו ואת מעוט ערכו כתבל הגדולה אשר לפניו, עד כי איננו נחשב גם בעיניו למאומה. הוא אשר היה תמיד מחונך במתג ורסן ושוט, הוא, אשר מראשית בואו להדרו המיתו בו כל רצון חפשי ויגישו את רוחו לנחשתים — הוא חרד עתה בראותו, כי אין אדון לו, אשר יתנו לכל אשר יחפוץ, והוא צריך להשען על עצמו... הוא פנה לימין ושמאל לראות מאין יבוא עזרו, מי יאספהו עתה הביתה – ואין איש. רבים עוברים ושבים בחוץ ואליו לא ישימו לב. לו קראו אותו אדוניו לשוב אליהם, כי עתה היה נכון לעשות כל אשר יצוו עליו, והיה סובל כל יסורים קשים. גם לו קראהו המורה שמיסער לשוב ולהתענות תחת ידו בתלמוד תורה גם אז טוב היה לו מעתה; כי אז ידע לכל הפחות שיש עין פקוחה הצופה עליו לרגעים, ויד מושלת תטהו ימין ושמאל, ועתה גלמוד הנהו. אמנם הוא חפשי, אבל איננו יודע מה לעשות בחפשו, איך ישתמש בו... הוא למד להיות רק עבד נכנע בגלוי ומתפרץ בסתר, אך לא לחיות חיי אדם חפשי, היודע לשקל בפלס כל דרכיו ואיננו צריך לאפוטרופסות.

שומם ונעזב עמד בריל שעה רבה על מקום אחד, ואחר הרים את פעמיו וילך אל עני אחד עור, אשר גר בשכינתו. את העור הזה נהג כמה פעמים בחוץ, ובעד טרחתו קבל לפעמים פרוטה.

בריל בא אל העור ויספר לו את מצבו, והעיר, לשמחת לבב הנער הנעזב, נאות לקחתו לו למנהיג תמידי, ובשעה מוצלחת החל בריל לסבב יחד עם העור על פתחי יושבי העיר לקבץ נדבות.

שבועות אחדים עברו על בריל והוא עבד עבודת מנהיג באמונה. אמנם לא קלה היתה העבודה, כי העור היה נוח לכעוס ומקפיד על כל דבר קל; וגם מזון לשבע לא נתן לו, כי העור היה קמצן מאד וקשה היה לו, לא לבד להוציא פרוטה מכיסו למזונות, כי גם חס על הפרוסות שנתנו לו הנדיבים, כי אותן מכר בזול למאכל בהמה. אך בריל נשא וסבל את תלאותיו וישמח בחלקו, כי נמצא לו מורה להועיל, עד כי ידע את אימנות הקבצנות לאשורה. ואז אזר בריל כגבר חלציו, ויצא מתחת אפוטרופסות הזקן העור לרשות עצמו. עתה לא היה עוד בדד בעולם, כי העולם כלו היה שלו: אל כל מקום שהלך מצא מזון ובגדים, אך הבגדים היו לו למותר וימכרם בשוק הסחבות, ובסמרטוטים התיפה ויתפאר, כי היו כשלט לאומנותו, ועל ידם עורר רחמים

בעיני כל רואיו. במשך שנים אחדות קנה לו נסיונות רבים באומנותו ויעש חיל... ובלכתו למסעיו. נזדונה לו בילא בת גילו ותהי לו לאשה. בריל לא אהב אותה, אך לגרשנה לא היתה לו כל סבה. כי מה ממנו יהלך אם שמו נקרא עליה? הן מזונותיה לא עליו. כי היא בעצמה בקשה ומצאה את מזונותיה. ואולם בילא אהבה את בריל בלבה. אף כי תמיד המטירה עליו קללות ונאצות נוראות, ולא התפרדה ממנו, מעת אשר נזדונה לו. ובריל שמע את קללותיה והרפותיה ולא התקצף. ואך לפעמים השיב לה קללות כפולות ומכפלות, לא בקצף וכעס, כי אם בדרך שיחה בטלה.

זה הוא הזוג הבא לשבת במעון הצר אשר לזלטא טובמן בשכר שקל אחד לחדש. קשה היה לזלטא לשמוע את קללותיהם וחרפותיהם, כי מעודה לא התקוטטה עם אישה גם קטטה קטנה, ומאוס היה בעיניה לראות איש ואשה נצים יחד ומקללים זה את זה; אך כעבור שנים שלשים ימים, הסכינה מעט את שכניה ותחדל לשית לב לקללותיהם, וגם נוכחה זלטא כי בריל איננו רע הלב, אף כי פיו דובר נבלה וחדודים גסים, השורטים באזניה. תמיד בשובו בערב „מצידו“ הוא נותן לבניה עגות או פרוסות לחם ומיני מטעמים. גם את זלטא כבד לקחת מצידו. אך היא לא תחפץ לגעת בו. כי לא תוכל לאכול מאשר קבץ בריל בתור נדבה. ומאד מאד יכאב לבה על כי בניה אוכלים מזון כזה; אבל איך תחשך את ילדיה הרעבים לבל יהנו מציד בריל? בימים האלה מצאה זלטא במה להשתכר, כי היתה למבשלת על חתונת אחד העשירים. אך גם הימים האלה עברו, והכסף אשר השתכרה אזל מכיסה. וישארו האשה וילדיה בלי משען לחם.

— לכי היום אל חדר הקהל — יעץ לה בריל, — ובקשת מאת הגבאים לתת לך לחם אביונים.

— טוב למות ברעב מפשוט יד לקבל נדבה, — אמרה זלטא.

— הוי, פתיה! — קרא בריל וישחק בכל פה — האם משלהם את בא לבקש? הלא משלך! משלך, מהכסף אשר שלמת מכס הבשר. הם לקחו ממך בחזקה בכל יום מס בעד העצמות שבשלת בקדרתך, עתה בצר לך דרשי, כי ישיבו לך את כספך.

— החשבון הוא כך — אמרה זלטא, — אבל בכל זאת חרפה גדולה היא ללכת לעמוד שם בשורה עם כל העניים, — יסלח לי ה׳ בעד דברי אלה, — הן גם איש נכבד אחד לא ילך שמה לקבל מיד הגבאים נדבה.

— אשה סכלה את, ומה אדבר עמך ? — ענה בריל חציו מתקצף וחציו מהתל ; — אדרבה, הנכבדים המה הלוקחים חלק בראש מלחם אביונים. הרב מקבל שני אלפים רובל מלחם אביונים, החזן עם משורריו מקבלים שכר רב מלחם אביונים, הדיינים והשמשים מקבלים גם כן מלחם אביונים, המשגיחים על המצות מקבלים מלחם אביונים ; וגם כל המוסרים והמלשינים וכל תקיפי העיר לוקחים חלקים נכבדים מלחם אביונים ולא יתבוששו ; ואת, אשה אומללה, גועת ברעב עם ילדיך הקטנים, תבושי ללכת לבקש המגיע לך. לו הייתי במקומך, כי עתה כל שניהם עקרתי מפיהם, ונתנו לי כסף. המה באים להטיב לעניים כאלו מכיסם יוציאו כסף ; אבל אנחנו הלא נדע כי כסף מכס הבשר כסף עניים הוא, ומשלהם הם נותנים להם, אחרי לקחם תרומה גדולה לתתה לטובים בעיניהם ביד רחבה. הנה הגביר רובלין יושב שם בראש המחלקים, הוא היה לאב רחמן לכל דל ועני... העניים מברכים אותו, והיא שמח בלבו שמחה כפולה : שמח הוא כי קנה לו שם איש חסד, פועל צדקות ועוסק בצרכי הצבור, ויחד עם זה שמח הוא כי מכיסו לא יוציא מאומה לצדקה. אל נא תכלמי, זלטא, מפני הגאיונים ההם, יכנס הרוח באבי אביהם ! עמהם נחוץ לדבר בשפה אחרת, בלי בושה וכלימה, ולפעמים גם בחוצפא ועזות מצח, ואז תצליחי, כי קול תחנה ובקשה לא ישמעו. ואך אם תאמרי להם : רוצחים ! יכנס הרוח באבי אביכם ! את כספי השיבו לי ! ואז ידעו ויבינו את דבריך, וימהרו להשלים הפצך, למען תחדלי מהם והלכת לביתך.

דברי בריל באו סוף כל סוף אל לב זלטא ויאמצוה ללכת לבקש משען מקופת לחם אביונים.

— לו הייתי לבדי – אמרה זלטא אל לבה להצדיק את נפשה — כי עתה לא הלכתי שמה, כי אם גועתי ברעב ; אבל עתה ילדי יסבוני ומבקשים לחם, וקול יללתם פילח כבדי. דרך אחרת אין לי כי אם לפשוט יד, או לשום קץ לחיי, לבלי שמוע אנקת הילדים ותרעומותיהם... לשום קץ לחיים... אמנם מרים הם החיים מאד ; ענויי נצח, שפלות ובוז — כל אלה כבד מאד לשאת, אבל המות נורא הוא מאד, נורא הוא חשך הקבר ונוראים הם חבלי הגיהנום ! .. ומה יעשו הילדים בלי אם ? אמנם גם עתה כשאני חיה, אין לאל ידי להושיע להם, להאכילם ברעבם, אבל בלעדי עוד ירע להם מעתה, וגם את אישי ארחם מאד : יסורים גדולים יסבל מרגלו השבורה והבצקה כחבית ; ובבית החולים לא ישיתו אליו לב, כי אך לעתים יביאו אליו את מזונותיו (מזונות אשר לפעמים הם רעים מאד גם לבריא) וליתר צרכיו לא ידאגו. הסדין והכתנות שחורים כפיח והמצעים קרועים והקש מכצבץ מבין הקרעים ;

וכן ישכב שם תמיד זלמן למעצבה, ואך בשעה שאני באה לבקרו, תחיה רוחו ועיניו תתנוצצנה באור שמחה, ובמותי תכלה גם שארית נחמתו בעניו. חיבת אנכי לחיות ולשאת את סבל משא צרותי! הכה אאמצה את לבבי ואלכה. אולי ימצא בין הגבאים אחד, אשר ישים לב לדרש ולחקר ולדעת את מצבי כמו שהוא ולהושיט לי יד עזרה. הוי, אלי! חזקני נא ואמצני ותן בלב הנדיבים רחמים לרחמני אותי ואת עוללי!..

ועיני זלטא נפתחו כמעינות, ודמעותיה שטפו על לחייה הצנומות.

— למה תבכי, פתיה? — קרא בריל — לכי ואל תיראי. אמנם אוכלי אדם הם, אבל אותך לא יאכלו, כי גל עצמות את.

— ובכל זאת תמצאנה העצמות היבשות חן בעיניך, — התלוננה אשת בריל, אשר התקנאה בזלטא על כי אישה מרבה לדאג לטובתה, ובדעתה מכבר כי אישה הוא מהחשודים ויש בהם..

— רדי שאולה, נבלה סרוחה! — אמר בריל בשחוק. —

זלטא לא שמעה את דברי הריב, כי טרודה היתה בשאלה החמורה: ללכת או לחדול, ואחרי שפכה דמעותיה אמצה את לבה ותתכס במטפחתה הגדולה אשר מראה נהפך ירוק ותלך לחדר הקהל.

חדר הקהל היה מלא אנשים ונשים; ביחוד רבו שם הנשים עם ילדיהן על זרועותיהן ובחיקן, אשר הביאו עמהן לעורר רחמים.

לפנים מהגדר, המפסיק בין המבקשים ובין הנותנים, יושבים הגבאים עשירי העיר, אדירי הכסף, ובראשם העשיר הישיש ה' רובלין.

העניים מתפרצים בכח לבוא עד שער הגדר, כל אחד משתדל להתיצב לפני הגבאים קודם חברו, ומקול הצעקות והקללות תחרשנה האזנים. הגברים אשר כח להם יסלו להם דרך בזרוע עזם, והנשים היודעות להטות את לב מיכאל השמש בשחד תתנה לו עוד בבקר פרוטות אחדות, והוא בהגיע העת יפנה לפניהן הדרך לגשת עד הגבאים. בכלל, מיכאל השמש הוא מהמניעים היותר גדולים בעניני הצדקה, כי הוא המעיד על המבקשים, אם נצרכים הם באמת ועל דבריו יסמכו; והעניים יודעים, כי ברשות מיכאל הם עומדים ומשתדלים למצוא חן בעיניו, להחניף לו ולכפר פניו במנחה, ויותר מאשר יתכחשו ויחליקו לשון לפני הגבאים, יבקשו פני מיכאל ויחניפו לו, כי ידעו, כי הכל תלוי בו.

וזלטא עמדה מנגד ולא ידעה מה לעשות במהומה הגדולה אשר לנגד עיניה. אך בעמדה זמן רב בתוך ההמון הדוחק איש את אחיו נדחקה גם היא.

עד כי נגשה בלי רצונה אל פתח הגדר, אשר שם מיכאל השמש עומד וכמעט נחנקה מריח היי״ש אשר נדף מפיו.

— איה ! אויה !— צעקה האשה, כי מיכאל השמש הדפה בכח לאחור, עד כי כמעט התפרקו כל עצמותיה, — הה, רחמוני נא, הה, רחמוני ! עוללי גועים ברעב !.. תנו לי לדבר דברים אחדים...

— חכי מעט — ענה מיכאל בלעג ובוז — הראיתם רבנית באה ?.. פנו לפניה דרך לבוא ראשונה !...

אחדים מהעניים העומדים קרוב למיכאל שחקו מעט לעשות לו נחת רוח...

זלטא נהדפה לאחור, וברוב עמל עלה בידה לצאת מתוך הדחק : ראשה כאב עליה מאד, ברכיה כשלו וכמעט התעלפה.

היא יצאה החוצה ותשב על הספסל שלפני השער. הלילה היה ליל שוקט וקר. האויר הקר השיב מעט את רוחה. היא ישבה שעה שלמה ותחשב בלבה איך לעשות : אם לשוב הביתה בידים רקניות, או לביא עוד הפעם אל חדר הקהל, אולי יצלח חפצה בידה הפעם לדבר את הגבאים ולבקש לפניהם רחמים על ילדיה הרעבים. ואחרי שהרבתה לחשב מחשבות, באה עוד הפעם אל חדר הקהל, והנה ההמון הולך הלך וחסר, גם מקרב מיכאל השמש פג מעט היין, וקילו הצרוד לא היה עוד איום כבתחלה, הגבאים עיפו וימהרו לכלות את מלאכתם. בפחד ורעדה נגשה זלטא עוד הפעם אל פתח הגדר, ותבט במורך לב אל השמש.

— מה לך, עבריה ? — שאל אחד הגבאים, אשר עמד קרוב אל הגדר ויבט אל זלטא בעינים בוחנות...

— רחמוני נא, אדוני ! קראה זלטא ודמעותיה פרצו מעיניה : — אישי מוטל בבית החולים, ואנכי גועת עם ילדי ברעב.

— תן לה, מיכאל, להכנס, — צוה הגבאי. מיכאל פתח לפניה הדלת, וזלטא באה ותתיצב לפני הגבאים, אשר הביטו אליה במבט חודר.

— רחמוני נא ! תנו לי לכלכל את ביתי... שני רובל לחדש שכר דירה... מזונות לארבע נפשות... הסקה... העצים יקרים מאד.

הדמעות שמו מחנק לצוארה ולא יכלה לדבר.

— התכיר את האשה הזאת, מיכאל ? — פנה הגביר רובלין אל השמש.

— בודאי אנכי מכיר אותה, —ענה השמש — היא חוזרת על הפתחים...

— אנכי חוזרת על הפתחים ? ! — קראה האומללה — לו תשברנה רגלי טרם אלך לעמוד בפתחים... שאלו נא כל שכני ויאמרו, כי מעולם לא פשטתי ידי לבקש נדבה...

בילא המרקדת הגרה עמך, הגידה לי, כי חוזרת את עמה על הפתחים,— אמר השמש בהביטו אליה בחציפות.

— שקר דברה! עדים הם כל השכנים. היא שונאה אותי ובודה מלבה כזבים... היום עוד לא היה פרור בפי... ומה אעשה עם ילדי?...

— תנו לה חמשים פרוטות, — אמר הגביר רובלין — אשר מהר לכלות את עבודתו ונפשו קצה בדרישות וחקירות אשר עצרוהו פה.

הגביר הושיט להאשה איזו מטבעות כסף; וזלטא, אשר עיניה חשכו ולא ידעה מה עמה, פשטה ידה, ותקבל מבלי דעת מה קבלה, ותצא.

— מה נתנו לך? — שאל בריל בשובה הביתה.

— גם אנכי אינני יודעת עוד... הבה אמנה — ענתה האשה.

— חמשים פרוטות ובתוכן אסימון שנפחתה צורתו. — אמרה זלטא, ולבה כמו נקרע לקרעים מכעש. — אך לחבל נתנו לי להתלות בו ולא יותר. מה אעשה בפרוטות האמללות האלה? האתן שכר דירה אם אקנה עצים להסקה או לחם?

— לו נתנו לי כזאת — אמר בריל — כי אז השלכתי את נדבתם בפניהם. הוי, אשה נבערה! מה זאת לקחת? הלבעבור זאת ישבת שם כל הלילה? לו סבות בעת ההיא על פתחי הבתים, כי עתה אספת כסף משנה... שמעיני נא, זלטא, וייטב לך: מחר נלכה ונעשה את המבחן הראשון לחזור על הפתחים. וראית, כי אין פרנסה טובה ויפה מזו: עקימת החוטם והנה פרוטה... וגם אם לא תעקמי את החוטם לא ימנעו ממך את הפרוטה ואך כדי לצאת ידי חובתך טוב, כי תראי להם פנים מעוררים רחמים. חי נפשי כי אין דבר, כי מאומה לא יכאב לך מעבודתך זאת... „כפרתנו" יהיה הגביר רובלין עם כל בית מסחרו נגד המסחר שלנו. לו אך בתים אחדים וחנויות אחדות, ואני בעל כל הבתים שבעיר הזאת ושבכל עיר ועיר וכל החנויות — חנויותי המה...

ובתארו לה את כל הטוב הצפון מעסק הקבצנות בחם וברגש, לא ראה כי זלטא התמוגגה בעת ההיא בבכי, בראותה כי כל תקוה לה — אין, ולא שתה לבה להצעתו.

— התלכי עמי מחר? — אמר בריל בראותו את דמעותיה, — רב לך סכלה, לבכות! לכי עמי וראית עולמך בחייך: כל ימיך כחג אחד ארוך יהיה.

— ללכת? לאן אלך? שאלה? אל תהום הקבר? — התיפחה זלטא ותפרש כפיה.

— הראית את הגבירה הגדולה? — קראה בילא בלעג, כי חרה לה על זלטא הממאסת באומנותה, אימנות הקבצנות.. — לו היה איש אחר פה, כי

עתה אמר בלבו, כי באמת מיוחסת גדולה היא, נשמה מפונקה ועדינה, ולא נאה לה לחזור על הפתחים...

— האתון פתחה את פיה — אמר בריל בשחוק מר; כי אף שהיה בריל איש חפשי: לועג לכל קדש ולכל מדה טובה, בכל זאת גדלה בעיניו נפש זלטא, ולבבו התחמץ, בשמעו את אשתו מקילה בכבודה, וכמעט נכון היה לצאת עמה למלחמת־כפים. — אל תשיתי לב, זלטא, לאשר תדבר הנבלה הסרוחה באזניך — הוסיף בריל בקול רך — חדלי לבכות, אל תראי. עוד לא ראיתי איש גוע ברעב... שמעיני, אשה סכלה! הן בעל כרחך את חיה, ואי אפשר לך להריק את נשמתך מקרבך ברוק פיך ועל כן למה תחבלי את נפשך?... יש אתי מעט משקה מתוק, ממנו תשתי, והתחזקת, גם חתיכת כרכשאה שמורה עמדי וסעדת לבך... אל תהיי אשה סכלה, זלטא! „הרבי צוה לשמוח!"...

קול בריל לא היה עתה גם כפעם בפעם, כי רך ונעימות וחן נשמעו מתוכו, ועל כן חדר אל לב זלטא. ואחרי הפצרות רבות נאותה לסעד לבה באוכל אשר הגיש לה בריל.

לאט לאט הסכינה זלטא את בריל ותחדל מהתבושש לקחת מאתו להנות מהמטעמים אשר הביא. גם דברי הנבלה אשר השמיע בריל לא שרטו עוד באזניה שרטת כמאז, כי אם העירו בה שחוק. בכל ערב היה מביא נרותיו אשר גנב מעל העמוד בבית התפלה, ובמעון הצר היה אור, והילדים גם הם היו ששים ושמחים לקראת בריל, כי גם להם הביא מנחה וישתובב עמהם.

ככה עברו שבועות אחדים. זלטא השתכרה מעט ואת החסר השלים בריל. בילא התרעמה אמנם על זה, חרפה ונדפה את אישה ואת שכנתה צרתה, אך גם בריל, גם זלטא הסכינו את תרעומותיה. וכמעט התנחמה מעצבונה. גם אישה התרפא, ובעוד ימים אחדים היה נכון לצאת מבית החולים, ואז, כי יעזור ה' להם, וישבה היא ואישה וילדיה לבדם במעונם, ובריל ואשתו יצאו מהבית הזה... אמנם צר לה, כי בריל יפרד ממנה, הוא נחשב כקרוב לה, כידיד ביתה!.. ערבות מהתלותיו וחקוייו שהוא מחקה אחרים מעוררים שחוק, עד כי גם בילא הזועפת תמיד תשחק שחוק גדול, והילדים אוהבים אותו מאד: „דודם" בריל יקר בעיניהם יותר מאמם, אמנם לא טוב, כי לא יזהר בלשונו ומלמד אותם לדבר דברי נבלה. היא הוכיחה אותו, אך הוא לועג לתוכחתה. היא יודעת, כי אין הצדק עמו, אבל אי אפשר לה להתוכח עמו, כי על כל שאלה שהיא שואלת הוא מוצא מאה תשובות, ובחדדו את לשונו יגדיל לדבר

דברי נבל ותו, והילדים עונים אחריו. ובשמעו את יענקל הקטן מגמגם אחריו בפטפוטי ילד דברי נבלה, ישמח שמחה גדולה וישחק בכל פה...

— איש חיל הוא יענקל! — אמר בריל וימחא כף —, הוא יגדל והיה לאיש, וכל הנשים בו תתברכנה... הנידה, יענקל, עוד הפעם...

יענקל עושה רצון בריל, ובריל שוחק שחוק גדול, וגם זלטא שוחקת עמו, אך שחקה מהול בתוגה, היא מרגישה שאין הדבר יפה.

לבריל היתה מטרה אחת בחיים — להתענג בכל התענוגים שתשיג ידו, אחת לו אם בהיתר ואם באסור, אם יעשה בזה טובה לרעהו או רעה, אם ינחל מזה כבוד או בזיון. רגש הבושה כבר עבר ובטל מלב בריל, כל הנבלות שעשה בחייו עשה בנפש שוקטה, וגם אם נתפש לא שת לב לחרופים ולדברי בוז. מטבעו היה בריל חד השכל וידע לרדת לעומקו של דבר ולשפט לא לפי המראה החיצון, כי אם על פי התכונה הפנימית. וכאשר בחר לו את עסק הקבצנות למד את תכונות בעלי הטובה, את טוב מוסדות הצדקה, את מעללי העשירים, ויבן כי גם הם, העומדים בראש העדה, הם, הרמים והנשאים והנכבדים, אינם טובים ממנו, התולעה, הרמש, גם במשהו. אמנם איזה ברק חיצוני יש להם מה שאין בו, אבל בתוכם, בפנימיותם גם הם אינם עולים הרבה עליו ובכמה פעמים עוד גרועים ממנו; ומדוע יבוש הוא מעשות איזה דבר למלא תאות נפשו, יען שיש אומרים, שהדבר ההוא מגונה? הנה, למשל, בחזרו על הפתחים, נותנים לו אך פרוטית, והפרוטות ההן אינן מספיקות לכל צרכיו, צרכי אוכל ומשקה ערבים; ועל כן אם יקרה לגנוב איזה כלי קטן: סכין, כף, מטפחת וכדומה, הנוחים לבוא אל הצלחת, הוא גונב ואיננו מרגיש, כי הוא עושה בזה עול; אדרבה, הוא שמח מאד, כאיש שמצא מציאה, וכל מה שהוא קובץ, מדעת הבעלים ושלא מדעתם, הוא מוציא בערב עד הפרוטה האחרונה על ממתקים ויין טוב, מבלי לדאג דאגת מחר, והרי הוא שמח ומשמח אחרים עמדו. וכה דברו תמיד: „אנכי אינני כשאר הקבצנים הצוברים כסף ולא יאמרו די, דרך זו שנאה נפשי. אם אמצא די לאכול ולשתות היום למה אדאג? הלא העולם לא יחרב גם מחר, ואם רגלי תהיינה אתי ולשוני לא תמק בפי אמצא גם מחר מה שמצאתי היום“.

ויהי בערב אחד ובריל הביא ציד רב עמו ובדירתו הצרה היה אור ושמחה. הפעם לקח לב הנשים בחדודיו ובמשליו ותשתינה אתו, והמשקה היה מתוק ויורד כשמן אל הושט ומשם הוא בא ונבלע בתוך כל האברים ומחמם אותם ומשמח את הלב באופן נעלה. וכה אחרו שבת עד אשר תקפה עליהם

השנה, וזלטא הלכה ותשכב אצל ילדיה על הרצפה. ראשה סבב עליה כגלגל ועד מהרה נרדמה תרדמה עזה...

. . . .

זלטא קמה בבקר. ראשה כבד עליה ויגון נורא לחץ את לבה... איזה שברי חלומות עלו עתה על זכרונה, צללים כהים, שאי אפשר לה לתפס אותם בדיוק. אך ככל אשר הוסיפה להתבונן בצללים ההם ולהעמיק חקר בשברי החלומות אשר לא נמחו מזכרונה, כן הוסיפו הצללים להתיצב לפניה בתמונה יותר מרגשת ומוחשית... הנה בריל וזלמן אישה מתקוטטים יחד. על מה ולמה הם מתקוטטים ? זלטא איננה יודעת מאומה. הקטטה הלכת ורבה וגם בילא הרימה את קולה ותקלל, ותחרף את הכל, והילדים צועקים ובוכים, וזלטא יראה וחרדה מאד וברכיה כושלות וכולה רועדת... אישה מביט עליה בזעם והיא מכירה, כי עשתה דבר נגד רצונו, וכי על הדבר ההוא הם מתקוטטים יחד, אך בשום אופן לא תוכל לזכר את אשר עשתה... אחרי כן החלו האנשים להתאבק יחד ולהכות איש את רעהו והמבוכה עוד גדלה בבית... פתאם התנשא בריל כזאב משחית, מבטי עיניו היו נוראים מאד, ויך בגרזן ויפוצץ את ראש זלמן ויקרב אל זלטא הרועדת ויאמר לחבקנה. היא פשטה ידיה להרחיקהו מעליה, אך ידיה רפו. היא חפצה להרים קולה, אך קולה נחבא, ובלי כח היא מוטלת בזרועותיו, ועיניה סגורות, כי יראה מהביט אל עיניו האיומות... ובפתחה את עיניה והנה חשך סביב לה ודממת קבר, אין עמה איש, וראשה כבד עליה...

זלטא בקשה פתרונים לדברי החלום, העמיקה לחשוב אולי היה גם דבר אמת בחלום הנורא אשר חלמה, כי נראה אשר לא שוא היה כלו; ופתאם נודע לה כי אמנם חֻלל כבודה בלילה הזה ותתן קולה בבכי. — —

— למה תבכי, זלטא ? — שאל בריל בהקיצו משנתו ובהתגרדו בחשק נמרץ...

— מה עשיתי לך, כי גמלתני רעה גדולה ? — אמרה זלטא ותתמוגג בדמעות.

— החסר ממך דבר, אשה סכלה ? — ענה בריל בלצון — הן ב״ה בריאה ושלמה את וכל מום אין בך...

— אבל הלא עברה חמורה היא — התיפחה זלטא; — הלא אבדתי נשמתי לנצח.

— רב לך, פתיה, להתיפח! — אמר בריל, — אך אנשי מרמה בדאו מלבם, כי ישנם מעשים שאינם רצוים בעיני ה', להניא את העם מהתענג בחייהם, והם בעצמם עושים כל האסור ושוחקים בלבם לתמימות המאמינים בהם. הגביר א. רואה חיים עם אשת הגביר ב. והרב יודע את הדבר ובכל זאת הוא מרבה להחניף להגביר א.; לו ראית איך חרד הרב לקראת בואו ומחבק את ידו באהבה וכמעט נכון לשרת לפניו כאחד הסרסרים ... אין זאת, כי הרב יודע שמותר להנות ולהתענג, ובפרט בדבר שזה נהנה וזה לא חסר, ואך לעניים יחשב לעון. לעשיר מותר הכל. לו כל הזדונות כזכיות נחשבו, ולנגדו אין פוצה פה ומצפצף; ומדוע לא נהנה גם אנחנו ממה שתשיג ידינו? הוי, אשה סכלה, ירקי נא על הכל ואל תפחדי מהבליהם.

— מה לי ולהרב? — אמרה האשה ותמרר בבכי, — אנכי יודעת כי הבאת עלי צרה גדולה וחרפת נצח... אמנם לא אתה לבדך אשם, כי גם אנכי אשמתי, כי הרשיתי לעצמי לשתות עמך יין; כל אשה כשרה בישראל לא תעשה כזאת, ועל כן באה עלי כל הרעה הזאת, אנכי אשמתי בכל אלה, אויה לי! ואיך אשא עתה פני אל זלמן אישי?

— איפה היא בילא? — שאל בריל, בראותו כי המטה ריקה ובלי סדרים, וניכר היה, כי בילא מהרה לעזוב את מטתה ותלך, וכבר עברה עת רבה והיא לא שבה. — אלכה נא לבקשנה, כי לפי הנראה דבר לאט עמה, היא ערומה כנחש, אבל אנכי עוד ערום ממנה! אמנם לא אקצוף עליה אם היא מבקשת למצוא לה תענינים כלבה, אבל למה תסתר ממני?

בריל לבש את סחבותיו ובלי נטילת ידים עזב את הבית, כי לא נעים היה לו לשבת עם זלטא הבוכיה, לא מאשר חמל עליה, כי לא הבין ערך העלבון הגדול אשר עלב אותה, ולא ידע את מכאובה הנורא; אך, פשוט, כי לא נעים היה לו לראות דמעות ולהקשיב קול בוכים. וזלטא לבדה ישבה על מצעה על הרצפה ותקונן על כבודה המחֻלל. —

הילד הקטן הקיץ משנתו ויתגעגע על אמו.

— הה, בני, בני! לו לא היה לך אֵם, לו מַתי בעת ילדתיך. כי מה תסכן לך אֵם בעלת־חטא, אישה מבישה ושפלה?... אתה עוד תאהב ני, ילדי, ואנכי אשה בזויה ומחוללה!...

הילד ראה את אמו בוכיה ויבך גם הוא.

— בכה, ילדי, בכה הרבה בכי, כי מתה אמך הכשרה, מתה לנצח, עתה זונה בזויה תהיה לך אומנת. הבה, ילדי, נגוע בבכי.

בעת ההיא ומיכאל השמש נראה בבית.

— הרב צוה להביא אותך אל ביתו — אמר מיכאל בקולו הגס והצרוד, וריח יי״ש נדף מפיו.

זלטא הרגישה, כי לבבה נתק ממקומה, ופניה הלבינו כמת.

— איך אלך עתה, וילדי עוד לא הקיצו משנתם? ומי יאכילם וישקם אם אלך מאתם?

— אם כשרה וצנועה... אמר בלעג – אך לילדיה היא דואגת... אל תיראי! ממזריך לא ימותו גם אם תעזבים שעות אחדות בלי מאכל ומשקה.

פני האשה נפלו מאד. היא הכירה את כל שפלות מצבה ולא יכלה לענות דבר ולתבוע עלבון בניה מהשמש.

— הבה נלכה — אמר השמש. — האשב פה לחכות עליך?

— אנכי לא אלך עתה, הנני לבוא בעצמי אל הרב בעוד שעה — ענתה האשה.

— אם לא תלכי עמדי ברצון וסחבתיך בשערות ראשך — אמר מיכאל בקול מושל, ולבו מלא ענג בשוותו לעצמו איך יראה להאשה המסרבת את ידו הקשה ויסחבנה בחוץ לעיני המון רב... אמנם גם מיכאל בעצמו לא היה צדיק גמור, בימי נעוריו היה סרסור באחד מבתי המלון; אך זה היה כבר, ועתה היה מיכאל דנן לירא שמים. להכות לחי איזה „בעל חטא" נחשב לו לענג נפלא, ומה גם ליסר בשבטים את „בעלת החטא" למען תודה על חטאתה. מיכאל נאנח מרה על אשר, בעונותינו הרבים, נאסר מטעם הרשות ליסר בשוטים „בעלת חטא"; אבל בכל זאת עוד נשאר לפניו כר נרחב להראות את קנאתו לה' אלהי ישראל במכות לחי, בתלישות שערות וכדומה מן הענויים שאין רשומם ניכר כל כך...

זלטא ראתה כי אי־אפשר לה למרות את פי השמש האיום ותעזב בנפש מרה את הילדים ותלך.

— ואיפה הוא בריל אהובך? – שאל מיכאל.

— הוא לא אהובי, ולא ידעתי אנה הלך — ענתה האשה.

— עוד חזון למועד, אנכי עוד אפתח פיך והגדת לי הכל, לא תעלימי ממני דבר — אמר מיכאל בשחוק התולים אשר הכעים את לב האשה תמרורים.

— לי הגידו, כי נטמאת! — אמר הרב אל זלטא בקול מרגיז לב.— תני תודה ואל תכחדי את האמת.

— אמנם, רבי, — קראה האשה ותבך — אמנם חטאתי חטאה גדולה.

חטאתי לאלהים. חטאתי לאישי, לילדי. תן לי, רבי, תשובה חמורה, כל אשר תצוה עלי אעשה.

— תשובה אתן לך אחרי כן, — ענה הרב ועתה תתגרשי מאישך.

— להתגרש מאישי? להפרד ממנו, מילדי? פסק ראשי בפעם אחת ולא תענה נפשי לארך ימים.

— הנני אומר כי צריכה את להתגרש מאישך, כי כן הוא הדין, וכל הטענות והדבורים לא יועילו לך מאומה.

— אנכי לא אקבל גט — קראה האשה בהחלט ותפן את שכמה לצאת. מיכאל השמש ראה, כי עומדת היא לצאת, ויאחז בבגדה. אך היא בחומה נתקה מידו והבגד נקרע וסמרטוטיו סרחו על הרצפה. אז תפש מיכאל אותה בידה, אך היא, כצפור הנאחזה ברשת, התמרמרה ותשתדל בכל מאמצי כחה להנתק מידו; וכאשר ראתה כי חזק ממנה, נשכה את ידו נשיכה עמוקה. מיכאל מהר להסיר את ידו והיא אמרה לנוס. אך כרגע תפשה עוד הפעם, והיא החלה לבעט ברגליה, ליבב ולהתפרפר בכל אבריה.

— עזוב אותה — אמר הרב. — אותה אפשר לגרש שלא בפניה ובעל כרחה, על ידי שליח להולכה...

מאד צר היה למיכאל לעזוב את טרפו מידו, טרם עשה בו נקמות כחפצו, אך חזקה עליו מצות הרב ויעזוב את האשה, והיא נסה כרגע החוצה.

זלטא נמלטה מיד מיכאל השמש ותנס החוצה. מטפחתה צנחה מעל ראשה ותגלינה שערותיה הפרועות. קרעי בגדה, אשר קרע מיכאל בתפשו בה, סרחו על הארץ מאחריה, עיניה יצאו מחוריהן ותתעינה אל כל עברים, שפתיה עוד לחשו בדממה דברים מקיטעים. רבים חשבוה למשגעה, ורבים, אשר נודע להם כל הנעשה, שחקו עליה, ונשים „צדקניות" קללוה קללות נמרצות, ותחרפנה אותה ותירקנה בפניה; אך היא כמו לא שתה לבה לכל אלה ותלך הלך וקרב אל ביתה.

בבואה אל הבית, ראתה, כי הפנה אשר בה עמדה מטת בילא ריקנית היא, כי היא מהרה לצאת מהבית, ותקח את כל אשר לה, וגם את הכר האחרון אשר היה לזלטא קרעה ותוציא ממנו את נוצותיו ותשם בכרה. אך זלטא לא הרבתה לחשוב על אדות זה, כי מחשבות אחרות לקחו את לבה.

הילדים ראוה וימהרו אליה בקול בוכים... גרון פנחס הקטן כבר נחר מבכי, כי לא חדל לבכות מעת יצאה אמו עד שובה.

— מה אעשה לכם, ילדי? — אמרה זלטא בחבקה את בניה — מה תסכן לכם אם בזויה ושפלה כמוני? אנכי אומללה לנצח, חרפתי לא תמחה

לעד, וגם אתם אומללים תהיו על ידי, כי מה יאמרו הבריות ? הנה בני „בעלת החטא !“ ואיש לא ירחם אתכם, כאשר לא ירחמו עלי. רב לי, בני ! חיי הגיעו עד הגבול. הנה הקצה האחרון... סבלתי רעב, קור וכל מחלה, ועתה הנה גם כבודי חלל, והנני למשל ולשנינה, הנני חרש נשבר של עביט, חרפה וקלסה לכל הארץ, גם לזלמן אישי אך למשא אהיה, הלא תמיד יזכר את עוני, ואם לא יגיד לי בפני, אבל בלבו לא ישכח עוני לנצח. היו שלום, בני ! . . .

היא פתחה את החבל הדק, אשר בו קשרה את בגדה על מתניה, ותבט אל תקרת הבית, והנה שם תקוע וו חזק אשר עליו היה תלוי ערש בנה, ותעמד ספסל נוכח הוו ותעל עליו, היא הביטה בחלון — והנה היום היה יפה מאד, השלג המכסה את הרחוב האיר לנגה ברק השמש, וילדים החליקו על פני חלקת הקרח בשמחה רבה... יפה הוא התבל ! — אמרה זלטא אל לבה, בשומה בפעם האחרונה את עיניה בחלון — אבל לא לנו היא. לא לנותרים כמוני, לנו היא נותנת אך יסורים לשבע וחבל להפטרה [1].

. . . .

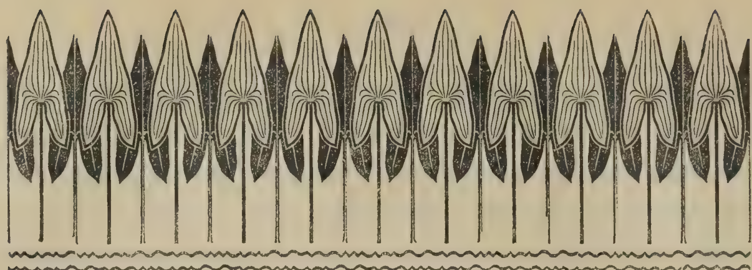
כעבר איזו שעה מצאוה תלויה ורוח אין בקרבה. שמע מיכאל השמש ואמר : „ברוך המקום שהרגה“...

[1]) דעססערט.

בצל הכסף.

ספור.

א.

כמו נצב הוא עתה לפני ואנכי רואה את קומתו הגבוהה והכפופה מעט, את ראשו המתנועע בגאון, את עיניו הטרוטות אשר גבות אין להן, את לחייו הצנומות והקמוטות, את אפו החד והיפה, את זקנו הלבן המסֹרק והמְעֻגל במספרים, את אדרת השער שלו, אשר שערותיה כבר נקרחו וטלאים הרבה לה, ובכל זאת נקיה היא בתכלית ואין עליה לא רבב ולא אבק, את נעליו המתוקנים והמבריקים,— שכל אלה שמו עליו חותם מיוחד, חותם של אצילות ועניות כאחד...

האיש הזה, דוד המבורגֶר היה עשיר גדול בימי נעוריו, חוכר מכס היי״ש בגליל... ועשרו היה בולט ונכר בכל הליכותיו: תמיד היה צמד סוסיו ומרכבתו המובהרים שבכל הגליל, דירתו הנאוה בדירות, מאכלו הטוב במאכלים, מלמדיו הטובים במלמדים ונדבתו הגדולה בנדבות. הוא היה אוהב מאד את הכבוד ומנהל את הצבור ביד רמה, אך לא עריץ „יבש", מתבודד ושונא הבריות, כי אם איש רעים, ותמיד היה בביתו משתה ושמחה, ולכן הוקירוהו גם החסידים, אף אם לא דרכיהם היו דרכיו.

אך החכירנות כבר עברה, ואחריה אפס לאט לאט גם עשר המבורגר, עד כי היה לעני־אציל כיום הזה.

עתה הוא מקבל מלחם אביונים, ממעות־חטים ושאר קופות הצדקה, אך איננו הולך בעצמו לעמוד בשורה עם כל העניים, כי אם הולך אל אחד מפרנסי העיר ומגלה לו בסוד את צערו ומקבל מידו בחשאי. פרנסי העיר נושאים לו פנים ונותנים לו כמה שידם מגעת, והוא מקבל ומודה להם הודאה

קלה בפניהם ומקלל אותם קללות נמרצות שלא בפניהם. גם מרבה לספר בגנותם ולגלות מומיהם, שישנם בהם ושאינם בהם. לפי דבריו לוה ממנו פרנס פלוני מלפנים אלף שקל ולא החזיר לו, ופרנס אלמוני קנה ממנו סחורה ולא שלם לו — סוף דבר: כלם עשקוהו וגזלוהו, ועתה עוד הם מתגאים עליו ומראים בפניו את שנאתם לו, יען כי הם דורשים שהמקבל יראה לפניהם הכנעה ושפלות, אך הוא, המבורגר, חלילה לו להשפיל גאותו לפניהם, כי זוכר הוא מה היו הוא ואבותיו ומה הם ואבותיהם: לפי דבריו, אבותיהם היו סנדלרים ובעלי־עגלה, והם בעצמם היו בנעוריהם גנבים ורקים עניים, ועתה הם גנבים ורקים עשירים.

הוא היה מר נפש, קפדן מאד, חמתו תמיד בערה כאש, ואי אפשר היה לו לכלא את רוחו... אמנם קללותיו וחרפותיו היו כעין מחאה, לא נגד פרנסי קהלת עירו שלא הם היו אשמים במצבו, כי אם נגד סדרי החיים, שהביאו אותו לידי מצב כזה, נגד האנושיות כלה המגדלת ומחנכת אמללים כאלה...

בת זקונים היתה להמבורגר מאשתו הראשונה, ע ד ה שמה, שהיתה אהובה לו מאד. היא לא היתה יפת תאר, אך אצילות אבותיה היתה שפוכה על פניה; כל תנועותיה ודבריה העידו, כי רחוקים הם דרכיה מדרכי יתר הבתולות העניות, אף כי היא לא זכרה את הימים הטובים אשר היו לאבותיה, כי הם עברו כבר בטרם נולדה, ומעודה ראתה בבית אבותיה רק מחסור ועוני. בהיותה בת שתים עשרה החל אביה לחשוב מחשבות מה לעשות לה, אם לתת אותה לבית־מלאכת־הטבק או לתופרת. בבית־מלאכת־הטבק תוכל עדה לקבל שכר מיום בואה, ותופרת תבקש כי תעבדֶנה עדה שלש או ארבע שנים חנם. גם זמן העבודה בבית־מלאכה ידוע ממתי ועד מתי, ואצל תופרת אין זמן קצוב לעבודה; יש אשר תלכנה בטל חדשים שלמים ויש אשר העבודה רבה מאד, ואז אין שעה פנויה גם לישון; יש אשר תארך העבודה כל היום וכל הלילה והתופרות יושבות כפופות על מחטיהן ומתנמנמות. לא נעימה היא עבודה כזאת אחר סעודת פת לחם יבש!... אך תחת זאת בעבדה בבית־מלאכת־הטבק לא תצא לעולם לרשות עצמה, ואם אצל תופרת תעבוד ועבדה ארבע או חמש שנים, ואחרי כן בשקלים אחדים תכונן לה בית־עבודה לבד, ואז תוכל לקבל תלמידיות ולהיות גבירה לעצמה, כהתופרת פלונית ופלונית — ומה מאד יקר הוא לעברי, כי לא יהיה תלוי בדעת אחרים! הכל ישא ויסבל, אך לא עבדות...

ואחרי חשבו הרבה גמר אמר לתתה לתופרת; וברוך ה׳, כבר עברו עליה שנות למודה, עדה עשתה חיל, הבינה היטב את מלאכתה וגם כבר החלה

לקבל שכר וכחמשים שקל היו לה במזומנים. ואביה החל לבקש לה דירה באחד הרחובות הגדולים לבית־עבודה, הוא שעשע את נפשו בתקוה טובה, כי עוד מעט מעט יראה את שם בתו ושמו ושם־משפחתו מצוירים בצבע באותיות גדולות ומזהירות על השלט אשר על פתח בית־עבודתה... אך פתאם חלתה בתו במחלת הלב, הכסף אזל מכיסה לכיסי הרופאים והרוקחים, ופקודת הרופאים חזקה עליה לבלי שוב עוד למחטה...

ובתוך כך והנערה גדלה ותהי לבת עשרים. נחוץ לתתה לאיש. ומי יקחנה—חולה עניה? היו איזו תלמידי חיטים, רודפי קדים, אשר אמרו לקחתה, אך המבורגר לא עני פשוט הוא שיקח חתן מכל הבא לידו, וגם בתו איננה נערה פשוטה אשר תהיה לאיש המוני, כי רך מזגה לא יתן לה לשבת יחדיו עם בעל־מלאכה פשוט וגס. אז עלה רעיון על לבבו, רעיון אשר העלה המתו כאש ויאכל את קרביו. מפני הרעיון הזה חרק שן, אגרופו התכוץ, ועיניו הטרוטות יצאו מחוריהן ותמלאנה דם...

מעודו לא פנה אל אחד מקרוביו לבקש מהם עזרה, גם כאשר לא בוש מקבל מקופות הצדקה שבעיר מידי הגבאים. „קרובי יודעים את מצבי הרע — אמר המבורגר תמיד אל לבו — יודעים מה רעים ומרים חיי העני. יודעים הם כי בעת אשר הם היו עניים עזרתים ותמכתים בכל כחי, ודודם והודם הייתי אז, ועתה לא יחפצו לדעת אותי, גם יבושו להגיד כי דודם אנכי... לכן אף אני אינני חפץ בהם ובעזרתם. טוב לי לבקש מנכרי, בן עם אחר, מבקש מהם".

אבל עתה, כאשר הציקתהו „צרת הבת", עלה על לבבו לפנות אל בת אחות אשתו המתה, הגבירה טרביצקי היושבת בנ... הגבירה הזאת היתה מלפנים נערה עניה והוא, המבורגר, נתן לה שלוחים וגם השיאה לאיש, ותעל מעלה מעלה. ובעשרה לא זכרה את דודה והטוב אשר עשה לה... ופעם בנסוע לנ. אחד ממכיריו, בקש המבורגר מאתו לבוא לפני הגבירה טרביצקי ולספר לה את גורלו, אולי תושיע לו, אך השתדלות מכירו לא הועילה מאומה. הגבירה חיבה את דודה על כי המיר את דודתה המתה בלא־דודתה החיה, ועל כן לא תאבה לדעת אותו ואת כל ביתו. אם מאהבת דודתה דברה זאת או לא — איך שיהיה, התרוץ היה מספיק, לפי דעתה, והכסף נשאר בכיסה בשלום. מה מר היה לו לפנות עתה אליה לבקש ממנה עזרה, אבל דרך אחרת אין לו. טובת בתו המדתו דורשת ממנו קרבן כזה, התוכל עוד אהבת עצמו וגאותו להתיצב על דרך אשר בתו? לא! דם לבבו יעלה על כל גדותיו, ישטף ויעבר ועד גרונו יגיע, כעסו וקצפו ירתיחו שארית לשד גוו כסיר, והוא בכל זאת ימשל ברוחו ועשה כל אשר טובת בתו דורשת!...

— הכוני, בתי, לדרך. מחר או מחרתים נסע לנ... ראיתי לך שם מקום אשר ייטב לך. לא תשבי עוד באהלי הרעוע, לא תסבלי עוד כפן וקור, כי אם בארמון מלך יהיה מושבך והתענגת על כל טוב...

הנערה הביטה אליו בתמהון ותתבונן אם בדעת ידבר.

— למה תתפלאי כה, עדה? — אמר דוד בשחוק;— הן קרובה עשירה לך בנ. אקחך ואובילך אליה, בביתה תשכני, על שלחנה תאכלי וכל מחסוריך עליה; גם לא תחשך ממך נדה כרב עשרה, כאשר יזמין לך ה׳ חתן טוב, והיית מאשרה. פה אף אם המבורגר אנכי, אבל מה הוא שם־משפחה אם לנושאו אין כסף?— הלא אפס ותהו! אך אם נדה תהיה לך ושם בת דודת הגבירה טרביצקי יקרא עליך, ונזהרו אליך החתנים כדבורים אחר דבש. קרובת טרביצקי כאבן־שואבת תמשך כל הלבבות, ואז יהיה לך גם שם המבורגר כלוית חן. המבורגר לא עני מבטן הוא ולא ממשפחת המחזירים על הפתחים, אבותי ואבות אבותי כלם היו עשירים מופלגים ופרנסי הדור, וגם אביך איננו „קטלא־קניא", עוד גם היום כל הגבירים יראים מפניו, זעים וחרדים לקראת בואו...

ובדברו כל זאת באזני בתו ואשתו, התלהב דוד וישכח את רישו, וכמעט היה נכון להאמין בעצמו בדבריו, כי כל הגבירים יראים ומפחדים מפניו.

ועדה האמינה בדברי אביה, האמינה בעתידותיה, בימי אושר הנכונים לה שם בנ. בבית קרובתה הגבירה, ואחרי כן בבית אישה... ובכל זאת לא היה קץ לדמעות אשר שפכה בצאתה מאהל אביה הצר ללכת אל בית־הנתיבות. צר היה לה להפרד מאביה אוהבה ואהובה וללכת אל אנשים זרים; להפרד מהאהל הדל הנודע לה והנשקף אליה באהבה וידידות ולבוא אל איזה ארמון אשר לא תכירהו ולא תדעהו.

ב.

ביום השני נגשו המבורגר ועדה בתו אל בית טרביצקי בנ... לבבות שניהם הלמו בחזקה, מרב הדרך אשר עברו ברגליהם מבית־הנתיבות ומפחד ותקוה לפני הראיון הראשון ותוצאותיו. ביד רועדת אחז דוד את יד הפעמון וימשכהו. עד מהרה יצאה השפחה ותתבונן אל האורחים רגע ותשאלם בקול גס: מה לכם פה?

— את הגבירה טרביצקי — ענה דוד.

— איננה בביתה — קראה השפחה ותאמר לסגר הדלת.

— אנכי המבורגר, דוד אַבְרַמָוִויץ, דוֹד הגבירה! — קרא דוד בקצף וגאון.

השפחה השתאתה לקול דבריו, החרישה רגע ואחר אמרה: אלכה אל הגבירה והגדתי לה. מה הוא שם־משפחתך, אדוני?

— המבורגר.

השפחה הרוסית לא יכלה להוציא כן את השם הזה; פעמים רבות שנן לה ולא הצליחה, כי בבואה עד הגבירה החליפה אותו ל„האמבוקער", אך הגבירה הבינה כרגע מי הם דורשיה, ובשפה רפה אמרה לשפחה: יבואו ויהכו בחדר־האכל.

שעה רבה ישבו האב ובתו בחדר־האכל. דוד ישב ותחתיו כמו גחלים להטו; לרגעים התנשא מעל מושבו, חרק שן, צעד על הפרקט החלק כשני צעדים וישב אל מקומו וישב, ויתנועע וימולל את זקנו ויתנשא עוד הפעם... ועדה ישבה שוממה; כל אשר ראו עיניה פה מוזר היה לה: הַפַּרְקֶט המבריק, התמונות הגדולות במסגרות זהב, ארון־המאכלים הגדול, הכסאות היפים, ושם הלאה הטרקלין המפואר, הגליונות הגדולים, והפרחים היפים והרמים — כל אלה הכוה בתמהון ובשממון... היא זכרה את אהל אביה: שם לא היה לא מרחב ולא יופי, אבל כל מה שהיה שם, הביט אליה באהבה ורעות, ופה מרחב ויופי, אך הכל נשקף אליה כמו בזעם, כמו יחר להם על אשר באה לקלקל בעניותה את ההרמוניה השלטת פה...

והגבירה גם היא לא שקטה בחדרה, גם לה היה רע ומר...

העניים לא יתנו מנוחה ומרגוע רגע — אמרה הגבירה בלבה; — הנה הוא בא עם בתו מעיר רחוקה להרגיז מנוחתי!... אם מלחמו אכלתי בימי נעורי הלא עבודת פרך עבדתי בביתו בעד הלחם? האם כל ימי אשלם בעד פת לחמו ועוד אהיה בעלת־חוב לו? אל נכון הוא בא עתה עמה לבקש בעדה נדוניא, אל נכון הוא הפיק להשיאה לאיש... הוא ירא פן יאחר המועד להרבות ולהפרות את העניים כילק... מצוה רבה וגדולה! הא, הא, חא!... מַרִיא, קרח! — את שתי המלות האחרונות קראה הגבירה בקול אדיר אשר נשמע כרעם בכל חדרי הבית. ומריא השפחה מהרה ותביא רגב קרח לשפשף בו את גב הגבירה כפקודת הרופאים.

הגבירה זלפה טרביצקי היתה כבת ארבעים וחמש שנה, בעלת קומה בינונית, שמנה ועבה. היא יראה מאד מפני אלהים פן ישלח מלאך־המות ולקחה, פן ישים בה כל חלי ונגע, פן יביא מארה ברכושה. על כן היו עיניה תמיד נטויות למרום, ובהזכירה איזה דבר רע ירקה שבע פעמים ותאמר: אל

יִזָּכֵר הדבר פה. מביתי יצא בעשן ומהצרי — ברוח... ובכל זאת בכל דבר אשר היה נוגע לתאות נפשה מצאה לה הוראת היתר. למענה שפתו את המיחם בשבת וגם בשלו מאכל, שתתה קוה בחלב אחר סעודת בשר, לא צמה בימי הצומות. ולא אכלה כרפס ומרור בלילי הסדר. וכל זה היה יען כי נדמה לה שחולה היא, ולחולה הכל מותר. אם שמעה כי אחר עשה כזאת, אז חרה לה עד מאד ותקנא לאלהיה, והיא בעצמה — „אונס רחמנא פטריה"...

לדעת הגבירה טרביצקי, כל העולם כלו לא נברא אלא בשבילה. הקיסר עם חיילותיו — לשמור את נפשה היקרה משודד וחומס; הבהמות והעופות— להזמין לה בשר; הסוחרים — להביא לה רוח ופרנסה, והעניים — להנחילה גן־עדן על תתה להם לפעמים פרוטה ואיזו סחבות שנפסדו מהשתמש בהן; וגם לתכלית זו יש אלהים בארץ — שתהיה עינו צופיה כל הליכותיה מראשית השנה עד אחרית השנה, לבל תכשל חלילה ולא תנגף רגלה, לתת לה תאות־האכל וחלומות נעימים ולהאריך ימיה עד נצח נצחים... ובהיותה טרודה כל כך וחרדה לטובת נפשה, שהיא לפי דעתה מרכז הבריאה כלה, לא יפלא עוד אם תמיד חשה בנפשה איזה מחסור, תמיד הרגישה איזה מכאוב. היום כמו מר לה בפיה, אתמול עצמותיה היו כמו שבורות, ושלשום ראשה היה עליה כמשא כבד. וכל רופאי העיר השכימו תמיד לפתחה והיא שָׁמנה מיום אל יום, עד כי פחדו הרופאים פן יהפך לבה כלו לחֵלב.

כעבור שעה, אחרי כלתה מריא את העבודה ותשפשף את בשר גברתה בקרח, עד כי גם היא גם גבירתה אדמו כתולע, יצאה זלפה מחרדה עצובה ונאנחה ועטויה על שפם. לה נדמתה כי היום גם שנה תכאב לה... אמנם כן! מה יביא לה דודה העני אם לא כאב שנים? — חשבה זלפה; — הם, העניים, מרגיזים את העורקים ומזה באה כל מחלה, ה׳ ישמרנו!

היא חפצה מאד לדבר אתו קשות, לשלחו לעזאזל אותו ואת בתו יחד, אך יראה, היא זכרה את דודה והליכותיו מימי נעוריה, זכרה מה קשה היתה חמתו וכי בתתו קולו עליה רחפו כל עצמותיה. ועל כן שמה לה פנים עצובים ותתאפק.

— שלום עֲליכם — אמרה זלפה בקול חלש ודק ותגנח — מה שלומכם?

— עליכם שלום — ענה דוד; — מה יש לשאול לשלום העני? מה שלומך, זלפה?

— אינני בריאה, לא עליכם. הזאת בתך?...

— בתי עדה. למענה נסעתי הנה להביאה אליך, למען תהיה בביתך, עד כי יזמין לה ה׳ זווגה. ואל נכון לא תקפצי ידך מהשיאה לאיש.

כאבן כבדה נגלה מעל לב זלפה. „אם כן ל א ע ת ה הוא דורש כסף״— אמרה בלבה ותתנחם.

— ולמה לה לשבת פה? — ענתה הגבירה. — תשב בביתך וכאשר ימצא לה שדוך הגון תודיעני.

— אם שמך יקרא עליה יקפצו עליה רבים, ואם בביתי תשב נבול תבול ואיש לא ישים אליה לב.

הגבירה הביטה בעין חודרת על הנערה, ותתבונן בפניה, במבנה גויתה, בידיה, ותחליט כי די כח לה לעבוד כל עבודה וכי לא תאכל עמה לחם חסד; אך הסתירה מחשבותיה ותאמר:— אבל מ ה תעשה בביתי? אמנם לחמי לא אחשך ממנה, אבל לא טוב לאדם לשבת בחבוק ידים, ובביתי כל עבודה אין. ברוך ה׳ שתי נכריות בביתי, מלבד מבשלת עבריה, אחת מפקחת על הסדר והנקיון ומגהצת את הלבנים, „בריה״ נפלאה שאין כמוה בבנות העברים; והשניה לעבודות הגסות: להדיח הרצפה, לכבס, להביא מים ועצים; גם שומר החצר בא מדי פעם בפעם לעזור להן בכל עבודה, ומה תעשה בתך פה?

— ברוך ה׳ לא קטן הוא ביתך – אמר דוד בלב מלא תקוה, כי הבין מקול דברי הגבירה שאין את נפשה להשיב את פניו: — עוד תמצאי עבודה גם למענה, היא יודעת לתפר גם כתנות גם בגדים. אמנם הרופאים צוו עליה לבל תעבוד הרבה, אבל מעט תוכל לעבוד, כפי צרך הבית.

— הלנו תהיה בתך לתופרת? — שחקה הגבירה; — הן „לבנים״ מובאים לנו מעיר הבירה. בתך לא ראתה מעודה בד כבד אשר ממנו לבנינו תפורים.

— יוסף ה׳ על רכושך כהנה וכהנה, ובטוח אני כי בתי בעצמה בשבתה בביתך תמצא לה עבודה מועילה לכלכלת הבית. אנכי אשבחנה בפניה, כי היא נערה לא סכלה ואוהבת עבודה. גם יודעת היא לקרוא ולכתב ולחשב חשבונות.

— הלא מראש אמרתי לך, כי נכונה הנני לקבלה. ערך מחיתה לא נחשב בעיני למאומה, אך אם תתאונן על כי תשב תמיד בטלה לא עלי תהיה תלונתה.

— תודה רבה לך, זלפה, כי לא תעלים עין מבשרך וגם חמלת על זקנותי. אל תיראי! ה׳ ישלם לך כפעלך, ויחד עם בתי תבוא הברכה אל ביתך, והיית בריאה דשנה ורעננה!...

— אמן! —ענתה הגבירה באנחה.— ה׳ חיב לעזר לי: ברוך ה׳, תמיד ידי פתוחה לתת צדקה, בכל יום ויום רבים מחזירים על פתחי, ואני נותנת כפי כחי...

ג.

דוד המבורגר שב לביתו שמח, ועדה נשארה לבדה בבית קרובתה הגבירה. ימים אחדים יגון נורא לחץ לבבה כמו בצבת. מוזר היה לה הבית ומלואו, גם האנשים גם הכלים; היא חפצה למצוא לה עבודה ולא מצאה. הגבירה לא דברה עמה מאומה, ורק בתתה לה שמלה חדשה ללבוש אמרה בפני זעם: לבשי! לא טוב להתהלך בביתי כאחת „המנולות" — ולא בֵּרכה אותה כנהוג. אין זאת כי אם אחת היא לה — אמרה עדה בלבה — אם בריאה אהיה או חולה, אך לבל אראה כמנולת... לפי הנראה עוד אשא ואסבל בבית הזה... בשבתה על השלחן לאכל עם כל בני הבית יצאה תמיד רעבה. בקחתה האכל היו עיני כל המסבין בכלל ועיני זלפה בפרט מְסַבות עליה. אפשר כי נדמה לה כי כן הוא, אבל כל פרור שהביאה אל פיה לעסה בפחד ובלעה בחרדה. לרגעים אדמו פניה ולא ערבה להרים את עיניה...

אחרי אשר הסכינה מעט עם הבית, החלה לבקש מאת השפחה לתת לה עבודה: להסיר את האבק מעל הכסאות והשלחנות, להשקות את הפרחים, וכדומה, והשפחה מלאה את חפצה לשמחת לבבה.

בשבוע השני לבואה קראה לה זלפה ותאמר: הנני לשום אותך לסוכנת הבית. אנכי לא אחפץ כי תעבדיני חנם. בעד עמלך אשלם בכסף מלא, אם אך את תמלאי את אשר יהיה מוטל עליך באמת ובישרת לבב. וזאת תהיה עבודתך: אנכי אתן לך סך כסף ואת תתני לשפחות מעט מעט, כפי מה שיהיה נחוץ לכלכלת הבית. עיניך הרואות כי חולה הנני, בקושי אנוע את ידי ורגלי, ועל כן עליך להשגיח בעין פקוחה על כל פרוטה ופרוטה שתגיע לתכלית הנרצה, ומאומה לא תלך לאִבוד. אם כה תעשי, אם תתנהגי עמי לא כשפחות שכל מגמתן רק לזלל ולחמוס ולגנוב, כי אם כבת, ועינך תחוס על רכושי, אז גם אני אהיה כאם לך: אנכי אשתדל למצוא לך חתן הגון ונדה ובגדים אתן לך ביד רחבה. ברוך ה' שם הגבירה טרביצקי איננו כשם הקבצן דוד המבורגר; רבים יחפצו להתחתן בי, כי יקוו למצוא אצלי משמרת עבודה. סוף דבר, אין לך לדאג מאומה, כי אם לשום עיניך ולבך לבל תאבד חלילה פרוטה, ולקמיץ מה שאפשר.

ותהי עדה סוכנת. העבודה אשר היתה מוטלת עליה, נראתה לה בראשונה כמו קלה היא ונקיה, כי מי לא יוכל להוציא שקלים אחדים בכל יום? ובהעלותה על לבבה כי על ידה ינתן הכסף בכל יום ועל פיה ישק כל הבית, לבשה עדה מעט גאות, ונדמה לה שאיננה עוד נערה עניה וחולה, איננה עוד כלי חרס נשבר, כי אם דבר שיש בו ממש, שהרבה צריכים לו. היא תשתדל

להשלים את עבודתה ביושר וחריצות ואל נכון לא יקופח שכרה, אל נכון יחם גם לה באור קרובתה הגבירה... אך שני ימים עברו ותבן, כי שגתה במשפטה, כי טובה כל עבודת פרך מעבודתה הקלה והנקיה...

בבקר נתנה לה הגבירה שלשה שקלים להוצאות היום. עדה התפלאה מאד — שלשה שקלים להוצאות יום אחד! והלא הכל נמצא נכון לפניה: עצים ופחם למרבה בדיר, ובשר מביא הטבח בכל יום מן הטוב והשמן, ולמה עוד שלשה שקלים? הלא שלשה שקלים דים לאביה לפרנסת שבוע תמים עם עצים ושכר דירה, ואך זאת היא צרתו, כי גם שלשה שקלים בשבוע איננו מוצא להרויח...

אולם אך החליפה את השטר במטבעות נחשת, והנה יצאו כמים מכברה ולריק היתה השתדלותה להחזיקן בחזקה. כעבור שעות אחדות עליה היה ללכת אל הגבירה ולבקש ממנה עוד מעט כסף לאיזו דברים נחוצים, אשר דרשו המבשלת ושפחת הבית. הגבירה הרעימה פנים בבוא עדה לבקש ממנה עוד כסף, הביטה עליה בכעש ותנהום באפה אך לא דברה דבר. לב עדה הלם בחזקה ופניה אדמו והלבינו חליפות. הגבירה הוציאה עוד שקל מכיסה ותתן לה בשאט נפש. עדה יצאה נכלמה, כמו באמת חטאה חטאה גדולה, כמי רק מאי־ידיעתה בכלכלת הבית רבו ההוצאות למעלה...

ביום השני נתנה לה הגבירה עוד שלשה שקלים. עדה חפצה לאמר: תני עוד שקל או שקלים והיו עמדי למסכנות, אך לא ערבה את לבה להניע בלשונה.— סכלה אני ובוערה — חשבה עדה; — גם את מחשבות לבי לא אוכל להוציא בשפתי, ולשוני כנציב קרח מוטלת בפי...

ושלשת השקלים הוצאו עוד הפעם עד מהרה ועוד הפעם היה לה לבקש מהגבירה כסף. ובפעם זאת היתה הגבירה טרודה: לה נדמה כי ראשה יכאב לה, ותרחץ ראשה באודיקולון וגם צותה לבהל את הרופא אליה. בברכים כושלות נגשה עדה אליה ובקול חלש ורועד הודיעה, כי נחוץ עוד כסף.

— מה? כסף?!— הרעימה הגבירה — הא לך עוד חמשים פרוטות ואל תוסיפי עוד להרגיז מנוחתי בכל רגע. האינך רואה כי חולה הנני?

וגם החמשים אגורות אזלו ועוד היה דרוש כסף: הכובסת הודיעה כי אפסה הבורית ונאנסה לשבות ממלאכתה, גם היה נחוץ לקנות תבת דגי־סרדיני לארוחת הערב. אך איך תבוא לפני הגבירה והיא כבר צותה לבל ירגיזו מנוחתה?

ובערב כאשר נודעה לגבירה, כי הכובסת, אשר שלמה לה שכרה ליום, שבתה ממלאכתה שתי שעות וגם דגי־סרדיני לא היו לה לארוחת הערב,

התרגזה ותמטר על ראש סוכנתה האמללה אש וגפרית. עדה אמרה להצטדק, אך לשונה דבקה לחכה, ולו גם הצטדקה לא הועילה, ואולי עוד קלקלה.

וכן היה בכל יום ויום.

— מעודי לא הוצאתי כל כך כסף בכל יום — קראה פעם הגבירה באזני עדה — כאשר אני מוציאה מעת בוא הקבצנית הזאת אל ביתי. קבצנית לא תדע מה הוא כסף ועל כן תפזרהו כדומן.

— חי נפשי, כי אנכי בכל כחי משתדלת לבל תצא גם פרוטה לאבוד! — נשבעה עדה ובעפעפיה נראו דמעות־דם.

— אם כן — ענתה הגבירה בשחוק לעג — התבונני אולי כיסך עמוק יותר מדי ואיזו שקלים נחבאו במעמקים... הלא אוכלת כסף את !...

על הדברים האלה לא יכלה עוד עדה לענות. לבבה מלא דם ונדמה לה כי הושם מחנק לצוארה...

בעיני הגבירה היו הכל חשודים כגנבים, ותאמר בלבה כי כל „עקרת־הבית" צריכה להטיל אימה בביתה לחסם בעד שפחותיה ולקמץ בכל האפשר; ואם לא יחדלו לגנוב, אל יגנבו הרבה.

— מדוע אך בי תגער גברתנו תמיד? — שאלה עדה את שפחת הבית, אשר היתה מבני הנכר.

— לו נערה בי כאשר תגער בך, כי אז כבר ירקתי בפניה והלכתי לבקש לי מקום אחר — ענתה השפחה.

— מה מאושרה היא השפחה! — חשבה עדה: — היא יכולה לצאת מן הבית, מעמק עכור זה, בכל עת אשר תחפץ, אך אנכי... אני איננה יכולה. פה הנני משרתת קרובת הגבירה ושם בבית איש זר שפחה פשוטה אהיה ככל השפחות... חלילה לבת דוד המבורגר לשרת בבית זר!

ד.

רע ומר היה לעדה שבתה בבית קרובתה הגבירה, אך לפעמים גם בגי־הצלמות הזה חדרו איזו קוי אור, באו ויאירו את החשך ויביאו מרפא ונחומים לנפשה הנהלאה... בבית טרביצקי היה נער אחד משרת בבית המסחר: אתו התודעה עדה ותשוחח עמו לפעמים איזו שעה, ונשמות שניהם נקשרו.

הנער שמואל היה גם הוא בן להורים שירדו מנכסיהם. עד השנה השתים עשרה למד שמואל מפי מלמדים טובים. אביו, אף כי כבר היה עני בעת ההיא, התאמץ בכל שארית כחותיו לתת חנוך טוב לבנו. הוא בחר לבנו

מהמלמדים המשכילים היותר טובים בעיר, הבטיח להם שכר רב ויסבל רעבון וקור וישלם להם כפי אשר השיגה ידו, ויחניף ויכזב להם ויתפתל לפניהם. וכאשר בא סוף „הזמן“ והוא לא הספיק עוד לשלם את כל השכר אשר נקב להם בתחלת הזמן, דחה את מועד השלום מיום ליום ומחדש לחדש, נשבע שבועי שבועות; פניו התעותו אז מאד, איזה שחוק של ערמה, תחנונים ושפלות רחף אז עליהם... ובאמצעים ותחבלות שונות הצליח, כי יקבל המלמד את בנו לחדרו גם ל„זמן“ הבא. ושמואל עשה חיל בלמודיו, ידע את כל התנ"ך על בוריו, קרא גם איזו שירים וספורים, גם הצטיין בידיעת החשבון.

וכמלאת לנער שמואל שלש עשרה שנה, החל אביו לחשב מה לעשות לבנו. ללמדהו אומנות? מה רע ומר גורל חניכי החרשים! — חשב אבי שמואל; — יהיה מה שיהיה ואנכי לא אתן את בני להיות חניך בעל-מלאכה, לשמוע קללות וגדופים ולעבוד כל עבודת פרך, ומה תהיה תכליתו אחרי אשר יעבר כל מדורי „הגיהנום“? הלא רוב בעלי-המלאכה מקבלים „קצבה“, כי אך את גום ונפשם ישחיתו ומלאכה על בוריה לא ידעו. לא! אנכי אשתדל לתתו אל אחד מבתי המסחר. שם ילמד לדעת את טיב המסחר, ידע להתהלך עם אנשים. בראשונה יקבל שכר מצער, ואם גם יעבוד שנה או שנתים בלי שכר אין רע: טוב לסבל עוד שתים שלש שנים, אך אחרי אשר יהיה בקי בהויות העולם, אחרי שיראה לאדונו שהוא מביא לו תועלת אז ימצא שכר רב. עוד ישנה בני ויקבל שלשים, חמשים שקל לחדש ואולי גם מאה...

אז נשא אבי שמואל עיניו אל הגביר טרביצקי.

הגביר אהרן טרביצקי היה איש ככל האנשים ולא נבדל במאומה, כי אם בעשרו. ר' אהרן היה לא נדיב ולא כלי. הוא היה שומר מצוה, כורך ביום השבת מטפחתו על צוארו. אך לא „אדוק“ ומשרתיו עסקו במסחרו גם בימי השבת, כי לדעתו אי אפשר היה למסחרו להתקים בלי זה. גם בניו היו הולכים לגמנזיום וכותבים שם בימי השבת. גם זה היה מן הדברים שאי אפשר בלעדם, כי מה יהיה בנו אם לא דוקטור, פרופיסור? אף כי ידע ה' טרביצקי שאפשר להיות עשיר בלי כל דפלום, אבל מאיזה טעם כמוס עשירינו מבקשים לבניהם דרך אחרת ומטרה אחרת יותר טובה ויותר נעלה מהדרך והמטרה שבחרו לנפשם. ואף כי גם „מלאכת הרפואה“ איננה מעשרת עוד את בעליה, ויש אומרים כי גרועה היא ממסחר; אבל לעת-עתה, כך הוא מנהגו של עולם, והגביר טרביצקי במנהג העולם יחזיק ולא ירפה. בימי הנסיון שחל בשבת היה ר' אהרן, כרוך במטפחתו על צוארו, יוצא לקראת בנו, ולבו דופק בחזקה, מחכה בכליון עינים לדעת תוצאות הנסיון... ואולם עלינו להגיד שבחו, כי ר'

אהרן לא התגאה בעשרו והיה נוח לבריות, אוהב שלום ומדבר שלום עם כל אדם, ואפילו עם אשתו, וגם נהל את עסקיו בלי ערמומיות יתרה, בלי שאון ורעש, בלי קטטות ומריבות. סוף דבר: הגביר אהרן טרביצקי, בבואו לתת דין והשבון בינו לבין עצמו על הנהגותיו, היה מוצא קורת רוח גדולה בנפשו ואומר: שישו, בני מעי, שישו!

אחרי הפצרות והשתדלות הרבה, עלתה ביד אבי שמואל להביא את בנו לבית מסחר הגביר טרביצקי. לא מפני שלא מצא הגביר חפץ בנער סרב לקבלו, כי אם יען שאבות רבים השכימו לפתחו לתת בניהם על ידו. כי מי מהם לא יחשב לאושר בנו לחסות בצל הגביר טרביצקי, אשר ילמד ממנו דרך־ארץ וטיב המסחר וכל מדה טובה? מובן מאליו, כי אבי שמואל לא דרש מהגביר כל שכר לבנו, כי היה בטוח שהגביר לא יאבה כי יעבדוהו חנם ואל נכון שלם ישלם לו כפעלו...

והנער היה מהיר מאד בעבודתו, אל כל אשר שֻלח השכיל, גם אל בית־הנתיבות לקבל את הפחם, לשכר עגלות, לשקול ולמסור ליד הקונים — הכל מלא בדקדוק גדול ובזריזות. עוד לא עברו שני חדשים מיום בואו לעבוד, והגביר טרביצקי לחש באזני אשתו הגבירה כי אוצר יקר נתן לו ה', בהזמינו לו את הנער שמואל, אשר עבודת שלשה משרתים הוא משלים לבדו.

— אנכי הלא כבר אמרתי לך, אישי — ענתה זלפה — כי לא תירא: ה' יעשה הכל למעננו וישלם לנו ככל צדקותינו. ברוך ה' אנחנו איננו כשאר העשירים, השוכחים את ה'. אנחנו לא נשכחהו לכן הוא חיב לעזר לנו, ובודאי יעזר לנו...

ואף כי הגדיל שמואל לעשות, בכל זאת קבל בשנה הראשונה חמשה ועשרים שקל בעד כל השנה — שכר שהספיק לו רק לתקן מנעליו ולכתנות אחדות; — ובשנה השנית והשלישית קבל חמשים שקל לשנה, ומהרביעית והלאה קבל עשרה שקלים לחדש; מהסך הזה הוציא חלק קטן לבגדים נחוצים, והשאר לוה ממנו אביו, בהבטיחו לשלם לו בפעם אחת בשטר אחד גדול...

ושמואל עבד עבודתו באמונה ככלב נאמן, ולא שם לב, כי הוא מקבל פרוטות ואדונו מרויח על ידו אלפים. וטרביצקי הגביר ראה כי בן חיל הוא שמואל ויוסף על עבודתו פי שבע. מעלות השחר עד חצות הלילה לא נח שמואל ולא שקט, לא בימי החול ולא בימי השבתות והמועדים ולא היו לו רגעי מנוחה להתבונן מה אתו ומה יהיה בסופו. גם אבותיו במצרים, בעת אשר עבדו בחמר ובלבנים, לא ידעו כי עבדים הם. עבודת הפרך אשר היתה מוטלת

עליהם לא נתנה לאיזו מחשבה לחדור אל מוחם, ולולא בא משה להעירם, כי אז גבלו את החמר עד עתה...

וגם לשמואל בא מקרה ויעירהו, ותפקחנה עיניו ויבט אל כל סביביו, וירא מה קשה היא עבודתו...

לפעמים בבוא שמואל לאכל בבית אדונו הביאה לו עדה את האכל ותבט אליו מן הצד... על פניו לא נראה מאומה מלבד זריזות יתרה. הוא חטף ואכל, חטף ושתה, טחן בשניו כמו במכונת הקטור ממה שהושם לפניו, „ו י ט ח ן" גם את ברכת־המזון, בהבליעו חמש מלות בבת אחת, וימהר לשוב לעבודתו, מבלי שום לב אל המאכלים ואל הנערה, אשר הגישה אותם לפניו. אך עדה, אשר הטבע חוננה אותה, כמו כל הנשים, ביתרון הכשר למשך אליה עיני הגברים, קרבה אליו בשאלות קלות, נכנסה עמו בדברים, הגישה אליו את המטפחת, יעצה לו לבחר הטוב שבאכל. וכה הרגל שמואל עם עדה, עד כי בקש ומצא לו עת לשוחח עמה בסתר לבל יודע לאדון ולגבירה...

ומה צר היה לו כאשר היה אנוס להפסיק את שיחתו הנעימה לרגלי עבודתו...

— עבודה ארורה! — חשב אז שמואל — ככבל אחרי האסור תמשך תמיד אחרי ואי אפשר להפטר ממנה...

אז נפקחו עיניו וירא, כי אין לו גם רגע אחד אשר עליו יוכל לאמר— לי הוא, בו אני האדון ועושה מה שלבי חפץ. תמיד העול והמוטות על צוארו, תמיד הוא מושך את המשא הכבד המוטל עליו, מושך מבלי ראות את הגבול, את המטרה... כן עברו ימי בחרותו וכן תעבור גם שחרותו, כמו איננו אדם חי, כמו אין לו צרכים אחרים מלבד צרכי אדוניו.

עבודה בלי מנוחה — קללה שאיננה כתובה בשתי התוכחות...

לפניו נקרה איזה ספר כתוב בשפת עבר ביד אחד הסופרים בני־הדור, ויקרא בו שנים שלשה עמודים, ויזכר את ימי ילדותו, את הימים אשר היה לו עסק עם ישעיהו, ירמיהו, יחזקאל ודניאל; וגם קרא איזו שירים וספורים, ולבו נמשך אחרי הזיונות מאפו, שולמאן... אז היה חיי רוח, מחזות נעימים, מחזות קדש רחפו תמיד לנגד עיניו, ועתה מה? עתה נגזו, עברו כל המחזות ההם ואין לו בעולמו אלא מעט אכילה, מעט שנה, ועבודה הרבה, הרבה מאד!

ומה אני מקבל בעד עבודתי הרבה והכבדה? — חשב שמואל — אך שקלים אחדים ההולכים תמס. ובכן לנצח אהיה משרת בעד פת לחם יבש, לנצח לא אבנה לי בית ולעד לא אדע מנעמי החיים, תענוגי אהבה ורעות, תענוגי הגיון בספר...

„פת הלחם הוא הדבר היותר יקר בתבל — אמר לי אבי; — היא יסוד החיים, ואם חפץ חיים אתה שמר את פת לחמך, ועבדת את אדונך באמונה"... אך מה בצע בחיים כאלה, שבהם האדם איננו מוצא כי אם פת הלחם? לא! מלבד פת לחם נחוץ לאדם עוד דברים רבים, אשר גם בלעדם אי אפשר לו להתקיים... ואם הוא מתקיים בלעדם — אוי לו ואוי לקיומו!...

אני אעזב את מקומי פה ואבקשה לי מקום אחר — אמר שמואל. — אבקשה לי עבודה באיזו חנות שמסחרה הוא רק עד השעה השביעית או השמינית בלילה, ואז אדע כי יש לי מנוחה איזו שעה ביום. מה מאד חפץ אנכי לחזר על למודי שלמדתי בילדותי! הן עוד לא שכחתים כלם.

אבל איך אראה אז את עדה? עתה יקרו רגעים אחדים אשר בהם אוכל לדבר עמה, ואם אינני יכול לדבר עמה, הנני, לכל הפחות, רואה אותה בעיני איזו פעמים בכל יום, ואם אצא מזה הלא גם את פניה לא אראה עוד... ולי מה נעמו ויקרו הרגעים ההם אשר אנכי רואה אותה! נעימים מכל החיים, יקרים מכל חמודות התבל, מחיי אלפי שנה!

לא אוכל למוש מפה. עדה אסרתני בעבותות אהבה. מבלעדה אקוץ בחיים...

אך איך אסבל את העול הכבד אשר נטל עלי? מעט חפש אנכי מבקש. שעה בכל יום, אלמד, אשוה, אהגה ואחליף כח...

דרך אחרת אין לי כי אם להשתדל לצאת לרשות עצמי... רב לי להיות עבד! חפץ אנכי להיות אדון לעצמי ועדה תהיה רעיתי, חברתי!...

אבל?...

גנבה, גנבה!... אם הוא עשקני, כי לא נתן לי בעד עמלי מאומה בעוד אשר הוא הרויח על ידי אלפים ורבבות, אם הוא נתן לבתו שלוחים עשרת אלפים שקל, בעוד אשר ידי לא השיגה לקנות מנעלים — לו לא נחשב מאומה לעול, ואנכי אם אקח איזו מאות שקלים לגנב יחשבוני! הלא אנכי עמל יותר ממנו במסחרו ואנכי מרויח את הכסף, ואם הונחו לרגעים בארגזו ולא בארגזי, הכי בזה נקנו לו? ומלבד זה, האם הוא לא יחבל כל תחבלות ערמה להרבות עשרו? היסג לאחור כאשר יקרה לו לגנוב? הכי הוא לא יחליף את מיני הפחם טוב ברע? הכי הוא לא ישחד את פקידי מסלת הברזל למען ימהרו לשלוח אליו סחורתו, בעוד אשר סחורת אחרים מונחת כאבן שאין לה הופכים. בשנה העברה הרויח שלשים אלף שקל בתחבלות כאלה, ויהי הוא המוכר היחידי בעיר ושאר הסוחרים התרוששו מאד; העניים נאנחו מרה, רבים מהם גועו מקור, והוא אסף פנינים בחפניו, וכל בני העיר

הביטו ותמהו על הצלחת הגביר ר' אהרן טרביצקי. האם אין זה חמס ועול? האם הוא איננו בולע כסף זרים כשאול? ומדוע לו מותר ולי אסור? הלא מצבו לא רע כמו מצבי אני... „לא יבוזו לגנב כי יגנב למלא נפשו כי ירעב"— אמר שלמה.

אבל מה יאמרו הבריות?...

מה לי ולבריות? אם הם לא יבינו דבר לאשורו, אם הם מחייבים את הזכאי ומזכים את החייב, אם הם מבטלים את דעתם ורצונם מפני דעת ורצון הגבירים — הכי בשבילם אתן את נפשי לענות נצח? ידברו מה שידברו, כי כל דבריהם הבל!

אבל...

מרך, רפיון־רוח!... בוז לך, לעג לך, בן בלי חיל! אל תהי, שמואל, אשה מצרה! חזק והסר את הרעיונות המפחדים והמיראים אותך — צל ההרים אתה רואה כהרים. חזק ועשה והצלת נפשך ונפש עדה!...

בעוד ימים אחדים נתן הגביר טרביצקי לשמואל חמש מאות שקל לפדות סחורה מבית־הנתיבות. וילך שמואל ויטמן את הכסף, וישב בפנים זועפים אל אדוניו ויאמר כי אבד הכסף ממנו...

הגביר והגבירה נסו לדרשו ולחקרו איפה אבד ומתי, אך שמואל ענה באחת כי נעלם ממנו. כי בבואו אל הגזבר למסר על ידו את הכסף—והנה הכסף איננו...

שאלו את הגזבר ואת פקידי בית־הנתיבות ויגידו, כי בגשת שמואל אל הגזבר, התחלחל ויקרא: אבדתי, אבדתי! ויהי רעש בבית־הנתיבות, ויחפשו ויבקש ולא מצאו.

— אי אפשר לחשדו — אמר הגביר אל רעיתו; — לא בפעם הראשונה אנכי שולח על ידו כסף, ולא רק חמש מאות שקל כי גם אלפים, גם שלשת אלפים מסרתי על ידו ולא העלים, ולמה יקח הפעם סך מצער כזה?

—ובכל זאת, לו שמעתי לעצתי, כי אז שמת עיניך על כל הליכותיו—אמרה זלפה; — קשה לי להאמין כי פתאם יאבד דכסף מכיסו? הלא כיסו שלם ועמוק.

— צדקת מאד, אנכי אשים עליו עין.

ה.

קרבו ימי חגי הנוצרים, והשפחה הנוצרית השכורה לעבודה קשה עזבה את בית טרביצקי, ושפחה אחרת לא נמצאה, ותהי מהומה ומבוכה בבית.

ויהי כראות עדה כי אין מים בבית, ותלך ותקח את הדלי ותדלה מים מן הבאר אשר בחצר ותביא, ותלך אל הדיר ותביא משם עצים ותשיק את התנורים, ותדיח את הכלים בבית־המבשלות ואת הרצפה.

כבדה היתה ממנה העבודה הזאת, אך עדה אהבה את הסדר ותשנא כל בלבול וערבוביא, ועל כן אמרה בלבה: אעבד שנים שלשה ימים עבודת פרך עד אשר תמצא שפחה.

וזלפה ראתה ולא הרעימה אותה כדרכה בכל יום ויום.

ותעבוד עדה שבוע, ותעבוד שני שבעות, חדש ימים, ושפחה לא נמצאה.

אמנם שפחות רבות באו אל בית הגבירה, אך בכלן מצאה מגרעת: פני האחת מעידים כי עצלה היא, והשנית כי גנבה היא, והשלישית כי איננה מפקחת על הנקיון, וכן כלן. אולם הסבה הראשית היתה, כי אמרה זלפה אל לבה: למה לי להחזיק בבית שפחה נוצרית האוכלת הרבה ומבקשת עוד שכר, אחרי כי אפשר לי לצאת ידי חובתי בעדה קרובתי? הן עלי להשיאנה לאיש ולתת לה שלוחים, ומדוע לא תעבדני עתה? העבודה דבר טוב היא, אלהים אוהב עבודה— אומר משל הרוסי, העבודה מביאה מרפא לבשר — אומרים גם הרופאים; ואף אמנם רואה אנכי כי היא התחזקה, מאז החלה לעבוד עבודה פשוטה, בריאותה השתלמה והיא אוכלת הרבה.

ואף אמנם עדה סבלה את אשר נטל עליה, אף אם כבדה העבודה עליה. אפשר כי הורגלה בעבודתה לאט לאט ולא הרגישה עוד את כבדה, לולי נלוו אל צרותיה ההמריות תלאות מוסריות, לו נתנה לה קרובתה הגבירה לעשות מעשיה במנוחה ולא המטירה עליה לרגעים חרפות ובוז. יש אשר ההלה עדה להדיח את הרצפה וזלפה מרעימה בקולה ומחרפת אותה על כי אין מים בכיור, ועדה צריכה לעזוב את מלאכתה וללכת לדלות מים. ואחרי שובה כמעט לעבודתה הראשונה והנה עבודה שלישית, גם רביעית נמצאה, את כלן עליה להשלים, ואחרי כן זלפה מחרפת ומגדפת אותה על אשר הדחת הרצפה תמשך שעות הרבה, כי איננה יודעת גם „לקשר זנב החתול”...

ועדה תמיד שמעה דומם חרפות גברתה, בהורידה את ראשה לארץ. לו ראה אותה אז איש זר, כי אז חשב בנפשו שהיא מודה בלבבה כי חייבת היא, כי אשמתה גדלה במאד מאד...

אולם לא תמיד שמעה עדה גערה. היו איזו שעות ביום, אשר זלפה החרישה, הלא הן בעת אשר אכלה. ועבודת האכילה נמשכה שעות אחדות ביום: בקומה בבקר שתתה חלב חם ויחד עם זה אכלה, אחרי כן שתתה תה ותאכל, באה לבית־המבשלות וישימו לפניה „לטעום” ותאכל, ישבה לארוחת הצהרים

ותאכל, ואחרי כן הפסיקה בשֵנה, שתתה תה ותאכל, הביאו לפניה מיני פירות שונים ותאכל. אחרי נסעה שעה לשוח הביאו לה סעודת הערב ותאכל, ואחרי כל אלה שתתה קוה ותאכל. ואך בין הפרקים באה לעורר את שפחותיה בכלל ועדה בפרט ולהודיען נאמנה כי יש גבירה בארץ, כי יש עין צופיה ופה מלא אלה.

אך מה רבו מכאובי עדה כאשר כאבו שני גברתה, אז מבלי יכלת לאכל ישבה זלפה כל היום בלי עבודה, ועל כן שמה פניה רק בשפחתה ולא נתנה מנוח רגע לא לבד לידיה ולרגליה כי אם גם לאזניה: היא הרעימה אז בקולה החזק בלי הרף...

כבדה, כבדה היא ממני עבודת הפרך – אמרה עדה בלבה, — אך את הכל נשאתי וסבלתי, לו הרגיע ה„סמבטיון" משאון דכיו.

ואמנם כבד היה מכה איש לשאת משא העבודה והעלבון כאחד, אך היו רגעים אשר כנטפי טל תחיה באו בעצמותיה להחיות רוחה הנדכאה ולהזקה ולעודדה, הלא הם רגעי השיחה אשר עברו בינה ובין שמואל אהובה.

היא שפכה לפניו את מרי שיחה והוא שמע — ולבבו התחמץ; הוא הזיל דמעות ויחרק שן והוא נתן בלבה תקוה טובה, כי בקרוב ימצא לו משמרת בבית מסחר אחר או ימצא לו תרופה אחרת, ואיך שיהיה יוציאנה מעמק עכור הזה, ויחדו יחיו חיי שלוה והשקט...

והבטחותיו ודמעותיו עודדו את עדה ולא נתנו לה לכרע תחת עולה הכבד. אך פתאם כהה גם שכיב האור הקטן אשר האיר לה. מאז אבד הכסף אשר היה מסור על ידו, צל תוגה רחף תמיד על פניו גם בעת דברו עמה. הוא אמנם לא חדל להבטיח לה, כי יוציאנה למרחב ויחלצנה מכל מעניה, אך בדבריו לא נשמע האמון והבטחון אשר מלפנים. לפעמים רעד קולו וגם ידו רעדה בתוך ידה... לפעמים היה תפוש באיזו מחשבות ולא שמע את אשר שאלה אותו. עדה לא היתה בעלת שכל גדול וחד, אך מאהבתה הגדולה השכילה לתפוס גם רושמים דקים, אשר נשתנו בדרכי אהובה.

— מדוע רוחך סרה, שמואל?

— רוחי? — שנה שמואל במבוכה ויתאמץ בכל יכלתו לעשות לו פנים שוחקים, והשחוק אשר רחף על פניו יכול להעיר תוגה בלב הרואה יותר מכל אנחה — רוחי... אין דבר, עדה.

—אל תכחד ממני, שמואל— התחננה עדה.

האמנם תחשדיני...?— אמר שמואל ברעדה, בחשבו כי היא חושדת אותו שהוא גנב הכסף.

— מה אחשדך ? האם אינני יודעת אותך ? ומה יש לחשד אותך ? מובן מאליו, כי לא גנב אתה.

— ואם הייתי גנב האם אהבתיני ? — שאל פתאם שמואל.

— למה תדבר הבלים כאלה ? זלפה אומרת כי גנבה אני, אבל באמת גם אתה גם אני לא שלחנו ולא נשלח ידינו בגנבה.

מה קשה היה לשמואל להסתיר את סודו מעדה ! הוא היה רגיל תמיד לגלות לפניה את כל מסתרי לבבו, כאשר יאתה לשתי נפשות הקשורות יחד באהבה, וההעלמה היתה בעיניו כקיר ברזל, אשר לא נתנה לו להתקרב אל אהובתו התקרבות גמורה. על כן סרה רוח שמואל, וישכן עליו תמיד ענן התוגה, ולפעמים שאלהו אדוניו איזה דבר פעם ושתים והוא לא שמע, ויען מענה שלא ממין השאלה.

והגביר ראה כל אלה, גם ראה כי שמואל ועדה נוחים זה לזה ומתלחשים לפעמים יחד, והחשד התגבר בלבבו...

ויהי היום ושמואל בא לחשב איזה חשבון ויקח הפנקס בידו ויבט בו שעה ארוכה ולא הבין מאומה, ואדונו ישב על ידו, התבונן בו, ויתן בשחוק קולו. או נפקחו עיני שמואל וירא, כי הספר הפוך לפניו, ראשו למטה ושוליו למעלה.

— אמנם ל„בעל־מחשבה" היית — שחק הגביר ; — אנכי זה כבר אמרתי לדבר עמך...

אין זאת כי אם יודע הוא ומבין כי אנכי גנבתי הכסף — חשב שמואל בלבבו ויחרד, ופניו הלבינו עוד יותר מאשר הלבינו בעת אשר נאנס לשקר שאבד הכסף.

— שמואל ! — דבר האדון רכות — הן מלאו לך עשרים שנה ועת לך לקחת אשה.

לב שמואל שקט בשמעו את דברי אדונו, ויחרש ויט אזן לשמוע.

והנני להיות לך לשדכן. הלא ידעת את עדה בת דודת אשתי... אם מצאה חן בעיניך ונתתי לה אלף כסף נדה. ואז אם תחפץ תשאר לעבוד בבית מסחרי. מובן מאליו כי אוסיף על שכרך, ואם לא, תוכל לעשות לך מסחר לבד. כי איש ישר וחרוץ אתה, ועם סך כסף כזה תמצא מחיתך בכל אשר תעשה.

שמואל עלה פתאם עד כסא הכבוד...

— במה אודך, אדוני, על גדל חסדיך ? — הוציא שמואל בעמל משפתיו, כי לבבו היה מלא שמחה וגדוש, עד כי לא מצא במה להביע ולהבין את רגשת שמחתו ותודתו לפני מטיבו.

— אין לך להודות לי, כי שאר־בשר היא לי עדה ועלי להשיאה לאיש, וטוב

כי אתננה לך, כי אותך ידעתי משנות ילדותך כנער ישר וחרוץ ולא עם־הארץ. הנני עתה לאמר שבחך בפניך, כי עבדתני כל הימים באמונה. ואם פעם אחת הסכלת לעשות, אין זאת אלא מעשה נערות... האין זאת, שמואל?

הגביר הביט אליו בשחוק קל במבט חודר. שמואל השפיל עיניו לארץ.

— אמנם כן, רק מעשה נערות היה עמך. אמרת כי תקח מאוצרי חמש מאות שקל ותקח לך את עדה, ואפשר כי אמרת בלבבך כי אחרי שיעזר לך ה׳ תשיב לי את הכסף. ואולי עדה בעצמה השיאתך לעשות כאלה!...

— חלילה, חלילה! — קרא שמואל ברגש: — מחשבה כזאת לא תוכל גם לעלות על לבבה הטהור.

— אל תאמר כי להטא אחשב לך, אך סכלות הוא, מעשה נערות, ולא יותר. יש גנבה ויש גנבה: יש גנבה, שהגנב עושה אותה כמשלח ידו, לשם עסק, ואז היא ראויה לעונש; ויש גנבה שאיננה אלא דרך ארעי, ואי אפשר לקרוא לזה בשם גנבה... אולם עתה אחרי ששמעת מפי את אשר אני אומר לך, ואנכי אמלא לך עוד חמש מאות שקל. הישר הדבר בעיניך?

לב שמואל נמס כדונג מדברי אדונו. ערך נפשו שפל עתה בעיניו מאד ויאמר בלבו, כי איננו ראוי לטוב אשר אדוניו חפץ לעשות עמו, איננו ראוי להיות בעל לעדה התמה והישרה. — הגנבה פגול היא ותועבה, ומה גם באופן גם כזה — חשב שמואל בלבבו; — לו ידעה עדה את אשר עשיתי כי אז בצדק ירקה בפני, ואף אנכי אמרתי להוסיף גנבה על גנבתי — לגנוב גם את לבבה, לכחש ולהעלים בפניה את מעשי הרעים... לא! חפץ אנכי להיות אדם ישר וגם אם אובד בצדקי! אשיב לו כרגע את כספו, ארחץ בנקיון כפי אולי אנקה...

— אמנם שגיתי מאד! — קרא שמואל בתמו: — הנני להשיב לך הכסף כרגע, ואתה עשה כחפצך: אם תסלח לי ותקים דבריך — טוב, ואם לא — לא אבקש ממך מאומה, וגם לעדה אנא תאמר, כי מאד, מאד צר לי על אשר עשיתי על העלימי ממנה את מעשי.

לב הגביר פחד ורחב, כי בלי עמל הצליח לגלות את גנבתו, ויקם וילך עם משרתו הנכלם אל המקום אשר הכסף טמון שם.

— מה היה? — שאלה הגבירה את אישה בשובו הביתה.

— הוא השיב הכסף ואני גרשתיו.

הלא אמרתי לך תמיד, אישי, כי ה׳ יעזר לנו, ואנחנו נעבוד אותו תמיד. רכושנו הל׳ בא אלינו בעמל ויגיעה, רכוש כשר הוא בידינו, ועל כן כל הנוגע בו לא ינקה, עונו ישא בעולם הזה ובעולם הבא, וה׳ יוסיף לנו כהנה וכהנה, כי הוא חייב לעזור לנו ...

— כאשר תשמע עדה את הבשורה כי גרש בחירה תקרא לבכי ולמספד– חמד הגביר לצון; — לפי דעתי גם ידה היתה עמו לגנוב את הכסף, ועל כן טוב היה להשיבה אל אביה.

— ומה תגנב ממני? — ענתה זלפה; — הן לא על אוצר הכסף היא מופקדת. לא, תשאר נא לשבת עמנו בביתנו. לא טוב אם יאמרו הבריות כי לא נאבה להחזיק בביתנו את קרובתנו העניה. אמנם היא לא זכתה במעשיה לשבת עמנו, ועבודתה איננה שוה גם את הלחם אשר היא אוכלת, אך אל נכון ה' יעזר לנו... אולם מאד יצר לי על אשר לא שמת את „הבחור היפה" בבית הכלא. גנב כזה ראוי לעונש קשה: אנחנו השקינוהו גדלנוהו והוא משלם לנו כאלה!..

— לא חפצתי למסר את ישראל לערכאות... ילך לו לעזאזל אחרי אשר קבלתי את הכסף, וידי לא תהיה בו — ענה האיש.

אולי הצדק אתך — אמרה זלפה. — ב„אשר לא רחצתי ידי" נבטח, כי הוא בעצמו יענישהו, הוא בידו החזקה יראה לנו נקמות בכל אלה אשר יאמרו לעשות עמנו רע, ואותנו יברך על אשר נכנסנו עמו לפנים משורת הדין...

זו לעמת זה.

(מרשימות שריה הסופר).

ציור.

— ראי נא, נשמתי. הכיני נא „כבוד יפה". הן גם הוא בעצמו יבוא אלינו ל„חנכת הבית", ועמו עוד מטובי העיר. ואנכי חפץ מאד לשמח את לב אדוני, אשר הגדיל חסדו עמדי. אמנם אסיר תודה הנני לו. ראשונה, זה עשרים שנה אנכי עובד בבית מסחרו ומקבל ממנו הספקתי בכבוד; ושנית, הלא הלוה לנו אלפים רובל לקנין הבית בלי שטר ובלי רבית. הן בלי הלואה זו לא היה לנו בית לעולם.

— אין זאת, כי מכיר הוא אדונך בך, שעבודתך פוריה — אמרה האשה במקצת שמחה ומעט גאוה, כי לה בעל כזה.

— אפשר. אבל על זאת כי מכיר הוא אנו חייבים לו תודה. עשירים אחרים אינם מכירים. אדוני הוא גביר „יהודי", גורל אחיו קרוב ללבו וחומל על משרתיו. ומעצמו מתעורר להוסיף על שכרם. אוהב כבוד הוא, אבל בדור הזה גם אהבת הכבוד היא מעלה יתרה. אם העשיר חפץ לנחל כבוד מאת אחיו היהודים, אות הוא, כי עודנו קשור אליהם.

— נו, נערוך נא „חנוכת־הבית" הגונה. נחשב כי עלה לנו הבית עוד בחמשה עשר או עשרים שקל.

* * *

כה נדברו יחד חיים שווארץ איש כבן ארבעים שנה יפה תאר ובעל פנים עדינות ואשתו רייכעל גם כן בעלת פנים עדינות אך חולנית מעט. ניכר היה, כי שניהם ממשפחות מיוחסות בישראל המה.

חיים היה אחד המשכילים המעולים, שמלבד ידיעתו בתורת המסחר נתן לבו תמיד לתורה והחכמה וישקד עליהן לשמן. אף כי רבה היתה עבודתו בבית

המסחר. בכל זאת מצא לו פנאי להגות גם בתורת ישראל וחכמת העמים. ביחוד אהב חיים את ספרות עמו. הוא היה שש ושמח על כל ספר עברי חדש, אשר יצא לאור, ותמיד היה ממהר לקנותו ולכרכו בכריכה יפה.

ומרובים מחכמתו היו מעשיו הטובים אשר הרבה לעשות בעניני הכלל והפרט. בכלם השתתף בנדבתו ובעצתו.

כאמור, זה יותר מעשרים שנה הוא עובד בבית המסחר של וועלפיל, או, כמו שקוראים לו היום—ולדימיר שמעונוביץ — קנאפ.

האדון קנאפ היה בן מלמד עני, חסיד וקבצן גדול. מפי אביו למד עד חמש עשרה שנה; בנעוריו לא ראה ברכה בלמודו, ומאז החל לשלח ידו במסחר לא לקח ספר ביד, וישכח גם את המעט שידע לפנים. בכל זאת, על פי ההרגל הישן, כבד תלמידי חכמים בלבו. הוא הרגיש, כי מלבד אצילות הכסף יש גם אצילות הרוח, שגם היא חשובה וראויה לכבוד. ועל כן היה חיים שווארץ, זה האציל הרוחני, נכבד בעיניו ביחוד ונעים היה לו לספר, כי חיים שווארץ משרת בבית מסחרו.

ידידות ואהבה לא היתה בינו ובין משרתו. האדון קנאפ ידע, כי סכנה היא להתרועע עם משרת, יהיה מי שיהיה... זולת זאת גזרת הטבע היא, כי העשירות הנפרזה אינה יכולה לדור בכפיפה אחת עם האהבה הטהורה. אולם „התקרבות" לא מנע קנאפ ממשרתו, ויבדילהו לטובה גם בזה, כי לא דרש ממנו לעבד גם ביום השבת, תחת אשר שאר המשרתים נאנסו לעבד שבעה ימים בשבוע. גם על שכרו הוסיף מתקופה לתקופה, מלבד דורונות.

בימים הראשונים, כאשר היתה משפחת שווארץ קטנה, היה חי ברוחה ועוד חשך מכספו ליום רע. אך כאשר רבו בני ביתו לא יכול עוד לחשך משכרו מאומה ולעתים נאנס להוציא גם מרכושו המעט. ולסוף, בראותו כי עוד מעט ויכלה רכושו כלו, נועץ עם אשתו לקנות לו בית. והנה נקרה לפניו בית יפה במחיר שבעת אלפים רובל, ארבעת אלפים היו בעליו חייבים עליו לאוצר הקרקעות והשאר מה שחסר לו מצא בחסדי האדון קנאפ.

ביחוד שמחה רייכעל על הדבר. לנוד ולנוע מדירה לדירה לעתים תכופות, כמו שנהוג בערים הגדולות, הוא פגע רע לאשה ומה גם לאשה המטפלת בילדים קטנים! ותהי אסירת תודה לה' ולאדונה, כי סוף סוף זכתה למצוא לה מקום מנוחה.

* * *

— בודאי גם „מישה" יבוא, אמרה האשה אחרי איזו דומיה, הלא תזמין גם אותו?

לדברים האלה הועבו פני חיים. איזו מרירות וצער נשקפו מרשמי פניו, אשר התעותו כמעט.

— שאלה כזו למה? — ענה חיים בקול חרש; — אמנם שנוא לי הצעיר המלומד הזה, אבל מפני דרכי שלום...

— נקוה נא, אמרה האשה, כי בבואנו לשבת בביתנו ירום מזלנו וגם לב „מישה" יהפך לטוב לנו.

— לב „מישה"...—אמר חיים בלעג מר—לו היה שם לב... אולם למה נירא מפניו? וידו קצרה מהרע לי; וגם מכבודי לא יוכל לגרע מאומה.

* * *

„מישה" או מיכאיל ולדימרוביץ היה הבן הצעיר של קנאפ הזקן, שנולד לו מאשתו השניה. בהיות „מישה" תלמיד המחלקות העליונות של הגמנזיא נחשב לרדיקל, כי לא חשך את פיו מדבר באזני חבריו והוריו עתק גם על „ננתקה" ממש. הוריו שמעו ויחרדו וכמעט בכו ויתחננו לפניו, כי יחמל על עצמו ועליהם ולא יוציא מפיו דברים כאלה. אך הוא לא שמע אליהם, ובהתלהבות גדולה היה אומר, כי לפניו אין משוא פנים, כי לטובת האנושיות גם את צוארו יפשט לטבח, כי האמת והיושר כתובים על דגלו, ובעדם ילחם כל הימים...

אולם רק לשוא חרדו הוריו התמימים! הבן היקר הזה נזהר מהעמיד את עצמו במקום סכנה גם במקום שהיה משום פקוח נפש. ורק לפני הוריו וקרוביו אהב להתראות כאיש ההולך לפני בני דורו ולבו אמיץ להתיצב במלחמה גם נגד ליסטים מזוין.

בהיותו לסטודנט חדל מרדיקליותו ויהי לליברל וחפשי בדעות. נעים היה לשמוע איך הוא מדבר על הפרוגרס, על גדל מעלת החכמה וביחוד על החכמות היפות. על הכל היה מדבר בטוב טעם וגם, כביכול, בלב רגש.

ובשובו בימי הדרור לאבותיו היה מישה יושב בלשכת המסחר ומתערב בכל עסקי אביו. ואחרי גמרו את תורת המשפטים ויצא מוכתר בשם קנדידט, הקדיש את עצמו כליל למסחר, ויהי לסוחר „על ראשו ועל כרעיו ועל קרבו", חרוץ בעבודתו ויודע כל התחבולות הדרושות לחסר מכיסם של אחרים ולמלא את כיסו הוא. כל עשירי העיר קנאו בקנאפ הזקן, שלו בן יקיר כזה, כי בן כזה הוא עמוד הבית, ואשרי שככה לו!

קנאפ הזקן היה מביט באהבה ובענג אל פני מישה בנו החלקים והיפים, אל עיניו השחורות והערומות, אל סנטרו החלק והעגול ואל שפמו העשוי. כלו הביע אֶנרגיה ותקיפות. ומישה עצמו שש לראות איך המשרתים חלים וזעים מפניו, איך מפני מבטו יחתו ויבהלו.

— עתה אחרי שיש לי עזר כזה, אוכל לנוח מעט מעבודתי — אמר הזקן בלבו. — אמנם עוד כחי עתה ככחי אז, אבל בכל זאת נחוצה לי עתה זהירות יתרה, נחוצה לי נסיעה של טיול למעינות החמים. הן עוד מעט ימלאו לי שבעים שנה. הזקנה ממשמשת ובאה, נחוץ לגדר גדרים בעדה. דב אורב היא הזקנה — את החיים היא ממררת...

— שני דברים רעים יש בתבל—התפלסף לפעמים קנאפ הזקן—המות והעניות. איך שיחיה האדם וכמה שיחיה—סופו למות, ואני מה מאד חפץ בחיים, חיי נצח ודוקא בעולם הזה! אבל זהו דבר שאי אפשר. גם רוטשילד לא לנצח יחיה. חמתי על החכמים היושבים ודורשים במעלת החכמה ומדברים גבוהה גבוהה ועוד לא השכילו עד היום הזה לבער את המות מן הארץ...

והרעד השניה שיש בעולם היא — העניות. אכן, ב״ה, עשיר אנכי, אבל לא נעים לי לשמע, כי אחרים גועים מרעב ומקור. בזמן שהגבאים באים לספר באזני דברים כאלה, הרי הם גורמים לי יסורים גדולים. לא הנדבות שהמה לוקחים וחוזרים ולוקחים ממני, כי אם קינותיהם המעציבות יעכירו את רוחי. אנכי משתדל להקשיח את לבי ולהשקיט את רוחי, כי למה אצטער אם פלוני ופלוני גוע ברעב? ובכל זאת שעה ארוכה אחרי צאת הגבאים הנני סר וזעף. ופליאה דעת ממני מדוע לא יבערו את העניות מהעולם? את המות אולי קשה לבער, אבל את העניות הלא נקל מאד, כי רק בעקב העצלות היא באה. אבי, למשל, היה עני מדוכא כל ימיו. מדוע? יען כי היה בטלן ועצל. ואנכי לא התעצלתי, עבדתי בחריצות ואעשר. גם „מישה" איננו עצל וגם הוא יהיה עשיר. לו הייתי מלך, כי אז שמתי ענש קשה על העצלים, ואז היו הכל חרוצים ועשירים, והכל היו חיים בתענוג ולא ישמע קול קינה.

* * *

לא כן היו מחשבות מישה: הוא למד את תורת הכלכלה, את הפהיזואילוגיה ואת תולדות ימי העמים ועוד דברים רבים; את המות לא ירא, כי צעיר לימים היה; ואת העניות לא רצה לדעת ולא שם לב אליה, ורק רעה אחת מוצא בעולם, והיא — ה י ה ד ו ת. בזכרו כי הוא נולד עברי היה חורק את שניו. הוא ידע וגם מפי חבריו הנוצרים שמע, כי על פי כשרונותיו ועשרו היה אפשר

לו לעמד במדרגה היותר גבוהה בסלם החיים, ורק יען כי יהודי הוא, נטל עליו לחבק אשפתות, ומי אשם בכל אלה? הלא אחיו היהודים. אלה שהם בזוים ושנואים לו. עליהם הוא צריך לסבל, בגללם הוא שפל ונקלה. כל העמים החלשים התבוללו ונטמעו בין התקיפים ולא היתה אדותם כל שאלה, ורק הם קשי ערף. ומדוע רק המה היהודים הבזוים נשארו לבדם? ולמי היטיבו בשמרם את הפאות ואת הציצית זה שלשת אלפי שנה?— אבל מה לי ולהם? ואנכ אינני חפץ לדעתם. באמונתם לא אאמין ובמנהגיהם לא אחזיק, ובכל זאת הנני סובל בגללם.

מה מאד היה חפץ „מישה" לקרע את החוט המקשר אותו אל עמו, אבל כה לא היה בידו לעשות כדבר הזה ועל כן היה מלא התמרמרות וקצף. הוא היה חפץ מאד להרחיק מעל פניו את המשרתים היהודים, המזכירים לו את עון לידתו. כמה פעמים הראה לאביו את היתרון שיש למשרתים מבני עם הארץ על המשרתים העברים, אך אביו יאטם אזן ולא ישמע לו בדבר הזה.

כאשר השמיעוהו נכבדי היהודים על איזה תקונים שהם אומרים לתקן בעניני העדה או בעניני הכלל כלו היה „מישה" עונה בחרוק שנים: „האת היהודים תאמרו לתקן? אנכי יודע את היהודים יותר מכם! זהו עם נשחת אשר גם אם יובא באש לא יטהר".

אפס רק את היהודים לא אהב „מישה", אבל את האנושיות כלה היה אוהב בכל לבבו, וכל מגמתו היתה — לפי דבריו — אחדות האנושיות עפ"י הפרינציפים של המהפכה הצרפתית. ולא נפלא הוא איפא, כי שנא „מישה" את חיים היהודי והדבק בעמו. בימים הראשונים היו לפעמים וכוחים ביניהם: חיים השתדל להראות את טעותו, כי כל האשמות שהוא טופל על היהודים בדויות הנה. אבל אחרי שהכיר חיים, כי „מישה" חפץ להאשים את היהודים חדל מהתוכח עמו. ורק לעתים רחוקות, כאשר כשל כח סבלנותו, היה מסתפק בהשיבו לו מלים אחדות, הנאמרות בדרך התול מר.

ומישה ראה כי את המשרת העברי הזה אי אפשר לו להשפיל ולבזות, כי הוא על אפו וחמתו עוד צריך לחלק לו כבוד, וישנאהו שבעתים.

ונוסף לזה קשה היה בעיני מישה הלברל והחפשי בדעות לראות, כי חיים שווארץ הוא נאמן גם לדת היהודים. הוא, המאמין ביסודי המהפכה הצרפתית, היה בטוח, כי לאיש משכיל הדת נחשבה להבלים ישנים, שנחוץ לבערם, וחיים הלא איש משכיל הוא, ואם הוא מחזיק בדתו, אין זאת אלא צביעות. ופעם אחת, כאשר סגר חיים את ספרו בערב השבת לפנות הערב,

לא יכל „מישה" להתאפק ויאמר אליו בשחק לצון: האמנם לכבוד ה' אתה שומר את השבת?

— בענינים כאלה אינני רגיל לתת חשבון לשום איש,—אמר חיים בזעם. ומישה נשך את שפתיו ולא דבר עוד מאומה, אבל בלבו יקדה שנאתו.

וחיים אף הוא, כמובן, לא אהב את „מישה". בכל עת אשר ראה את הקנדידט הזה מתנהג עם המשרתים בעריצות ומעבידם בפרך, היה לבו נקרע לגזרים. לאיש אידיאלי כחיים היה מאוס ומתועב לראות שקנדידט לתורת המשפטים עוסק במסחר.

— לי אין ברירה—חשב חיים בלבו.-אנכי אנוס לעסק במסחר: חובה עלי לפרנס את בני ביתי ולעבודה אחרת אינני מוכשר, אבל הוא מדוע ישפיל הוא את עצמו כל כך? בימים אשר צעירים כגילו מלאים מחשבות נעלות ובראשם מתרוצצות אידיעות רמות, והלב בוער באש קודש לכל קניני הרוח, בימים ההם יושב לו „מישה" בפרקמטיא ועוסק ככל „סחר־מכר" ועוד פחות מהם, כתגרן גרוע, ומחרף ומגדף את המשרתים העניים... אמנם נחוץ לבנות בתי גמנזיום, להקים אוניברסיטאות ולהטריח את הפרופיסורים הזקנים לחקר ולדרש, לחבר חבורים ולקרוא שעורים למען... למען תהיה הזכות ל„מישה" לנסוע למאסקווא לקנות שם סחורה ולבקר את התיאטרון הגדול...

ביחוד חרה לחיים מאד, בשמעו את המשכיל הצעיר הזה דובר בהתלהבות על דברים נאצלים, על הקולטורה ואחדות האנושיות.—צביעות חדשה — אמר חיים בלבו. — הוא אוהב את האנושיות, כמו שאוהב את היהודים, ורק שאהבת האנושיות נקנית בזול. הרי הוא מרמה בה את השומע התמים.

אבל נחוץ לשתק, לא טוב לצאת לריב עם בן אדונו. הלב יבער לו בסתר ככל חפצו, אבל הפה צריך להיות סגור. גם להראות לו אותות אי רצון אי אפשר. לא על האידיאליזם לבדו יחיה האדם, גם פת לחם נחוצה לו.

* * *

בשובו מחנכת הבית היה קנאפ הזקן מדושן עונג. שם שתו לכבודו, הרבו בשבחו, ואחד שהתגדר בדברנות שמהו לעמוד התוך לכל בית ישראל. וקנאפ הזקן נתן את עצמו להתפתות, כי כן הוא באמת...

פתאם פנה אליו „מישה" וישאלהו: כמה יקבל חיים לחדש בשכרו?

הזקן התפלא ויאמר: האינך יודע? מאה שקל לחדש. ומדוע עלה על לבך לשאול עתה שאלה כזו?

— אין דבר, ענה „מישה" בלחש, — אך מי שמקבל רק מאה שקלים

אי אפשר לו לעשות „חנכת הבית" כזו. למשפחה גדולה כמשפחת שווארץ מאה שקלים המה רק ללחם צר ולא להכין עוד משתאות.

— אבל — ענה האב ברגז מעט, — חיים ידוע לי היטב לאיש נאמן.

— מאמין אתה יותר מדי, כדרך בני הדור הישן שהיו חיים באמונתם. אבל הדור הזה הוא חוקר ומבקר, דורש ובוחן ועל כן הוא הולך קדימה. חיים שווארץ הוא בוודאי איש ישר, אבל אם לא יבדקו אחריו תדיר מאליו יהפך לגנב. ועתה אחרי ראינו את רדיפתו אחרי המותרות עלינו להביט אחריו בעינים פקוחות. הן כל אלה לא מן האויר יוקח...

הדברים באו כארס על לב קנאפ הזקן. הן באמת לא היה גם הוא קל להאמין; לחפך, נגע החשד דבק גם בו, וכל משרתיו היו תמיד חשודים בעיניו, מלבד חיים, שיצא מן הכלל. עליו היה סומך תמיד ובכל משך ימי עבודתו הרבים לא מצא בו שמץ דפי. אולם אחרי שבנו אהובו מראה „באותות ומופתים" כי חיים ישלח יד ברכושו, החל גם הוא להטיל ספק באמונתו.

— האמנם רק במרמה סבבני כל הימים? — חשב קנאפ. — מי יודע, אולי יש עמו כסף רב, ואך להונות אותי ישים את עצמו כאביון?

— בעיני ברי הוא, — הוסיף מישה, כמו הבין את מחשבות אביו, — כי יש עמו כסף רב. במשך עשרים שנה, בהיותו נאמן בביתך, אפשר היה לו לאסף רכוש הגון, ואתה באת להוסיף לו עוד אלפים רובל. כמדומה לי שזאת יכלת לחשך ממנו.

— אבל אנכי הבטחתיו, — אמר האב בהורידו את ראשו כאשם לפני בנו.

— אם הבטחת, תמלא את הבטחתך, אך מדוע לא תקבל ממנו אפותיקי; טוב שיהיה ביד „בעל הבית" שוט נכון לגו משרתו לעת מצוא.

וקנאפ הזקן עשה כעצת בנו. הוא דרש מחיים אפותיקי על הסך שהלוה לו. חיים אמנם התפלא על הדרישה המוזרה הזאת, אך נאנס למלא את דרישת אדוניו ויתנחם, כי רק קפריז של גביר הוא, אבל נגש לא יגש בו לנצח.

* * *

והזקנה תקפה לאט, לאט את קנאפ הזקן ותכשיל את כחו. לשוא שם לו מבצרים להשגב מפניה! לשוא צבע את שערותיו. דרש ברופאים, נסע למעינות החמים! היא לא פסקה מהחריב את גוו; הוא הרגיש, כי רגליו רופפות, עיניו כהות, ידיו רועדות וגם האביונה הופרה. ויחד עם זה איזה קול ילחש תמיד באזניו, קול יוצא מבטן שאול ומגיע וחודר עד מעמקי הלב: עוד מעט וחדלת מנסע במרכבה יפה, לא תאכל עוד מעדנים, לא תראה עוד את אור השמש ולא

תשמע עוד קול שרים ושרות, כי בחשך תשכב בלי נוע ובחשך תרקב. והרעיון הזה המר את רוחו מאד. וכאשר ספרו לפניו מקרה מות חרד חרדה גדולה.

ומיראתו את המות היה מדקדק מאד בשמירת בריאותו, וככל אשר הוסיף להזהר, כן היה לבו חרד פן תפגע בו מחלה מתדבקת, או פן תעבר עליו רוח קרה ותאחזהו דלקת הריאה, והוא שמע, כי דלקת הריאה בימי הזקנה מחלה מסוכנה מאד. סוף דבר: הוא ראה כי הרבה מזיקים אורבים לו על כל צעד וצעד, הוא צריך להזהר מהם מאד, מאד. אי אפשר לו גם לעסק במסחרו כמלפנים, פן יתרגש ויתרגש ומזה לחליים רעים תוצאות. הרופאים אמרו לו, כי מנוחה דרושה לו, ואם לאו — לא יועילו סמי הרפואה, שהם משקים אותו. ומדי זכרו את הרופאים יתרגז הזקן למרות רצונו: הם מקבלים כסף רב והועץ לא יועילו.

ובית המסחר התנהל רק על פי מיכאיל ולדימרוביץ, וחיים הרגיש כי ממשלת עריץ עליו, המבקש תמיד תואנות.

ובין כה וכה ובתו בגרה —

וכמעט בכל יום היה חיים שב מבית המסחר קודר ושחות. רייכעל הבינה כי מר נפש הוא, אך לא שאלתהו, כי לא חפצה לנגע בפצעו הכואב. ותחכה בכליון עינים לעת אשר הוא מעצמו יתעורר לשפך לפניה את מרי שיחו.

והיום ההוא בא. הסאה נמלאה והוא לא יכול להתאפק ויספר לאשתו את מצוקות לבבו, כי לא יוכל נשוא את ממשלת קנאפ הצעיר.

— מה הוא עושה לך?

— הוא עלוקה, המוצצת את דם האדם טפין, טפין,— ענה חיים.— אנכי רגיל לעבוד בבית המסחר, כאדם העושה בתוך שלו, בלי כל כפיה, והוא תמיד בא להראות לי, כי רק עבד אנכי, בהמה מושכת בקרון. אי אפשר לספר לך כל הפרטים; כל אחד כשהוא לעצמו הנהו קל ערך, אבל בהצטרפם יחד יוכלו להביא לידי אבוד עצמו לדעת או לידי שגעון.

— התפטר נא, אבי, ממשמרתך, אמרה חנה בתו; נאכל לחם צר, אך כבודך לא תשפיל.

— הוי בתי! גם אנכי חשבתי כאלה. משמרתי אמנם מקצרת את ימי, אבל האלך עתה לבקש משמרת אחרת?... רבים הם המבקשים להם עבודה ואין. אינך יודעת, חנה, מה נורא הוא מצב בני עמנו בעת הזאת.

— לדעתי,—אמרה רייכעל— טוב כי תלך אל הזקן ותספר לו את עלבונך. הוא הלא היה תמיד טוב לך, ואל נכון יהיה גם עתה לך למגן.

— גם אנכי חשבתי כזאת, — ענה חיים. — אבל קשה בעיני להשפיל את עצמי עד כדי לבקש הגנה.

— לא ידעתי איזו שפלות יש בדבר? — ענתה האשה. — אתה נרדף על לא חמס בכפך, ולך הצדקה לדרוש, כי אדונך אשר עבדתו זה שנים רבות יהיה למגן בעדך.

— את, אמי, לא תדעי, — ענתה חנה, — אבל אנכי יודעת, ולדעתי אין דרך אחרת כי אם להתפטר.

ימים אחדים לא יכול חיים להחליט ללכת או לא, ולאחרונה התאפק וילך.

כשבא חיים אליו מצא את הזקן יושב מעוטף באדרת חמה על כסא רך ורחב. לפניו היה צרור קלפים אשר בהם נסה להפיל גורלות.

אך ישב חיים, והזקן החל לשפך את שיחו לפניו, כי רע לו מאד, כי בלילה העבר לא ישן כדבעי, ומארוחת הבקר כמעט לא טעם. הוא היה חפץ מאד לטעם התיכת מליח עם פרוסת לחם דגן שחור דוקא. לו אכלתי זאת — אמר הזקן — כי אז בודאי התחזק כחי ולא הייתי צריך לכל רפואה. וגם מארוחת הצהרים לא נהניתי ונוסף לזה באו גבאים לספר לפני על דבר העניות השוררת בעיר. המה לא יבינו כי אנכי אמלל מכל העניים. ראיתי עניים זקנים נושאי שקים גדולים וכבדים והם הולכים בקופה זקופה, ואני חלש ואין אונים. עתה הנני מרגיש בכל גופי חלישות יתרה. כבד ממני גם לטיל הרבה רגלי, כמצות הרופא. הבה נשחק מעט בקלפים בשחוק ה„כסיל". שחוק יפה הוא: „שתי פרוטות הנצחון".

חיים רצה לבוא בדברים עם אדונו על דבר עסקו. אך לא יכול בעצמו לפתח פה. הוא חכה לשעת הכושר אולי ישאלהו אדונו למצבו ואז יגיד לו. אך האדון היה טרוד בעסקי עצמו.

חיים ישב לשעשע את אדונו בשחק „הכסיל". מתחילה נצח הזקן שתי פעמים ושמח מאד על נצחונו, אך מהרה סרה ההצלחה ממנו וחיים, למרות חפצו, נצח פעם אחר פעם ויזעף הזקן וישליך את הקלפים מידו...

— לא אוכל כעת לשחק: כל היום הנני חש חלישות העצבים. עתה אני צריך לנוח...

וחיים יצא מאת אדונו בפחי נפש. הוא כעס על עצמו שלא עשה את המוטל עליו להציל את נפשות ביתו מרעב ועני. הוא איננו יודע בעצמו מה זה עצרהו לבלתי שפך את שיחו לפני אדונו. אמנם מעודו לא התחנן חיים לפני מי שיהיה, אבל מה יעשה אם נשתנו העתים?...

* * *

כעבר ימים אחדים ישב מישה בחדר הזקן ושיחה רצינית בינֵיהם.

— ראשונה — אמר מישה — יש לי צעיר לימים שיקבל בתודה שלשים רובל לחדש. ושנית, האדון שווארץ איננו הגון עוד למשרתו. זקן הוא ומבטו איננו עוד חד כדבעי. בספרי החשבון שתחת ידו מצאתי שגיאות גדולות.

— אבל הלא זה כמה שנים שהוא משרת אצלי ואיך אפטרהו עתה? אמר הזקן.

— ומה בכך? הכי לא שלמת לו בעד עמלו? רב לך כי נשאת אותו עד הנה ומעכשיו ישאדו אחר; ואם לא יעשה מהיום משתאות גדולות, כמו שהוא רגיל לעשות, אין רע.

— אבל הלא בעל לאשה ואב לבנים הוא?

— פליאה דעת ממני — ענה מישה ברגש: — הכי בית מסחרנו הוא בית מושב זקנים? בית מסחר בשעה שהוא צריך לאיזה משרת הוא מחזיק אותו ואם לאו—פוטרהו. ובאמת, במה זכתה משפחת שווארץ, כי תשלם לה מאה רובל להדש? בסך כזה אתה יכול לכלכל עשר משפחות עניות. המעט המה העניים שבעיר, עניים ודאים?...

— מה אעשה בני? — דבר הזקן בקול תחנונים, — אנכי איש חולה. בלילה הקיצותי בשעה השניה ולא יכולתי עוד לישון. אתמול ישנתי מעט בצהרים ועל כן נדדה שנתי בלילה. לא טוב לי לישון ביום. אבל אני רגיל לישון מעט אחר ארוחת הצהרים. צריך אני לשאל ברופא גם בדבר הזה, ולמה תבוא להרגיזני בעניני מסחר. הלא אמרתי לך זה כבר, עשה כבינתך. ב"ה שיש לי בן כמוך שאפשר לסמך עליו בכל. אכן צר לי מאד על חיים שלי, אבל אנכי אמלל ממנו. הוא בודאי ימצא לו משרה אחרת, הלואי שאמצא כך מהר רפואה.

וממהרת פטר מישה את חיים ממשמרתו.

— אולי תלך אל הזקן ותדבר עמו? — אמרה רייכעל.

— אנכי לא אלך, — ענה חיים בקול חרש, — דברי לא יועילו. הזקן איננו מתערב בבית המסחר, ומישה בדברים לא יוסר ולבבו לא ירך.

— אם כן הבה אלכה אני, — קראה האשה. — אנכי לא אחשה. אנכי אדבר תחנונים, משפטים, עד כי ישמעוני. גם עם הזקן גם עם הצעיר אדבר. הנשמע כדבר הזה? אדרבה, מה יאמרו הבריות? הלא רצח הוא!

חיים לא ידע מה לעשות. הוא לא יכול להתנגד לעצת אשתו, אף כי כמעט ברור היה לו כי היא לא תועיל מאומה בכל צעקותיה ובכל תחינותיה. אבל איזו תהבלה אחרת ימצא? אמנם לא טוב בעיניו כי תתבזה אשתו, אבל אין לו זכות לעצר בעדה מלכת, אם היא בעצמה רוצה בכך.

מבולבלה ונפעמה מהרה האשה לשים עליה את מעילה ותאמר ללכת.

בעת ההיא יצאה חנה מהחדר השני ותתיצב נכח אמה. עיניה בערו כשני לפידים דולקים וכל רשמי פניה העידו, כי אמיץ־לב והכרת עצמה יתנוססו בה.

— אל תלכי! — קראה הנערה. — אנכי אלך לעבור עבודת פרך, לנקות את החצרות, לכבס או לתפר. אך לא תשימי עלי חרפה להתרפס לפניהם. רב לנו להיות בחסד! נהיה איך שנהיה, אבל חסד לא אסבל. חרפת החסד קשה בעיני ממות!...

* *
*

כעבר שתי שנים עברתי על פני בית חיים שווארץ.

עגלות אחדות עמדו על ידי והעגלונים אסרו בחבלים כל בית שונים אשר העידו על בעליהם, כי „יורד" הוא, אשר הספיק למכר את הטובים שבכליו בלחם. על ידם עמדה רייכעל ותנגב את עיניה האדומות בממפחת רטובה. לפי הנראה, הספיקה האשה להרטיבה יפה בדמעותיה. חיים עמד כפוף כגבן. פניו זקנו מאד, ושערותיו הפכו לבן.

— הגיעה השעה לעזוב את ביתנו — אמר חיים אלי בנפש מרה — ולנוע עוד הפעם מדירה לדירה.

— האם מכרת את הבית?

— לא, מישה לקחהו בעד שני האלפים רובל שהלוני אביו.

והנה שעמדה על ידנו ותשמע את שיחתנו הרימה את ראשה בגאון ותאמר בפנים של מנצחת:

— ואנכי שמחה מאד, כי הדלנו מהיות אסירי תודה למשפחת קנאפ. טוב לי כי אבדנו את כספנו המעט, כי אנחנו מביאים את לחמנו הצר בעמל רב. אבל לא בחסד.

— הוי בתי! — אמר חיים: — אנחנו חורקים שן, והוא שוחק על משבתנו...

— ישחק לו, ובלבד שלא ירחם — ענתה הנערה.

בעד מגבעת.

(ציור).

הכל יודעים, כי גרשון בַּבִּינוֹבִיצָר וצפורה בַּבְּקִין—חתן וכלה הם, ובכל מקום אפשר לפגשם שניהם יחד: בגן העיר, בבית המשחק, על חתונות ומשתאות — גרשון וצפורה לא יפרדו. אמנם תנאים לא נכתבו וגם קנין לא היה, אבל מה בכך, אם לא נכתבו תנאים ולא היה קנין? הלא בעבותות אהבה קשורים לבבותם יחד, ואהבתם מה עזה ומה רוממה!

וגם בפני יעקב בבקין אבי צפורה ישבו הזוג הצעיר יחדו, ישיחו, ישחקו ולא יתבוששו. אמנם יעקב בבקין הוא איש מהנימוס הישן ולמורת רוחו היא התקרבות עצומה כזו בין בחור ובתולה, אבל אומר הוא לשאת בשרו בשניו ולדום. בימים האלה גם דברי אב עשיר אינם נשמעים, ואף כי דברי עני כמוהו, הצריך לקבל לפרקים עזרה מבתו. יעקב הוא סמרטוטני עני ומתהלך כל היום בחוצות העיר ומבקש פרנסה, והפרנסה מתחמקת ממנו, ואיננה נגלה אליו אלא לעתים רחוקות, וגם זאת במדה זעומה. וצפורה בתו היא התופרת, והיא המשתכרת ומכלכלת את הבית בשעת הדחק.

אכן יודע יעקב, כי עתה אי אפשר לגרשון לבוא בברית הנשואין עם בתו. יודע הוא, כי גרשון מכין את עצמו לעמוד לבחינה למען יוכל אחרי כן להיות רב מטעם הממשלה, אבל לכל הפחות חפץ מאד, כי יכתבו תנאים כמנהג ישראל ו„ישברו הקדרות", ולא יצטרך לכחד תחת לשונו, כי בתו כלה לבחירה גרשון, תחת אשר עתה, באמר לו איש ברמז כי בתו מיועדת לגרשון, הוא אנוס לגמגם איזו מלות בלתי מבוררות, ופניו מתאדמים ומתכרכמים.

והימים לא יעמדו, כי חלף יחלפו. צפורה איננה עוד צעירה לימים, כי חמש ועשרים שנה מלאו לה, ויעקב יודע, כי הבנות כעבר זמנן ערכן כלוחות

ישנים, שאין דורש להם. והנה עוד שנה עוברת, ואחריה עוד שנה, וגרשון עודנו מתעתד לבחינה. ומי יודע מתי יהיה עתיד לבחינה? יעקב איננו יודע מה המה הלמודים הדרושים להבחן בהם. אבל יודע הוא, כי גרשון איננו שוקד כלל על למודיו. תמיד הוא רואה אותו מתהלך בחוצות ובלילות ישוה עם צפורה בתו בגנים או יושב ומשוחח עמה בבית בחדרה ומפריע אותה מעבודתה.

הוא מבטיח, כי בשנת תר... הבע"ל יעמוד אי"ה לבחינה. — מי יתן וַיְאֻמנו דבריו, ובאה בתי אל המנוחה ואל הנחלה, ופני לא יחורו עוד — חשב יעקב בלבבו.

ובשנת תרנ"ז אמנם עמד גרשון למבחן, אך יצא וידיו על ראשו. לפי דברי גרשון הסבה לזאת היתה, יען כי המורה הבוחן הוא איש קשה ומבקש תמיד תואנות, ומה גם מעברי. אפשר, כי מקצת אמת היתה בפיו, כי אמנם המורה הבוחן לא היה מחסידי אומות העולם; אבל הסבה העקרית לא נעלמה מעיני יעקב, אשר ידע את הפתגם התלמודי: „לא יגעת ומצאת — אל תאמן".

ובתוך כך גרשון צריך לנעלים, למכנסים — במחילת כבודכם — ומאין איפא יקחם? אמו היא אשה אלמנה סוחרת בשוק בביצים, בקשואים ובתרנגולים, ובעמל רב תמצא לחמה לה ולגרשון בנה, אבל בשום אופן לא תספיק פרוטתה לקנות לבנה נעלים חדשים ומכנסים. וצפורה תמהר להדרש לבחירה בטרם ידרשנה, והיא ממציאה לו את כל מחסוריו.

בלילה, בלילה לפעמים אחר חצות היא יושבת כפופה על מכונת התפירה ומאיצה בגלגלה לסוב מהרה בחפזון להשלים את עבודתה, למען תשיג ידה לקנות בגד חדש לגרשון אהובה; ומה יפחד וירחב לבבה בזכרה את הענג אשר תנחל, כאשר ילבש גרשון את בגדו החדש! הן גם בשלמותיו הישנות אין דומה לו ליופי וחן, ומה גם בלבשו בגדי חמודות...

וגרשון מקבל מאת צפורה את כל מתנותיה, כמו נפרע ממנה את חובה. הוא לא יבוש גם מהגיד לצפורה, כי כזה וכזה יחסר לו. ולמה יבוש? הן שניהם כאחד נדבקו ואיך יערך עמה חשבונות? הלא ימים באים והוא יצא מהבחינות מנצח, והיה לרב מטעם הממשלה בעדה גדולה ויקבל שכר רב, ואז תתענג צפורה על רב עשר וגדולה, והיא תמשל בכל הטוב אשר יהיה לו; נחוץ רק לחכות זמן מה, והאשר בוא יבוא.

וצפורה מאמינה בכל הבטחותיו בכל לבה. ואיך לא תאמין? הן פי גרשון המדבר, ופי גרשון לא ישקר לעולם. אם לא הצליח בבחינה בשנה זו, יצלח בשנה הבאה, ואם יבואו שניהם בברית הנשואין, והיו יחדו באהבה ושלום ויתענגו על רב טוב.

ויהי היום וגרשון היה לסופר בבית המסחר של ה׳ גיטין, ושכר קצבו לו שלשים שקל לחדש.

אז עזב גרשון את ספרי הלמוד ואת תקותו להיות רב מטעם ויחשב וימצא, כי אמנם טוב ויפה יותר לאחז במסחר. כי לפני ה׳ גיטין יתרפס גם „הרב מטעם״, יחניף לו וישרת לפניו כעבד, וה׳ גיטין לפעמים בועט בו ומבזהו בפניו. וסוף סוף במה נחשב השכר „שהרב מטעם״ מקבל, נגד הרוח שה׳ גיטין מרויח מעסקיו העצומים? וישם גרשון את כל לבו לעבודתו החדשה, וגם החל להתגאות בפני בני גילו, אשר עוד יחלמו את חלומותיהם להבנות מספרי למוד.

ובראותו את עצמו עולה ומתנשא על גפי המסחר התגנבה לפעמים אל לבו מחשבה זרה, כי לו היה חפץ, כי אז לא יבצר ממנו עתה לקחת לו אשה יפה מבנות העשירים מאנשי־השם עם נדוניא רבה. הוא אמנם לא יעשה כזאת, יען כי את דברו לא יחפץ לשנות ומה גם בדעתו, כי צפורה הרבתה לעשות עמו חסד.

אבל המחשבה הזרה, אחרי שנולדה במוחו של גרשון, זעזעה ועקצה אותו לעתים תכופות ויש אשר התעורר בקרבו גם מעין רגש של חרטה.

הוא בקש לגרש את המחשבה הזרה, אך היא התעוררה ותבצבץ כמו מאליה. אכן הוא את צפורה יקח לאשה, אבל הוא בזה מקריב את נפשו לקרבן בשביל לעמוד בדבורו.

הוא לא יהיה מאושר, כשתהיה לו צפורה לאשה. כי מה היא צפורה? — נערה פשוטה, תופרת עניה. לפנים אמנם אהב אותה, אך זה היה מלפנים, בימים אשר צפורה היתה צעירה לימים, ופניה היו כפני השושנה, אשר אך התפתחה. אפס הימים ההם עברו וכבר פנה זיוה, פנה הודה, ומה גם בימים האחרונים...

ובאמת שנו מאד פני צפורה בימים האחרונים. אביה חלה במחלת הריאומטיזם. הוא לא יכול עוד להתהלך בחוץ ולבקש פרנסתו כמלפנים, ועל כן רק צפורה בעבודתה מכלכלת את כל בני הבית ונאנסה איפא לעבוד בלי הרף ולבלתי תת תנומה לעפעפיה... גם אל מלבושיה לא יכלה עוד צפורה לשום לב. די היה לה, כי מצאה ידה בעבודתה להשביע את נפשות אחיה ואחיותיה הקטנים בלחם, ולא לחשב מחשבות על בגדיה שאינם כתקונם.

וימי האביב שנת ת״ר... הופיעו בכל יפים והמון קסמיהם. והבחורים והבתולות יוצאים לטיל בגן העיר שלובי־זרוע, והחתנים והכלות שבתוכם כל אחד מתפאר: זה שלי הוא, או: זאת שלי היא. וגם גרשון וצפורה זוגנו יצאו לטיל, אבל רוחו סרה, והוא כובש פניו בקרקע...

הוא ראה כי בחירתו לבושה מגבעת שכמוה תלבשנה רק בימות הגשמים; אך ביום אביב, בשעה שמסביב שמחה וחג, היתכן ללבוש מגבעת כזו?

— הלא אמרת לי כי לפני חג הפסח היתה לך עבודה רבה,— אמר גרשון מבלי יכלת להתאפק ולכחד את צערו הגדול.

— אמנם כן, ב״ה סכום הגון הרוחתי, — ענתה צפורה לתומה.

— ומדוע לא קנית לך מגבעת? — קרא גרשון. — הן חרפה היא להתראות בין אנשים במגבעת כזו. חרפה וקלון! הלא הכל מראים באצבעותיהם עלינו...

— הלא ידעת, כי אבי חולה — ענתה צפורה במרירות.

— אביך, אביך...— קרא גרשון בחרי אף — ובכל זאת חובה על האדם לבלי לשכח את צרכי נפשו. לאביך אפשר לך לתת נדבה ולו גם נדבה גדולה, אבל לתת לו את נפשך כליל— רק אוילים יעשו כאלה. אל תשכחי, צפורה, כי אנכי אינני מה שהייתי מלפנים. עתה הנני נפגש לעתים קרובות עם אנשים רמי המעלה, ואם ישאלוני „מי היא הנערה אשר הלכה עמך״— מה אענה אותם?

— ואם מגבעתי לך לחרפה ולקלון, מדוע לא תקנה לי אתה מגבעת אחרת לפי כבודך? הלא תזכר, כי כאשר היתה הפרוטה מצויה בידי ובעיני לא נעים היה לראות, כי אינך לבוש בגדי כבוד, התעוררתי מעצמי למלא את מחסוריך.

— הלהתחשב עמי בעד החסד אשר עשית עמי מלפנים תבואי הפעם? — קרא גרשון בחמה עזה; — אמנם כן הוא דרך הנשים: בפיהם אהבה, ובלבם חשבונות הפרוטה...

— אנכי לא אמרתי להתחשב עמך,— ענתה צפורה,— וטרם אבין מדוע רוחך סרה. אמנם רואה אנכי זה ימים אחדים, כי פניך אינם אלי כתמול שלשום... אין זאת, כי אם דבר לאט עמך ורק תואנות תבקש...

ומהערב ההוא עברו כשני שבועות, וגרשון לא סר לדרוש את שלום צפורה. וצפורה מיחלת בכליון עינים לבואו. היא מתחרטת מאד על אשר הדאיבה את לבו בדבריה. היא חושבת, כי אמנם היא חטאה לנגדו, כי היא נגעה בפצע לבבו בהזכירה אותו, כי מלפנים קבל מידה מתנות; אבל מדוע יוכיחנה על כי לא קנתה מגבעת־אביב, והוא הלא יודע, כי אביה חולה וכל מחסוריו עליה? הוא אומר, כי האדם איננו צריך לשכח את מחסוריו הוא... אין זאת כי אם לא נסה לראות בענות בנים קטנים השואלים לחם, כי לולי זאת לא דבר כאלה.. הן גם הוא איש ישר ולב בשר לו.

ויעקב בבקין רואה כי בתו עצובה מאד ונהלכה כצל ויבן, כי „החתול שחור״ עבר בינה ובין בחירה, אשר יוקיר את רגליו זה כמה מבוא אל ביתו.

— בי האשם, כי נתתי לנער ההוא להתקלס בבתי זה שנים אחדות— השב יעקב בלבבו... מי יתן ויכלתי עתה לצאת מהבית, כי אז הלכתי ישר אליו להביא את הענין לידי גמר: אם חפץ הוא—יקחנה מיד, ואם לא — יחדל ממנה ותנשא לאחר.

אבל יעקב לא יוכל למוש ממטתו.

אפס כעבור איזה זמן בא גרשון אל הבית לבקר את צפורה.

— שמעני נא גרשון — אמר אליו יעקב: — עד הנה התאפקתי ולא אמרתי לך דבר, כי חשבתי כי מעצמך תבין להביא את הדבר לידי גמר... אמנם מלפנים אמרת לעמוד לבחינה והיית טרוד בלמודיך, אבל עתה הנה ב"ה משמרת פקודה לך בבית המסחר ועת היא כי... כי... יעקב התחיל לגמגם, כי קשה היה בעיניו להשפיל את כבודו ולבקש מאת החתן כי יקח בתו.

— התבין?... אנכי אינני אומר לפנות אליך בבקשה, כי תקח את בתי לאשה, אבל אם מה' יצא הדבר אין רשות לי להפר. אבל נחוץ שיבוא הדבר לידי גמר. היא ב"ה כבר הגיעה לפרקה, ואתה מעכב עליה לבלי תנשא לאחר, ובעצמך תדחה מיום ליום מבלי הביא את הדבר לידי גמר.

— ולמה נמהר ככה ? — ענה גרשון בשחוק: — עוד יש שהות.

— עד שילבין ראשה... — אמר יעקב בשחוק מר. — לא, ידידי, אנכי איש חולה, לא ידעתי יום מותי ולא אחפץ לעזב את בתי כאניה בלב ים.

— אבל דבר כזה לא יעשה בחפזון — אמר גרשון בכבד ראש. — הן שכרי לעת־עתה עודנו מועט, רק שלשים שקל לחדש. ואחר החתונה הלא נחוץ לשכר דירה יפה ולקנות כלים נאים, ושכר כזה לא יספיק לכל הצרכים.

— ומי ידרוש ממך כי תחיה חיי שררה ?—קרא יעקב.— הן אנכי ידעתי את אביך ואת זקנך, כי כלם לא היו שרים והורי ארץ, כי אם עניים פשוטים כמוני, ומדוע תלך אתה בגדולות ובנפלאות ? האם אחרי היית למש־ת בבית גיטין תאמר, כי עליך להתנהג כמוהו ? ראה נא איך יחיה המון בית יש־אל. הן רבים יחשבו להם לאשר גדול אם ימצאו שלשים שקל לחדש והנם מתפרנסים בצער, כמובן, עם נשיהם ובניהם. ובמה גרועים הם ממך ?

—אנכי לא לשמוע תוכחות מוסר באתי. כל איש חי בשכלו הוא ולא בשכל זרים, — ענה גרשון בכעס ויקם מעל הכסא.

— הרשות בידך לעשות כחפצך בנפשך אך לא בנפש בתי.

— אהלי, אבי!—קראה צפורה אשר באה בעת ההיא החדרה ותשמע את דברי אביה.

— חדלי נא מהקוֹמֶדיה הזאת ! — קרא גרשון מבלי הבט אל צפורה.—

התאמרי כי טפש לבי מהבין דבר? מתחילה שסתה את אביה בי ואחרי כן היא מבקשת להשתיקהו.

— בה׳ נשבעתי, כי אני לא הגדתי לו דבר — קראה צפורה ממעמקי לבה.

— ומדוע נזכר היום לבוא אלי בתוכחה? ידעתי אתכם כלכם... פתי מצאתם... גרשון פנה וילך. —

— טוב, כי כן נגמר הדבר, — חשב גרשון בלבו — ולא נמשך לארך ימים. באמת נואלתי מאד, כי אמרתי להקריב את נפשי קרבן, יען הבטחתי לה במו פי כי אשאנה. אנכי הוכחתי אותה על כי תקריב את נפשה כליל בעד אביה ואחיה, ובעצמי אמרתי לעשות כאולת הזאת. אשר איננה נאוה כלל לאיש־מעשה החפץ לקנות שם בעולם המסחר. אם כסף קבלתי ממנה מלפנים, הנני להשיב לה בנשך ובמרבית, אך לא להקריב את נפשי כליל.

ומה הוא האשר אשר תמצא היא, אם תנשא לי? אחרי שבאמת אינני אוהב אותה, הלא יהיו כל הימים ריבות וקטטות בינותינו, ולמי ינעמו חיים כאלה? אם הבטחתי לה מה בכך? בעולם המסחר מנהג הוא מימות עולם, כי הכל נעשה לפי מצב השעה. ומדוע אהבל אנכי לשנות ממנהג העולם? ומה גם עתה אחרי שאביה חולה ועלי יהיה מוטל עול המשפחה כלה... לא: „אל תצדק הרבה"!..

אם השיב גרשון את חובו לצפורה או לא—לא נודע עוד לאיש; אבל זה נודע ברור, כי זה לא כבר בא בברית התנאים עם שארת בשר של הגביר גיטין, והכל מנבאים לגרשון עתידות גדולות, כי יהיה ברבות הימים העמוד הימיני ב כל בית המסחר...

יעקב חפץ מאד ללכת ולמרט את לחייו בפני כל עם ועדה, אך רגליו הכואבות לא יתנוהו למוש ממטתו...

בין איש לאשתו.

(ציור).

עננִי עופרת יכסו את פני השמים, וממר דק כחול ירד ארצה. רוח קר ינשב ויסיר את שארית העלים הנובלים, אשר התחזקו עד עתה לבלי הפרד מעץ היתם. עוד מעט, והנה גם הם מתבוללים ברפש והיו למרמס. הרפש יכסה גם את פני החוצות הרצופות אבנים, וביותר את הרחוב אשר בקצה העיר, אשר אין לו כל מרצפת. הנה שם שני שורים אבירים ימשכו בעגלה ריקה, ובכל זאת יתנהלו בעצלתים, רק השוט הארוך וגערת הנוהג בם יכריחום להוציא פעם בפעם את רגליהם מן הרפש העמוק ולשוב ולהשקיען בו.

ובעת ההיא הולכת ברחוב ההוא גם אשה אחת קטנה ודלת בשר כבת ארבעים ויותר, ושתי חבילות שקים עליה, אחת על גבה ואחת על לבה, והמה מקושרות זו לזו בחבל מעל כתפותיה. על שפת שמלתה המגואלה והישנה זר רפש רחב ועב הנדבק ברגליה. לרגעים יתעותו פניה הקמוטים ואנחות עמוקות תתפרצנה מלבה. היא תנסה לעמוד להנפש, ונעליה שוקעות ברפש עד ראשיהם ומעלה, ותמיד היא מפחדת פן ימושו נעליה מעל רגליה. בעמלה הרב נדמה לה, כמו אין קץ ותכלית להרחוב שהיא עוברת בו. היא מרגשת בקרבה, כי כחותיה הולכות הלוך וחסור, כי מתניה שבורות, ועוד מעט תכרע, תפול תחת כובד משאה, אך היא מתחזקת, חוגרת שארית כחה והולכת אט הלאה, הלאה...

בעבור איזה זמן, אשר נדמה לה כשנה, הגיעה עד המקום אשר שם גדר עומד בצד הרחוב, שם עמדה האשה ותשען על הגדר.

— אנא ה', תן בי כח להביא את השקים הביתה! — התפללה האשה. — אמנם ידעתי מראש, כי יכבד ממני היום לשאת את השקים. עוד טרם אשוב לאיתני אחרי הלידה. העבודה רבה מאד בבית והילד לא יתן לנוח בלילה... שחוק עשה לי אלהים: שימא הגבירה עקרה ולי הוא נותן בנים ביד רחבה... והוא? היודע הוא בצערי? היודע הוא מה קשה לאשה הלשה כמוני לפרנס

משפחה שלמה, וממה? מתפירת שקים ושאר עבודות פחותות!... אנכי לא התאוננתי. לו היה בי כח, אך כחי עזבני, לא אוכל לשאת המשא הכבד הזה...

המטר אשר הוסיף לרדת בכח והרוח הקר אשר נשב אל פני האשה העירה, כי עת לה ללכת הלאה. היא נסתה פעם ושתים להרים את משאה מן הגדר ולא יכולה; רגעים אחדים עמדה, שאפה רוח ואחרי כן חגרה שארית כחה ותרם את משאה. היא הרגישה כמו נקרעו קרביה ובבטנה מכאוב נורא, אך התאמצה ללכת הלאה ולהסיח דעתה ממכאוביה.

מרכבה קלה רתומה לשני סוסים אבירים עברה על פניה, בתוכה ישב אחד מנכבדי העדה ומתאמר לפטריוט גדול. הוא הביט רגע על האשה ועל משאה, וגאוה לאומית התעוררה בקרבו: „הנה סוֹבְּרין וחבריו אומרים על עם ישראל כי נרפים הם, כי מואסים הם בעבודה קשה, תבוא נא האשה הזאת ותטפח על פניהם". כה דבר האיש לנפשו וילט פניו באדרתו החמה ויסע לדרכו...

והאשה גם היא הוסיפה ללכת הלאה, אך מכאוביה גדלו מרגע לרגע. באות נפשה היתה נכונה לשכב לנוח באמצע הדרך ולו גם ברפש. אך הבושה תעצרנה מעשות כדבר הזה. איך תתגלגל בת ר' זרח ממיקולינא ברפש כאחת המנולות השכורות? אמנם פה בעיר וו. אין מכיר אותה, פה ערך אחד לה ולשאר העניות, אבל היא הלא יודעת מי היא.

עוד היא זוכרת את הימים הטובים אשר היא, שרה פייגא ושלמה חיים בעלה היו מסובים על שלחן אביה. היא אהבה את שלמה חיים מאד. הוא היה יפה תאר ומושלם גדול. אך אחרי כלות מזונותיו הלך לו לבקש פרנסה בוו. וישב שם שנים אחדות. מתחילה שלח מכתבים ומעט כסף, ואחרי כן עברה עת רבה וכל חזון נסתם ממנו. אז נסעה היא ושני ילדיה לוו. ותשב בעיר הזאת היא ובעלה ובניה, כשנה אחת. אחרי כן ההל שלמה חיים לבקש תואנות, כי פרנסתו מעטה בוו. וכי טוב לו לנסוע למוסקבה, כי שם ימצא כסף כאפר. וזה חמש שנים אשר הוא יושב במ., והיא ובניה יושבים בוו. וסובלים עני ומחסור.

— היכלתי להעלות על מחשבתי, כי שלמה חיים ישכח את אשתו, את ילדיו? הוא מתאונן כי ההוצאה רבה מאד במ.; אבל הלא לעצמו ימצא גם להוצאה רבה, ומדוע לא ימציא לנו עזר להוצאה מועטת? לו הייתי שלמה בבריאותי, כי עתה לא שמתי אליו לב, אך חלשה אני. חמשה עשר שקים כבדים עלי כחמשה עשר ככרים.

האשה עברה את הרחוב. הנה היא דורכת על האבנים הרצופות, רצפה לא ישרה, אבן גדולה על יד אבן קטנה. היא הולכת ונתקלת. אבל בכל זאת טוב לה עתה מאז, כי לכל הפחות אין רגליה שוקעות ברפש, אך כבד ממנה

המשא. הוא כמו יכבד מרגע לרגע ומכאב בטנה ילך הלך וגדל. אך הנה הגיעה עד המקום, אשר רצפת קרשים לצדי הרחובות. היא עתה הולכת בדרך ישרה, היא תעבר בתים שונים ותסמך על מבוא איזה בית ותשאף רוח, ושאיפותיה לה בהניתות דוקרות. על פניה המתעותים לרגעים נראו רשמי ענוייה הקשים, ובכל זאת היא מתאפקת ואוזרת חיל, מרימה את משאה ואת פעמיה והולכת הלאה... אך הנה פניה מלבינים, עיניה חשכות, היא חושבת לנפל...

— מה לך שרה פייגא ?— תקרא שכנתה חוה גיסא החיטית, בהביטה בתמהון על פני העלובה אשר התעותו.

— לא טוב לי חוה גיסא. רע לי רע, עוד מעט ואתעלף, — אמרה שרה פייגא.

— הבי לי את השקים ואשאן הביתה, ואת החזיקי בי ונלכה, — אמרה חוה גיסא בהמלה רבה — ותמהר להסיר את המשא מעל שכנתה ותשם על שכמה ותלכנה...

* * *

שלמה חיים זונין הוא מלמד — מורה במוסקבה ברחוב רְטְשׁוֹבְקִי.

בני ישראל היושבים ברחוב ההוא נבדלו בנימוסיהם הבדל גדול מאחיהם שישבו (כמובן, בעת שהותרה להם הישיבה בעיר הזאת) ברחוב <u>זַרְדְיָא</u>. בזרדיא היית מוצא את ה„ליטא" בכל צבעיה וריחה המיוחד, סחרה ואתנגה, זריזותה ופהזותה, מניניה ובטלניה, מלמדיה וסופריה, — הכל כאשר לכל כמו בליטא. הליטאי כשהיה בא שם מיד הרגיש, כי בתוך עמו הוא יושב: אם סוחר הוא הרי הוא יכול מיד לשלח ידו בפרקמטיא ואם קבצן הוא יכול הוא לחזור על הפתחים, ממש כמו בארץ מולדתו. ומי שהיה חפץ להתערב בעניני הקהל מצא גם בזה כר נרחב: ריב מתנגדים והסידים, ריב חסידי קפוסט וחסידי ליובוויטש, ריב על העליות והגבאות והטכסא וכדומה, וגם מלשינות לא נעדרה. ביום השבת היית רואה, כי הנשמה היתרה שוכנת כבוד ברחוב ההוא: החנויות סגורות, המנינים מלאים אנשים מתפללים ולומדים, הדבור הזרגוני מושל בכל; וגם אם לפעמים אתה שומע יוצא מפי איזה עברי מלות רוסיות לא יכבד ממך להבחין, כי מפי עברי יצאו גם אם לא תביט אל פני המדבר, כי התיהדה המלה הרוסית וקבלה פנים חדשות וצלצול חדש...

לא כן רטשובקי: שם אתה מוצא עולם אחר לגמרי, שם בולטת השפעת הקולטורה הרוסית. הדבור הוא על פי הרוב דבור רוסי, וגם אלה אשר ידברו יהודית ישתמשו ביותר במלות רוסיות, וגם המלה הזרגונית מצלצלת כצלצול הרוסית, כאשר ידבר גוי־המרחץ יהודית בערי ליטא. שם שורר הנקיון, הסדר

והמשטר; אין שם אותות הבהלה והחפזון, ולא נראו פנים דלים, לחיים צמוקות; להפך, כלם בעלי פנים בריאים ונסים, בעלי כרס, אוהבי חיים ונותנים גם לאחרים לחיות.

רוב יושבי רטשובקי הם אנשי צבא משוחררים, רבים מהם לוקחו בעודם קטנים וגם אלה אשר לוקחו בנערותם, הנה הישיבה הארוכה בין אזרחי הארץ, הרחק מאד מעיר מולדתם ומעמם, השפיעה עליהם להשכיח מלבם „גירסא דינקותא", עד כי יקשה להם גם הקריאה ב„סדור", על כן כל מי שיודע מהם לעבור לפני התבה או לאמר „מפטיר" — הרי הוא כלמדן מופלג. גם ביחוסם להדת שונים הם מהליטאים; כי אף שהיהדות יקרה בעיניהם מחייהם, אף כי החזיקו בה גם בעת מסעיהם ונדודיהם הרבים בארצות נכריות, אשר לא דרכה בה כף רגל יהודי, בכל זאת רבם אינם מדקדקים במצות ומזלזלים בשמירת השבת, וגם בצניעות יתרה אי־אפשר להם להתפאר. ובין יושבי רטשובקי אִוָּה לשבת המורה־המלמד שלמה חיים זונין.

הוא היה כבן שלשים וחמש, יפה תאר עם עינים חצופות ופה דובר לצון ומהתלות. לבושו כאחד האריסטוקרטים: צילינדר בראשו ומשקפי זהב על אפיו, כל בגדיו עשוים על פי המלה האחרונה של חכמי המודה. מובן מאליו, כי שלמה חיים לא היה מהחשוכים, כי אם איש משכיל, כלומר: קרא בספרי מליצה ורוח המליצה נחה עליו ויהי גם הוא למליץ גדול.

— בזמן שאני לוקח את העט בידי — התפאר שלמה חיים — הרי המליצות משתפכות אצלי מאליהן. אפשר לי למלא עשרה גליונות במליצות מות ונשגבות גם על דבר שאיננו שוה קליפת השום.

ולא לבד בפרוזה הראה את כחו, כי גם בשירים. גם בזה לא היה עמל כלל, כי מיד שישב לכתב שיר, היו השורות מתחרזות אצלו מאליהן, כמו על ידי השבעת הקולמוס. וצעירי המשכילים בראותם את הלהטים ששלמה חיים עושה, היו מתפלאים ומשתוממים ואומרים: אכן מליץ ומשורר נפלא הוא האדון זונין!

אולם בעניני השיר והמליצה עסק שלמה חיים רק מלפנים, בעת שהיה עוד בעיר מולדתו, אבל עתה בבואו לשבת ברטשובקי ראה, כי אין בני המקום יודעים בענינים האלה מאומה, ואי אפשר לו לנחל בעדם כבוד וגדולה, ויניחם בקרן זוית ויוציא מאוצרו השלמות אחרות, שהיו יותר נאותות לצרכי המקום והזמן. הוא היה שוחט עופות, קצת חזן, קורא בתורה, תוקע, יודע על פה „אל מלא רחמים", „מי שברך" ליולדת, „הרחמן" לברית מילה וכדומה מהדברים שרבים מתקשים בהם, וליושבי רטשובקי נחשבו לתורה שלמה.

איש כזה היה דרוש מאד לחפץ יושבי רטשובקי העברים. ובחלקת שפתיו קנה לו שלמה חיים את לבבות הגברים, ובפרט את לבבות הנשים, אשר נמסו כדונג מדברי הנופותיו. עד מהרה היה שלמה חיים לאיש נחוץ, שהכל צריכים לו ובלעדיו לא היה כל משתה ושמחה. הוא היה המשורר והמרקד, הוא הבדחן והליץ, הזולל והסובא. עד מהרה למד שלמה חיים גם את חכמת הפרופירנס, והאמת נתנה להאמר, כי בה הגדיל לעשות. מי שלא ראה את שלמה חיים עומד על המקה, לא ראה משחק־נוכל מימיו. רשמי פניו היו אז כמו חצובים מאבן, לא נראה בו כל אות התפעלות. בסקירה אחת הוא סוקר את הקלפים אשר בידו ובמבט חודר וקר הוא רואה מה שבלב המסובים עמו.

שלמה חיים לא היה מדקדק במצות ובכל עת מצוא שפך עליהן לעג כמים. בדרך שחוק ולצון היה שלמה חיים מגלה דעתו, כי העולם הפקר ומי שאיננו שוטה בא ולוקח ונהנה ממנו ככל אות נפשו, כי באמת הכל מותר, הכל הול, והקדש והאסור אינם אלא מעשי תרמית, שהחכמים מיראים בהם את הכסילים. ואף אמנם כל בני האדם מודים בזה בלבבם ורק יראים הם מהגיד את האמת איש בפני רעהו. „כל זמן שאני חי — היה מרגלא בפומיה — אני חפץ להנות מעולמי ואחר מותי תוכל לעשות את קברי בור של שופכין". ההפקרות הגסה הזו לא הזיקה לפרנסת שלמה חיים, כי אנשי רטשובקי מגדל בערותם לא הבינו את הרעל הצפון בהם. ועל כן היה כל הלילה משחק בקלפים ועושה כל תועבה ובבקר עובר לפני התבה ושוחט עופות ומחנך את הילדים.

לשלמה חיים היה „חדר" ב„מנין" שברחוב ההוא, אשר בו, ב„מנין" ההוא, היה מכהן בתור בעל תפלה ובעל קריאה. ומלבד זה היה מורה הוראה לשעות לתלמידים אחדים שלמדו בביתם. העבודה היתה קלה מאד, כי האבות בני רטשובקי לא דרשו ממנו שידעו בניהם מאומה. מלבד לקרוא בסדור ולאמר ברכה, להעביר על הסדרא ולקרא מפטיר; וגם בזה לא היו מדקדקים הרבה, כי לא ידעו להבחין בין טוב לרע. רב היה להם, כי שלמה חיים מספר בשבח בניהם ואומר, כי הודות לשקידתו העצומה תלמידיו עושים חיל עד להפליא. ובאמת כאשר בא אחד מהורי הילדים לבקר את חדרו, היה שלמה חיים קורא בקול גדול לפני התלמיד, והתלמיד גם הוא עונה אחריו בקול גדול; זה צועק וזה צועק, והאב שומע ונהנה ואימר בלבו: לא מלמד הוא זה, כי אם „פֶּלדפֶּבל" ממש.

ב„חדר" היה שלמה חיים מלמד פשוט. והעיקר היה שם לבו להפטרה, כי בה היה שמן חלקו. בשבת שהיה הנער אימר „הפטרה" בבית התפלה היו

אבותיו עושים לו חג ונתנו לו להדיה את גרונו כחפצו וגם דורונות שלחו לו. ההפטרה היתה לו הרקלמה היותר יפה, ובה קנה לו שם מלמד עושה פלא. אנשי הצבא המשחררים, בכלל, חולקים כבוד גדול ל„רבי״, ומכל שכן אם הוא יודע ללמד את הנערים לקרוא הפטרה בצבור, כי זאת היא בעיניהם שלמות שאין למעלה ממנה.

שלמה חיים היה מקבל שכר הגון בעד עבודת המלמדות וההוראה, מלבד מה שהיה מקבל מהמנין בעד עבודתו שהיה עובד שם בתור חזן, קורא ותוקע. וכל השכר הרב היה מוציא רק לצרכי עצמו, למשתה והוללות ובגדים יקרים ופפירוסים מובחרים, ואל ביתו היה שולח לפעמים עשרה שקלים וגם זה לא בכל חדש. הוא מצא לו תמיד אמתלאות להצטדק לפני אשתו העלובה, וכסף לא שלח לה.

פעם בשנה או בשנתים לחג הפסח היה האדון זונין בא לפקד את נוהו ומביא עמו מעט כסף. בואו לעיר זו, עשה רושם גדול לא רק בביתו כי גם בכל בתי העיר: איש מעיר הבירה, פרנט נפלא, ומדבר הלצות וחדודים, אשר לשמעם ימלאו כלם פיהם שחוק, וגם נפלאות יספר על דרכי העיר הבירה וכל חמודותיה. אך בביתו הצר והקטן לא ידעה האשה העלובה מה לעשות עם אישה ה„פריץ״. היא אמנם התגאתה רגע בלבה, כי לה בעל כזה. יפה תאר ומסלסל כאחד השרים, אבל מר היה לה כי איננו מתאים כלל עם מצבה ומצב ביתה, ובכל השתדלותה לא תוכל להפיק ממנו רצון, המפה איננה מגהצה כחפצו, החלב לא הצטמק כל צרכו, הצלי התחרך מעט, הכוס לא הודחה כראוי, וכדומה מן התביעות, שהיה האדון זונין תובע תמיד. הוא לא שת לבו, כי ממיטב המאכלים ינישו לפניו, וכל בני ביתו מסתפקים במצה חרבה, בתפוחי אדמה צלוים ומבשלים. רע היה בעיניו, כי תחת המאכלים הערבים שהוא רגיל לאכל בם, הוא צריך להסתפק במאכלי אשתו, שאיננה יודעת תורת הבשול ואין לה גם החמר הדרוש לשלחן מלא דשן. לו לא היה די, כי בני ביתו חולקים לו כבוד־מלך, כי בעת שהוא חושב לנוח כלם יאָלמו, ודממת מות שוררת בבית, כי על כסאו לא ישב אחר ואיש לא ינע בכל אשר לו. הוא תמיד הראה פנים זועפים, ויתאונן על כי אנוס הוא לשבת כבהמות „ברפת״, והוא ענג והלש, ואיננו רגיל להאויר המשחת ולהרפש אשר מסביב לו.

סוף דבר: בימים המעטים אשר ישב שלמה חיים בביתו הספיק להוציא דמעות רבות מעיני אשתו העלובה, ולהטיל אימה ופחד על בני ביתו הערומים

והרזים, עד כי קצה נפשם בו. ואחרי כן נסע משם בעזבו לאשתו מתנה טובה, אשר עליה לשאתה תשעה ירחים שלמים...

* * *

שלו ומטיב את לבו ישב שלמה חיים במסבת רעים ועוסק ברחילו ורחימו בסעודת מצוה, כי מלאו לאחד מתלמידיו י"ג שנה, ולמצוה כזו היה שלמה חיים מקדיש את קיבתו וגרונו בחפץ־לב. והנה פתאם הוגד לו, כי איזו אשה עניה באה ושואלת לו.

אל אלהים ה'! — לו פתחה השאול את פיה, כי אז מהר שלמה חיים לרדת שמה, עיניו חשכו מראות, כי הנה שרה פיינא נצבת לנגדו באימה וביראה.

— אַת?... איך?... גמגם האיש בשפתים חרדות ולבנית.

— אני... יעצוני... חולה אנכי מעט... באתי לדרוש ברופא.

מה מאד היה חפץ שלמה חיים, שבאותו הרגע יבוא השוטר ויקרא לה: „עבריה, למה באת הנה? היש לך הזכות לשבת פה?" מה מאד היה שמח לו הובילוה בין אסירי המלך להשיבה הביתה אל עירה ואל מולדתה. אך מה יעשה? הוא צריך עוד לשים פנים, כמו הוא שמח על המציאה, שבאה אליו בהיסח הדעת.

— הבה נלכה! — אמר שלמה חיים בשמחה גלויה ובאנחה מסתרת.

— איך לא שאלת את פי בטרם נסעת הנה? — שאל האיש בחמת רוחו, בצאתו עם אשתו מן הבית.

— ידעתי, כי אם אשאלך, אז תאמר, כי לא אסע.

— ואם כן נסעת „להכעיס"?

— להכעיס?! חאם לא תראה כי לא משמחה ומרב כל באתי הנה? הכי פני לא יעידו מה רבו צרותי? משא השקים הסבו לי מחלה בבטני עד אשר לא אוכל גם לעבור רחוב אחד, בכבדות תתנהלנה רגלי. ה' יודע מרת נפשי. לא אוכל עתה להשתכר אף פרוטה, והילדים מבקשים לחם — ואין. לכן יעצוני נשים רחמניות, ובראשן חוה ניסא החיטת, להפקיד את הילדים על ידיהן לזמן מה, והן יכלכלום וימלאו כל מחסורם. גם נתנו לי נדבתן כסף וצדה לדרך, ואסע ואבוא הנה.

— אבל אַת לא תדעי מה קשה הישיבה בכרך הזה. פה כל שכר לא יספיק גם לשכר דירה כהוגן. בוו... אומרים בודאי, כי אנכי משתכר תרפ"ט אלפים, יען כי אני הולך לבוש כאדם. אבל באמת אין הדבר כך. שכרי מצומצם מאד, ורק לפרנסתי אני צריך להתלבש בבגדים יפים, כי בבתי

עשירים אנכי יוצא ונכנס, ואי אפשר לי לבוא בחברתם בבלויי סחבות. והעיקר כל זמן שאני לעצמי נקל לי להתעלם. אבל בשנים אי אפשר הדבר. וכאשר יודע להפוליציי, כי אנחנו פה וימהרו לשלחנו לארצנו ולמילדתנו. ואז „גם לי גם לך לא יהיה״.

— אפשר כי הצדק עמך — ענתה האשה בנפש מרה. — אבל לי לא היתה ברירה אחרת. כי אם „מהגשר אל המים״. ואל מי אפנה. אם לא אליך? כל זמן שהיה בידי להשתכר לא התעצלתי. עדי בשמים. אך עתה כלות כחי, מי יפרנס את הילדים מבלעדיך? וגם אנכי כל זמן שאני חיה הנני צריכה למזונות.

— בדיעבד. אחרי שבאת. נשב. איך שיהיה. בדוחק — אמר האיש — בהסתירו חמת לבבו.

* * *

ימים אחדים ישבה האשה במנוחה אם גם לא שלמה. כי בכל שעה לא נמנע שלמה חיים מהראות לה לדעת. כי לא יפה עשתה בבואה הנה. דרכי בעלה היו מוזרים בעיניה. בלילה שהיה בביתו באו אליו חבריו ויצחקו בקלפים עד השעה השניה. והיא לא תוכל להציע המטה ולנוח עליה ולישן. כי אך חדר אחד להם. זולת זאת היא כאשה פשוטה לא יכלה לראות את ההוללות השוררת תמיד בבית. אך בלילה אחד הלך אישה למקום אחר לשחק בקלפים והיא נשארה לבדה במעונה. מעודה לא היתה יחידה בלילה בבית. היא יראה מפני המזיקין, יראה גם מפני הגזלנים. ובפ״ט בעיר גדולה כמ.. אשר בה על פי השמועה גנבים ושודדים אורבים לאדם על כל צעד וצעד. היא שכבה במטתה. כסתה את עצמה בשמיכה עבה. ובכל זאת הרגישה. כי קר לה ועצמותיה רועדות.

אפס אחרי כל אלה לא התחרטה. כי באה הנה. פה. איך שיהיה. היא שבעה. ומלאכתה קלה. ונוסף לזה ע״פ השתדלותה שלח שלמה חיים גם לביתה רובלים אחדים. והיא בטוחה. כי גם הילדים לא יגועו עתה ברעב. גם אצל רופא היתה. וסמי מרפא נתנו לה...

אך הנה בא יום השבת. היא מרגשת בכל אבריה כי השבת בא לעולם. היא זוכרת את כל יקר גדולת השבת אשר הרגישה מלפנים. בעת שהיתה בבית אבותיה באה שבת — בא מנוחה. כל פנה. כל כלי קרא בגילה ורעדה: „השבת באה! זכור את יום השבת״! והיא בעצמה. בלבשה את שלמותיה הנקיות. היתה לנפש אחרת. והנה מרחוק נשמע קול הקורא:

„יודין אין שול אריין!״

מה נעים לה לזכר את קול הקורא ההוא! מה תערג נפשה לשמוע אותו עוד הפעם! הוא מצלצל באזניה כשירה ערבה...

ומה פה? רעש האופנים ושאון הרחוב לא יחדלו רגע, והיא יושבת גלמודה. שלמה חיים עוד לא בא. הוא אמר כי אין לו עת לסור לביתו, ומתלמידיו ילך ישר לבית התפלה לקרא „לכו נרננה" לפני התבה. היא הדליקה נרות, ותשב שוממה. בפתחה את הסדור להתפלל, התפרצו דמעות מעיניה. היא הרבתה לבכות, אך מכאב לבבה לא הוקל.

והנרות דולקים ודולקים; כבר כסתה חשכת הלילה את הארץ, כבר אכלו בבתי ישראל בעיר וו. את ארוחת הערב, ושלמה חיים עוד לא בא. מדוע זה לא יבוא? הלא שבת היום, הלא צריך לקדש, ועוד מעט והנרות יכבו... אמנם הוא איננו צדיק, הוא מזלזל במצות, אבל — שבת! גם האפיקורוס היותר גדול יכבד את יום השבת... לו ידעתי פה את מי שיהיה, כי אז הלכתי לשאל בעצה, להתנות את צרות לבבי, אך גלמודה הנני פה, כמו אבן ילדתני.

והנרות הגיעו לקצם. הנה אורם נדעך רגע, ואחרי כן כמו יגבר חילים ויעל למעלה והאיר את פני האשה הנוגה, את פני המפה הלבנה אשר על השלחן, ושתי החלות הנשקפות גם כן כמו נוגות ונכלמות, כי אין דורש להן. עוד מעט, עוד מעט והיא יושבת בחשך. כקול פחדים נשמע באזניה, מראות מבהילים התיצבו לנגד עיניה. קרוביה המתים יצאו מקברם ויבואו לשבת עמה, זעה קרה כסתה את מצחה. היא שכבה במטתה, נסתה לכסות גם את ראשה, אך צלמי בלהות חודרים אליה מתחת לשמיכה.

— זאת היא השבת הראשונה! — חשבה העלובה — ולמה יגמלני אישי כזאת? הכי לא נאמנת הייתי לו תמיד ככלב? הכי בשבילו התעצלתי מעשות כל עבודה קשה? הכי לא פקחתי על ילדיו ולא בגללם כחי כליתי? ומה בצע לך, כי כה תענני? הכי אם תורידני שאולה תמצא אחרת אשר תהיה לך נאמנה יותר ממני? אנא ה', אב רחום! הטה נא את לב אישי אלי, כי יחוס ויחמל עלי ועל ילדי. הן הילדים עודם קטנים, עודם צריכים לאם, ואני לא אעצר כח לסבול משא של חיים כאלה. כבד הוא לשאת את השקים, אך חיים כאלה עוד כבדים מהם — הם יכריעוני, יפילוני, ולא אוכל קום.

והשעות עוברות והולפות, השעה השתים עשרה עברה, ושלמה חיים עוד לא בא, והיא עודנה שוכבת וחושבת את מחשבותיה הנוגות. פתאם שמעה קול מכה בדלת, ותמהר ותקם ותפתח, והנה שלמה חיים בא ועמו עוד שלשה חברים. הוא מהר ויצת גפרותית ויקרב אל המנורה ויסר את הזכוכית מעליה וידליקנה.

— מה אתה עושה, שלמה חיים? הלא שבת היום! — קראה האשה בחלחלה.

שלמה חיים מהר ויכבה את הנר.

— מה היה לך, שלמה חיים? האם יצאת מדעתך?

— ראו נא: כל מה שאני עושה לא ימצא חן בעיניה! — אמר שלמה חיים בלצון; — אני מדליק את הנר — רע בעיניה, אני מכבה — והיא גם כן מתרעמת. קח אתה ברודין והדלק את המנורה, אולי תפיק אתה ממנה רצון. ועתה יונתי — הוסיף שלמה חיים אחרי שהדליק ברודין את המנורה — הסירי מעל השלחן את כל המונח עליו ונגשנו אני ורעי לגמר את ה„פולקא" אשר לא הספקנו לסים אתמול.

— וקדוש?

אני אעשה לך קדוש אשר כמיהו לא שמעת מימיך. אך לא על החלות, כי אם על כוס יין כשר, אשר לקחתיו זה עתה ממ־תף לגין.

בדברו הוציא בקבוק יין מחיקו ויוציא את המנופה וימלא את כוסו ויחל לקדש בראש מגולה. הקדוש ארך כחצי שעה. ומה לא היה בקדוש ההוא? כל דברי נבלה בשפת רוסיה וז־גין והכל מסובך יחד בפסוקים שלמים ובשברי פסוקים. הרעים אשר ישבו עמו שחקו בכל פה, ורק האשה עמדה חרדה ורועדת ולבה כמו נלחץ בצבת. חלול הקדש היה קשה בעיניה מכל היסורים שבעולם.

הוא גמר את קדושו וישת מן הכוס ואחר הושיט לה לשתות.

— מקדוש כזה אינני שותה — ענתה האשה בקול חרש.

— מקדוש כזה? הכי מקדוש אפשר לשתות? שתי, סכלה, מהיין, מהכוס וינעם לך. הקדוש הוא רק דברים בעלמא. בהבל יצאו ובהבל ילכו. העיקר הוא היין, והיין טוב מאד.

— אנכי לא אשתה. אתה תוכל לעשות כחפצך, אבל אני בדתי אחזיק ולא ארפנה.

— אם להצטדק את אומרת, לא יכירך מקומך במ.... פה אין המקום מסוגל לזה כלל, לכי ושובי אל „דריפישוק" שלך, וישבת שם בין שאר הנשים הצדקניות.

— כן דברת. אנכי אשוב מיד אחר השבת אל ביתי ואל ילדי — אמרה האשה בחרי אף; — אנכי לא אוכל לשבת פה. פה הוא משכן מלאכי חבלה, לא בני אדם אתם כי אם שדי שחת! אתם יודעים רק לחבל ולהשחית

נפשות, את נפשותיכם ואת נפשות אחרים. אמותה שם בוו, אך עמכם לא אשב !...

— הנה פתח ה' את פי האתון — קרא שלמה חיים בחרקו שן, כי עד היום לא שמע עוד מפי אשתו דברים כאלה, — היא תהיה למגידה, למוכיחה; היא נלנול המגיד מקלם. האמנם חפצה את לנסוע מפה? הנני לתת לך להוצאות דרכך; ואם יש את נפשך אוכל כרגע לקרוא לעגלון ואובילך אל בית הנתיבות, התחפצי?

הרעים אשר ישבו והקטירו את פפירוסיהם שחקו בכל פה. אך האשה לא ענתה עוד דבר.

— כן, עלי לנסוע מפה ויעבור עלי מה. אם אמות בעיר וו. לכל הפחות יביאוני אל קבר ישראל. ופה ישליכוני כפגר מובס ואיש לא ישים אלי לב. אך מה יהיה לילדים? — הוסיפה האשה לחשב — ומה עושים כל היתומים העזובים? ה' דואג למלא מחסורם. כי הוא אבי יתומים. פה אי אפשר לי לשבת עוד; אי אפשר לי לראות בכל שעה איך הוא רומס ברגליו את כל קדשי ה'. כל רגע יחשב לי פה כשנה...

* * *

במוצאי השבת לקחה האשה את תרמילה ותסע עם בעלה אל בית הנתיבות.

בכל הדרך לא הוציאה האשה גם מלה אחת. בלבה התרוצצו מחשבות שונות, רגשות שונים, אך היא השתדלה לבל תגלה לאזניו כל מה שבלבה. עליה להראות עתה פנים כמו איש זר יושב עמה, ועוד גרוע מזר: אויבה בנפש!

וגם לו לא היה נעים לשבת עמה. כעין רגש נחם וחרטה התגנב אל לבו. צר היה לו לראות את תוגת העלובה הזאת. הוא נסה לבוא עמה בדברים, לבדח מעט את דעתה בדברי לצון, לנחמה בתקוה טובה, אך היא לא שעתה אליו, דבריו לא נכנסו לאזניה, וידם גם הוא.

דומם הגיעו עד בית הנתיבות, דומם הושיב אותה במרכבה. הוא חפץ לדבר עמה, אך מפיו נעתקו מלים, סרה רוח הלצון מעליו ותוגה חרישית אכלה את לבו. היא יושבת ומחרשת והוא עומד ומחריש.

והנה נשמע קול צלצול הפעמון בפעם השנית, הגיעה השעה להפטר. רגשי חמלה התעוררו בלב שרה פיגא בהרימה את עיניה אל אישה, היא חמלה מאד על נפשו, אשר נתעבה על ידי עברות המורות. היא לא

תוכל להסיר כלה מלבה את אהבתה אליו. הן הוא היה אישה אהובה, אלוף נעוריה, לו הקריבה את נפשה, את חיתה. ומה מאד צר לה כי מכר את נפשו לשטן! מה יכאב לה עתה להפרד ממנו לנצח, להתנכר לו!

— אל תשכח את ילדיך! — אמרה האשה — כשהסתירה את פניה במטפחתה, כי נחל דמעות פרצו מעיניה...

שלמה חיים עמד נבוך, אך קול הפעמון השלישי הוציאו ממבוכתו ואחר שברך את אשתו בברכה חטופה יצא.

על המפשעה עמד רגע שלמה חיים וכשעברה האורחה שאף רוח אל קרבו וישב לו אל חבריו העליזים.

מי נצח?

(ציור).

ר׳ ראובן קרובץ היה „יהודי יפה׳ מכל הצדדים: הוא הצטיין בתארו, ביחוסו, בעשרו ובחכמתו.

פניו עדינים, זקנו מגודל ומצחו גבוה. הוא לבוש תמיד בגדים נקיים מאד, מדבר בלשון נקיה ומתהלך עם כל אדם בענוה גלויה וגאוה מסתרת.

הוא נכד לאחד מן הגאונים הגדולים, הנחשב לאיש קדוש. רבנים נמצאו במשפחתו לאין מספר. ור׳ ראובן בעצמו הוא גם כן מופלג בתורה ועדיין יכול הוא להתחרות עם הלומדים המופלגים בפלפול וסברה. אולם אין לו חפץ להוגיע את מוחו בהויות דאביי ורבא, ועל כן לעתים רחוקות יצלח בידי אחד הלומדים למשוך את לב ר׳ ראובן, שיכנים ראשו בישובה של איזו קושיא חמורה.

בערך למצב שאר תושבי העיר קרישין העניה, הוא נחשב לגביר עצום. יש אומרים, שיש לו שלשים אלף רובל ויש אומרים — חמשים. את כספו הוא נותן ברבית לא־גדולה לעשירים, ויותר מזה — לסוחרים קטנים למחצית שכר, ומזה הוא מוצא פרנסתו ברוח ובלי עבודה רבה.

ובהיותו בטל מעבודה כמעט כל היום, משתעשע ר׳ ראובן בקריאת כתבי־עתים או ספרי „מליצה׳. אמנם מכיסו לא היה מוציא על זה אפילו פרוטה אחת, אלא היה שואל את כתבי־העתים ואת הספרים מאת המורה טוביה פֿדרמן.

קשה להגיד, איזה רושם עשתה עליו קריאתו בספרות החדשה. גם כי הרבה לקרוא, ממנהגיו לא סר, ויוסף להתנהג כאורתודוכסי גמור. כשטוביה פדרמן היה נוגע בשיחתו עמו בשאלות הזמן, היה ראובן שומע ושותק או

מוסיף מלות אחדות המשתמעות לכמה פנים, אשר טוביה בתמימותו היה חושבן לאות הסכמה. וגם כאשר התחיל רעיון „חבת ציון" לנסר בעולמנו, לא הביע ר' ראובן את דעתו על זה בשפה ברורה.

טוביה היה בא תדיר אל בית ר' ראובן להשתעשע עמו בשיחה ספרותית או לשחוק עמו בשח־מט. גם במשחק הזה היה מראה ר' ראובן נפלאות, וטוביה היה שמח ונהנה, כי זכה לשבת עם אדם גדול כר' ראובן, שאיננו מבזה משכיל עני כמוהו; כי ערך טוביה היה שפל מאד בעיר מפני שהיה עני, ונוסף לזה לא היה ירא־שמים. טוביה, אמנם התאמץ לבלי לשית לב לבזיון, אבל בכל זאת, למרות כל „פילוסופיתו," היה חש התבטלות בפני מי שגדול ממנו על פי הערכת ההמון, ובפרט בפני ר' ראובן.

ר' ראובן היה נוח לבריות בכלל. לכל באי ביתו היה מאיר פנים ומקבלם בכבוד. אכן חבר וידיד לא היה לו גם אחד. הכל היו מכיריו ומכבדיו, אך לא אחד ידיד ורע, כי רגש הידידות והחבה היה זר לו לגמרי, וחוסר הרגש הזה היה מרחיק מעליו את הבריות גם בשעה שהיה מקרבם בנימוסו היפה.

הוא נתן נדבות לכל הפושט יד, לכל הגבאים המחזירים על הפתחים, ונחשב להבר לכל חברות הצדקה, ואף חברת „חובבי ציון" בכלל. נדבותיו לא היו גדולות, אבל היו במדה הראויה לפי כבודו. אפס מעודו לא בקש חשבון ולא רצה לדעת, למה הוא נותן ואם מתנהגים המוסדות של צדקה, שתמך בנדבותיו, כראוי. כמה פעמים הציעו לפניו, שיהיה גבאי ומנהל באחד המוסדות, אך הוא לא אבה לקבל עליו כל משרה.

— ב״ה „בעלנים" להתמנות לא יחסרו לנו, ומה לי ולצרה הזאת?—היה ר' ראובן אומר: — תהיינה נא פרוטות, ומחלקים ימצאו להן תמיד.

— אבל איך יחלקו? — נסה טוביה לשאלו.

— ומי יערב, שאם אנכי אהיה המחלק, לא יבואו אחרים ויאמרו: „אבל איך הוא מחלק?" — ענה ר' ראובן בבטחה.

להנה בתו היפה נתן ר' ראובן חנוך אירופי־עברי. היא למדה שפות שונות: אשכנזית, צרפתית ורוסית; וגם בשאר הידיעות הכלליות שמעה לקח מפי מורים מומחים. ויחד עם זה למדה שפת עבר וספרותה מפי טוביה פדרמן.

הנה היתה נערה בעלת כשרונות מצוינים ועשתה חיל בכל למודיה, גם בלמודים העברים. טוביה היה שבע נחת ממנה. הוא אמנם לקח בעד עבודתו מר' ראובן שכר קטן מאד, אולם לו היתה ידו משגת, כי אז לא היה נמנע מלשלם לו, לר' ראובן, על תתו לו ללמד את בתו.

לחנה קבע טוביה שעה בערב, אחרי כלותו את כל לקחיו, למען לא יצטרך למהר ולכלות את לקחו עמה, כי מצא עונג רב בלמדו אותה. הוא ראה, כי היא עושה חיל להפליא, ויותר ממה שהוא אומר לה היא מבינה מדעתה. גם כח זכרונה גדול מאד, וכל מה שהיא קוראה מונח אצלה כמו בקופסה.

היא היתה נחמת טוביה ומשוש לבו. טוביה היה מצטער תמיד על עמלו הרב, שכמעט יעלה בתהו. זה עשרים שנה, שהגהו מורה בתלמוד תורה; כמה אלפים תלמידים התחנכו תחת ידו – ומה מעטים הם אלה, אשר לא שכחו את תורתו, והנם קובעים שעה לקריאת איזה ספר עברי! רובם שכחו גם את כתבי הקדש, ומהם שאינם יודעים עוד אפילו לקרוא „עברי" כהוגן, כי מיום צאתם מ„תלמוד תורה" עזובים המה לנפשם. אין דואג עוד לחנוכם ואין שם על לב לחזר עמהם על מה שלמדו בילדותם, עד כי כל למודיהם ימחו מלבם כליל.

— לא כן חנה תלמידתי — חשב טוביה בלבו: — הנטיעים אשר נטעתי על לבה לא ימושו משם לנצח. היא תהיה למופת לבנות רבות לשקוד על ספרות עמן ואלה האחרונות, הקוראות הראשונות להספרות החדשה שלנו, תהיינה לאמות טובות בישראל ותגדלנה דור דעה.

והנה גדלה ותיף במאד מאד ותהלתה מלאה את כל הערים מסביב. החתנים אשר בקרישין, גם המיוחסים והמושלמים, לא העיזו לשאת את עיניהם אליה, בדעתם, כי רמה ונשגבה היא מהם, ולזכות גדולה נחשב הדבר, אם היא הואילה לשוחח עם מי שיהיה דברים אחדים.

ור' ראובן חשב מחשבות להשיא את בתו סמוך לפרקה, ופעם אחת, בהפגשו עם גבריאל השדכן המפורסם, הודיעהו מן הצד, כי חפץ הוא למצוא התן לבתו.

— חתנים יש למדי — ענה גבריאל. — אבל זאת היא הצרה, כי לבת משכלת כבתך קשה למצוא את בן זוגה, כי מי יזכה בעיניה? עלוי מוסמך להוראה אינו יודע את הלשונות ואת המנהגים של בני דור החדש; רופא או אינזיינר מן החדשים אינו יודע לקרוא עברית, והיא הלא יודעת הכל. אכן יפה אמר שלמה: „יוסיף דעת יוסיף מכאוב". ביחוד המכאוב גדול לשדכנים, ש„משברים את מוחותיהם", קורעים את נעליהם בהליכה וחזרה, ואחרי כל העמל והטורח סופם לצאת וידיהם על ראשם. תמה אני עליך, על איש חכם מותך, כי הרבית להשכיל את בתך בכל חכמה ולשון. לסחורה יפה כזו קשה למצוא „בעלן" הגון.

— לחנם תחשוב כדבר הזה — אמר ר' ראובן בבטחה, — אמנם הנה בתי היא נערה מלומדה, ובכל זאת תשמע בקולי להנשא לכל אשר אצונה. ואנכי לא אכחד ממך, כי לא אחרי יחוס גם לא אחרי תורה או השכלה אני רודף, כי סחורה כזו יש לנו למדי ואין לנו חפץ לדרוש אותה מאחרים.

— זהו ענין אחר לגמרי — ענה גבריאל ופניו אורו. — אנשים בעלי ממון, שיבקשו להשתדך עמך, ימצאו לרוב. יש לי עשיר אחד, אשר בודאי היה חפץ לקחת את בתך לבנו ולא היה חושך את כספו לתת מוהר ומתן לרוב, אבל...

— אבל אדם פשוט — סיים ר' ראובן.

— מה אמר? — ענה גבריאל בגמגום קל.—אמנם בעושר גדול הוא ממך, בעל מליונים הוא, אך בתורה וביחוס...

— מובן מאליו — אמר ר' ראובן בשחוק, — כי לגביר גדול אפשר לסלוח אם אינו גדול בתורה. ומה שנוגע לענין יחוס הרי כבר אמרו: „כסף וזהב מטהר ממזרים". מה נעשה? בימינו אלה הכסף קונה את הכל ועולה על הכל. הגד מי הוא?

— בתנאי, כי לא תחשוב לי זאת לעון: אַבְרָם איסֶיְביטש קיזיק.

— הוא גביר גדול — אמר ר' ראובן — ומה הוא בנו?

— בנו למד בגמנזיום, ועתה הוא מנהל את כל עסקי אביו. „בריה" גדולה במסחר.

— ויפי תואר?

— בחור הדור מאד, ממש כאחד האצילים!

— ואתה דברת עמו מכה איזה שדוך?

— דברתי. קיזיק הזקן אמר: הבה כלה נאה „לתיאודור" בני ומחותן הגון למעני. כסף אתן לרוב וגם שכרך לא אקפח. נסיתי להציע לפניו כמה שדוכים וימאן. אחרי כן אמרתי אליו בשחוק: ועם ר' ראובן שלנו הוצה אתה להתחתן? והוא ענה: דבר. אם יתן עשרת אלפים, אתן אני המשים.

— אנכי, מלבד בגדים ומתנות, לא אתן מאומה, — ענה ר' ראובן.

— אבל להבטיח?

— אתה, — ככל אשר תחפץ, אך לא אני. אנכי מעודי לא שניתי בדבורי — אמר ר' ראובן בגאוה.

* * *

כעבור איזה זמן נתפרסם, כי חנה בת ר׳ ראובן קרוביץ ותיאודור אבראמוביטש קיזיק מאורשים.

כבוא השמועה לטוביה היה כמוכה בתמהון. חנה היתה לאשה ל„פידקה„ קיזיק ?!

הוא ידע את ה„חתן־דנן" ואת השכלתו. הוא גמר שלש מחלקות בגימנזיון ומן הרביעית הוצא אחרי שבתו שם שתי שנים. ומאז היה לעוזר לאביו בבית מסחרו. מעודו לא לקח איזה ספר בידו, ועברית לא ידע גם לקרוא בסדור. ואותו בחר ר׳ ראובן בשביל חנה המשכלת העברית ? האין זה חלול הקודש ? הה, אל אלהים ! איך כופת האב את היונה התמה לפני ארי ?... ארי ?...

טוביה חדל מבוא אל בית ראובן, קשה היה לו להביט בפניו. כל דמי עורקיו היו רותחים כשהיה רואה אותו מרחוק. ואיך יגש אליו ויברכהו בברכת מז״ט ?

פעם אחת, באחד מימי חנוכה, כשהאויר היה שקט, הקור לא גדול והשלג הלבן התנוצץ והרק תחת רגלי ההלך, עבר טוביה ברחוב מבלי שים לב לכל אשר מסביב, לא ליפעת הטבע ולא לאנשים העוברים על פניו, כי תפוש היה באיזו מהשבה. והנה פתאם קול קורא אליו בשמחה „צפרא טבא״!

טוביה נפעם מקול הקורא, והנה חנה וחתנה לנגדו.

היא היתה יפה כשושנה פורחת. לחייה אדמו מן הקור ועיניה השחורות התנוצצו כגחלי אש. כל תנועותיה ומדברותיה הפיקו התפעלות עזה. היא היתה מאושרה מאד.

— זהו תיאודור חתני, וזהו מורי האדון פדרמן, מורי וידיד ילדותי. ידידים גדולים היינו תמיד.

תיאודור הושיט לו את ידו המסותרת בבית־יד ויבט עליו בעיניו הנוצצות כברז־עשת. טוביה העיף עליו גם הוא את עיניו בהושיטו לו את ידו, וחמתו התלקחה בקרב לבו.

— מדוע חדלת מבוא אלינו? — שאלה חנה. — זה כבר לא ראיתיך.

— העבודה רבה, — נסה המורה להצטדק בשפה רפה.

— אבל מחר תבוא אל ביתנו, בלי דחוי תבוא אל ביתנו ! — קראה חנה בגענועים, כילד המתחטא על אומנו. — מחר יסע תיאודור בבוקר לביתו ואני אשאר פה גלמודה ועצובה, על כן בוא נא אתה ונפטפט מעט.

— אבוא, — ענה טוביה בלי חמדה.

היא ברכה אותו ותחבק את ידו בידידות רבה, וגם תיאודור הושיט לו את קצה אצבעותיו מבלי הוציא מפיו גם הגה קל, וילכו לדרכם.

כאשר הרחיק טוביה ללכת צעדים אחדים, שמע עוד הפעם קול חנה קורא אליו:

— הלא תבוא מחר? זכור, כי הבטחתני!

„לא היא אשמה בדבר זה,—חשב טוביה בנפש מרה,—כי אם אני, שלא למדתיה לשנוא את הרע. אנכי אמרתי, כי על המורה מוטל לחנך את תלמידיו באהבת הטוב בלבד, אבל עתה אני רואה, כי שגיתי. נחוץ להודיע לתלמידים, שיש רע בעולם, ובו צריך האדם למאוס, ואותו הוא צריך לבזות בכל לב ונפש".

ממחרת בערב בא טוביה אל בית ר' ראובן, אדון הבית קבל פניו, כדרכו, בסבר פנים יפות, אך טוביה היה מר נפש ובעמל רב הוציא מפיו דברים אחדים.

— האם חולה אתה? — שאלהו ר' ראובן.

— כן, חולה אני קצת — ענה טוביה בשפה רפה ופנים זועפים.

בעת ההיא שבה חנה הביתה, ובראותה את מורה, מהרה אליו ותמשכהו אל חדרה בשמחה רבה...

— המצא חתני חן בעיניך?—קראה בשמחה גלויה, היא היתה בטוחה כי תיאודור מוצא חן בעיני כל.

טוביה לא ידע מה לענות על שאלה זו. המעשה כבר נעשה, ולמה לו לגנותו בעיניה? בעיניה הלא מצא חן בלי ספק, ואם יאמר לה את האמת לא תאמין בו; אבל איך יוכל להלל את השדוך הזה, אשר ראה בו חלול כל קדשי־עמו? עלמה מצוינה, שיכלה להיות לתפארת לעמה, נמכרה בעד בצע כסף— איך יתאפק ולא ימחה נגד הדבר הזה? אבל איך ימחה ולפני מי ימחה? לפני ילדה תמימה. שאינה מבינה בין ימינה לשמאלה... לפני ר' ראובן? הלא יגרשהו בחרפה, על שבא להתערב בעניני משפחתו. אבל איך יחריש? ומה יענה עתה?

— עלם יפה־תואר, וגם עשיר גדול — אמר טוביה, — אך בטרם אדע, אם גם משכיל הוא.

— לא, אדוני! — ענתה חנה מבלי שנות את קולה. — השכלתו מעטה מאד. הוא כמעט לא קרא מאומה, וגם עברית אינו יודע. אבל לב טוב לו. הוא הבטיחני, כי ישים לבו לתורה ודעת, כי יהיה לי לתלמיד מקשיב וכל אשר אצוהו יעשה. אנכי אשתדל, כי יקח לו מורה עברי מיוחד, — וגם

אני אשתלם בידיעת הספרות העברית. מלבד זאת החלטתי לנסוע עמו לאחת מערי חוץ־לארץ כדי להשתלם שם במדעים. אביו הוא בעל מיליונים ולא יחשוך ממנו כל אשר יהיה עם לבבו לעשות. דברתי עמו על דבר חבת ציון, בארתי לו את כל יקרת ערך הרעיון הזה, והוא הודה לדברי ויאמר, כי יש את נפשו לקנות אחוזה גדולה בארץ ישראל. גם פבריקות ייסד שם, לכל העניים ימציא שם עבודה. אבי שיחיה אומר, כי בשדוך הזה הוא רואה הזדווגות האידיאה עם הכח המוציא בזמן הזה כל אידיאה לפעולה — עם הכסף. כל אידיאה שאין עמה כסף היא כנשמה בלי גוף. לא אכחד ממך, מורי, כי מתחלה היה לבי נוקפי ללכת אחריו, אבל אבי דבר על לבי. הוא הסביר לי, כי גם לולא היה תיאודור עלם נחמד כזה, לולא היה לבו טוב כמו שהוא, גם אז צריכה הייתי לותר על טעמי ודרישותי בשביל העושר הרב הצפון לנו, כי בעושר רב כזה אפשר להביא טובה רבה, לשנות את כל מצב עמנו לטובה. מדוע לא הצליחו חובבי ציון, למשל, במעשיהם עד עתה? רק מפני שעניים הם, תרומותיהם פרוטות ודבריהם אינם נשמעים. לא כן אם מיליונרים יקחו את ההנהגה בידם; אז את כל אשר יחפצו יעשו: הם בעצמם יתנו וגם את האחרים יכריחו לתת נתינות שיש בהם ממש... אבל הלא ראית. כי יפה הוא תיאודור וטוב לבב. גם נבון הוא מאד, אף כי אינו מלומד. לו שמעת את האניקדוטין שספר... חה, חה, חה... אבל עוד לא הראיתיך את המתנות שהביא לי.

חנה מהרה אל התיבה ותוציא משם ארגז קטן ויפה מאד ותפתחהו, ולנגד עיני טוביה הבריקו תכשיטי זהב, אבנים יקרות וחרוזי פנינים. בידים חרוצות שמה עליה את עגיליה ושרשרותיה, צמידיה וטבעותיה וחרוזי פניניה, ותביט בעינים מאירות פעם אל הראי ופעם אל מורה. אושר ותמימות־הילדות נשקפו מכל מבטי עיניה, ומפניהם נמס לב המורה.

— קצרים המה החיים ועוד קצר מהם אושר החיים—חשב טוביה בהביטו אל תלמידתו ברחמים רבים.—עתה היא סובאת את האושר מלא לוגמתה — אל נא אפריע אותה! איני יכול להתאכזר על הנפש התמימה הזאת ולמסוך נטפי רעל בכוס אשרה.

אמנם יחד עם זה התעורר בקרב לב טוביה רגש מעציב למראה כל העדיים היקרים. קוי זהרם היו כחצים לעיניו וגם את לבבו פצעו. טוב היה לו לראות אותה עניה, נשואה למורה עני כמוהו, חיה חיי עבודה וצער, אך חיים שיש בהם שירה ורוממות הנפש, הבאות מתוך רגשות־אהבה משותפים, כששני בני הזוג מכירים איש את ערך רעהו ומוקירים זה את זה. אבל עתה... עתה היא אמנם שכורה מאשרה, אבל הלא השכרון יפוג ברבות הימים, ואז תפקח את עיניה

וראתה, עם מי נטל עליה לראות חיים, ואז תמאס בכל תכשיטיה ועדייה ותקוץ בחייה.

— היפות הן המתנות ? — קראה הנערה בשחוק־זדון.

— יפה אַת, חנה, כשמש, כאור שבעת הימים ! — קרא טוביה ברגש — מי יתן ולא יועם זהרך לנצח ?

— לא עלי, כי אם על הקשוטים אנכי שואלת אותך — קראה הנערה בשחוק.

— מה הם כל הקישוטים וכל היופי שבמעשי בני אדם לעומת היופי, שחנן אותך יוצרך ? הלא כמוהם כאין !

— רע לב אתה — אמרה חנה ברוגז מדומה — אינך יכול להלל. תיאודור טוב ממך...

עברו שתים עשרה שנה.

העיר קרישין נשפטה באש. כמעט כל בתי העיר נשרפו, כנהוג בכל תפוצות ישראל אשר „בתחום המושב". העניות גדלה בעיר מאד. רבים עזבו את תלם השמם וילכו לבקש פרנסה בערים אחרות או, פשוט, לחזר על הפתחים במקומות שאין מכירים אותם, ורבים נמקו בענים ויחבקו אשפתות במקום מולדתם השמם.

וטוביה פדרמן גם הוא נאנס לבקש לו מקום אחר. אמנם ביתו לא נשרף אבל בית הת"ת היה למאכלת אש ומקור מחיתו דלל וחרב. על כן עזב טוביה לימי זקנתו את העיר קרישין וילך אל עיר ז. לבקש לו תלמידים. גם קוה, כי יבנה מעט על ידי תלמידתו הגבירה.

בשעה השביעית בערב בא טוביה אל משכן הגבירה אַננא מטביאֹובנה קיזיק...

בהדר האוכל ההדור והמקושט עמד על שלחן יפה וחזק, עשוי מעץ אלון, מיחם של כסף או של ניקל לבן דומה לכסף. מנורה אלקטרית שפכה אור רב על החדר ועל אשר בו. גברת הבית ישבה על יד המיחם וממולה נער בן עשר שנים. היא היתה עוד יפה, אך העדון, אשר נכר בה לפנים, לא היה לה עוד, רשמי פניה הדקים נתכסו בחלב וכל גופה נעשה רחב ושמן יותר.

כשראתה את טוביה שמחה לקראתו ותחבק את ידו בידידות ותושיבהו לימינה.

— ספר נא לי, מה החדשות הנשמעות בעירנו ?—שאלה הגבירה בהושיטה לו כוס חמים ומיני מרקחת.

— החדשות אינן משמחות. העיר הרוסה ושוממה. הדלות גוברת. רבים נדדו ללחם ורבים גועים ברעב, — אמר טוביה לתומו.

— בחדשות כאלה אני, ברוך־השם, שבעה גם פה — אמרה הנה באי רצון, — תמיד אַת שומעת רק שמועות רעות, תמיד הכל באים להתאונן באזנינו, כאילו באמת ימי צום ובכי הם כל ימות השנה לכל העולם כלו... רב לך פטיאַ! — גערה הגבירה בבנה, נער בריא בן עשר שנים, אשר אכל מן חתפוחים שעל השלחן בלי חשבון. — לך, שובב להכין את הלקחים.

— רק עוד תפוח אחד קטן אקח — ענה הנער.

— רב לך, ואם לא ונתתיך על יד המורה הזה ללמדךָ עברית!—אמרה הגבירה.

— אנכי לא אלמד, איני רוצה, — ענה הנער בהחלט, ויחטף תפוח גדול וימהר לצאת מן החדר.

— נער שובב הוא, אך כשרונותיו נעלים מאד — אמרה הגבירה, — בשנה זו אני אומרת להכניסהו לגימנזיון והוא מתעצל להכין את לקחיו.

— ועברית למד? — שאל טוביה.

— עתה אי אפשר. הן בעמל רב יצלח חפצי בידי, שיכין את הלקחים הנחוצים כדי שיכנס לגימנזיון. ואולם אחרי כניסתו אשכור לו מורה עברי; והיה בטוח, שאם תשב בעיר הזאת, לא אתנהו לאחר.

— תודה — אמר טוביה. — כמדומה לי שיש לך, מלבד הנער, גם בת קטנה.

— היא ילדה טובה, לומדת בגימנזיון במחלקה המכינה.

— והיא לומדת עברית?

— היא נערה הלשה ועמוסה למודי הגימנזיון. גם מורה צרפתית באה אליה, גם על הפסנתר היא פורטת.

בעת ההיא בא בעל הבית, תיאודור אברמוביץ, הביתה בחפזון ומבלי שים לב, כי איש זר יושב בבית, קרא: אַננאַ, הביאי תה, אך עד מהרה!

הגבירה הציגה לפני בעלה את טוביה מורה הזקן, ותיאודור הושיט לו את קצה אצבעותיו ומוציא מאפו איזו מלות בלתי ברורות.

— הנסע היום אל התיאטרון? היום הלא יציגו את „הצוענית עזה". מאד חפצתי לראות את המשחקת הנפלאה.

— היום אני צריך לנסוע אל אספת „לחם אביונים" או, השד ידעם, לאיזו אספה, — אמר הגביר ויעוה את פניו.

— מאד נחוצה לך הנבאות — קראה הגבירה בכעס. — אולי היית יושב רגעים אחדים עם בני ביתך.

— האנכי מבקש מידם, כי יבחרו בי לגבאי? — ענה תיאודור בגאוה. — כמה פעמים בקשתי מהם, שלא יבחרו בי, כי אין לי פנאי להתעסק בצרכי צבור! ומה שהם חושבים, כי בזה יצודו אותי ואני אזיל להם כסף, טעות היא בידם. כל זה אמרתי להם מראש, והם בכל זאת בוחרים תמיד רק בי. אמנם אנכי לא הייתי הולך היום אל אספתם, לולא פגשני זה לא כבר סמואיל בוריסוביץ ריקמן בבית האוצר ובקשני לבוא היום אל האספה, ולא יכולתי להשיב את פניו ואבטיחהו. עתה כבר הגיעה השעה.

הוא גמע את כוסו בבת אחת ויקם ממקומו וילך, וישכח להפרד בשלום מן האורה. הוא חשב, כפי הנראה, כי למותר הוא לנהוג באיזה קבצן מנהג דרך ארץ...

— כן הוא תמיד! — קראה הגבירה בצאת בעלה מעם פניה. — העסקים הם, ברוך השם, גם מבלעדי זה רבים מאד, ואם לפעמים ימצא רגעים אחדים לשבת עם בני ביתו או לצאת לראות את העולם, באים ריקמן וסיעתו ומושכים אותו אליהם. אנכי אמנם מתנגדת תמיד לדבר זה. אבי, עליו השלום, היה חכם גדול ועל כן מעודו לא רצה לקבל עליו כל התמנות ולא התערב מעולם בעניני הצבור. רק את הכסיל שלי אפשר לפתות.

עוד הם יושבים יחדיו, והנה אשה אחת צעירה לימים לבושה בטוב טעם, אך בגדיה פשוטים כבגדי בת „בעל־בית" הגון, באה החדרה. פניה היו נוגים מאד.

— מה לך? — שאלה הגבירה בחמה עצורה, מבלי שבקשה אותה לשבת.

— רחמי נא, גברתי, עלינו! — אמרה האשה בקול תחנונים, ודמעותיה פרצו מעיניה. — דברי על לב אישך, כי ישיב את בעלי על משמרתו. אמנם לא טוב עשה בעלי, כי העיז פניו לעשן פפירוסה במעמד אדוניו, אבל באמת לא בזדון עשה כדבר הזה ולא עלה על דעתו, חלילה, להקל בכבוד אדוניו, ורק מסכלות עשה זאת. הוא דמה, כי מר קיזיק אינו מקפיד על הדבר הזה. זה חודש ימים מעת אשר נשאתי לו. חשבנו את עצמנו למאושרים, ופתאום נדחה ממשמרתו...

— אני איני מתערבת בדברים האלה — ענתה הגבירה בסגנון יבש.

— אבל אני מבקשת אותך, גברתי הטובה, הרחמניה, רחמי נא והתערבי בדבר הזה...

— אי אפשר לי, הוא כועס, אם אנכי מתערבת בעסקיו. הלא ידעת, כי ,איזו אשה כשרה? כל העושה רצון בעלה'. דברי את עמו.

בעת ההיא בא איש אחד כבן שלשים וחמש, הדור בלבושו, זקנו מגולח ושפמו עשוי.

— טוב מאד, סימון יעקובליביטש, כי באת, — פנתה הגבירה אל האיש הבא. -- אנכי נשארתי גלמודה. לכל הפחות נשחק יחד מעט בקלפים. בעלי נסע לטפל בעניניו ואני מתה משעמום ועצבות. שב נא. רוצה אתה בהמים?

טוביה התנשא ממקומו ויושט את ידו להגבירה.

— הלא תבוא אלינו עוד? — אמרה הגבירה בענות חן, בהושיטה את ידה להמורה.

— למה אפריע את מנוחתך? — ענה טוביה במרירות.

— להפך, אנכי אשמח מאד — אמרה הגבירה בשפת חלקות.

— תודה — ענה טוביה ויצא. אחריו יצאה גם האשה הצעירה.

— הכסף נצח את האידיאה — נהם טוביה באפו בהליכתו.

האשה הצעירה היתה טרודה בצערה ולא שתה לב לאשר דבר.

אחרית ותקוה.

(ציור).

הוא שוכב על מטת המות.

פניו ירוקים כהים כשעוה המעורבה בעפר; זקנו הלבן, הפרוש על פני הסדין המכסהו, מעיד, כי לא צעיר הוא החולה לימים, וחריצי מצחו הגבוה מעידים, כי האיש השב מחשבות רבות בחייו ועבודה רבה העביד את מוחו.

הוא שכב עתה במנוחה. נשימתו היתה חלשה אך במדה שוה. אכן מחלתו לא סרה ממנו. גם תקוה לא היתה לו עוד, כי תסור מעליו. הוא ידע כי מחלתו אנושה וכבר אכלה את כל גוו, ועוד יום או יומים, מות ימות.

זה כשנתים אחזתו מחלת הסרטן. הרופאים נסו להסירו, נתחוהו ויגזרוהו ויגדילו את יסוריו — ורפואה לא מצאו. והסרטן הלך הלך וגדל, יסורי החולה הלכו ורבו, וכחותיו הלכו ודלו.

אולם הוא מחכה לקראת המות ברוח שוקטת. השאול פתוח לפניו, והוא מביט אל התחום הנורא בכל מלא עיניו, וכמו אומר לו: הנני אליך, כי חשכך לא יבעתני!

אך לא יסורי גוו הביאוהו לידי מדה זו, כי אם יסורי נפשו. הוא לא ירא מחשכת השאול, יען כי כבר חשך העולם בעדו. לבו כבר מת בקרבו. כל זיק תקוה לא יחממהו, כל קו תוחלת לא יגה נגדו.

מה בצע בחיים? — חשב האיש — הוא תמיד שאף אל איזה אידיאל. בלי אידיאל לא נחשבו חייו בעיניו למאומה, והוא כבר התיאש מתקוה להשיג את האידיאל, אשר למענו הקדיש את כחו.

לפעמים נדמה לו, כי הוא כבר, כבר מת וכבר נרקב כלו, וכל אשר הוא רואה מסביב ילדי שאול הם, שכבר מתו וכבר נרקבו; כי לא בארץ

החיים מושבו, כי אם בניא צלמות, וכי רק הרמשים והתולעים הקטנים, אשר עלו ברקבון, המה יראו בעיניו כתנועה של חיים.

אמנם מלפנים ראה האיש הזה חיים של טובה, חיים של עבודה, חיים של שאיפה עצומה אל האידיאל, אשר עמד נגדו, קרוב מאד אליו, בכל שיא גדלו ורוממות תפארתו. התקוה שעשעה לפניו, והוא שאף אל מטרתו בכל כחו.

הוא התחנך על ברכי התלמוד והפוסקים, גם שאב „חקירה" מספרי הפלוסופים של חכמי ספרד ואחרי כן נפקחו עיניו לראות את אור ההשכלה האירופית וישקוד יומם ולילה על הספרות האירופית ויתענג בה מאד, ומטוב לבו ואהבתו את עמו בקש לטעת את ההשכלה האירופית באהלי יעקב ולתכלית זו אמר להקדיש כל כחו.

— בה, בהשכלה האירופית, — חשב האיש — תלוי אשר עמנו; בה תבוא לנו תשועה מכל צרותינו ומרפא לכל מכותינו. היא תקשר את לבבות בני האדם יחד להיות למשפחה אחת, משפחה האנושיות. כשישכילו בני ישראל, אז יפל מאליו החיץ המבדיל בינם ובין שאר האומות: כלם יאהבו אותנו ואנחנו נאהב את כלם, אז תסור עניותנו החמרית והמוסרית, וחכמנו ועשרנו מאד מאד והבאנו טובה רבה לעמנו ולהעולם כלו. נחוץ רק לעורר את העם מתרדמתו, להודיע לו, כי אתא בקר...

אז היה האידיאל נצב נגדו בכל גדלו, והוא שאף אליו בכל חם לבו הלוהט. הוא בקש בעמו כל בעל כשרון, כל אשר מוחו לא הצטמק כלו מפלפולי הפלפלנים, כל אשר לא אבד את ליחו. אותם הקריב האיש אליו וילמדם בעצמו וישכר להם מורים, וישאיל להם ספרים, וישוחח, ויתוכח עמהם ויחשבו לו כבני ביתו, כאחים אהובים.

ועמלו נשא פרי: רבים פקחו את עיניהם לראות את העולם הגדול אשר מסביב להם ויעזבו את הישיבה האפלה, הסירו מעליהם את הקפוטה הארוכה והמגאלה, הסירו את פאותיהם ואת כבעיהם הישנים. רבים באו בעזרתו אל בתי מדרש החכמה וישכילו מאד. רק עשיריות שנים עברו — והנה לפניו תמורה גדולה. מתוך היהודים, הנחשבים לרמשים בעיני שאר האומות, קמו הכמים גדולים, סוחרים חרוצים, בנקירים מפורסמים, ושרים ופקידים ורוזני ארץ, אלה אשר גדולי המלוכה דורשים לשכנם ומסבים עמהם על שלחן אחד.

וגבורנו — יהודה בן־יעקב — רואה את כל אלה ושמח בלבו ונהנה מאד, ומיום ליום עוד יוסיף אמץ לעבוד את עבודת השכלת עמו. הוא מקוה, כי עוד מעט יתרומם כל העם משפל מצבו, כי כל העם יחכם וישכיל, כל העם יהיה צולח ומאשר, כי אלה המשכילים אשר יצאו מבור כלאם לאור,

יביאו אורה אל האסירים, אשר עוד כלואים המה בגיתו, וכאשר ישכילו כל בני ישראל אז יאמרו בגוים: אמנם עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה! הוא מגדל המאיר, אשר אליו יפנו כל עמי התבל. והיה אז שלום ואחוה בין כל העמים והיו כלם למשפחה אחת, משפחה האנושית...

ולב יהודה בן־יעקב ימלא שמחה וגאוה לאומית, בהעלותו על מחשבתו את התקוה הנעימה הזאת. חפץ הוא, כי יהיה עם ישראל הקשר, אשר יקשר בעבותות אהבה את כל משפחות האדמה, כי לא יהיה עם ישראל כבחור עני מקבל לחם חסד מידי נדיבים, כי אם כעשיר נדיב, הנותן ביד רחבה ובפנים מאירות לכל הפונה לעזרתו, כי יהיה עם סגלה באמת...

— קדימה, קדימה! — קרא בקרבו תמיד קול קורא, והוא מהר אחר הקול ההוא, הוא לא הלך, כי אם רץ, רץ בכל מאמצי כחו, אבל פתאם חש, כי אמנם הרחיק מאד ללכת, אך לא אל עבר האידיאל, אשר אליו נשא נפשו, כי אם אל עבר אחר לגמרי, עמלו נשא פרי, אך לא את הפרי אשר קוה אליו.

אמנם המשכילים אשר גדלו על ידו היו אנשי כבוד, בעלי חכמה, בעלי כשרון, רופאים מומחים, סופרים מצוינים, עורכי דין מהוללים, על לבבות אחדים יתנוססו גם צלמי זהב גדולים, אך לעמם — הוי — לעמם מה עשו? השמו הם את לבם בגדולתם להוציא את אחיהם מבור הטיט, מהבצה המעופשה אשר מלפנים טבעו גם הם בעצמם עמהם יחד? האם יצאו מהיכלי תענוגיהם לראות בצרות אחיהם, בענים, בסבלותם ובסכלותם? ואלה הסוחרים העשירים, אלה אריסטוקרטי הכסף, הבנקירים המפירסמים, מה עשו הם לעמם? בנדבותיהם הפעוטות, שהם מתנדבים לצרכי קהלותיהם, הם משפילים ומדכאים את רוח העם, ומחנכים את אחיהם העניים ללקק ככלב כל יד חזקה, ובפזרנותם הפראית לצרכי עצמם מעוררים קנאה בעיני השכנים. ויותר מזה חרה לו לגבורנו על הכמי ישראל בראותו כי הם, עמודי החוך, נתונים רק לעסקי אחרים, ולעמם לא ישיתו לב, וכמעט נהפכו לו לאויבים! מה מר היה לו לשמוע, כי פלוני החכם הגדול, המיר את דתו בקתדרא של פרופיסור; פלוני, הסופר הגדול המיר את דתו כדי לזכות לשבת במחיצה אחת לעת זקנתו עם איזו מטרוניתא; פלוני, הרופא הגדול, המיר את דתו סתם, מפני שלא ראה לפניו תועלת חמרית אם ישאר ביהדותו.

— „השנה השחורה תחטפם" — שמע יהודה את אחד הבטלנים מדבר — הם פונים אלינו ערף — ילכו להם לעזאזל! אנחנו עוד נשתכר מזה, כי יקרעו האברים המדלדלים מעלינו ורוח לנו.

אך „גבורנו“ לא כן ידמה: כל כח אנטלגנתי יקר מאד לכל עם, ובפרט לעם ישראל, שכל כחו הוא רק השכל, ואוי לו להעם אשר אנשים כהֵנה ורבנה כאברים מדלדלים נחשבו לו, והוא צריך לשמח בפרידתם! הלא הם האנטלגנתים בעלי הראש, בעלי המוח, ואם הם עולים מן העם, ונפרדים מעליו, אז העם יורד ושוקע.

— ההשכלה, ההשכלה היא בעוכרנו! — שמע יהודה קול אחר אומר; — היא הצודדת מאתנו את הנפשות! היא סם המות! שמרו אבות את בניכם כי לא יֵרָעֲלו!

וגבורנו אמנם הודה במקצת, כי אמנם ההשכלה מביאה נזק רב ליהדות, כי היא המושכת את לבבות הצעירים בעלי הכשרון אל עולם אחר. אך מה נעשה? האמנם בשעה שכל העמים הולכים ומשתלמים, נתעסק אנחנו רק במה שעסקו אבותינו, ועמדנו לנצח על מדרגת הקפאון? הייטב לנו אם נחזיק בסדרי ימי הבינים בזמן הזה, בימי האלקטריה ומכונת הקיטור? ומלבד זה במה נגדר בעד בנינו, כי לא יראו מה שנעשה בחוץ? האם לא יחדר אור הציביליזציה גם בעד המסך היותר עב והיותר מגֹאל?

— נטעו בלב בניכם המשכילים „אמונה צרופה“ „תורה — אורה“ אשר לא תזוז מפני הרוחות הרעות, — שמע גבורנו קול משכיל אחד מתחפש ואומר. אולם העצה הזאת לא הניחה את דעת גבורנו. הוא חשב בלבו: מי זה יבוא להמציא לנו אמונה צרופה? הכי משכילים מתחפשים כמוהו, שלבם ריק מכל אמונה? לדבר מאמונה אפשר רק לאיש שהוא בעצמו מאמין, הנה, למשל, לותר, שנתן אמונה צרופה לפרוטסתנתים — לפי דעתם — היה כופר במקצת, אבל במה שהודה האמין כקתולי אדוק; אבל אלה המשכילים המתחפשים למה ידברו דבר, אם לבם בל עמם? במליצות יפות אי אפשר לטעת אמונה אם רגש אין.

אך במה נציל את העם מכליון?

— ילמדו אותו שפת עבר, תולדות ימי ישראל — שמע אחרים מיעצים. — ידיעת היהדות תביא לידי אהבה להתקשר עם העם בקשר של קימא. אמנם הדברים האלה טובים הם ונכחים — חשב האיש — אך אם מספיקים הם לקשר על ידם את לבבות הצעירים אל עמם — הוא ספק גדול, קרוב לשער, כי אינם מספיקים. ידיעת היהדות לא תעשה עוד את האדם ליהודי. כמה היו אנשים בתוכנו אשר ידעו את ספרותנו ידיעה רבה ובכל זאת רחקו מעל עמם וגם השליכו את דגלם מידם, כי הידיעות האחרות נעמו להם מידיעת היהדות.

— אבדנו, אבדנו! — חשב האיש בנפש מרה: — אור ההשכלה יחדר ויחדר בנו גם למרות רצוננו, והיא תנשל מאתנו אברים, אברים. ההשכלה, שהיא סם חיים לכל עם היושב אדמתו, סם מות היא לעמנו היושב בין עמי נכר, ואנו אנוסים להביא את הרעל אל קרבנו... כל זמן שאנהנו יושבים בין אחרים, אנחנו אנוסים לעשות מה שאחרים עושים, אנוסים להתרחק מאחינו החלשים ולהתקרב אל האחרים התקיפים, כי כן הוא חק הטבע, וכל דברי מוסר ותוכחות לא יועילו — חק הטבע הוא משנה גם את דעותינו הפנימיות למרות רצוננו, והוא עושה בלבב הצעירים את השם „יהדות" לכלי ריקן.

— אולם האבוא גם אנכי להרס את הבנין העתיק בזמן שפרצותיו הולכות ורבות? לא, אנכי אינני צריך, אינני יכול לעשות כדבר הזה! אם כליה נגזרה עלינו, אל נא תהי ידי בעמי!...

אז משך האיש את ידו מעבודת הצבור ויסתר באהלו. ואז חדל מחשב את עצמו לאיש חי. הרגיש, כי ריקות נוראה בקרבו פנימה. כל שעשועיו היו רק הספרים, בהם הגה עד לשכרון. אך הם לא שמחו עוד את לבו, כי לא למד עוד לאיזה תכלית מעשית, כי אם לבלות את עתו הפנויה, כאדם השוחק בשחמט או בקלפים. הוא לא האמין עוד כי אפשר לעשות מאומה לטובת האנושיות בכלל או לטובת עם ישראל בפרט. רוח הספק בא וישרש כל מחשבה טובה מלבו.

— החכמים בונים על הניר מגדלים יפים מאד — חשב האיש בנפש מרה. — אך החיים באים והורסים את המגדלים או משנים את צורתם ומשחיתים אותם, עד כי אי אפשר להכירם עוד. מה רב סכום האֶנרגיה שהוצאתי בעבודתי במשך שנים רבות ועתה עלי לקרוא יחד עם קהלת: „הבל הבלים, הכל הבל!"

הוא שמע וקרא, כי אחדים מהיהודים אומרים להקים את הריסות עַמם, לבנות את חרבות ציון וליסד להם כעין ממלכה בארץ אבותם. אך הוא הביט על זה במנוד ראש, כי נכרתה האמונה מקרבו. הוא לא האמין עוד בכל אידיאל.

* * *

— סַלְמָן בא, סלמן בא! — הגיעו לאזני החולה קולות בני הבית מחדר השני וצלצל נשיקות.

לב החולה דפק משמחה. מכל הדברים, אשר היו יקרים בעיניו מלפנים, נשארה לו רק אהבתו לבני ביתו בכלל, ולסלמן בנו בפרט; האיש הצעיר הזה היה בעל כשרונות טובים מאד ובעל נפש עדינה. הוא היה עתה תלמיד האוניברסיטה בקיוב במחלקת חכמת־המשפט.

אביו חנך אותו בחנוך אירופי. בעצם ימי ילדותו נתנהו לגימנזיום וגם שכר לו מורה ללמדו לדבר כהוגן בשפת החיות. גם מורה עברי שכר לו ללמדו שפת עבר, וכמלאת לנער תשע שנים ידע את השפה על בוריה ויקרא כל הספורים וכל ההקדמות של הספרים אשר מצא באוצר ספרי אביו. אולם אחרי אשר נודעה לו ספרות העמים האחרים, לא מצא עוד חפץ בספורי העברים. ספורי טורגנוב וטולסטוי היו קרובים יותר אל לבו ומובנים לו יותר הרבה מספורי הסופרים העברים. הוא לא ידע את לומדי הגמרא, את חיי בית המדרש, את הדודיהם, יגונם ושמחתם שבהם היה מלא חללו של ספרותנו; כל כך היה זר העולם ההוא בעיניו, עד כי לא יכול להגיע אליו גם על כנפי הדמיון, וגם אחרי אשר באר לו מורהו בבאור רחב, הבין הנער את הדבר בהבנה בלתי ברורה, ובכל אופן לא היה יכול להתענג בהם.

— אם חפץ אתה, כי יבין בנך את ספרות ישראל לאשורה — אמר המורה אל אבי הנער — עליך ללמדו מתחלה גמרא. אז, רק אז יטעם את התבלין האצור בספרותנו.

— יהודה שחק שחוק של תוגה, בשמעו את דברי המורה.

— מילתא זוטרתא אתה מבקש, אדוני המורה — אמר יהודה אליו — ללמדו גמרא, כדי שיוכל לקרוא אחרי כן איזה ספורים. הידעת כמה צריך בני לעמול עד שידע סוגית הגמרא? מלפנים אמנם הקדישו צעירי בני ישראל את כחם ללמוד התלמוד, אך אז היתה ידיעת התלמוד כשהוא לעצמו מטרה גדולה. אבל ללמד תלמוד כדי להבין על ידו בספרות חדשה „אין הערך שוה שכר עבודו". ספרותנו החדשה איננה עשירה ומהודרה כל כך, כי נטריח את בנינו בשבילה טרחה גדולה ומשונה כזו.

ובכן כמלאת לסלמן שבע עשרה שנה שכח לגמרי את השפה העברית.

— הוא יהיה גוי גמור — חשב יהודה בנפש דואבת. הוא בודאי יתרחק מעל עמו, אחרי שמעולם לא היה קרוב אליו. ומה יכלתי עשות? האפשר היה לי לתתו על יד מלמד בער שיתחנך בדרך שהתחנכתי אני בימי נעורי? אמנם ההשכלה היא לנו כאור הנר לזבוב הקיץ (שמעטערלינג): הוא יתקרב אל האור וישרף בו, וגם אנחנו לא נוכל להבליג על עצמנו לבלי תת לבנינו חנוך אירופי ולהשכילם, אף כי יודעים אנחנו, כי סוף כל סוף יתרחקו מעלינו על ידי זה לגמרי.

אך לתמהון לבבו נבואתו לא נתקימה: כמלאת לסלמן שמונה עשרה שנה ותשוקה כבירה התעוררה בו לדעת שפת עבר וספרותו. סבות שונות ידועות גרמו לו, לסלמן, לשוב לעמו. ומעין דחיפה אחרונה היה לו המקרה

הזה: בבית הספר שלמד בו סלמן הרצה תלמיד אחד עברי את שעורו לפני המורה ובתוך דבריו אמר: „פושקין המשורר הגדול שלנו".

— „שלנו" — שנה המורה שלא היה אוהב ישראל בשחוק של לצין.

והמלה הזאת נחתה בלב סלמן כחרב. — כן, חשב סלמן בלבו, — כל גדולי הסופרים שאנחנו נהנים מפרי חכמתם: טולסטוי, טורגיניב, פושקין, לירמונטוב וכו' לא שלנו הם, כלם הם בני עם אחר ובשביל עם אחר כתבו. ואנחנו האם יש לנו איזה דבר שנוכל לאמר עליו, כי שלנו הוא? הכל, הכל אנחנו לוקחים מיד זרים, „שלנו" אין מאומה. האמנם הוא כך? האמנם אפשר להיות לעם רק בתור קבצן נצחי? תמיד להיות ניזון משל אחרים, ורק משל אחרים. האמנם לא היה לנו ואי אפשר שיהיה לנו „שלנו"? ומאז החל סלמן לדרש בספרות ישראל, וכשההלה התנועה הציונית היה הוא לאחד מנושאי דגלה.

עתה הוא שב מבזל מהקונגרס הציוני הראשון, שהשתתף בו בתור ציר.

* * *

מהר בא סלמן אל חדר אביו ושפתיו המלאות והאדומות נדבקו בשפתי אביו הדקות והלבנות. נורא היה להביט אל שני ההפכים שנצמדו יחד בנשיקה אחת; פה גל עפר ופה עץ רענן; פה לב חלל מלא יאוש, ופה לב חם מלא תקוה. החיים והמות כרתו יחד ברית שלום ואהבה.

— מה? הגידה, מה היה שם? — אמר החולה בקול צרוד וחלש; — הן לבך מלא וגדוש, ספר נא וירוח לך.

— הה, אבי! אנכי לא אוכל לספר לך כל הנפלאות, אשר ראו עיני — אמר סלמן בהתלהבות עצומה ומעיניו נזלו דמעות גיל. — ארץ האלפים בשהיא לעצמה היא ארץ הפלאות. ההרים הרמים אשר שלג עולמים יכסה את ראשם, הסלעים הנוראים הערומים יעירו בקרבנו השתוממות ויראת הכבוד. בהביטי אל שיא עזם, אל מחזה הקסם אשר יתראה לעינינו על ידי הצללים והאור המכסה את ההרים, אל היופי האיום השפוך על הצורים הגדולים או על היערות הירוקים המכסים את שפוע ההרים — החילותי להאמין ביוצר הכל; איזה רגש נפלא מלא את כל חדרי לבי ודמעות נזלו מעיני. ומה יפה הוא הנחל הקטן, אשר כרצועה ירוקה יעבור על יד מסלת הברזל. גליו הקטנים ידדון, ידדון, ימהרו יחפזו כילדים שובבים על פני האבנים החלקות; רגע יתחמק הנחל מעין הנוסע ויסתר, וכרגע והנה הוא נשקף עוד הפעם שוקק ורועש בהמולה נעימה כשירת הילדות וריץ הלאה, הלאה. המית הנחל מלאה את לבי הדוה ועז עד כי נכון הייתי גם בעצמי לרקד ולפוז יחד עם הגלים הקטנים.

ומה נעים הוא מחזה האגם שעברתי עליו! שלות עולם פרושה על פניו, צללי ההרים האיומים רוחצים בו. אדמה כי למראה השלוה הנעימה הפרושה על האגם ישליו כל מרי נפש.

אולם אם עטרה הבריאה את הארץ ההיא עטרת פאר וכבוד והראתה את כל כחה לקשט את בחירתה, הראו השווייצים כי גם הם יודעים איך לפקח על ארץ חמדה ההיא אשר נפלה בגורלם, שדותיהם, גניהם, בתיהם, מסלותיהם — כל אלה יעידו כי השווייצים אינם יושבים חבוקי ידים, וכי יודעים להוסיף לארצם לוית חן על ידי הקולטורה האנושית. בבואי בזיליה נשתוממתי בראותי בהגיגה אשר ערכו השווייצים לזכר היום, אשר בו יצא לחפשי מתחת יד הגרמנים. כל ראשי החברות השונות עברו בסך עם הצוצרות ותפים, כלם לבושים בגדי שרד בטעם ימי הבינים ודגלים בידיהם. ויותר מהכל שמחתי לראות את צעירי הדור, את הנערים הקטנים, איך הם עוברים עם דגליהם. עם השווייצים הוא עם בריא וחזק, עלז, שמח ומעורר בלבב כל רואיהם תקוה לימים טובים ואהבת עבודה. פני הנערים הקטנים העידו, כי יודעים הם ומכירים את ערכם וכאשר יגדלו ידעו להגן על זכותם.

אך מכל הדברים היפים אשר ראו שם עיני בארץ הפלאות ההיא נפלא היה הקונגרס הציוני! הגע בעצמך: קונגרס ציוני! בני ישראל הנדחים והנפזרים, הנרדפים והנרמסים התקבצו יחד מארבע כנפות הארץ, התקבצו יחד ויודיעו לכל יושבי תבל לאמר: חיים אנחנו וחפצים בחיים, ולא בחיים של בושה וכלימה, לא בחיים של תגרנות וסרסרות, כי אם חיים ממש, במלוא מובן המלה, חיי עם! אנחנו הודענו לכל באי עולם, כי לא עם נרמס ונבזה הננו כי אם עם גדול, גדול הרבה מאשר היינו לפנים בעת אשר ישבנו על אדמתנו, כי גם הקולטורה האירופית אשר קנינו לנו פה עומדת עתה לשרתנו. מה צר לי, אבי, כי אתה לא היית עמנו, כי אז בודאי נרפאת מחליך ושבת לימי עלומיך. שם כל אחד מאתנו התחזק, כל אחד מקרבנו הרגיש, כי כח ענק עמו. ובאמת איך לא יחזק לבנו בראותנו את החכמים הרבים אנשי המעשה והנדיבים אשר הקימה כנסת ישראל? וכלם יחד נאספו לעבוד עבודת עמם! לו ראית אבי את הד״ר הירצל אשר להדרת פניו כמו לחכמתו אין — הקר; לו ראית את הפרופיסור שפירא, את החכם הזקן אשר לב ישעיהו לו וראש ארכימדס, לו שמעת את מדברותיו הלוהטות, כי אז רקדת משמחה. בהיותנו מסובין בבית המלון „ברוינשווייג" נשא הוא את דברו לפני המסובין, וכאשר קרא בסוף מאמרו: „ועתה, אדוני, הרימו נא איש איש את ימינו וקראו עמי: אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני", אז חשתי בנפשי, כי זרם אֶלקטרי עבר

בכל עורקי, וכלנו כאיש אחד נשבענו לבלי לסגת אחור, להקדיש כל כחנו עד נשימתנו האחרונה להשיג את מטרתנו, כי תהיה ארץ ישראל — ארץ ישראל!

— וכלום לא היו בתוככם מתנגדים? — שאל החולה; — היהיה כדבר הזה בישראל?

— היו, בודאי היו — ענה הצעיר; — הלא כן הוא דרך כל אידאה הדשה, בבואה לסל לה מסלה בחיים, אך אנחנו הצעירים עמדנו הכן למלחמה, ומתנגדינו מהרו לסגת אחור. בטוחים אנחנו כי בזמן קרוב יתאחדו כל ישראל יחד לעבוד את עבודת עמם, כל ישראל מכל הארצות ומכל הלשונות ומכל הכתות, ואת אשר לא נראה לאיש בחלום יראה בפעולה מששית.

בת־צחוק חלשה נראה על שפתי החולה. הוא הביט בעינים מפיקות אהבה אל פני בנו, אשר עמד אצלו.

— נעים לי, בני — דובבו שפתי החולה: — נעים לי לשמוע ברגעי האהרונים, כי עוד לא אבדה תקות ישראל כי צעירים נכונים לעבוד בתוך עמם ובשביל עמם, לא להרסו ולקרעו לגזרים, כמו שעמלנו אנחנו, כי אם לבנותו ולאחדו. מאשר אנכי בני, כי עיני רואות כאלה...

— הניחה נא לו וישתה כוס חמים! הוא בא מן הדרך ואל נכון עיפה נפשו מאד — קראה האם בקרבה אליהם ובאחזה ביד סלמן בנה משכה אותו אחריה.

הַמּוֹרָה.

(ספור).

א.

יהושע חחנוני, איש זקן ולמדן, ישב ויקרא בספר לאור מנורה יפה. יהושע החניני נקרא גם בשם יהושע המלמד, אך השם האחרון לא היה נעים לו, להפך, הוא התגאה, כי סוף סוף השיגה ידו לשנות את שמו ולהקרא בשם חנוני; ובכל פעם ששמע איש אומר לתמו „יהושע החנוני" היה לבו מתמלא ענג. אולם שלשים וחמש שנות עבודת־פרך של מלמדות ודלות השאירו בו רשמים שלא ימחו. פניו דלים וקמוטים, גבו עקום וכל גופו — חורבה ישנה.

הוא כבר אמר לשכוב על מטתו, אך חכה לבתו כי תשוב. לא נעים לו, כי ירגיזוהו משנתו לקום ולפתוח את הדלת.

— העוד לא שבה שרה? — שאלה אשה זקנה בצאתה מחדר־המטות ותשפשף את עיניה בגב ידה.

— איננה עוד — ענה יהושע. — אמנם אחרה שם לשבת.

— כל היום לא אכלה מאומה — אמרה הזקנה — נערה סכלה, למשרת מורה היא מחכה, כמי שמחכה לזכות בגורל מאתים אלף.

— האמת אגיד לך, פריידיל, כי יותר מזה שמחתי לו הקרה ה' לפניה זווג טוב.

— כן, יהושע – ענתה הזקנה באנחה בישבה על יד הכירה החמה – מה קשים הזווגים בזמן הזה! הבתולות הזקנות הולכות ורבות, כמו אפסו חתנים מן הארץ.

— עוד יש התנים ועוד רבים משיאים את בנותיהם — אמר יהושע — רק בתנו יוצאה מן הכלל. היא תבקש להקדיש את נפשה לעבודת ההוראה...

המלמדות מצאה חן בעיניה... נפלא הדבר: אנכי מברך ומודה להשי"ת בכל עת ובכל רגע, כי הצילני מהמלמדות הארורה, והיא מבקשת את המלמדות באות נפשה!

בעוד רגעים אחדים נפתחה הדלת, ונערה כבת עשרים ושתים באה אל הבית.

היא היתה שפלת קומה ודלת בשר, אך עיניה מאירות מאד, ועל כל פניה שפוכה שמחה אין קץ.

— זכית בגורל!... — קרא יהושע בשחוק, בהביטו אל פני בתו המאירים.

— כן, אנכי נבחרתי למורה — ענתה הנערה בפשטה את מעילה, אשר היה רטוב מאֹד הסתיו.

— ומדוע כבה תשמחי, סכלה? הכי קצבו לך שכר תרפ"ט אלפים?

— דרבה יותר — ענתה שרה בשחוק. -- החליטו לקצוב שעה ביום ללמודים העברים, וגם את אלה אורה אני.

— אכן זאת היא שמחה רבה... — ענה האב בלעג קל; — אבל מדוע אחרת ככה?

— ריב גדול היה שם, מלחמת־שפתים ארוכה ע"ד נחיצות הלמודים העבריים...

— האם היו שם מתנגדים ללמודים העבריים? — שאל האב.

— מתנגדות נוראות. כמעט כל המפקחות טענו, כי הן בעצמן אינן יודעות מהלמודים העבריים מאומה, והן בכל זאת בריאות וקימות ואינן מרגישות כי יחסר להן דבר־מה. גם הרופא קלוגמן אמר, כי הלמודים העבריים הם רק מין „אפיקומן", שגם לנערים אין בהם צורך, ומה־גם לנערות עניות. אנכי השתדלתי להראות להם את טעותם ולהוכיח, כי הלמודים העבריים נחוצים מאד לכל אדם מישראל, אבל כל ראיותי והוכחותי לא הועילו, לולא חשה לעֶזרתי סופיה גרינורובנה.

— הגבירה קובילקין?

— כן, כאשר סופיה גרינורובנה גלתה דעתה, כי הלמודים העבריים נחוצים המה, ענו גם המתנגדים בעל־כרחם אמן.

— אכן אשת חיל היא, הגבירה קובילקין, מי יתן וירבו כמותה בישראל! — אמר יהושע.

— אולם בדבריה היו גם נטפי מרה — אמרה שרה באנחה קלה; —

היא אמנם הסכימה לדברי כי נחוצים הם הלמודים העבריים לנערות העניות, אבל מה מר היה הטעם שנתנה לדבריה!

— ומה היה טעמה? — שאל יהושע בתמיה.

— היא אמרה, כי בנות העניים מטבען הן נשחתות ומגודלות בתוך סביבה של פראים, בחברת אנשים גסים ופורעי מוסר, על כן נחוץ לשום עין ביחוד על חנוכן הדתי, שתהיה הדת להן למתג ורסן לעצור בעד שובבותן ופרעותן.

— לא אבין, איזו טפה של מרה מצאת בדברים האלה? — אמר יהושע לתמו; — כמדומה לי, כי נכוחים וישרים הם.

— צר היה לי מאד לשמוע מפי גבירה, הנחשבה למשכלת, שטנה גדולה כזו על בנות העניים, שמנת־חלקן עמל ויסורים כל הימים. אם באמת ההמון שלנו פרוע לשמצה, לא בו האשם, כי אם באלה השאננים היושבים בארמנות מרווחים ונהנים מכל טוב ההשכלה. ההמון אסור בחבלי עני, ואין חבוש מתיר את עצמו מבית האסורים, ומה עשו גבירינו עד הנה לרוחתו? הטובים שבעשירים נתנו נדבות לכל הפושט יד, אך בזה עוד השפילו את רוח המקבלים ויעשום לקבצנים. לא מתג ורסן נחוץ לבני העניים — מתגים ורסנים, גדרים וסינים יש להם הרבה יתר מדי; מעט חופש נחוץ להם, שיוכלו לפתוח את עיניהם ולדעת את מצבם בתור בני אדם ובתור יהודים. ואם תתנו להם חנוך טוב ולהתפתח כבני חורין, אז לא תהיה לכם סבה להתאונן על מצבם המוסרי.

— רב לכם לדבר ולהתוכח עתה — אמרה האם; — הן היא מהבקר לא אכלה מאומה. הבה אוציא את ארוחתך מהתנור ואשימה לפניך.

— אין לי כל חפץ לאכול — אמרה שרה.

— ובמה תשבעי? בנסים? לכי, סכלה, ואכלי. רב לך לדבר עם אביך השוטה. תשעה קבין שיחה לו...

— האמנם תאמרי ללמד את תלמידותיך תנ״ך — שאל יהושע מבלי שום לב לדברי אשתו; — כמה תוכלי ללמד במשך שעה אחת לארבעים תלמידות? הלואי פסוק אחד.

— אנכי לא אלמד כמנהג המלמדים, לכל תלמידה לבד. אנכי אלמדן כמו שנוהגים ללמד בגימנזיון.

— בגימנזיון הן לומדים למודים אחרים, אבל הלמודים העבריים...

— גם את הלמודים העבריים אפשר ללמד באותה שיטה שמלמדים למודים אחרים.

— „חדושים" — אמר יהושע וימשוך את כתפיו. הכרת פניו ענתה בו, שעוד הטיל ספק באפשרות דבר כזה, ורק לא רצה להתוכח עוד עם בתו, אחרי שאשתו הוציאה את הארוחה מן התנור.

ב.

בילדותה של שרה עוד עסק אביה במלמדות. ובראותו כי כשרונות מצוינים לבתו, ויושיבה יחד עם תלמידיו וילמדה תנ"ך וגמרא. ולאחרונה החל ללמדה גם פרק ב„תניא". אולם בעת שהיה יהושע מוכן להכניס את בתו לפרדס, התודעה שרה לאחת משכנותיה, נערה שכלתה למודה בגימנזיון, ותחל לקחת מפיה לקח בלמודים הכלליים; ולא ארכו הימים, ושרה החלה לדבר על לב הוריה לתתה להכנס אל הגימנזיון. מתחלה, כמובן, לא הסכים יהושע לחפץ בתו, אך אחר שעמדה שרה על דעתה בכל תוקף, נאנס יהושע לבטל רצונו מפני רצון בתו, האהובה לו מאד, ושרה נכנסה אל הגימנזיון אל המחלקה החמישית.

אולם גם אחרי שנכנסה שרה אל הגימנזיון לא חדלה מקרוא לפרקים בספרות ישראל, וככל אשר הוסיפה להבין בספרות הכללית כן עמקה ורחבה הבנתה גם בספרות עמה וכן גדלה חבתה לה.

ויהושע היה מלמד בעל כרחו. המלמדות היתה שנואה בעיניו תכלית שנאה, ותמיד התפלל לה' כי יצילהו מהמלמדות הארורה. „נוח היה לי להיות חוטב עצים או פושט נבלות מהיות מלמד" — היה דברו תמיד. ולעת זקנתו זכה, כי באה, תקותו, הוא פתח חנות קטנה, וממנה מצא את פרנסתו בריוח.

ועל כן בראותו כי שרה עוסקת בעבודת ההוראה, ולרב בחנם, היה מתפלא ומשתומם על הדבר הזה.

— למה לה כל העבודה הכבדה הזאת? – היה יהושע שואל לנפשו, – הן לא מטופלת היא בבנים, כי תמשוך בעול המלמדות הקשה. או אולי לשם מצוה היא מתכונת? אבל הלא במצות אחרות אינה מדקדקת כלל, ואי אפשר איפוא להשדה, כי דואגת היא לעולם־הבא; ומלבד זאת, הן בעד תורה זו שהיא מַרביצה לא יתנו לה שם גם ללקק עצם יבשה מן הלויתן... האמנם אמת בפיה, כי הנאה רוחנית לה מעבודת המלמדות? האפשר הדבר כי תהנה היא מהעבודה הזאת אשר דכאה אותי כל ימי? לא, רק מעשה נערות היא. הילדים אוהבים לשחק ברב ותלמידים, וגם היא עוד ילדה הנה...

אבל שנה אחר שנה עברה, ושרה עדיין עושה „מעשה נערות". הפדגוגיה היתה משוש חייה, ולעבודתה זו בקשה להקדיש את כחה. ואחרי אשר כלתה חק למודה בגימנזיון, עלתה לגדולה ותהי למורה בבית הגבירה קובילקין.

מרת קובילקין היתה עמוד התוך בקהלת N. ולא לבד הנשים, כי אם גם הגברים יראים וחתים מפניה. בכל עניני הצבור ישימו לב לכל אשר תאמר הגבירה קובילקין, כי היא החכמה והיא התקיפה. היא קוראה „וואסחאד" „נאוואסטי", שופטת על הפוליטיקא ובקיאה גם בסדור ובמחזור, ובבית־הכנסת היא מראה לחברותיה מה להתפלל ומה לדלג.

מהרה נוכחה הגבירה, כי לא שגתה בבחרה את שרה למורה לבנותיה, כי היא כמו נוצרה לעבודת הפדגוניה. בקסם אשר על שפתה לקחה את לב תלמידותיה וכל חפצה השלימו. ותחלק הגבירה לשרה כבוד ויקר, הזמינה אותה תמיד אל שלחנה, לענה באזניה לחברותיה העשירות, דברה עמה בעניני פוליטיקא וגם אצלה לה עתרת חנופה.

אולם בלבה לא כבדה הגבירה את המורה, כי גם בכל כשרונותיה והצטינותה במה נחשבה? הן רק נערה עניה היא, בריה שפלה שערכה אין ואפס. אמנם באזניה אמרה הגבירה, כי העשירות לא נחשבו בעיניה למאומה אחרי כי נבערות הן מדעת, ורק נערה חכמה כמוה יקרה ונכבדה בעיניה; אבל בהופיע לביתה אחת מגבירות העיר חרדה קובילקין אליה וכרגע שכחה את מורתה העניה ולא שעתה עוד אליה, כמו איננה כלל בביתה. לפעמים קנאה קובילקין בשרה המורה, היודעת לבצור רוח תלמידותיה, בעוד שהיא לא תוכל לעצור בהן, בעת צרה, כאשר גדלה שובבותן של בנותיה, וגערתה העירה בהן רק שחוק, נאנסה קובילקין להפיל עליהן מוראה של המורה העניה ולאמר: „אם לא תחדלנה מהשתובב יהגדתי את מעשיכן למורתכן" — והדברים האלה היו עושים עליהן רושם תמיד. ומרת קובילקין חשבה אז בלבה: אכן ילדות תמימות הן, כי גדלה בעיניהן מורתן העניה... לצפרים נבערות גם הגולם לענק יחשב וינוסו מפניו...

ושרה כבדה את הגבירה קובילקין בעד תבונתה המעשית וחריצותה. אך מאיזה טעם כמוס, שלא יכלה לבררו גם לעצמה, לא אהבה אותה. היא הרגישה, כי איזה חיץ יבדיל ביניהן גם בשבתן יחד ולא יתן להן להתחבר בשום אופן. לפעמים היה לה הדבר הזה למכשול לב: — „מדוע לא אוכל להתקשר באהבה אל האשה הכבודה הזאת, המרבה להראות לי אותות חבה ורצון? אין זה, כי אם משפט־קדום, שלא אוכל לשרשו מלבי!" — כן חשבה שרה ותשתדל בכל עז למחות את הרגש הבלתי־נעים, שעוררה בקרבה קובילקין

ותבקש לראות בה רק את הטוב; אך למורת רוחה חזק היה אותו הרגש בלבה, ולא יכלה למחותו בכל השתדלותה.

ובימים ההם נפתח בית־ספר עברי לנערות עניות בעיר. בין המשתדלות במוסד הנכבד הזה לקחה מרת קובילקין, כדרכה, מקום בראש. ועל פיה נבחרה שרה למורה בבית־הספר, ועל פיה נקבעו שם הלמודים העבריים לחובה.

בעד הדבר הזה רחש לה לב שרה תודה רבה. אולם הטעם שנתנה מרת קובילקין לנחיצת הלמודים העבריים, המר את רוחה מאד, ומאז חלק לבה מהגבירה עוד יותר.

ג.

ואולם בתקוה טובה השתעשעה שרה, כי מרת קובילקין אשר מסרה על ידה את חנוך בנותיה, לא תתערב בעניני הלמודים והיא, שרה, תלמד את תלמידותיה בבית־הספר ככל אשר יורנה שכלה.

והיא נגשה לעבודתה בגיל וחדוה רבה, בכל לבבה ובכל נפשה.

ועבודתה בימים הראשונים היתה כבדה עליה מאד. היא לא מצאה קורת־רוח בכל ספרי־הלמוד שיצאו עד העת ההיא. אחדים אמנם היו מוכשרים פחות או יותר ללמוד השפה, אך למוד השפה היה לשרה רק לאמצעי, אבל לא לתכלית.

העיקר היה בעיניה לשפוך על התלמידות רוח היהדות, לטעת על לבן הרך אהבה עזה לקדשי העם, אשר תוכל לעמוד בפני כל הרוחות הסוערות בעולם. ולעשות כדבר הזה אי אפשר על ידי לקחים יבשים ופרזות ריקות הנתנות לתרגם, שבזה מורים רבים מבלים את עתותיהם.

שרה ראתה, כי נקל לה מאד לקנות את לב התלמידות למען תשקדנה על הלמודים הכלליים לא מיראה, כי אם מאהבה, כי תמצאנה בעבודתן עונג ונחת. נחוץ איפוא למצוא תבלין להנעים גם את הלמודים העבריים.

— מלחמה כבדה היא עתה לנו, עם קטן וחלש — אמרה שרה בלבה — לשמור את קיומנו ואת סגולותינו הלאומיות בתוך העמים הגדולים הסובבים אותנו. עתה עלינו לשום עין ביחוד על החנוך הלאומי. ואוי לנו אם לא נצליח לטעת את היהדות על לב הבנים והבנות בעודם באבם. אמנם כן, מלחמה כבדה היא לנו עתה, אבל במה נלחם וכלי־זין אין לנו?

הנחלה היקרה לנו המה כתבי הקדש ואגדות התלמוד. מבאר מים חיים זאת עלינו להשקות את העדרים, את התינוקות הרכים, אבל כתבי הקדש

והאגדות כמו שהם אינם מוכשרים להיות לספרי־למוד. הם רק חומר יקר, שממנו נחוץ לעשות מטעמים לרוח הילדים.

ללמוד שפת המדינה יש ספרי־למוד ערוכים בהשכל ודעת ומכונים להכנים לתוך לב הילד את רוח הלאומיות של אותו העם המדבר בשפה ההיא ולפתח יחד עם זה את שכל התלמיד וטעמו, ומה יש לנו? נורא מאד לצאת המערכה בכלי־זין קהים וחלודים...

אבל לשבת ולחכות עד שיהיו לנו ספרי־למוד ערוכים בכל — אי אפשר. נחוץ לגשת אל העבודה מיד, מבלי להתמהמה רגע.

ולא חשכה שרה מעמל נפשה. בלילה אחרה לשבת ותחפש בספרים רבים, ותרשום, ותכתוב; וכדבורה חרוצה האוספת את דבשה מפרחים שונים, אספה שרה את שעוריה מספרים שונים. כל מלה ומלה שקלה במאזני משפט, כל אגדה, כל משל הביאה בכור הבקרת, אם מכונים הם אל המטרה, אשר שמה לפניה.

ואחרי עמל רב, יגיעת בשר ורוח, מצאה שרה את הדרך הנכוחה, והתלמידות עשו חיל עד להפליא. הגבירה קובילקין התפארה במורה אשר בחרה, ולעתים קרובות – מה שהיה רע בעיני שרה – היתה מביאה אורחים אל בית־הספר להראות את הגדולות אשר עשתה, בהקימה בית־הספר לשם ולתהלה, שהתלמידות עושות בו חיל להפליא.

גם אלה המפקחות, אשר בראשונה התנגדו ללמודים העבריים, עתה בשמען את צלצלי השירה העברית מפי הילדות הרכות, לבשה גם אותן מעין רוח גאוה לאומית ותתענגנה גם הן, ומה גם אחרי כי רבים הללו באזניהן את בית־הספר ואת המורה המצוינה.

בבית־הספר היה גם השר המפקד על בתי־הספר מטעם הממשלה, ויבחן פעמים אחדות את התלמידות בשפת המדינה וחשבון ויהלל גם הוא את פעל המורה ויכתוב בספר לזכרון.

גם הרב דק״ק... המשתדל ללכת לרוח הזמן, הואיל לבוא אל בית־הספר ולבחון את התלמידות. הגבירה קובילקין בקשה אותו לבוא, והוא, רב „מתמשכל", לא ישיב פני אשה גבירה ריקם. וילך ויבחן את התלמידות, אף הראה שם את כחו וגבורתו להמציא שאלות שונות להביא על ידן את התלמידות במבוכה, ולאחרונה הודה גם הוא, כי השכילה המורה בעבודתה. ובספר הזכרון כתב תהלה ארוכה בכתב מסולסל.

שתי שנים עשתה שרה בבית־הספר, והימים ההם היו לה ימי אושר אין קץ. נעים היה לה לראות, כי מיום ליום תגדלנה ידיעות תלמידותיה

בלמודים העבריים, כי נפשן קשורה בלמודים ההם ועוסקות בהן בחפץ־לב. היא אמנם היתה גונבת משאר השעורים והוסיפה על השעורים העברים, אבל סוף סוף עשו תלמידותיה חיל גם בשאר הידיעות. מה רבה היתה שמחת המורה, כאשר הציעו לפניה תלמידותיה שאלות שונות שהעידו על התפתחות שכלן של השואלות, התפתחות ישרה בכל הפרטים: בזכרון, בהבנה עמוקה, בדעה ישרה וטוב טעם.

— וממה נברא כל אלה? הלא מאפס ותהו! התלמידות הן בנות עניים, מהדיוטא התחתונה בהחברה, ואין ספק שהיו נמקות במחסור ועוני, בבערות ורפש, לולא באו אל בית־הספר הזה. אכן היטיבו מאד הנשים הצדקניות, כי בנו את הבית הזה! — אמרה שרה בלבה.

עתה היו מיסדות הבית בעיניה כצדקניות גמורות, ולבה רחש להן תודה וברכה לאין־קץ, ביחוד למרת קובילקין.

עתה נמחו מזכרונה הדברים המרים שיצאו מפי הגבירה לפנים.

ובעלותה פעם על מטתה בחדרה הקטן והנקי, אחרי הכינה את שעוריה ליום המחרת, כבתה את הנר, הביטה שעה ארוכה מבעד החלון אל פני הלבנה המאירה באור רך, והנה נדמה לה, כי משוטטת היא בעולם, עוברת על כל המקומות, אשר נדחו שמה בני עמה, ולשמחת לבבה היא רואה, כי בכל מקום נפתחו בתי־ספר כבית־ספרה, ורוח היהדות תחיה ותשובב את נפש העם, ודור דעה קם בישראל, דור יודע את ערכו האנושי ומהותו הלאומית, דור חזק בדעתו וגדול במוסרו, אשר לא יכנע ברוחו מפני השפעה זרה... ובחפצה הגדול להגדיל תורה ודעת בקרב ישראל, היא באה בדברים עם המורים העבריים שבכל הארצות, ובהשתדלותה נוסדה חברת מורי ישראל, לא לעיר או מדינה כי אם לכל העולם כלו. — ואחר הוסד החברה, החליטו חבריה להתאסף לקונגרס כללי בירושלים. מה נהדר ומה יפה הקונגרס הזה! אליו נקבצו כל טובי המורים, מיטב כחות האומה, שם נראה לה האידיאל העברי בכל גדלו והדרו, הכרת פני הצירים תענה בהם, כי כל מגמתם היא רק להיטיב ולשכלל החנוך, לגדל ולחנך את הדור הצעיר, שיהיה מתוקן ונעלה על הדור שלפניו. והיא, שרה, עולה על הבמה ודורשת לעשות את החנוך הלאומי חטיבה בכל הארצות ובכל הממלכות, למען יהיה ישראל גוי אחד בארץ, ומכל עברים ימחאו כף לדבריה וקול קורא בכח: יחי ישראל עם אחד! ומעיניה נוטפות דמע, דמעות ששון וגיל...

ובהקיצה משנתה ובזכרה את חלומה (היא איננה יודעת ברור, אם חלום היה או חזון לב), ושחוק נעים עלה על שפתותיה הדקות, ועיניה נגהו באור

רך ונעים. לה נדמה, כי קרוב היום אשר לא יהיה עוד הדבר חלום. הן מי לא יבין, כי העם המפוזר והמפורד צריך לשמור את אחדותו לפחות בחנוכו הלאומי? ומי מהמורים לא ישמע כדבר הזה? ומי מהורי הילדים וכל החפצים בטובת עמם לא יבואו לעזר למורים בדבר הטוב שהם אומרים לעשות לעמם?

בלב מלא תקוה קמה שרה בזריזות ממטתה ותבט אל מורה־השעות הקטן אשר על שלחנה, והנה השעה השמינית מהרה תעבור. בעוד הצי שעה עליה ללכת לעבודתה בבית־הספר.

ד.

אך בתוך כל האושר והעבודה הנעימה היו לה לשרה גם רגעי עצב ותוגה.

עב קל עלה על שמי חייה וגדל ורחב עד כי היה לערפל...

תמורה לרעה באה במצב הוריה, כי בעל־הבית אשר ממנו שכר יהושע את חנותו, בקש להרוס את ביתו הישן ולבנות תחתיו בית חדש. ויהושע נאנס להעביר את חנותו למקום אחר, אך שם הפסיד הוצאות רבות, ומאומה לא נשא בעמלו.

אולם לא על הדבר הזה התעצבה שרה. הכסף שהרויחה די היה לה לפרנס את נפשה ונפש הוריה הזקנים. שרה לא ידעה לחשב חשבונות הפרוטה, ודאגת הפרנסה היתה זרה לה. היא רחפה תמיד בעולם האצילות, בעולם הרעיונות והאידיאלים. ורק זה הצר לה לפעמים, כי הוריה ישרוים בצער על אשר נפלו למשא על בתם הרכה והענוגה.

יותר מזה היה קשה בעיניה, כי בנות הגבירה קובילקין גדלו ופנו עורף ללמודים וגם בקול שרה לא שמעו עוד כמלפנים.

סבות שונות גרמו לזה. העשירות הנפרזה כשהיא לעצמה הביאה אותן לידי פריקת עול. הן הרגישו, כי בנות עשיר הן, ולא לכך נוצרו ללמוד ולעמול כי אם להתענג ולראות בטובה.

ויותר מכל הרעה האומנת האשכנזית אשר לקחה קובילקין לביתה. האומנת ההיא שנאה את המורה העבריה ותשתדל להשפיל את ערכה בעיני הבנות, ותחל לחקות בפניהן את תנועותיה ותשם את שרה לשחוק.

והבכירה, שהיתה אז במחלקה הרביעית בגימנזיון, היתה שבה משם לעתים קרובות וציון רע בידה.

ומי אשם בזה?

כמובן, הטילה מרת קובילקין את האשמה על ראש המורה.

— מלפנים היתה עבודתך פוריה יותר – אמרה קובילקין אל שרה; — אכן אי אפשר לדרוש ממך, כי תעבדי גם עתה בשקידה כאשר עבדת מלפנים. הן עתה תקדישי את כחך לבית־הספר, ובשובך משם עיפה ויגעה, לא תוכלי עוד להשלים את עבודתך כראוי.

הדברים האלה ירדו כחצים אל לב שרה, אותה יחשדו, כי עושה היא מלאכתה רמיה!

— לא אנכי אשמה בזה — ענתה שרה בשפה רפה — כי בנותיך החלו להתרשל בלמודן. ישנן סבות אחרות.

— מה הן הסבות?

— סבות שונות, אך לא אני — ענתה שרה, ולא יספה לבאר דבריה, כי לגלגל את החובה על האומנת האשכנזית נראה לה כמלשינות, ולהשמיע תוכחה באזני הגבירה על דרכי החיים בביתה, אשר הם ישחיתו מדות בנותיה — הלא תשחית דבריה על אוזן לא שומעת.

והגבירה הוסיפה להאמין בכל לבה, כי רק נרפה היא שרה, ולו חפצה היו בנותיה מצליחות בלמודן כמאז.

ופעם אמרה לה קובילקין בפה מלא, כי היא חכתה, כי תכיר לה טובה על כי בהשתדלותה נבחרה למורה בביה״ס ותשקוד ללמד את בנותיה בזריזות יתרה...

פני שרה הלבינו כשיד בשמעה את הדברים האלה.

— הן אחדים הציעו לפני שכר רב יותר מאשר תתן לי קובילקין – אמרה שרה לנפשה – ובכל זאת לא חפצתי לעזוב את מקומי בביתה, יען כי באמת אכיר טובה לה, והיא תאשימני, כי כפוית־טובה אנכי... אל נכון תחשוב הגבירה, כי חסד היא עושה עמי כי לא תשלחני מביתה, ועל אפי ועל חמתי עלי לקבל את החסד הזה.

שרה היתה נכונה לשבת ולעבוד יותר מן הזמן הקצוב, ובלבד שתדענה תלמידותיה את לקחן, אבל התלמידות לא אבו, וגם מהזמן הקצוב החסירו תמיד, כי תמיד היה נכון לפניהן ענין אחר המלבבן יותר מספרי־הלמוד.

— הכלית את שעוריך? — שאלה קובילקין בתמיה, בראותה את המורה יוצאת טרם עבר הזמן הקצוב.

— אנכי לא כליתי, אך הן לא חפצו לשבת עוד – ענתה שרה בעצב.

— האמנם לא חפצו? אנכי אושיבן, בחזקה אושיבן – קראה קובילקין בכעס.

והגבירה באה החדרה, במקום אשר בנותיה משתעשעות, ותגער בהן ותוכיחן עד אשר ישבו עוד הפעם ללמוד שעוריהן. אבל העבודה הבאה באונס לא הביאה ברכה, וגם עד מהרה שכחו הבנות, כי יסרה אותן אמן, והוסיפו להקשות ערפן לבלתי שמוע אל מורתן. ומה תעשה המורה העלובה? התלך להתאונן באזני גברתה? אבל ההתאוננות היא מדה מגונה בעיניה, וגם יודעת היא, כי כל גערותיה ומוסרה של האם לא יועילו כי אם לשעה קלה.

— אנכי לא אבין פרוש המלות: „הן אינן חפצות לשבת עוד" — אמרה פעם אחת הגבירה אל שרה; — הן לזאת מורה את, ועליך לבקש עצה ולהשתדל, כי תשבנה הזמן הדרוש. הן יש בידך לעצור בעד התלמידות בבית־הספר, כי תשמענה את לקחך ולא תצאנה בלי רשותך, ומדוע לא תוכלי לעצור גם בעד בנותי? האמנם גרועות הן מהעניות היחפות?

על טענות כאלה לא מצאה שרה מענה. היא חפצה מאד לעזוב משמרתה בבית הזה, אך לבה אמר לה, כי אם תאמר כדבר הזה להגבירה, תאשים אותה זו, כי בכונה תתרשל במלאכתה, למען יפטרוה ממשמ־תה אשר היתה לה לזרא.

ואולם גם על לב הגבירה עלה פעמים אחדות לפטור את שרה ממשמרתה ולקחת מורה אחרת תחתיה, אך לא טוב היה בעיניה לפטור את המורה הזאת, אשר היא בעצמה הרבתה לספר בשבחה, כי אז הלא יודע לכל כי בנותיה פרועות ושובבות. ועל כל אלה הנה הבת הצעירה אמרה, כי לא תחפוץ במורה אחרת, כי רק את שרה היא אוהבת, והצעירה היא רכה וחלשה, ואמה אוהבת אותה מאד ואינה חפצה לצערה.

וכה הוסיפה שרה ללמד את בנות קובילקין, ועבודתה שם היתה עבודה קשה ומרה.

ויהי בימי האביב ותצא מרת קובילקין, היא ובני ביתה כדרכה מדי שנה בשנה, לבלות את ימי האביב והקיץ בנאות־דשא. ושרה נשארה בלי עבודה וכל שכר לא היה לה, כי, כנהוג, לא שלמה הגבירה מאומה בעד חדשי הקיץ.

ובימים ההם בא אחד ויציע לפניה שיעור בשכר הגון.

והימים היו ימי לחץ לשרה, כי אביה לא הרויח מאומה, וכיסה היה ריק מאד.

ומחשבה זרה עלתה אז על לבה.

— מדוע לא אקח את השיעור הזה אשר הציעו לפני? — חשבה שרה; — הן כמה פעמים רמזה לי מרת קובילקין ברמזים גסים, כי עבודתי

בביתה לא טובה בעיניה, ואל נכון תשמח עתה, אם אעזובנה כלה. ומלבד זאת, היש לה הצדקה להתאונן עלי, אם אקח שיעור אחר? וכי מפני שעשתה עמי טובה פעם אחת, אשתעבד לה כל ימי? כבד מאד עלי ללמד את בנותיה אשר השתובבו, ועתה עוד עלי לשבת בלי עבודה כל ירחי הקיץ, וכל זה עלי לסבול, יען כי לפני שנתים הואילה הגבירה קובילקין בחסדה לאמור, כי מורה הגונה אנכי, הכי לא עבדות היא זו?

— אולם — הוסיפה שרה לחשב — מרת קובילקין אל נכון תודני בכל לב, כי תפטר ממני, אחרי שאין דעתה נוחה מעבודתי, ואולי באמת תשכיל מורה אחרת ללמד את בנותיה יותר ממני. הן רק מפני הכבוד לא תשלחני מביתה, והיא מחכה למקרה שתוכל להפטר ממני בדרך כבוד.

ושרה אמצה את לבה ותקבל את השיעור אשר הציעו לפניה.

ה.

ככלות ירחי הקיץ שבה מרת קובילקין אל העיר.

היא בקרה פעם בפעם את בית־הספר ולא הגידה לשרה דבר על אדות בנותיה. היא חכתה, כי שרה תבקשנה, שתואיל לתת את בנותיה על ידה, ואז תוכיח אותה על מעשיה בימים האחרונים, כי חדלה מעבוד את עבודתה בשקידה, וכי עליה לדעת, כי רק לה, למרת קובילקין, היא חייבת תודה על עלותה לגדולה כזו, להיות מורה בבית־הספר ולשבת לפעמים בין בנות מרומי העיר, ולולא היא, מרת קובילקין, היתה שרה נערה שפלה ובת בלי שם כמו שאר המורות.

אולם תקות הגבירה היתה לשוא, שרה לא בקשה ולא שאלה אותה דבר.

לא ארכו הימים ויודע הדבר לקובילקין, כי אמנם מרדה בה המורה ותקח לה שיעור אחר. אולם היא נסתה עוד לנחם את נפשה, כי שרה אך הוסיפה לקחת עבודה חדשה, ברצותה לעבוד גם בלילה ולאסף כסף, והדבר הזה, כמובן, לא חשבה לה לעון, כי הכל צריכים לכסף והכל חייבים להשתדל למצוא כסף — וכל המרבה הרי זה משובח. לא יכלה הגבירה גם להעלות על דעתה, כי תעזוב שרה את ביתה, בית אשת חסדה, ששם היא מרויחה תשעה רובל לחדש רק בעד שתי שעות של עבודה בכל יום, מלבד ימי השבת!... הן השכר הזה גדול הוא מאד, ולו היתה חפצה לעמוד על המקח, כי אז נאותה שרה לקחת גם שמנה רובל, וגם זה היה די והותר, אחרי כי לא בכל יום תעבוד כל שתי השעות בשלמותן.

— אי אפשר שתעזוב שרה את שיעורה! — החליטה מרת קובילקין בנפשה; — אין זאת כי יראה היא פן אשיב את פניה. והיא דלה נאה. אמנם מאד חפצתי להמיר אותה באחרת טובה ממנה. אך איפה היא הטובה? ומה אעשה למרים בתי אשר לא תאבה באחרת?

— מדוע לא תבואי אל השיעור? — שאלה מרת קובילקין את שרה.

— אנכי... אנכי אמרתי... אמרתי — גמגמה שרה — כי לא תחפצי עוד בי, ואולי באמת מורה אחרת תצליח בביתך יותר ממני. ומלבד זאת קשה היה לי לשבת כל ימי הקיץ בלי עבודה.

— אם כן עלי לבקש לבנותי עתה מורה אחרת?...

— צר לי מאד. ה' יודע, כי רע מאד הדבר בעיני. אך היכלתי לעשות אחרת?

— זאת היא הכרת טובה — חשבה קובילקין בלבה, — אך לא הגידה למורה דבר.

עוד שני שבעות עברו וקובילקין בקרה את בית־הספר כדרכה תמיד, ואך ממבטי עיניה הכירה שרה, כי אין פניה אליה כתמול שלשום. אבל שרה עשתה את עצמה כלא יודעת, בתקותה כי בעוד ימים אחדים יפוג כעס הגבירה ושבה והאירה לה פנים כמקדם.

אבל שרה מעתה.

— היא, הקבצנית, תעיז להקל בכבודי ולהתפטר ממשמרתה בטרם גרשתיה! — קראה מרת קובילקין בחמה עזה בשובה מבית־הספר לביתה, אף כי לנגד עיניה לא היה איש אשר תתנה לפניו את עלבונה. — היא, אשר הרימותיה מן האשפה, אשר נתתי לה מהלכים בין אנשים נכבדים ורמי המעלה, היא תעיז לבעוט בי ובחסדי?! אנכי אטחנה עד כי תהיה לאבק, מן האשפה הרימותיה ואל האשפה אשיבנה, ארמסנה כתולעת!

מעיני הגבירה התמלטו נצוצי אש. היא לחצה את אגרופה וגם רקעה ברגלה, עד כי נבהל החתול אשר רבץ במנוחה על הספה הרכה, ויקפוץ מעל משכבו וימהר וינס החוצה.

בעמל רב התאפקה מרת קובילקין לבלתי בוא עם המורה בריב גלוי על חשבונותיהן הפרטיים, לבל תהיה לבוז. אך עד מהרה מצאה ענין כללי להתגרות בשרה ולפקוד עליה את חטאותיה...

ויהי היום ומרת קובילקין ישבה בבית־הספר ותקשב אל הלקח העברי. שרה קראה ותבאר לפני התלמידות את אחד השירים, ואחרי כן צותה על התלמידות ללמוד שורות אחדות מן השיר, אשר כתבה לפניהן על הלוח.

— וברכת־המזון וקריאת־שמע שעל המטה הן יודעות? — שאלה הגבירה כמו לתומה.

— בעיני — ענתה שרה ברוח שוקט — קשה הלמוד על־פה בכלל, ורק שירים אחדים הנני נוהגת ללמד על־פה, למען תקראנה לפרקים כל התלמידות במקהלה והיו להן לתועלת ולשעשועים.

— בדברי שעשועים את מתעסקת ואת העיקר תעזבי — קראה הגבירה בחרי־אף. — העיקר הוא בעינינו למודי הדת ולא שירים וזמירות.

— הן לא נכחד ממך — דברה שרה רכות — כאשר אמרתי לך פעמים רבות, כי מגמתי היא לקשר את לבות התלמידות אל היהדות באהבה. ואחרי שכל מה שהן לומדות בלמודים הכלליים מבינות הן הבנה שלמה וברורה, חובה היא עלינו לשום לב, כי כל מה שתלמודנה בעברית תבינָנה כמו כן הבנה שלמה וברורה.

— לתת להמון־העם בינה! — קראה הגבירה בכעס: — לא לעשות את בנות העניים לפילוסופיות מגמתנו, כי אם לעצור בעד שובבותן ופראותן, שתדענה לעשות מה שהגדולים מצוים אותן, מבלי להתחכם הרבה.

— אבל תורת הפדגוגיה...

— לעזאזל כל תורות הפדגוגיה! כל הצרות באו עלינו על ידן. הן הרבו בתוכנו את הכופרים ואת גזוזות השער, ושפחות קמות בגברתן, ולא לשוא יאמרו עלינו צוררים, כי מהרסים אנחנו. לא! לא לכך שכרנוך שתלמדי בבית־הספר מטורות. דת נחוצה לנו: תפלות וברכות, עברי־טייטש, שתהיינה יראות את ה׳, שתכבדנה את העושות עמהן טוב, שלא תהיינה כפויות־טובה, שתחוסנה ותשמרנה על רכוש אדוניהן בבואן לשרת בבית אחרים, ולא תעשינה כל נבלה. רק לתכלית זאת שכרנוך, אבל לפי הנראה, שגינו מאד, הבאנו זאב אל העדר.

— אל נא תשכחי, סופיה גרינורובנה — אמרה שרה באמצה את כחותיה לדבר במתינות, בעוד אשר פניה הלבינו כפני מת — אל נא תשכחי, כי לא בשוק אנו עומדות, כי אם בבית־הספר, ופה מורה הנני ולא שפחה, וכל זמן שאני משרתת בתור מורה, אבקש את כל המפקחות הנכבדות ובתוכן גם אותך, גברתי, כי לא תתערבנה בדבר שאינכן בקיאות ומומחות בו, ובשום אופן לא ארשה למי שיהיה להשמיעני תוכחה בפני התלמידות. אם אינני טובה בעיניכן, הרשות בידכן לפטרני ממשמרתי, אבל גערות לא אחפוץ לשמוע.

— הראית איך לבשה הנערה הזאת גאות? — קראה קובילקין בשחוק לעג — השומע יאמר, כי „בת־מלכה" היא...

— דומי! — קראה שרה ברקעה ברגלה, וכרגע נפלה ותתעלף...

ו.

המאורע הזה נודע עד מהרה בכל העיר, ופירושים שונים נתנו לו. אחדים אומרים, כי מצאה הגבירה קובילקין את שרה מלמדת את הנערות מתוך ספר „הברית־החדשה" בשפת עבר; ואחדים אמרו, כי שרה הפצה ללמד את תלמידותיה חומש עם פירש"י ושפתי־חכמים, וכלם יחד דנו את המורה לכף חובה. אלה אמרו כי מסיתה ומדיחה היא, ואלה — כי דעתה מטורפת...

וגם מפי אביה שמעה שרה תוכחה מאהבה.

ממחרת היום ההוא עוד לא יכלה שרה ללכת אל בית־הספר, כי רפו כחותיה מאד, ואז נסה יהושע לדבר על לב בתו, כי תשוב מדרכה המובילה לא אל האושר והמנוחה.

— למה לך לריב חנם? — אמר יהושע, — אם הן חפצות דוקא בסדור, בעברי־טייטש, למדי את תלמידותיך כחפץ הגבירות. אמנם ידעתי, כי אוהבת את את השפה העברית, וחפצה את ללמדה לאחרים. טוב מאד ויפה, אבל מה נעשה אם הן, המפקחות על בית־הספר, אינן חפצות? למסור נפשך בעד הדבר הזה בודאי אינך מחויבת. הן לא הלמוד הוא העיקר, אותו הנני מוחל להן במחילה גמורה, ורק לשכר־הלמוד עינינו נשואות, ומה ממך יהלך, אם ישלמו לך בעד „סדור" או בעד „תשבורת"?

והאשה אשר לפנים הכינה את שרה לעמוד לבחינה בגימנזיון (היא כבר היתה לאשה לאיזה דוקטור) אמרה לה:

— למה העמסת עליך משא כבד כלמודי היהדות? הלא טוב, טוב היה לך לו למדת את הלמודים הכלליים לבד, כי אז, מלבד השר המפקח, לא היה איש בא לחוות דעתו אם טוב פעלך, והכל היו נותנים כבוד לשמך; ולמה לך לטפל בלמוד־מת ולשום עליך אדונים קשים, כי כל מפקחת תבוא להורותך דעה? אמנם מאד יצדק אישי באמרו, כי המתרחק מבני ישראל ופוסע על ראשיהם בגאוה, ירום בעיניהם ואותו יעריצו, וכל המתקרב אליהם ודורש טובתם — יבזוהו. הכל יודעים, כי מורה הגונה את, ולו התרחקת מן היהדות, כי אז לא נועז איש, וגם מרת קובילקין בעצמה, להטיח דברים נגדך. אבל עתה, אחרי שנואלת להתקרב אל היהודים וללמד תורתם ושפתם, ידרש

המה ממך, כי תשים נפשך כעפר לכלם. כסמרטוט הזה, שכל הרוצה בא ומקנח בו את רגליו. חדלי, יקירתי, מהיהדות ולמודיה. מהרי והודיעי למפקחותיך, כי מתפטרת את מצרה זו; יתעסקו בלמודים אלה המלמדים הנבזים, ולא נערה נבונה ומשכלת כמוך.

מרים כלענה היו הדברים האלה לשרה. היא חשה כי תשחה נגד הזרם, כי מכשולים רבים לה מבית ומחוץ.

„מרת קובילקין וחברותיה הקימו בית־ספר — חשבה שרה — אבל היודעות הן, כי בית־ספר אשר כל הלמודים נלמדים בו כהוגן, מלבד הלמודים העבריים – מקרב את מפלת היהדות? הן אינן יודעות ואינן חפצות לדעת! מה להן וליהדות? גבאות נחוצה להן, שֵׁם מפקחות, בת־צחוק של אילי הארץ... הן חפצות, כי תהיינה להן הבנות העניות לשפחות טובות... הן אי אפשר לכחד, כי מרת קובילקין טובה היא מכל חברותיה, כי חכמה היא מהן ומשתעשעת לפעמים בשיחות מעניני היהדות, ועקבות היהדות לא נמחו כליל מביתה... ואם היא תקום לאויבת לי, מי משאר המפקחות תחזיק בידי? כן, בודדה וגלמודה אנכי, ומסביב רק מכשולים, רק מכשולים... אבל מה אעשה? האמנם עלי להניח את נשקי מידי, לעזוב את למודי היהדות, כי יתעסקו בהם מלמדים חשוכים?... חלילה! אנכי לא אעזוב את עבֹדת עמי לעולם, לא חיי עונג ושלוה אבקש. בדרכי אלך ולא אסור, לא אוכל לסור"...

ז.

בכל כחה השתדלה הגבירה קובילקין לדחות את שרה ממשמרתה; היא שלחה בה את חצי לשונה הטבולים ברעל להשפילה בעיני שאר המפקחות — ולא הצליחה, כי חברותיה הקשו הפעם את ערפן ולא אבו לגרש את המורה מבית־הספר, לא מפני שידעו להוקירה, כי אם מאשר לא אבו לעשות נחת־רוח לקובילקין...

אמנם צר היה לשרה לעמוד בקשרי מלחמה. הן היא לא חפצה קרבות, ומלבד זאת ראתה, כי המלחמה מביאה נזק גם להנהגת בית־הספר.

לעתים חשבה שרה לעזוב בעצמה את בית הספר, כי אמרה בלבה: מי יודע, אולי מורה אחרת תביא תועלת יותר, באין מתנגדים לה. אבל כרגע עלה על לבה כל העמל הרב אשר עמלה, עד כי הביאה את בית־הספר למדרגה כזו, ונפשה קשורה בו. ואיך תעזבנו פתאום? ולמה תעזבנו? הכי יבצר ממנה מהורות את התלמידות? הן רק קובילקין לא תחפוץ בה ומה

בכך? האם עליה להכנע מפניה?—אמנם רפת־כח אנכי — חשבה שרה בלבה — והעבודה גם מבלעדי זאת קשתה עד מאד, אבל שארית כחותי אחגור ואת שדה המערכה לא אעזוב.

ולשמחת לבבה חדלה קובילקין בימים האחרונים מלבקר את בית־הספר.

—מי יודע, אולי תמשך את ידה לגמרי מבית־הספר ורוח לי, הן הוא יכול להתקים גם מבלעדי עזרתה— כן אמרה שרה בלבה. אבל היא שגתה במשפטה...

כעבור שבועות אחדים בא השר המפקח על בתי־הספר ויאמר לשרה, כי מפי עדים נאמנים נודע לו, כי היא מקילה את ראשה בעניני הדת לפני התלמידות, ועל כן אי אפשר למסור בידה חנוך ילדות עניות, והוא משיא לה עצה הוגנת, כי תבקש בעצמה לפטרה ממשמרתה, ואז לא יעצור בעדה מלבקש לה עבודה במקום אחר.

פני שרה הלבינו מאד בשמעה את הדברים האלה. מתחלה אמרה לגלות לפני השר כל אשר קרה בבית־הספר וסבת השנאה אשר תשנא אותה הגבירה קובילקין, אך אחרי כן נמלכה, כי לא חפצה לספר באזניו בגנות בת עמה.

— אדוני, הבית הזה יקר לי מאד – ענתה שרה – וברצוני הטוב לא אעזבנו, ויעבור עלי מה...

וממחרת היום ההוא קבלה שרה פקודה כדת לעזוב את בית הספר...

תַּרְעֻמוֹת.

(ציור).

מעוטף ב„חלט" יקר ומעוטר בכפת משי יפה, יושב לו ר' ירוחם זעירא, הרב דמתא, נשען בידו השמאלית על השלחן, ובידו הימנית הוא מסיר בכף קטנה את הקרום מעל כוס החלב החם, שהגישה לו אשתו הרבנית. לשתות חלב חם לפני התפלה התיר לעצמו, אחרי הפצרת הרבנית, מפני חולשת הלב, אך לבלוע את הקרום לא התיר, משום חשש לאו „דלא תאכלו על הדם — לא תאכלו קודם שהתפללו על דמכם"...

ופני הרב זועפים: העשיר ליזרוביץ, זה שנראה לו כאוהב וידיד, עלב אותו אתמול עלבון גדול: הוא, הרב, בקש ממנו אתמול ע"י שליח מאה וחמשים רובל ב„גמילות חסד", והעשיר הגס הזה השיב את פניו ריקם.

ומלבד העלבון — הנה הכסף נחוץ לו מאד. היום הוא זמן הפרעון להחנוני בעד הבגדים שתפר לבתו הכלה, פייגל'ה שתחיה, נערה שהגיעה לפרקה, ולאשתו הרבנית שתחיה לימי חג הפסח העבר.

אמנם ר' ירוחם בעצמו לא אבה לקנות בגדים יקרים כאלה. בכלל אין דעתו נוחה ממה שהנהיגה אשתו הרבנית הוצאה מרובה, כאחד העשירים הגדולים. לפי דעת הרב, השקל המזומן בזמן הזה ובכל זמן טוב מכל תכשיט, ובפרט מבגדים, שמתישנים והולכים לאבוד. אך „היא", הרבנית, מוכיחה לו באותות ומופתים, כי אי אפשר באופן אחר, והוא אנוס לבטל את דעתו מפני דעתה. ופעמים כשהוא מתעקש מעט, באה גם פייגל'ה בתו האהובה לעזר לאמה במלחמתה עמו, ובפרט כשהמחלקת נוגעת לעניניה היא, כשחסר לה בגד של סמיט ושאר מכשירי ה„ציביליזציא", אז היא מוציאה מאוצרותיה את אגלי הדמעות, ומפני הנשק הזה לא יוכל ר' ירוחם לעמד במלחמה, כי בעל רחמים הוא מטבעו, ובפרט כשהבוכה היא פייגל'ה אהובתו...

פאנטיליי בנו: אמנם בשנעונו היה „כרעא דאבוה" וכמוהו בזה ושקץ את כל אלה שלא היו מנזע האצילים, אבל במדה ידועה הננו מוצאים בו גם גודל נפש ונדיבות הלב. הוא עמד לימין ניעדראפיוסקין, האציל החלש והנבזה, וירב את ריבו מיד התקיפים ויקריבהו אליו להיות לו לרע וחבר; הוא לא נתן לאחרים לנגוע באכריו ויהי להם למגן ולמחסה כל הימים, והוא הציל גם את נפש היהודי משה־ליב...

וזה הדבר אשר הביא את ט. להכיר את היהודי משה־ליב:

„בעברו רוכב על פני הכפר הסמוך, שמע ט. קול שאון ומהומה של המון האכרים הנאספים על יד בית המרזח, ובין ההמון בתוך התרוממו ידים גסות ותרדנה, התרוממו ותרדנה.

— מה קרה שם? שאל ט. בקול מושל את אשה אחת זקנה מנשי האכרים, אשר ישבה כמתנמנמת ומביטה בעצלתים אל העבר השני, ששם נאספו האכרים. על ידה ישב נער קטן אשר שם את אגרופיו בין נעליה הקלועים מקליפת עץ.

— האלהים הוא יודע, אבי! — אמרה האשה.—שמעתי אומרים, כי נערים שם יכו את אחד ה„זשידים".

— את אחד ה„זשידים"? איזה „זשיד"?

— האלהים יודע, אבי! — אחד הזשידים נראה במקומנו. לא נודע איזה רוח הביאתהו הנה, לכן יכוהו שם.

— יכוהו? למה יכוהו?

— האלהים יודע, אבי! אל נכון בעד חטאו. ואיך אפשר לבלי הכות? הלא הוא, אבי, הצליב את המשיח! — ענתה האשה בתמתה ותעבר בידה המקומטה על ראש הילד".

הזקנה התמימה הזאת היא בודאי אשה טובה, היא בודאי מרחמת גם על חזיר קטן הקורא בקול תחנונים, בהפרדו על פי איזו סבה מאמו, אך אם שם המון ידים גסות מתרוממות ויורדות על גוף יהודי אומלל, שיש לו אשה ובנים קטנים התלוים בו, היא, מלבד שאיננה מתעוררת לרחם עליו, כי עוד תתן את הסכמתה: שכך באמת ראוי לעשות. — „איך אפשר לבלי הכות?" שואלת היא בתומתה. אל נכון היתה גם היא משתתפת במצות ההכאה, ורק מפני עצלותה היא יושבת ואינה זזה ממקומה, ועל כן היא מסתפקת בזה, שמלאכתה נעשית על ידי אחרים. מ״מ גם היא באותה שעה איננה יושבת בטלה לגמרי: היא מחנכת את הנער היושב לרגליה, כי ידע גם הוא בגדלו ללכת בדרך טובים...

גראה נא מה עשה האדון ט. אשר לפי עדות הסופר ידע את ולטר ויתן כבוד להמשורר דרזשווין, בקצור: איש משכיל לפי מדת ההשכלה בזמן ההוא, ובכלל אין קנאת־אמונה בלבו.

„הוא דפק בסוסו ויפרץ בין ההמון ובשוט אשר בידו הכה ימין ושמאל על פני האכ־ים בקראו בקול: „אי־משפט! אך לבית המשפט נתנה הרשות לענוש, ולא לאדם פרטי: משפט מש־פ־ט!"

מהדברים האלה אנו למדין, כי גם הוא לא ממדת הרחמים עשה מה שעשה. וכאשר נראה הלאה, היה גם הוא, „החפשי בדעית", שונא את היהודי לא פחות מהאשה הזקנה, ורק מפני שראה במעשי האכרים קלקול החקים הקביעים, בא להגן על היהודי. אולם אל ישגה הקורא לחשוב, כי ט. מוקיר את החקים הקבועים. הנה, למשל, צוענית היתה לו לפלגש, והוא לא בוש לספר זאת לכל: גם פעם אחת אמר להרוג את פקיד הפוליציא („פריסטאוו") על אשר בא אל ביתו ולא הסיר את כובעו. כל זה הוא לא לפי החקים הקבועים, ובכל זאת לא נמנע מעשותם ולא חשב זאת לו לחטא, ורק האכרים היו אשמים בעיניו, רק הם אינם רשאים, כי בכל נדיבות לבו, הנה העניים והאכרים נבזים בעיניו, ולפי דעתו, הזכות לעשות כל מה שלבו חפץ נתנה רק לו, למשערטאפכאנאוו, שזכות אבותיו מסיעתו; הוא איננו צריך להתנהג על פי מה שכתוב בספר החקים, אבל אלה השפלים והנבזים חייבים להיות מדקדקים במצוה.

„מפני השוט אשר ביד האציל נחתו האכרים וימהרו להמלט על נפשם, ועל הקרקע לפני פתח בית המרזח נראה שוכב יציר קטן, דל הבשר ושחור הפנים, לבוש בגד ארוך וכלו פצע וחבורה. פניו חורים כשיד, עיניו קמו בחוריהן, פיו פתוח... מה הוא זה, האם חרדת מות נפלה עליו או המות בעצמו הגיע עדהו?

— מדוע הרגתם את ה„זשיד"?—קרא ט. בקול מושל, בהניפו את השוט בחמתו.

המון האכרים השמיעו קול שאון קל, בהשיבם דבר. אכר אחד התגרד בכתפו, השני — אחז בצדו, השלישי בחוטמו...

— את ה„זשיד" מדוע הרגתם? שואל אנכי אתכם, פראי אזיא!

כרגע, והנה היציר הקטן, ששכב כמת על הארץ, התרומם מן הארץ בקפיצה מהירה וימהר להסתר מאחורי האדון ט. ויאחז ברעדה בקצה האוכף.

שחוק אדיר פרץ בתוך המחנה.

— מלא חיים הוא! — נשמע בקצה המחנה — כמוהו כחתול!"

בדברים האלה הננו רואים את הגית לב הסופר בעצמו. אנחנו יודעים, כי היהודי הקטן והכחוש אפשר כי יאריך ימים. אבל אם על הגוף החלש הזה תתרוממנה ותרדנה הרבה ידים נסות של האכרים במשך איזה זמן, אז אם גם על פי נס לא ימות תחת יד המכים, אבל אין ספק, כי ימים רבים לא יוכל לקום ממשכבו. ובאמת, כאשר יספר לנו הסופר, היהודי שכב כמת, ורק כדי לעשות נחת רוח לאכרים, שימלאו פיהם צחוק, מהר הסופר להקימו כרגע ויאיץ

המשכילים מתאספים אל ביתו לשחק בקלפים, היה גריגורי שמעונוביץ מחקה לפניהם באומנות יתרה את הליכות בני עמו, שיחותיהם ותנועותיהם באופן קריקטורי ומרבה בלצנות אפילו על מנהגים שבקדושה. לפעמים היה שורק לכלבו, מושיבהו נגדו על הקרקע וקורא לפניו בקול עצב „איכה ישבה בדד"... והכלב מיבב ומיליל אחריו, והשומעים ממלאים שחוק פיהם עד שעיניהם זולגות דמעות.

ופטר הקטן יושב בין השוחקים וגם הוא שוחק עמהם. הוא אמנם איננו מבין עוד ה„מלח" שבחדודי אביו, אבל זאת הוא מבין, כי על היהודים שוחקים ומלעיגים.

בין הגימנזיא להאוניברסיטה היתה יהדותו של „העתיד להיות רבנו" ר' פטר גרינגורוביץ תלויה בחוט השערה ועומדת בסכנה גדולה, אלא שמן השמים סייעוהו ונכנס ויצא בשלום... וכשיצא וקבל דפלום של קנדידט לתורת המשפטים נזדמן לפניו דרך אגב שדוך הגון עם יהודי אחד עשיר. ואחרי שנתחתן במשפחה הגונה עברית, אי אפשר היה עוד לנתק אותו חוט השערה... ובכן נשאר פטר גרינגורוביץ לאסונו הגדול של עצמו ולאושר עם היהודים עברי כמו שהיה, ומקץ שנות מספר עמד, בעצת חותנו, על הבחירות ויצא מוכתר בעטרת הרבנות בעיר ואם בישראל.

מתחלה חשב כי הרבנות היא פרנסה קלה: הן לא כבד הוא לדרש דרשות אחדות קצרות בימי גנוסיא, או לחתם על איזו תעודה, ובעד זה יקבל שכר הגון והכנסות צדדיות, שביד אמן הם פרות ורבות, וגם כבוד גדול בודאי יתנו לו, כראוי לנושא משרה רמה, שבידו מסורים הנולדים והמתים.

אך עד מהרה ראה, כי עטרת הרבנות אינה קלה וכי גם קוצים דוקרים יש בה...

פטר גרינגורוביץ הוא אסתתי מטבעו. החטם היהודי הגבנוני כשהוא לעצמו מאוס לו. ונוסף לזה, עליו תמיד לבוא במגע ומשא עם פחותי הערך מהעברים, עם הקבצנים הנבזים, שמביאים עמהם אל ביתו הנקי והיפה ריח רע ורפש, והוא צריך לראות בשפלותם ונולותם, לשמוע את חניפותם והפצרותיהם, לראות עזותם והוצפתם, ולא לעתים רחוקות, כי אם כמעט בכל יום. וכמה טרחנים וסרבנים הם! והעקר, שרובם באים בידים ריקות...

אמנם יש תחבולה כנגד אלו: לנעול הדלת בפניהם ולשלוח לומר להם ע"י משרתו הנוצרי, ש„אין האדון בביתו" — אבל הנסיון הורה, שלא תמיד תחבולה זו מועילה. אין לך דבר העומד בפני יהודים מזוהמים וחצופים. אי יהודים!...

ואף על פי כן, — מה לא יעשה אדם בשביל פרנסה? — כובש הוא את רגשותיו המעודנים, מתגבר על געל נפשו, והוא מתחזק ונושא את משרת הרבנות, השנואה עליו כשממית, ומתעסק עם היהודים בסבלנות רבה. כמה פעמים ביום הוא חפץ מאד להשליך מעל המדרגות עניים טרחנים אלו, אבל הרגש האֶסתתי שבו אינו נותנו להשתמש באמצעים כאלה תמיד, אם לא בשעת דחק גדול. והיהודים עדין אינם מַכירים לו טובה, ואפילו אחד מן הטובים שבהם, כגון העשיר ליזרוביץ, שולח לו בעד תעודת לידה רק שלשה רובלים בלבד, כמו לאיזה פקיד מהפקידים הנמוכים.

„ועתה — מסיים „רבנו מטעם" את מחשבותיו המרות — לך והיה יהודי..."

* *

*

והאברך היפה, חיים ישראל צירקין, יושב כנגד אשתו הצעירה, שואף ונושף באכזריות את עשן הפפירוס שבידו, ועיניו מביטות בכעס לא נוכח אשתו כי אם אל עבר אחר...

גם הוא כועס על הגביר ליזרוביץ...

למה נסכל לישא את ציפא קרובתו של ליזרוביץ? בשביל יפיה? והלא לפניו היו מוכנות ועומדות כלות יפות והכמות ממנה אלף פעמים. או אולי היה בהול על שלש מאות הרובלים שנתנו לו נדוניא? אבל הלא הוא היה יכול לקחת גם שני אלפים רובל. חתן כמוהו אינו מוטל באשפה, כי רבים קופצים עליו בזמן הזה. הן מלבד שהוא יודע לקרוא עברית ורוסית יש גם אומנות חשובה בידו, כי למד את תורת הבוכהלטריא הכפולה, על ידי חליפות מכתבים, מהמורה הנודע לתהלה בחלק המודעות שבעתונים רוסים; ויש לו על זה מאת רבו סמיכה נדפסת באותיות זהב.

ומפני מה בחר בנערה כציפא ליזרוביץ שאינה לא יפה ולא עשירה? משום שבטח בליזרוביץ הנודע לעשיר נדיב, שמיד אחר החתונה „יקחהו אחר כבוד" לנהל את עסקיו, בתחילה בשכר מועט, ואחר כך ישלם לו מאה רובל לחדש וגם יותר. והנה תוחלתו נכזבה. שלש שנים עברו מיום חתונתו וליזרוביץ עוד לא נתן לו כל משרה.

אמנם, לפני איזה זמן, כשאבד כסף נדוניתו, פנה אל ליזרוביץ, והוא נתן לו עוד מאה רובל שיוכל לפתוח הנות קטנה. אבל העזרה ההיא, שהושיט לו ליזרוביץ, היתה בעיניו רק כעין התול מר. הלקבל נדבה בא אליו? הן הוא אברך בעל כשרונות, יודע בוכהלטריא, בידו לנהל כל עסקים שבעולם.

והוא נותן לו נדבה, הוא, צירקין, אמנם, קבל את „הנדבה", כמו שנאמר: „אם נותנים — קח", אבל חלילה לו לעשות כעצת ליזרוביץ! האם הוא, המשכיל, הבוכהלטר־הכפול ובעל המחשבות הגדולות לעתיד לבוא, יושב עתה משומם ויחכה עד שיבוא איזה קונה לקנות ליטרא סוקר וחצי הליטרא נפט? הכי בשביל זה השתדך עם קרובתו של הגביר ליזרוביץ? לא, איש כמוהו לא יסתאב בענינים פעוטים כאלה. אם היא רוצה, לא ימחה בידה, תהיה לה היא חנונית, אבל הוא לא ינקף גם באצבע קטנה...

וכן היה: ציפא היתה חנונית, והוא אכל ושתה, אבל לא עזר לה במאומה, גם לכתב איזה חשבון לא אבה. הוא חשב לחלול הקדש, שאיש שיש לו סמיכה להיות בוכהלטר אפילו בבית־האוצר יתעסק בחשבונות של חנונית דלה.

והיא אמנם נוכח עתה, כי חכם הוא, שראה את הנולד. הוא אמר מראש, כי העסק הזה סופו לכליון, והנה עתה נבואתו נתקימה. החנות נתרוקנה וגם הפרוטה כלתה.

עתה אין לו דרך אחרת כי אם לשלחה עם ילדה אל ליזרוביץ, תשב לה היא בביתו, כי הוא, ליזרוביץ, קרובה העשיר, הלא חייב לפרנסה על פי הדין ועל פי היושר, והוא, צירקין, יסע לו לאמריקא, או לקנדא. איש בעל כשרון כמוהו בודאי ימצא שם פרנסתו ברוח, ואלא מאי? שאין לו להוצאות הדרך? אין רע אם היא תמכר או תמשכן את בגדיה הטובים ומתנותיה ושאר החפצים שיש להם, והוא יקח את הכסף ויסע לו לשלום.

אך היא הפתיה, העקשנית, ממאנת...

באמת היה הוא שמח, אלו נאותה לקבל ממנה גט פטורין, הוא חפץ מאד להסיר את חעול מעל צוארו, ואמנם הצדק עמו לעשות כדבר הזה: הן מתחלה היה מקחו מקח טעות, אך, לפי הנראה, היא לא תאבה בשום אופן. לפני איזה זמן אמר לה בדרך שחוק, שאם חפץ יוכל לזרק לה גט בפני עדים, ותהיה מגורשת ממנו בעל כרחה, ונבהלה האשה וכמעט שפרחה נשמתה מרב פחד, ואחרי כן לא חדלה מבכי ימים אחדים. אולם גם אם לא תתגרש ממנו אין רע: הוא הלא יסע לבדו למרחקים, והיא לא תהיה עליו למשא...

אכן בטוח הוא, כי היא סוף סוף תסכים לדרישתו הצודקת, לתת לו את בגדיה ותכשיטיה להוצאות הדרך. הן היא לא תחפץ שיפרד ממנה ברגז, כי כשתרגיזהו, חלילה, לא ישלח לה גם מכתב גלוי, והיא לא תדע את מקומו איהו...

אמנם אומללה היא, אבל מי אשם באסונה? הלא ליזרוביץ! אם היה ליזרוביץ נותן לו משרה כבודה, כי אז ישבו כלם בשלוה וכבוד...

„אבל מה אומר ומה אדבר? — שואל ומשיב לעצמו האברך — כלל גדול בעולם: כל העשירים — חזירים..."

* * *

ואסתר בת הגביר ליזרוביץ יושבת על יד החלון, נוערת בכף בספל קאַקאו, גם היא כועסת על אביה, על ליזרוביץ.

כל ימות החרף השתעשעה בתקוה טובה, כי אביה יתן לה בימי האביב כסף לנסוע לחוץ לארץ, על מנת שתכין את עצמה שם להכנס לאוניברסיטה; אגב, הרי הוץ לארץ — „חוץ לארץ" הוא... והיכן אפשר לראות חיים טובים כמו שם, שם... ובעוד שדמיונה מצייר לפניה את דמות אותם ה„חיים הטובים" שהיא עתידה להתענג עליהם שם — והנה שנה פתאום אביה את דעתו, ויודיעה שצריכה היא לדחות את נסיעתה לזמן מה. מדוע? אין זאת, כי אם חס הוא על הכסף...

נסיעתה אמנם תעלה לאביה בכסף רב, היא אינה יכולה ואינה רוצה להסתפק במועט. אבל מה בכך? הכי בעמלו ימצא אביה את הכסף? הלא גם הוא, אעפ"י שאביה הוא, בכל זאת צריכים להודות על האמת, אכספלואַטטור נורא הוא! כמה מאות פועלים עובדים שם למענו במכרה הפחמים. היא איננה יודעת בברור כמה עובדים שם, אבל יודעת היא שרבים הם...

ומה תעשה בבית אביה? התשב ותחכה לחתן? אבל היא רואה, כי הרבה בנות יושבות ומזדקנות בבתוליהן, כי אפסו חתנים מן הארץ. אמנם אביה הוא עשיר, אבל לדאבון לבה, איננו חפץ לתת נדוניא רבה ובעד אלפים אחדים גם רופא שָנים לא יחפץ בה. זה שלש שנים מעת שכלתה את חק למודה בגימנזיא, ועד היום לא מצאה לנפשה כל עבודה. לעבודת ההוראה איננה מסוגלת וגם הרבה מחברותיה העניות מבקשות עבודה ואין, והן שמחות כשתמצאנה עבודה של העתקה או עריכת לוחות סטטיסטיים הנתונה להן מבית פקידות הזמסטבא בחסד.

והשעמום גובר עליה, מטמטם את כל חושיה ומעיק עליה כאלפי ככרי עופרת. וכשהיא לוקחת איזה ספור בידה, תאכלנה אש קנאה. היא רואה שיש בעולם נאהבות ואוהבים, והיא מיותרת בתבל, אין דורש לה...

ומי אשם באסונה? הלא אביה! הוא הביאה לעולם ואינו דואג לטובתה. אומרים עליו, כי נדיב הוא. כן, לאחרים הוא נותן ביד רחבה ומבתו יקפוץ יד.

„אין זאת כי אם לטובת ה„עסק" צריך הוא להתראות בפני א ח ר י ם כנדיב לב — אבל באמת קמצן הוא, קמצן ורע לב..."

* * *

וליזרוביץ יושב וקורא את הפוסטה של שחרית, ונפשו פזורה. הפפירוסה שבידו כבר כבתה, וכוס התה שלפניו כבר נצטננה, והוא לא ישית אליהם לב...

העסק דורש כסף בלי שיעור. אכן במשך הימים יהיה לעסק גדול וטוב מאד ויעשירהו עושר רב, ומי יודע אם לא יעלה למעלה, למעלה, למעלה... אבל לעת עתה הוא מוציא יותר משהוא מכנים וחובותיו רבו לאין שיעור. בטרם שיספיק לשלם בעד שטר חוב אחד והנה זמן תשלומי השני הגיע.

כשהוא סוקר בסקירה אחת את חבריו הסוחרים, הוא רואה כי כלם רק בעלי תקוה ובטחון, וכלם עמוסים בחובות. מכל יד, מכל עבר עפים „כצפרים" שטרי חוב, וביחוד „שטרי ידידות", וכמו בכח הקסם הם הוללים וסובבים במחול משונה, עוברים מיד ליד וחוזרים הלילה ויחד עמהם סובב, הולך גם הראש עד כדי טרוף הדעת...

וכשרבה עליו העבודה למצוא הלואות לתשלומיו הוא, והנה פתאם נטל עליו לבקש עוד הלואות בשביל אחרים. הנסיך טרחינוב — מי יודע מה היה לו בימים האחרונים: אם רודף הוא עתה אחר פילגש חדשה, או בקלפים לא יצליח; — איך שיהיה, הכנסתו הרבה שהוא מוצא מאחוזותיו הגדולות אינן מספיקות לו והוא הולך ושוקע בחובות כאחד היהודים. שלשם שלח אל ליזרוביץ מכתב קצר: „הרוג את מי שתחפוץ, עלי העון, אך השג למעני כרגע אלפים רובל, אם אינך חפץ שאאבד את עצמי לדעת"... כמו להכעים, היה לו היום ההוא יום תשלומין לחוב אחר, וקשה היה לו למצוא כסף כקריעת ים סוף, והנה קפצה עליו צרתו של הנסיך. „עיניו יצאו מחוריהן", והוא השיג את הכסף הדרוש. ואיך היה אפשר לו לבלתי השלם את בקשת הנסיך? הן על שמו נקנה מכרה הפחמים. אמנם ליזרוביץ בטוח, כי כספו לא יאבד. הנסיך טרחינוב הוא אחד מגדולי האצילים ויש לו דודות וזקנות עשירות מאד שהוא עתיד לירשן. מלבד זאת הוא מטבעו בעל מזג רך, ועם ליזרוביץ היה טוב ומטיב כל הימים.

אכן מה נפלא הוא, כי איש כמוהו החל לעתים תכופות לדבר על דבר אבוד עצמו לדעת, — חשב ליזרוביץ. — אמנם הם בכלל עלולים לשטות זו. החיים נחשבים בעיניהם לאיזה משחק ושעשועים, ולחיי צער אינם רגילים כלל. אלו טעמו טעם של „חיי שטרות" כיהודי „עשיר" — לא היו עומדים בנסיון אפילו יום אחד...

אמנם גם הוא, ליזרוביץ, אינו חפץ בחיים סתם, כי אם בחיים של עושר וכבוד. העושר נחוץ לו מאד, כי צרכים רבים וגדולים לו, צרכי ביתו, צרכי העיר ולפעמים גם „צרכי הכלל"... יהודי שהוא עשיר — אי אפשר לו באופן אחר... הרבה עינים נשואות אליו והרבה ידים פשוטות כנגדו...

וכאן נזכר ליזרוביץ ב„גמילות חסד" שבקש ממנו אתמול הרב...

מאד מאד מצטער הוא על שהשיב את פני הרב ריקם. הן הוא אוהב את הרב, שהוא מופלג גדול בתורה. אמנם חוג השקפתו צר, מד' אמות של הלכה והלאה אינו רואה מאומה, אבל — טענה ישנה היא זו... החיים משתנים לאט לאט... גם את הרב הגשמי היה חפץ להעניק ביד רחבה; אמנם רב זה הריהו, על צד האמת... נו, איננו איש כלבבו, אבל הלא סוף סוף, רב הוא, ולא איזה „מאן דהוא", אלא משכיל ומלומד גדול ודיפלום של „קנדידט לתורת המשפטים" בידו. אדם כזה — יהיה מה שיהיה — צריכים לשלם לו בעד טרחתו בעין יפה. הולשה זו — להביט ביראת הרוממות על כל בעל דיפלום — נשתמרה בלבו של ליזרוביץ עוד מימי נעוריו. ובפרט אם בעל הדיפלום הנהו יהודי. אלמלא היה יהודי, אפשר שהיה מתמנה לפרופיסור...

וכמה קרובים עניים לו ממשפחתו וממשפחת אשתו, שהוא צריך לדאג לפרנסתם. בכל יום הוא מקבל מכתבים רבים, מקצתם כתובים בסגנון של תחנונים, ומקצתם גם בגערה ותביעה של מלוה, והם מיראים אותו שימסרו את דינם לשמים. הם מאשימים אותו, כי הוא יושב בשלוה ומתענג על רב טוב, בשעה שקרוביו גועים ברעב ועיניהם כלות ומצפות לישועתו.

— רבש"ע, כמה פיות של אוכלים תלוים בקבצן אחד!... השב ליזרוביץ בלבו בשחוק של תוגה.

ובתו? מה מאד יצר לו עליה! הוא היה חפץ מאד כי תהיה בתו משכלת עברית. וביד רחבה שלם למורים עברים, אך כל עמלם עלה בתהו. מטרדותיו הרבות אי אפשר לו להתעסק בחנוך בניו.

עתה הוא חפץ מאד לשלחה לחוץ לארץ כבקשתה. האמת נתנה להאמר, כי כל זמן שהיא יושבת פה בטלה ושוממת, הוא חרד מאד לשלומה... אחדות מחברותיה כבר ישבו במאסר. כשיעלה על לבו, שאפשר שגם בתו תהיה כלואה בכלא בודד, יאחזהו רטט וקור, אבל מה יעשה, ואם השעה דחוקה לו כל כך?... נחוץ להמתין מאד, השעה הטובה בוא תבוא ואז ישירו הכל שירה חדשה, שירת גאולים...

* *
*

כשהרים מבלי משים ספר אחד, מצא תחתיו טלגרמה שנעלמה ממנו הוא פתח אותה מהר והעיף בה עיניו, ופניו הלבינו כשיד וידיו רעדו...

הסוכן שעל מכרה הפחמים הודיעהו, כי הנסיך אבד את עצמו לדעת, ופקידי הרשות באו והניחו את חותמם על הרכוש שנקרא שמו עליו וגם על מכרה הפחמים בכלל.

רגע היה ליזרוביץ כהלום רעם, אך מהרה התאושש ויצא להכין את מלתחתו לדרך...

היהודי בספורי טורגֶנְיֶב.

(מאמר בקרת).

יש סופר אשר פריו יתן רק לעתו, וכעבור זמנו והיה הוא ופריו כלא היה; ויש סופר שפריו ט״ב לזמנו וטוב לדורות, וגם אחרי מותו לא יחדלו בני אדם מהגות בספריו, והמבקרים באים תמיד וממשמשים בהם ומוצאים בהם חדשות. סופר כזה היה טורגניב. ספריו נעימים גם עתה לקוראים כמו בימי כותבם, והמבקרים מטפלים בהם גם עתה בחבה יתרה, כי אנשי־רוח כמוהו מעשי ידיהם יעמדו עד דור אחרון.

הסופר הגדול הזה התעסק מעט גם ב„שאלת היהודים". הוא לא הכיר אמנם את היהודים הכרה מספקת, ועל כן לא נתן לנו תמונות שלמות מחייהם; אולם תחת זאת השכיל מאד לציר את היחס שבין יצוריו האחרים אל היהודי והרבה דברים יכולים אנו ללמוד ממנו...

את היהודי אנו מוצאים אצלו בראשונה בקובץ הספורים שנקראו בשם הכולל „רשימות הציד", בספור „טשערטאָפכאנאָוו וניעדאָפיוסקין". אולם בטרם נקרב להתודע את היהודי, הבא בספור ההוא בתור אורח, עלינו לפנות בתחלה אל „בעל הבית", אל ראש גבורי הספור ההוא, הוא האדון פאנטילייי טשערטאפכאנאוו.

האדון הזה הוא בן אצילים מדור העבדות, כלומר: מהימים אשר האכרים היו עוד עבדים לאצילים, משנות השלשים או הארבעים למאה הי״ט. פ. ט. במדותיו איננו מפחותי האצילים, להפך, בהרבה דברים הוא עולה עליהם. אבותיו, למשל, היו גרועים הרבה ממנו. אבות אבותיו היו שובבים ופראים, שעשו כל ימיהם כחנים והלעיטו את אורחיהם עד יציאת הנפש. וירמיהו אביו היה ראוי יותר להכלא בכלוב הנועד לחיה טורפת, מאשר לשבת באחוזה ולמשול על נפשות בני אדם, אכריו־עבדיו. כל חייו היו שלשלת ארוכה של מעשים אכזרים וטרוף הדעת שהרסו את מצבו ומצב עבדיו האכרים עד היסוד. לא כן היה

פאנטיליי בנו; אמנם בשנעונו היה „כרעא דאבוה" וכמוהו בזה ושקץ את כל אלה שלא היו מגזע האצילים, אבל במדה ידועה הננו מוצאים בו גם גודל נפש ונדיבות הלב. הוא עמד לימין ניעראפיוסקין, האציל החלש והנבזה, ויריב את ריבו מיד התקיפים ויקריבהו אליו להיות לו לרע וחבר; הוא לא נתן לאחרים לנגוע באכריו ויהי להם למגן ולמחסה כל הימים. והוא הציל גם את נפש היהודי משה־ליב...

וזה הדבר אשר הביא את ט. להכיר את היהודי משה־ליב:

„בעברו רוכב על פני הכפר הסמוך, שמע ט. קול שאון ומהומה של המון האכרים הנאספים על יד בית המרזח, ובין ההמון בתוך התרוממו ידים גסות ותרדנה, התרוממו ותרדנה.

— מה קרה שם? שאל ט. בקול מושל את אשה אחת זקנה מנשי האכרים, אשר ישבה כמתנמנמת ומביטה בעצלתים אל העבר השני, ששם נאספו האכרים. על ידה ישב נער קטן אשר שם את אגרופיו בין נעליה הקלועים מקליפת עץ.

— האלהים הוא יודע, אבי! — אמרה האשה.—שמעתי אומרים, כי נערים שם יכו את אחד ה„זשידים".

— את אחד ה„זשידים"? איזה „זשיד"?

— האלהים יודע, אבי! — אחד הזשידים נראה במקומנו. לא נודע איזה רוח הביאתהו הנה, לכן יכוהו שם.

— יכוהו? למה יכוהו?

— האלהים יודע, אבי! אל נכון בעד חטאו. ואיך אפשר לבלי הכות? הלא הוא, אבי, הצליב את המשיח! — ענתה האשה בתמתה ותעבר בידה המקומטה על ראש הילד".

הזקנה התמימה הזאת היא בודאי אשה טובה, היא בודאי מרחמת גם על חזיר קטן הקורא בקול תחנונים, בהפרדו על פי איזו סבה מאמו. אך אם שם המון ידים גסות מתרוממות ויורדות על גוף יהודי אומלל, שיש לו אשה ובנים קטנים התלוים בו, היא, מלבד שאיננה מתעוררת לרחם עליו, כי עוד תתן את הסכמתה שכך באמת ראוי לעשות. — „איך אפשר לבלי הכות?" שואלת היא בתומתה. אל נכון היתה גם היא משתתפת במצות ההכאה, ורק מפני עצלותה היא יושבת ואינה זזה ממקומה. ועל כן היא מסתפקת בזה, שמלאכתה נעשית על ידי אחרים. מ"מ גם היא באותה שעה איננה יושבת בטלה לגמרי: היא מחנכת את הנער היושב לרגליה, כי ידע גם הוא בגדלו ללכת בדרך טובים...

נראה נא מה עשה האדון ט. אשר לפי עדות הסופר ידע את ולטר ויתן כבוד להמשורר דרזשווין, בקצור: איש משכיל לפי מדת ההשכלה בזמן ההוא, ובכלל אין קנאת־אמונה בלבו.

„הוא דפק בסוסו ויפרץ בין ההמון ובשוט אשר בידו הכה ימין ושמאל על פני האכרים בקראו בקול: „אי-משפט! אך לבית המשפט נתנה הרשות לענוש, ולא לאדם פרטי: משפט מש-פ-ט!"

מהדברים האלה אנו למדין, כי גם הוא לא ממדת הרחמים עשה מה שעשה. וכאשר נראה הלאה, היה גם הוא, „החפשי בדעות", שונא את היהודי לא פחות מהאשה הזקנה, ורק מפני שראה במעשי האכרים קלקול החקים הקבועים, בא להגן על היהודי. אולם אל ישגה הקורא לחשוב, כי ט. מוקיר את החקים הקבועים. הנה, למשל, צוענית היתה לו לפלגש, והוא לא בוש לספר זאת לכל: גם פעם אחת אמר להר"נ את פקיד הפוליציא („פ-יסטאוו") על אשר בא אל ביתו ולא הסיר את כובעו. כל זה הוא לא לפי החקים הקבועים, ובכל זאת לא נמנע מעשותם ולא חשב זאת לו לחטא, ורק האכרים היו אשמים בעיניו. רק הם אינם רשאים. כי בכל נדיבות לבו, הנה העניים והאכרים נבזים בעיניו, ולפי דעתו, הזכות לעשות כל מה שלבו חפץ נתנה רק לו, לטשערטאפכאנאוו, שזכות אבותיו מסיעתו; הוא איננו צריך להתנהג על פי מה שכתוב בספר החקים, אבל אלה השפלים והנבזים חייבים להיות מדקדקים במצוה.

„מפני השוט אשר ביד האציל נחתו האכרים וימהרו להמלט על נפשם, ועל הקרקע לפני פתח בית המרזח נראה שוכב יציר קטן, דל הבשר ושחור הפנים, לבוש בגד ארוך וכלו פצע וחבורה. פניו חורים כשיד, עיניו קמו בחוריהן, פיו פתוח... מה הוא זה, האם חרדת מות נפלה עליו או המות בעצמו הגיע עדהו?

— מדוע הרגתם את ה„זשיד"?—קרא ט. בקול מושל, בהניפו את השוט בחמתו.

המון האכרים השמיעו קול שאון קל, בהשיבם דבר. אכר אחד התגרד בכתפו, השני — אחז בצדו, השלישי בחוטמו...

— את ה„זשיד" מדוע הרגתם? שואל אנכי אתכם, פראי אזיא!

כרגע, והנה היציר הקטן, ששכב כמת על הארץ, התרומם מן הארץ בקפיצה מהירה וימהר להסתר מאחורי האדון ט. ויאחז ברעדה בקצה האוכף.

צחוק אדיר פרץ בתוך המחנה.

— בלא חיים הוא! — נשמע בקצה המחנה — כמוהו כחתול!"

בדברים האלה הננו רואים את הגית לב הסופר בעצמו. אנחנו יודעים, כי היהודי הקטן והכחוש אפשר כי יאריך ימים. אבל אם על הגוף החלש הזה תתרוממנה ותרדנה הרבה ידים גסות של האכרים במשך איזה זמן, אז אם גם על פי נס לא ימות תחת יד המכים. אבל אין ספק, כי ימים רבים לא יוכל לקום ממשכבו. ובאמת, כאשר יספר לנו הסופר, היהודי שכב כמת, ורק כדי לעשות נחת רוח לאכרים, שימלאו פיהם צחוק, מהר הסופר להקימו כרגע ויאץ

בו לקפץ עוד קפיצה משונה כחתול ולאחוז ב„קרנות המזבח" : באופן של האציל ט., אף שדבר כזה לא יבוא במציאות.

אמנם תנועות היהודי החרד אינן יפות ומעוררות שחוק בלב כל איש שהשקפתו שטחית. אבל מי שיתבונן וירד לעומקו של המחזה הזה, איך נהפכו בני עם החשמונאים לשפנים וארנבות המפחדים מפני צלם, הוא לא ישחק למראה היהודי החרד; להפך, לבו ימלא התמרמרות על הסבות ההסטוריות שהביאו את העברי לידי מצב כזה. אך אכרים חשוכים ואציל כטשערטאפכאנאוו יוכלו למלא פיהם שחוק בראותם את היהודי עומד מרעיד כעלה נדף. אבל הסופר עצמו, מדוע השתדל הוא לצייר את חרדת היהודי בציורים מעוררים שחוק, הנאוים לאיזה קריקטורה? מדוע לא רמז גם רמז כל שהוא, שהתנועות ההן מעציבות לבנו, כמו שעשה, למשל, בצירו את עלבון ניעדאפיוסקין? אין זאת, כי גם בו העירו תנועות היהודי החרד לא רגש מר על כבוד האנושיות כי חלל, כי אם רגש בוז ושאט נפש, ועל כן צירו מעורר בלבב הקוראים רגש בלול של רחמים ושאט נפש כאחד. ומובן מאליו כי הרגש האחרון גובר על הראשון, כי היצר הרע זקן הוא מהיצר הטוב.

„— מדוע הכוך? — שאל האציל ט. את העברי.

— חי ד', אדוני, אם אדע — ענה העברי.— דבר בא על בהמתב והם חושדים בי, ואנכי, חי ד', כי..."

מהדברים האלה אנו למדין, כי שנאת האכרים למשה־ליב, כמו שנאת האשה הזקנה, איננה תלויה בדבר. הן לא כבד היה למצוא איזו אמתלא הגונה להצדיק גם את האכרים שהתנפלו על העברי האמלל להכותו נפש. המעט הן העלילות שהמציאו סיפרים שונים בשביל להצדיק שנאת ישראל? ומדוע בחר טירגיניב בסבה קלה כזו, באיזה חשד של שטות, שאין גם צוררי ישראל מודים בו?

אולם גם מדברי הזקנה, גם מדברי היהודי משה־ליב נראה, כי דעת טורגיניב היא, שלמותר לבקש סבת השנאה באיזו ענינים חצוניים גדולים או קטנים, כי נטועה היא בלב העמים בכל כחות הנפש, ועל כן כל מקרה קל, כל חשד הבל מעורר את השנאה לצאת ממחבואה כארי מסבכו, להשמיד ולהרוג, וגם האדון טשערטאפכאנאוו בעצמו לא יוכל כי אם לעצור לפעמים בעד הרעה, אם יחפץ, אבל לא לעקרה משורש.

לראיה כי ט. לא תמיד יוכל לעצור בעד הרעה גם אם יחפץ, יהיו לנו הדברים שנתן הסופר בפי אחד האכרים, אחר שהלך משם האציל ט. ביחד עם היהודי:

„ואנחנו — אמר האכר — בכל זאת נקום את נקמתנו משונא המשיח! הוא לא ינצל מידינו! אנחנו נארב לו כמו לארנבת בשדה.״

ומה עשה משה־ליב? הוא בטח בהגנת האציל ט. באמרו בלבו, כי האציל יכול לעשות הכל, כי האכרים הם בידו כחמר חותם, והוא צריך רק להטות לב „הפריץ״ אליו, כי יעמוד לימינו. גם לבו היה מלא רגש הכרת טובה להאדון שהצילו ממות, ועל כן בקש ומצא לו דורון הגון, מנחת תודה.

„ומקץ ימים אחדים ראה טשערטאפכאנאוו, והנה מכירו הזשיד רוכב על סוס אביר ויפה, אשר עמד בגאוה בלי־נוע בתוך חצר האציל, ראשו היה כגולה וכובעו נשא תחת שחיו, רגליו לא היו תחובות בשלבי האוכף, כי אם בין הרצועות; שולי־בגדו הקרועים היו סרוחים משני עברי האוכף. בראותו את ט. צלצל בשפתיו, הניע בזרועותיו וברגליו, אך ט. המעט כי לא השיב ליהודי על ברכתו, כי עוד גם חרה לו עד מאד: היהודי המצורע רוכב על סוס יפה כזה... האם לא נגד הנימוס הוא?

— הה, בן כושי! — קרא הוא — מהר לרדת, אם לא תאבה כי יורידו אותך על כרחך וישליכוך ברפש״.

החרה ליהודי על דברי נדופים כאלה? חלילה! מה הוא משה־ליב, כי יחרה לו על האציל המחרפהו? ומה עושה לו האציל אם הוא מחרף אותו? משה ליב לא ידרש כבוד מהאציל. רב לו אם הוא מגין עליו לבל ימיתוהו האכרים. כבוד ידרש מאת אחיו בכל תוקף, ובפרט אם יש לו מהלכים בחצר האדון טשערטאפכאנאוו. אם לא יביא לו חלילה השמש את החומש בבהמ״ד, אם השו״ב לא יבוא לשחוט את כפרתו באשמורת הבקר, אם המלמד לא יאמר לו „שבתא טבא״ — אז ירד עמהם לחייהם; אם לא יבחרו בו לגבאות, אז הוא נכון להחריב את כל הקהלה. אבל מהנכרי לא יבקש כבוד, כי אם חיים ומעט פרנסה...

„הזשיד — יספר טורגניב הלאה — לא אחר מעשות את מצות האדון ויפול כשק מעל הסוס ויקחהו ברסנו ובלגלוג והשתחויה נגש אל ט.

— מה לך? — שאל ט. בגאוה.

— יואיל נא הוד אצילותך לראות את הסוס,— אמר העברי בהוסיפו להשתחוות.

— אמנם... סוס טוב הוא — ענה ט. אשר היה מבין בסוסים, ותמרתו בערה בו. — איפה לקחתו? האם לא גנוב הוא אתך?

— היהיה כדבר הזה, אדוני? „זשיד״ ישר אנכי, לא גנבתי את הסוס, כי אם למענך, אדוני, קניתיו. אמנם הרבה עמלתי עד אשר השגתיו, אבל סוס הוא! סוס כזה לא ימצא בכל חבל הארון״.

העברי השיג את הסוס הזה להביאו מתנה אל האציל בעד החסד אשר עשה עמו. אך ט. הודה, כי לקנותו לא תשיג ידו ולקחת מתנה לא יחפץ לא לבד מאיזה „זשיד״, כי אם גם מהאלהים בעצמו. משה־ליב, שידע את טבע ה„פריצים״, מצא לו דרך אחרת להשגת חפצו.

„— איך אערב את לבי להציע לפני כבוד אצילותך כי תקבל ממני מתנה? — אמר משה-ליב. — לא, כי קנה תקנה ממני והכסף תשלם לי בפעם אחרת.

— מה תקח בעדו? — שאל ט. בשפה רפה.

הזשיד הניע בכתפיו. — כמה ששלמתי בעצמי: שתי מאות רובל.

הסוס היה שוה כפלים או שלש פעמים כסף שבקש היהודי".

לא למותר הוא להגיד, כי גם בזה הסתירה בולטת: היהודי שידו משגת לתת מתנה של איזה מאית שקל לא ילבש בגד ששוליו קרועים וסרוחים כי אם בבואו אל האציל ילבש את הקפוטה של שבת ויסלסל את הפאות, ורק כדי לשימי לשחוק הלבישו הסופר קרעים. גם התנועות, הכריעות וההשתחויות מגוזמות הן, וכונת הסופר מבצבצת בכל זה.

„— ולמתי התשלומין? — שאל ט. מבלי הבט אל היהודי.

— למתי שיואיל הוד אצילותך.

טשערטאפכאנאוו הטה את ראשו לאחור, ואת עיניו לא הרים. — אמור דברים ברורים! התבקש כי אהיה אסיר תודה לך?

— כעבור ששה ירחים — התסכים?

טשערטאפכאנאוו לא ענה מאומה.

העברי השתדל להביט אל עיני האציל ויוסף לשאלו: התסכים? התצוה להעמידו בארוה?

— האוכף איננו נצרך לי — ענה ט. בקצר רוח. — קח לך את האוכף, התשמע?

— כן, כן; אקח, אקח, — אמר העברי בשמחה וישם את האוכף על שכמו.

— והכסף — הוסיף ט. — אחרי ששה ירחים. — ולא שתי מאות, כי אם שתי מאות וחמשים. דום! שתי מאות וחמשים הנני אומר לך! — אשלם.

קשה היה לטש. לפתוח את עיניו. מעודו לא קרה לו להשפיל את גאותו כמו ברגע ההוא. נקל היה להבין, כי מתנה נתנה לו, מתנת תודה, וקבלת מתנה היתה קשה מאד בעיניו, אבל הסוס הנחמד גרה מאד את יצרו, על כן בקש גם לחבק את היהודי וגם להכות אותו.

אחרי אשר צוה האדון להביא את הסוס אל הארוה, עלה על מבוא הבית, אך כרגע סבב על עקבו, וימהר אל העברי, ויחבק את ידו בחזקה. היהודי כפף את ראשו וגם הכין את שפתיו לנשק את יד האציל, אך ט. כרגע קפץ משם ויקרא בלחש: „אך אל תגד לאיש", וימהר ויתחמק אל תוך הבית".

בלילה לפני היום הנועד לקבלת הכסף נגנב הסוס מהארוה. טשערט. היה כמוכה בתמהון, אהבתו להסוס היתה עוד גדולה מאהבתו לצוענית. וכבוא משה-ליב לתמו לקבל את הכסף, כדי לקיים מצות האציל המשונע, אשר היה בודאי כועס עליו לולא בא לקבל את הכסף בזמנו, עלה על לב ט., כי היהודי הזה גנב את הסוס בלילה ועתה הוא בא לקבל גם את הכסף בעדו. וכרגע

התנפל עליו וכמעט שם מחנק לנפשו. אך אחרי רגעים אחדים התחרט על מעשהו וישתדל בעצמו להשיב את נפש היהודי.

„— ליב! —קרא האדון—הלא אנכי אבדתי בינתי. אנכי אאבד את עצמי לדעת, אם לא תעזרני.

— במה אוכל לעזור לך?

— נסע נא יחדו ונבקש את הגנב.

— אנה נסע?...

— ליב! —קרא ט. — ליב! אף כי „זשיד" אתה ואמונתך מאוסה — אך נפשך טובה מנפש איזה נוצרי. רחם נא עלי, אנכי לא אוכל לבדי לנסוע. אנכי לבדי לא אצליח בדרכי. אנכי — אש להבה, ולך ראש, ראש־זהב! עמך הוא עם חכם: מבלי אשר ילמד מאומה ישיג בשכלו את הכל".

לא פעם ולא שתים שרו אדונים כ„טשערט." באזני „משה ליבי" שלהם שירה כזו בעת צרה, הרבה עמודים בדברי ימינו מלאים שירות כאלה... ומשה ליב שובע ושמח, כי זכה לקבל הסכמה מטשערטאפכאנאוו...

הצדק דורש להקל את העונש לחוטא מתוך אונס ולהחמיר על חוטא מתוך רוב טובה. אך למעשה יש לבני אדם הלכות אחרות. על פי מנהג העולם התקיפים יוצאים זכאים גם אם חטאתם חטאת סדום, והחלשים נענשים גם על פחות משוה פרוטה. פלוני הגביר בלע הון זרים והביא שואה על אלמנות ויתומים, והוא בכל זאת „איש נכבד", ופלוני העני, שבא ולקח במרמה מקופת הצדקה פרוטות אחדות, מעורר רגשי בוז וקצף, והכל אומרים שעל עני כזה אסור לרחם. ולא זה בלבד, אלא שגם פלוני הגביר בעצמו לא יזכור את הקורה שבין עיניו, וגם הוא מתמלא כעס ומותח על הרמאי מדת דין קשה בעד הקיסם שבין שניו. מכל זה נראה כאלו בעמקי לבם מאמינים בני אדם, כי לא החטא הוא נבזה, כי אם קטנותו.

רעיונות כאלה יעלו על לבנו בעת קראנו את הספור של טורגניב: „זשיד"...

תוכן הספור הוא: שר הצבא נקולי בן אליהו, הנכבד והאהוב לכל בעד טובת לבו ושכלו הבריא, ספר מעשה שהיה בסרסר אחד יהודי. השר הזה היה גבה הקומה רחב הכתפים ובעל צורה. פניו השזופים היו „ממין הפנים הנחמדים אשר לבני רוסיא". מבטו אשר ברו כתוכו ומפיק תבונה, שחקו היפה, קולו החזק והנעים,— הכל מצא חן בעיני כל רואיו.

המעשה היה בשנת 1813 כאשר צרו הרוסים על דנציג:

„עבודה לא היתה לי, — יספר האדון נקולי בן אליהו — שכבתי כל היום על התבן ואשחק בקלפים מהבקר עד הערב. אך לפעמים מאפס מעשה הלכתי לראות איך

יעופו שם כדורי כלי התותח. בשבתי בטל בליתי את עתי בשחוק הקלפים. פעם אחת, אחר שאבדתי הרבה במשחקי, פתאם האירה לי ההצלחה את פניה, ולבקר זכיתי במשחקי הון רב. עיף ויגע ואחוז בחבלי שנה יצאתי לשאף את הרוח הקר... בשבתי החילותי להתנמנם והנה כיח דק הקיצני. בפנותי לאחור ראיתי והנה יהודי לפני, כבן ארבעים, לבוש בגד ארוך ונעלים על רגליו וירמלקה על ראשו. קומתו נמוכה, דל בשר, על פניו בהרות שערותיו צהובות — מרפרף בלי הרף בבבות עיניו הצהובות, אפו עקום וארוך, והוא מכיח ותוזר ומכיח".

אחרי הקדמה ארוכה, שבה הראה היהודי את כל שפלותו והכנעתו, בהוספות מלות הקריאה, שבהם כל שונאי ישראל מיפים את ספוריהם, כמו: „אַי וי!", ועוד דברי הכנעה וסכלות שאינם מתאימים כלל לסגנון הדבור העברי, הודיע הסרסר להשר, כי נכון הוא להביא לו בכסף „סחורה חיה". ונקולי הנכבד קפץ לקנותה וגם נתן דמי קדימה, שקל זהב.

מתוך הערפל, שבו כסה טורגניב כציר אמן את פגישת הנערה שרה עם השר, אנו מכירים, כי היא לא באה למלאות תאותו, כי בכל פעם אשר נגע בה קפצה לאחורה כנשוכת נחש. והירשיל — שם העברי — גם הוא השניה בשבע עינים, כי לא יחלל כבודה. הנערה לא פסקה מבכי בכל העת שישבה באהל השר. מדוע בכתה? לא הודיע לנו המספר. אין זאת כי אם היא בעצמה לא רצתה כלל ללכת אל השר, ואך פקודת הירשיל חזקה עליה ותלך. והשר נאנס לשלחה מהר, והכסף שהוציא עליה אבד חנם...

בעוד איזה זמן נתפש הירשיל, כי הוא רושם את תכנית מחנה הרוסים, ונאשם בעון מרגל. והגנרל צוה לתלותו. אז באה שרה אל נקולי ותבקשהו, כי ימהר להציל את אביה, ועפ"ז נודע לו, כי הירשיל היא אביה.

האדון נקולי בן אליהו, שהיה איש טוב, עשה את בקשתה וילך עמה אל הגנרל לבקש מלפניו, כי יסלח להירשיל. אך השומרים לא נתנו להם לבוא אל הגנרל. שרה מרטה את שערותיה ותתנפל בקצף על השומרים, אולם כל זה לא הועיל.

„שרה הביטה במבט מוזר מסביב ותחזק את ראשה בשתי ידיה ותרץ כחץ אל אביה... היהודי ראה אותנו וימהר ויפול על צוארי בתו. שרה תפשה בו בידים רועדות. האמלל חשב, כי נסלח לו... הוא החל להודות לי... אנכי סבתי את פני.

— רום מולדתך! — קרא העברי — האם לא נסלח לי?

אנכי החשיתי.

— האם לא נסלח לי? — שנה הוא את שאלתו. — לא?

— לא.

— רום מולדתך! ראה נא, רום מולדתך, ראה נא... הלא זאת הנערה בתי היא...

— ידעתי — עניתי — ואסב את פני עוד הפעם.

— רום מולדתך!—קרא הוא — אנכי הלא לא משתי מן האהל!... לא בעד כל כפר... אנכי רק את כספך חמדתי, על זה אני מתודה... אך לא בעד כל כפר...

אנכי החשיתי. הירשיל היה נבזה בעיני וגם היא, שותפתו.

— אך עתה, אם רק תצילני — אמר הוא בלחש: — אנכי אצוה — אנכי... הלא תבין הכל... הכל לא תמנע ממך. — הוא חרד כעלה נדף... שרה חבקה אותי דומם ברגש עז...

שרה נשמה בכבדות. הירשיל דבר באזניה איזה דברים בלשון יהודית.

אנשי החיל בעמל רב הצליחו להוציא את שרה מזרעות אביה וישאוה כעשרים צעדים, אך היא נשמטה מידם ותמהר אל אביה. איש צבא אחד החזיק בה.

שרה דחפה אותו. פניה כוסו באודם קל והיא פרשה את כפיה.

— אם כן ארורים אתם! — קראה היא אשכנזית: — ארורים אתם בקללה המשולשת, אתם וכל בני עמכם, בקללת דתן ואבירם (?) קללת עני, חוסר בנים (?) ומיתה משונה ובזויה! הארץ תפתח את פיה מתחת רגליכם, כלבים, שוכחי אלוה, אבירי לב, שואפי דם...

היא נפלה ותתעלף.

את הירשיל לקחו בני החיל ויביאוהו אל התליה.

— רום גדולתך! — קרא הירשיל אל האדון נקולי: רחמו נא על אבי משפחה, אנכי אתן עשרה דינרים. חמשה עשר... הצילו, רחמו!...

על צואר היהודי שמו את החבל".

נבזה ומגונה הוא היהודי הסרסר, הנותן כבודו בלחמו, ועל אחת כמה וכמה הסרסר המוכר את בתו לזנות (או מעין זה...) ובוגד בארץ מולדתו. אך האדון נקולי בן אליהו? הוא, לפי עדות טורגניב, איש טוב הוא ובעל שכל בריא, נכבד ורצוי לכל. בעת אשר מסביב לו מאות או אלפי אמללים פצועים, כרותי יד ורגל, מוטלים על פני השדה; בעת אשר נאקות חללים גוססים בוקעות את השמים, ואלפי תקוות טובות של הורים וקרובים עולות בתהו, בהיות מחמדי נפשם לברות לכלי התותח — בעת ההיא, האדון נקולי בן אליהו במה הוא עסוק? הוא שוחק כל היום וכל הלילה בקלפים ובעד הכסף שהוא זוכה במשחקו מבקש לקנות „סחורה חיה"... ומעשים כאלה לא נחשבו כלל לעברות, כי אם למעשי „קונדס" בלבד. ונקולי „גבורנו" עוד לובש גאות וממאס את היהודי הסרסר! הוא נקולי, בעל שכל בריא ואיש טוב, ורק הירשיל הוא נבזה ונמאס...

יודעים אנו, לדאבון לבבנו, שיש בנו סרסרים רבים, סרסרים נבזים ומאוסים, סרסרים לכל דבר, ואפילו לדבר עברה; יודעים אנו, שיש בנו מרגלים הנבזים גם בעיני שוכריהם. אך לטורגניב לא היה די להציג את הירשיל בתור סרסר ומרגל, כי עוד טפל עליו עון, שמכר גם את בתו לנכרי להתעלל בה.

אם גם נניח, כי אחד מרבוא רבבות ישראל אפשר שישפל כל כך, עד כי ימכר גם את בתו לבשת, אולם במכרו את כבוד בתו, הוא מנתק בזה את קשר המשפחה ומאביד את האהבה והכבוד שירחש לו לב הבת המכורה. ופה אנחנו פוגשים במקרה זר, היוצא לגמרי מדרך הטבע: הירשיל מוכר את בתו, והיא כשנודעה לה למה היא מכורה, בוכה ומיללת ואחרי כל אלה היא חובקת את האב הנבזה ההוא, אוהבת אותו ומתגעגעת עליו. אפשר, אמנם, שתרחם עליו בעת שחרב חדה מונחת על צוארו, כמו שרחם עליו גם נקולי, אבל לאהב אותו ולהתגעגע עליו עד כלות הנפש — זהו דבר שאי אפשר.

ויותר מזה זרה היא ההצעה שהציע הירשיל לפני האדון בעת שהקבר היה פתוח לפניו, לתת לו במחיר חייו למלא את תאותו בבתו. הזנות מאוסה היא בעיני העברי, גם אם לרגלי פרנסתו הוא מתעסק בה; ובעת שהוא הולך למות אי אפשר גם להעלות על הדעת, שהיהודי יאמר לתת את כבוד בתו במחיר חייו. ברור הדבר, כי בזדון בדא המספר את הדבר הזה, המגונה מכל המעשים שעשה הירשיל. המספר נתכון לשום את הירשיל לחרפה ולגעל נפש, ולא נמנע גם מלשנות בשביל זה את פני היהודי ולתת לנו קריקטורה תחת ציור אמתי.

ומה גרם לו לטורגניב? הן הוא היה איש אירופי, ליברל רחוק מדעות קדומות ורוצה באושר כל בני האדם מבלי הבדל בין לאם ולאם. אולם לבו אשר נתחנך בחבלי קדומים לטפל על היהודי כל עון וכל חטאת, לבו אשר בזה ושקץ את היהודי כרמש מנעוריו — הוא הסיתו הפעם לציר את היהודי בצבעי שוא באופן מתנגד אל המציאות. על פי דעותיו לא היה טורגניב שונא את היהודים, ובודאי היה מרחם עליהם ולא היה מסכים להרע להם. אך רגשי לבו העוו את הישרה, וכשבא לציר את היהודי, בגדה בו „מוזתו" וחשכה אספקלריתו המאירה, ויאמן באמונה שלמה, כי זה הוא „היהודי" באמת; כי במקום שהלב גובר אין הדעת שולטת עוד.

יש אומרים, כי טורגניב לא היה פסיכולוג, ואם לא צדקו דבריהם בנוגע לשאר ספוריו, צודקים המה מאד בנוגע ליהודי. את עומק נשמת היהודי לא ראה ולא ידע כל עיקר, ורק להצוניותו הזרה והשנואה שם לב ואותה הבליט בקריקטורה מעוררת גועל נפש. טורגניב לא נטה ממדתו זו גם בשעה שראה בחזיונו את היהודי עומד על מפתן עולם האמת, ששם בודאי שפה אחת ונימוס אחד לכל בני האדם...

וכך רואים אנחנו, שגם ליברל שבליברלים, בזמן שלבו גובר על שכלו,

אפשר שידבר תועה על היהודים כאחד מצורריהם. ואם הוא בעצמו לא ילך לקרוע את כסתות היהודי ולשבור כלי־ביתו, הנה דבריו גורמים, שאחרים באים ועושים כן...

עד כה ראינו איך מתיחסים יצורי טורגניב אל העברי הפשוט; ראינו, כי בעיני היצורים ההם, היהודי הישר „משה ליב", היהודי הסרסר והמרגל „הירשיל" — שניהם כאחד נבזים ושפלים... אך משה־ליב והירשיל ילידי הגטו המה שניהם, גם בלבושיהם, גם בתנועותיהם, גם בפרנסותיהם לא יוכלו לעורר רגשי כבוד בלב רואיהם; עתה נראה נא מה הוא יחס יצירי טורגניב אל היהודי החדש, שהתחנך בחנוך אירופי והגיע למדרגה העליונה בהתבוללות, ואין בינו ובין שאר הבריות אלא הגזע בלבד.

בספרו „האמללה" ציר לנו טורגניב תבנית עלמה אחת, שהיא פרי התבוללות הגמורה, כלומר: שאביה היה אחד מאצילי הרוסים ואמה עברית. אף כי ידעו הכל את היחס שבין האציל קולטובסקי ובין העבריה, בכל זאת בעיני החברה נחשבו כזרים זה לזו, כי לא יפה היה בעיני האדון קולטובסקי להעלות את העבריה למדרגת אצילותו, והעבריה הסתפקה במועט ותשמח בחלקה, שהאציל משתעשע עמה בסתר. אולם הטבע, שאינו נכנע לפני „הנימוס", עשה את שלו, והעבריה ילדה בת לקולטובסקי ויקראו שמה שושנה, והיא נתחנכה כבת אציל וילמדוה לשונות שונות ומוזיקא ומאומה לא חסר לה, זולתי — זכות־אדם. הכל ידעו כי קולטובסקי הוא אביה, אך יחוסה לא היה לה לכבוד, אדרבה, הכל היו מלגלגים עליה, ויותר מכל לא יכלו לשכח לה את עון אמה, שהיתה עבריה...

אך לא רק במצבה, כי אם גם ברוחה זרה היתה הנערה לכל הסובבים אותה. בעומק לבה נשאר רושם הרוח העברי, הוא הרושם הניכר גם בזמירות אנטון רובינשטיין ובשירי נדסון, שמתוכם נשמע אנקת עמנו האומלל.

שושנה היתה צמאה לאהבה, היא הפצה לאהוב ולהיות אהובה. בלי אהבה חייה לא היו חיים. אך אוהביה כצל נדדו, הלכו, וצורריה את צעדיה שמרו, תמיד היו לנכח פניה ולא משו ממנה רגע... איש אחד נמצא אשר נראה כאוהב אותה, ונפשה, הצמאה לאהבה, נקשרה בו, כטובע האוחז בקש ומקוה להנצל על ידו; אך רבים היו שונאי שושנה, כל בזוי וכל שפל האריך לשון עליה וישתדל להשפילה ולבזותה, ואוהבה האמין בדבריהם ויעזבנה גם הוא.

הכי לא כן הוא גורל כל עם ישראל במשך ימי גלותו? הוא תמיד צמא לאהבה בתנחומי שוא, כי עוד רגע יעבר ונפקחו עיני שונאיו, וכרתו עמו ברית שלום ואהבה.

כזה היה גם גורל היינה וברנה, ועל כן היתה נפשם מרה להם תמיד וינקמו נקמת כבודם בבוז ולעג. לחנם כחש ברנה, כי לא נקמה בלבו [1]: הרוח הלוהטת, הנושבת מתוך מאמריו ע"ד יהדותו, מכזבת אותו על פניו. אם הזכירו אותו את שמו העברי „ברוך" אז חרה לו עד מות, אז הרעים בכח וברקים ולפידים מעטו הלכו, והמה המקומות היותר מרים והיותר יפים שבספריו.

כזה אנחנו רואים גם באנטוקולסקי, שגם הוא כמעט עומד מחוץ לגבול היהדות, אף כי לא השפיל את כבודו כמהם, לעשות שקר בנפשו... גם לבו פצוע, כי גם הוא את אשר בקש לא מצא ואשר הפיץ לשכוח יזכירוהו בכל רגע... אמנם עושר לא מנעו ממנו אלה אשר בשבילם הוא עמל, וכלום הוא חסר אלא אהבה, רק מעט אהבה! אותה לא מצא בכל עמלו. „בצרפת זר אנכי, מתאונן ה' אנטוקולסקי במאמרו „על דבר מלאכת היופי" [2], ופה, בארץ מולדתי, הנני עוד גרוע מזר".

רגשות כאלה התחוללו בלב גבורת הספור של טורגניב, בלב שושנה; גם היא השתמשה בחצי לעג, בסרקזמים, שהביאו את שונאה לידי חרדה ואת נפשה הקריבו לשאול.

אחד מראשי צורריה, ה' רַטש, מוכיח אותה על חץ הרעל אשר הביאה אל לבו.

„פתאם התנשאה קוממיות ותאחז בכפותיה את אצילי ידיה, ותלחצן, ותתופף עליהן באצבעותיה, ותעמוד נגד ה' רטש, כמו קראה אותו לריב ותקרב אליו למלחמה. פניה שנו, וברגע ההוא היתה יפה ואיומה כאחד. עיניה הבריקו ברק קר, כברק ברזל עשת. שפתותיה, אשר זה לא כבר רעדו, התדבקו יחד ותהיינה לקו אחד ישר, מעורר פחד ורעדה. שושנה קראה את רטש לריב, והוא, בראותו את פניה, נאלם פתאם ויצנח על מושבו כשק, וישפל את ראשו בין כתפיו, וגם את רגליו החביא תחתיו. גבור הצבא לבש חרדה... שחוק לעג נראה אז על שפתותיה רגע, ואחר יצאה מהחדר ההוא..."

המספר השכיל מאד לתאר בדברים המעטים האלה את הפסיכולוגיה של „האמללה", המבקשת אהבה ואנוסה לשנוא...

אבל מה מכאיבים לה בעצמה החצים ההם, שהיא שולחת אל לב צורריה! הן היא לא נוצרה כלל להיות תמיד ערוכה לקרב, היא איננה שואפת

[1]) במאמרו: מנציל הצורר את הצרפתים.

[2]) „וויעסטניק יעווראפי" שנת 1897.

מטבעה לנקמה וכבוד גבורים, רק אהבה היא מבקשת, אהבה דרושה לה והאהבה איננה נכבשת בכלי תותח. מה בצע לה אם לקחה נקמתה מרטש רגע ? הכי אפשר לשבר בנקמה את צמאון האהבה ? על כן נבלה שושנה ותמת באביב ימיה. רק המות יכול להביא מרפא לנפש אומללה כזו, כי טוב לה המות מחיים בלי אהבה.

משה־ליב והירשיל לא ידעו מכאובים כאלה : את האהבה והכבוד בקשו ומצאו בתוך עמם, ועם נכרים באו במשא ומתן רק בשביל פרנסתם הבזויה, ואל שנאתם ולעגם לא שמו לב. אבל בניהם אחריהם, שהשכלתם אינה נותנת להם להתעסק במה שעסקו אבותיהם ולשאת בדומיה, כמהם, חרפה ובוז, מה יעשו המה ? היוכל עם שלם למצוא מנוחתו, כשושנה, במות ?

זו היא „שאלת היהודים" בצורתה החדשה, היותר נוראה מכל הצורות שלבשה עד כה.

נתן החכם.

(מאמר בקרת).

ימים טובים היו לבני ישראל יושבי ארצות המערב באחרית המאה הי״ח. אמנם בעולם העשיה עוד היה „ערך אחד לשור פולני ולפלוסוף עברי״ [1]. אבל רוח החופש, שהיה מנשב אז בעולם, עורר בלב היהודים תקוה טובה, כי לא יארכו הימים ואסירי הגיטה יצאו למרחב, ובעולם האצילות, בעולם העיון והמחשבה, כבר זכו אז להחשב כאזרחים, ורבים מגדולי חכמי הנוצרים נשאו את שם היהודים לתהלה ולתפארת. בין אלה הגדיל ביחוד לעשות אפרים גוטהולד לסינג, חברו של מנדלזון, בספרו „נתן החכם״, שבו הציג את אחד היהודים בתור סמל הצדק, החכמה והסבלנות. ספרו זה של לסינג קנה לו שם עולם, כי כמוהו לא נמצא ספר מתאר בתמונה יפה את הדעות ההומניות שמשלו אז בעולם. וגם אמנם הצליח לסינג הרבה להפוך את לב הנוצרים הישרים לטובה, לבל ישללו עוד מהיהודים זכות אדם.

מובן מאליו, כי יותר מכל התרגשו והתפעלו מן הדרמה הזאת — בני ישראל, בראותם בה את עצמם מורמים פתאום מאשפות למעלה גבוהה כזו. ועל כן לא יפלא, כי „נתן החכם״, המרומם בפי טובי הנוצרים, היה בעיני היהודים לאידיאל גמור, ובכל יכלתם השתדלו הטובים שבהם לסגל לעצמם את דעות „גבורו״ של לסינג וללכת בדרכיו.

אולם מן העת המאשרה ההיא עברו כשני יובלות, ואנחנו, בני בניהם של הדור ההוא, אחרי אשר שמענו ואחרי אשר ראינו, באיזו מדה נתאמתו

---

[1]) כאשר סר ר׳ משה מנדלזון לעיר דרזדן, לקח המוכסן ממנו מס, שהיה מוטל על היהודים הסרים אל העיר, ובבואו אחר כן לביבליותיקה אשר שם, שאלהו המפקח (אשר ידע את מנדלזון וכבדהו מאד), אם מצאה העיר חן בעיניו, ויענהו: אמנם יפה היא העיר, אך מנהג אחד נפלא ראיתי בה, כי מעריכים בה פלוסוף עברי בערך שור הבא מפולין, ומשניהם לוקחים מס אחד.

התקוות הטובות ההן ומה הגיע אל אבותינו בחקותם את דרכי „נתן החכם", אי אפשר לנו להתפעל ממה שנתפעלו אבותינו. עתה הגיעה השעה, שאנו יכולים להביא במשפט צדק מפעלו של לסינג, לצרף בכור הבקרת, בלי משוא פנים, את האידיאל „המרומם" אשר יצר, ולבחנו היטב, אם באמת כלו „זהב טהור". ואם אמנם חייבים אנו תודה להסופר החכם הזה על גודל נפשו וכונתו הרצויה להיטיב לעם נדכה ונענה, הנה לא יחיבנו זה לעצום עינינו מראות את מפעלו בתכונתו האמתית.

חושבים אנו, כי רוב הקוראים יודעים טיבו של הספר „נתן החכם", אשר תורגם לכל הלשונות (וגם בשפתנו העברית זכה לשני תרגומים: ע"י ה"ה בכרך וגוטלובר), ורבים מהם אולי גם ראו את הדרמה מעל במת התיאטרון, ובכל זאת טוב כי נשנה פה את התוכן בקצור נמרץ.

איש יהודי היה בירושלים בימי מסעי הצלב ושמו נתן. נוסעי הצלב הרגו את אשתו ואת בניו ובהיותו יושב על הארץ ומתאבל עליהם, הביאו לו ילדה בת נוצרי, אחד השרים שנאנם להמלט על נפשו ואשתו מתה. נתן אסף את הילדה אל ביתו ותהי לו כבת. הוא חנך אותה בחנוך היותר אידיאלי, לדעת לסינג ובני דורו, בלמדו אותה להאמין בה', שהוא אחד לכל באי העולם, ולאהוב את כל בני האדם כאחים, מבלי הבדל בין בני עם זה לבני עם אחר, בין שומרי דת זו לשומרי דת אחרת. לאומנת לקח לה אשה אחת נוצרית אדוקה בדתה, אשה תמימה וישרה, „דַיה" שמה. האשה ההיא ידעה, כי „רְכה" — כך שם הילדה — היא בת נוצרי, וירע בעיניה על כי רכה לא תתחנך בדת הנוצרית, ולא עוד, אלא שהיהודי קורא לה „בתי", והיא, הנוצרית, קוראה לו, ליהודי, „אבי". אולם פקודת נתן חזקה עליה, לבל תגלה את הסוד הזה לילדה, ולא יכלה להמרות את פיהו, אבל בקרבה היתה מלאה מוסר כליות על אשר לא תצא במחאה נגד העון הגדול הזה, הנעשה תמיד לנגד עיניה.

ויהי היום, ונתן נסע לדרכו לרגלי מסחרו. ותפול דליקה בביתו, ורכה היתה ישנה בבית וכמעט נשרפה, לולא מהר לעזרתה אחד מ„בני היכלא" (חברה נוצרית), אשר נשבה בידי צלח־דין המלך, והוא לא המיתו, יען כי קלסתר פני השבוי היה דומה לקלסתר פני אחיו. בן־ההיכל הזה בא אל תוך הבית הבוער ויוציא משם את הנערה היפה, ותמצא חן בעיניו; אך מאשר בזה בלבו את כל היהודים, השתדל להתגבר על תאות נפשו, ויחלט בלבבו להמנע מראות עוד את היהודיה היפה והבזויה. רכה חפצה מאד להודות למיטיבה, אך הוא לא אבה לקבל ממנה תודה, וכאשר אלצה אותו דיה

בבקשותיה לבוא רגע אל בית נתן, נעלם בן־ההיכל ויסתר. אז הטתה דיה את לב הנערה להאמין, כי לא בן אדם הצילה מיד הלהבה, כי אם „מלאכה־מנינה", כי היא נגלה אליה בדמות „בן־היכל". בשוב נתן ממסעיו נודע לו את אשר עשה „בן ההיכל" לרכה, ויבקשהו וימצאהו, ויבוא עמו בדברים. מתחלה לא אבה „בן־ההיכל" לשמוע את דברי היהודי הבזוי, אך נתן בחכמתו הצליח להטות אליו את לבבו, כי לא יבזהו בתוך כלל עמו בני ישראל, ובן ההיכל נוכח לסוף, „כי אפשר ליהודי להדול מהיות יהודי", (מדברי בן־ההיכל אל המלך), ויכרות עמו ברית אהבה ושלום ויבוא אל בית נתן.

והמלך צלח־דין, אשר שמע חכמת נתן, קראהו אליו וישאלהו: איזו דת היא הטובה בין שלש הדתות: העברית, הנוצרית והמשולמנית? נתן בא בתחלה במבוכה, כי אמר בלבו: „לא טוב להיות יהודי קשה־ערף (שטאָקיודע), אך יותר גרוע להגיד, שאינני כלל יהודי, כי אז הלא יאמר לי, מדוע לא תקבל את הדת המשולמנית? [1]) אז עלה על דעתו להפיס דעת המלך במשל [2]). לאיש אחד היתה טבעת זהב שבה משובצת אבן יקרה, ויתן האיש אותה לבנו אשר אהב, ובצואתו כתב כי הוא מוריש את כל נחלתי לבנו, שבידו נמצא הטבעת היקרה. וכך היו הטבעת והירושה הולכות ונמסרות מדור דור לבחיר הבנים. לאחרונה הגיעה הטבעת לאחד שהיו לו שלשה בנים, וכלם היו אהובים לו במדה אחת, ועל כן צוה לאומן לעשות כטבעת שבידו עוד שתי טבעות, ואחרי כן מסר אחת הטבעות לכל אחד מבניו בסוד, ובצואתו כתב, כנהוג, כי אשר בידו הטבעת עם האבן היקרה הוא היורש היחידי בנחלת אבותיו. אולם במות האיש ההוא, הוציאו כל שלשה הבנים איש איש את טבעתו, וכל אחד דרש לתת לו את כל הנחלה, אך לא נמצא איש אשר ידע להכיר, איזו היא הטבעת האמתית...

הנמשל מובן.

ו„בן־ההיכל" אהב את רכה ויבקש מאת נתן לתתה לו לאשה, אך נתן אמר, כי צריך הוא להתבונן בדבר. ובין כך וכך הגידה דיה ל„בן־ההיכל", כי רכה היא נוצרית. ויתחמץ לב בן־ההיכל בקרבו וילך אל המלך להכות בלשון את נתן על אשר כבש לו ילדה נוצרית ומסרב לתתה לו, לנוצרי, לאשה, יען

---

[1]) בעינינו היום זרה היא אמנם הטענה הזאת: אם לא יהודי, מדוע לא משולמני? כאלו אם יחדל היהודי מהאמין במסורת אבותיו אפשר לו להשתנות בן רגע ולהיות משולמני!... אבל בדור ההוא הביטו על המרת הדת כמו על חליפת הבגד, ורוסו, למשל, המיר את דתו כמה פעמים.

[2]) המשל לקוח מאת משורר איטלקי, ולסינג אך הרחיבו.

כי חפץ הוא להשאירה ביהדותה בחוזק יד. לסוף נודע, כי לא מפני זה סרב נתן לתת לבן־ההיכל את רכה לאשה, כי אם יען שנודע לו, כי הוא והיא בני אב אחד הם, בני אחי המלך, שאבד במלחמה.

* *
*

לסינג בעצמו הבין, שהדרמה הזאת איננה דומה לשאר דרמות של חוזי החזיונות הגדולים, כי אופים של „גבוריה" איננו ניכר מתוך מעשיהם, כנהוג בכל הדרמות, כי אם מתוך דבריהם, ועל כן קרא לה „דראמאטישעס געדיכט", כלומר: שיר מעין דרמה, כי עיקר כונתו היה לא לתאר אנשים חיים בעלי רגשות שונים ולרדת לסוף דעתם, לעומק הפסיכולוגיה שלהם, כי אם להמציא פשרה בין בעלי שלש הדתות, לבל יוסיפו לשנוא איש את אחיו, ואת טיב הפשרה הזאת שם לסינג כמעט בפי כל גבוריו, וביחוד בפי הגבור הראשי, הוא ה„אידיאל" העברי — נתן החכם.

נראה נא איפוא, במה יזכה היהודי את ארחו, לדעת לסינג, להיות חביב בעיני כל העמים. נתן החכם אסף אל ביתו ילדה נוצרית ויאמצה לו לבת, וישם לבו לחנכה על פי דרכו, כאלו היתה בתו, כי בזה היתה דעתו כדעת רז"ל, שלא המוליד נקרא אב, אלא המגדל (שמות רבה מ"ו), ועל כן לו הזכות וגם חובה עליו לחנכה, כמו שכל אב נוהג לחנך את בניו: היינו למסור להם את הדעות הנחשבות אצלו לאמתיות ולהרחיקם מאותן הדעות שנחשבות אצלו לנפסדות. ואף אם לא היתה רכה בת נוצרי, כי אם בתו של נתן באמת, גם אז היה מחנכה בדרך זו, וכמו שבאמת חנכו כן אצילי היהודים את בניהם בדור ההוא ואחריו...

מהדברים ששם לסינג בפי נתן ובפי רכה אנו למדין, כי נתן הודה רק בהתמצית המוסרית, שבה כל הדתות שוות. כאשר אמר הנזיר הנוצרי אל נתן: „כאחד הנוצרים תדבר", ענהו נתן: „מה שעושה אותי בעיניך לנוצרי, הוא עושה אותך בעיני ליהודי", והשאר נחשב בעיניו לא ל„פ־ושא" — כי אם פשוט לדברים בטלים. ואת התורה הקצרה הזאת, הנלמדת על רגל אחת, אמר להביא אל לב הילדה על ידי שיחות פלוסופיות שהיה משוחח עמה לפרקים.

ויחד עם זה שם נתן לרכה אומנת אשה נוצרית, היא דיה, שהיתה אדוקה מאד בדתה ומבזה בלבה את היהודים. ביציר הזה השכיל לסינג לציר נפש היה, שמלחמת „היוצר והיצר" תמיד בלבה, וגם את היחס שבין המשרתת הנוצרית ובין האדון היהודי הנאור נראה פה באספקלריא מאירה.

דיה מצטערת תמיד על שאין בידה למסור לילדה הנוצרית הנתונה על ידה את עקרי הדת הנוצרית. נתן בא לפעמים להתוכח עם דיה על איזה דברים, כמובן לא עקריים, והוא ברב לקחו יצא כמנצח. אך היא באמת לא תזוז מדעתה ובאמונתה תחזיק כמאז. אמנם דיה מכבדת את נתן בגלל חכמתו, וביחוד בגלל טוב לבו, כי הרבה להביא לה דורונות יקרים, לפיים אותה ולרצותה. ובכל זאת, הרעיון, כי אדונה „יהודי", מנקר תמיד במוחה, וכליותיה תמיד ייסרוה על אשר תתן לבת נוצרי להתחנך כיהודיה.

האמת נתנה להאמר, כי התחבולה הזאת להטות את לב האדם על ידי מתן לעשות מה שהוא חושב לעול — איננה נאה כלל לאידיאל מוסרי, ובנתן החכם הננו מוצאים, כי במתנותיו לדיה מתכון הוא לתכלית זו, לסתום את פיה. אמנם מימות יעקב אבינו נהגו אבותינו להשתמש ב„דורון", בראותם כי תפלתם איננה נשמעת ולהלחם אין להם כח, ואנו חלילה לנו מה־ישיעם על זאת, אחרי כי דרך אחרת לא היה להם, אבל אם הוא, נתן החכם, בא להטות לב אשה פשוטה בשוחד לעשות דבר נגד הכרתה הפנימית, הרי זה דבר מגונה בלי ספק. הנגע בעצמך: היא קוראה ממעמקי לבה: „הוי, מוסר כליותי לא יתן לי מרגוע!" והוא עונה לעמתה: „מה יפה הוא הארג אשר קניתי לך בבבל". היא שונה את דבריה ברגש יותר חזק: „אבל מוסר כליותי..." והוא משיב: „הנה הבאתי לך עגילים וצמידים וכו' קחי ודמי..." היא לא תוכל להבליג על יצרה ומשפלת את קולה ואומרת: „אמנם איש טוב אתה, אבל בכל זאת..."

— הנני רק יהודי בעל ממון, הפצת לאמר—ממהר נתן להכנס לתוך דבריה. סצנה כזו יכולה אך להשניא את היהודי, ולא לחבבו.

לפי דעת לסינג, היתה השפעת נתן על הנערה גדולה מהשפעת אומנתה הנוצרית, ועל כן, למרות כל דברי דיה, החזיקה רכה רק במה שהורה אותה נתן, אבל זהו דבר שאי אפשר. האב היהודי הוא איש הגיון, פלוסוף, אבל לו חסר רגש הדת, כמו שנראה להלן, גם רגש הלאומיות (יותר קרוב אל האמת לאמר, כי הוא משתדל לבטל את הרגשות האלה, יען כי אינם מתאימים עם רוח הגיונו), ועל כן הוא מחנך את בתו רק בתורת השכל בלבד ועל ידי זה הוא עושה אותה מעין tabula rasa המוכשרת לקבל השפעה זרה, כי בדעות הפלוסופיות המפשטות בלבד אין הנפש מתמלאה, ובפרט ילדה קטנה, ששכלה קצר מהשינן; והאומנת, להפך, היא בעלת רגש, ובשיחה קלה, באגדה מלבבת, בשיר יפה רושמת היא על הטבלא הריקה כל מה שלבה חפץ בכתבת קעקע שלא ימחה לעולם.

לסינג מספר לנו, כי אחרי שנעלם „בן־ההיכל", הצליחה דיה להטות את לב רכה להאמין, כי לא בן אדם הצילה, כי אם מלאכה־מגינה, ונתן משתדל להראות את הפסד האמונה הזאת, כי אפשר שמצילה שוכב עתה על ערש דוי, עזוב ונלמוד, ולולא האמונה, כי מלאך הוא, כי אז הוסיפה לחקור ולדרוש על אדותיו, ובודאי היתה מוצאה אותו וסועדת אותו בחליו, מה שאין כן אם היא מאמינה שמלאך הוא, כי אז היא סומכת על העבודה שתעבוד את המלאך: להודות לו, להאנח נגדו, להתפלל לו, להמס מרוב ההפעלות, לצום ביום חגו ולתת אז נדבות לעניים...

קרוב לשער, כי לסינג לא ידע, שליהודים יש רק מלאכי חבלה, ולא מלאכים־מגינים, וגם אם ישנם „מלאכים מליצים" (לא „מגינים", וההבדל גדול מאד...) אין היהודים צמים ביום חגם וכו', ועל כן שגה וישם בפי נתן העברי לאמר באזני בתו דברים כאלה; אבל זהו ודאי, כי דיה נטעה על לב הנערה דעות זרות ליהדות, והוא, נתן החכם, לא תמיד יכול להסירן מלב בתו, והוא ידע והחריש מפני דרכי שלום...

פעם, בהתוכח רכה עם דיה, אמרה לה רכה: „האם לא הטיתי אזן תמיד לשמוע את ספוריך ע"ד קדושי אמונתך? האם לא התפלאתי תמיד למעשיהם ולא שפכתי דמעותי על יסוריהם?"...

נתן החכם בודאי חשב למותר לספר לפני בתו על דבר קדושי היהודים והכמיהם, לבל יריה אותה ברוח היהדות, והאומנת הנוצרית מספרת באזניה לפי תומה ספורים יפים על דבר קדושי הנוצרים, כי היא לא תדע להתפלסף, כי אם לעשות את הובת לבה כפי יכלתה, והשפעת מי תגדל על הילדה הרכה?...

אם גם שלא במתכון, השכיל לסינג בזה, שלא נתן לנאור העברי הזה גם רע אחד יהודי, כי אם אומנת נוצרית ורע־דרויש מחמדי: יהיה מי שיהיה, אך לא יהודי. אמנם כן היה הדבר באמת: נאורינו השתדלו בעצמם להתרחק מעל בני עמם, מיראה, פן יאמרו עליהם, כי הם קשורים אל עמם, ואת בניהם הרחיקו מהשפעת היהדות ויקחו להם אומנים זרים, אף כי ידעו, שהזרים ההם מבזים אותם בלבם, כמו שידע נתן החכם, שדיה מבזה אותו בלבו, ובכל זאת בחר רק בה לאומנת. וכבר ידוע מה היה סוף הבנים ההם, כי לא היו לדיאיסטים או לבעלי דעות הפשיות. כי אם פשוט לפרוטסטנטים או לקתולים כדבעי.

סוף דבר: הרפואה שמצא לסינג לשנאת הדת היא, שהיהודים יעזבו את כל „הבלי השוא" וישמרו רק את תמצית היהדות, שיפקידו בניהם בידי

מהנכים זרים ויתירו נשואי תערובות, במלה אחת: כי „יחדל היהודי מהיות יהודי". כמו שהזכרנו כבר, שם לסינג בפי בן־ההיכל: כי כאשר הכיר לדעת את נתן, נדמה לו, כי גם היהודי יוכל לחדול מהיות יהודי.

* *
*

לסינג ראה, כי בבטול שנאת הדת עוד לא יצא ידי חובתו, כי עוד השנאה הלאומית, המפרידה בין עם לעם, נשארה בתקפה, ואת הקשר הגרדי הזה אמר לסינג לחתוך, פשוט, בסיף... בן־ההיכל קורא תגר על עם ישראל, אשר קרא לעצמו בשם „עם נבחר" ואשר יחשוב כי רק אלהיו הוא אלהים אמת, ועל זה עונהו נתן לאמר:

— „אתה לא תדע, כי מעתה אדבק בך בחזקה יותר מבתחלה. — בוא נא, אנחנו צריכים להיות ידידים. בַּזֵּה את עמי בלבך ככל אשר תחפוץ, אנחנו שנינו לא בחרנו לנו איש את עמו. האם אנחנו עמים שונים הננו? הכי הנוצרי והיהודי היו לנוצרי ויהודי בטרם היו לבני־אדם?"

מזה אנו למדין, כי למען היות ל„אידיאל", נחוץ שיבטל היהודי בלב ובפה את כבוד העם שממנו יצא, ולהגן רק על עצמו כאיש פרטי, שדבר אין לו עם עמו, כי ללמד זכות על העם כלו אי אפשר, יען כי באמת חטאת שאול חטא העם הזה, בחשבו את עצמו לעם נבחר ובהאמינו באמונה שלמה ועזה, כי רק ה' הוא האלהים [1]; וזולת זאת כל מחפש ימצא בעם הזה עונות ופשעים זה בכה וזה בכה. על כן יותר טוב להוציא את עצמו מן הכלל ולאמר: אמנם עמי חוטא ופושע, אבל אני לא ברצוני נולדתי עברי ואינני חפץ להיות ערב בעד עונות עמי. זהו האידיאל העברי של לסינג!...

איש לאהליך, ישראל! אל תהיו אחים לצרה, אל תגינו על כבוד עמכם, כי אנשים פרטים הנכם כלכם, כל קשר לאומי אין ביניכם, ובזה תמצאו חן בעיני שאר העמים, החפצים שימחה שם ישראל מבין העמים.

נפלא הדבר, כי לסינג בעצמו היה לאומי, ואף כי המושג „לאומית" עוד לא היה ברור בימים ההם, הנה הוא, על פי הרגש הטבעי שבו, היה ללאומי במובן המשובח שבשם הזה. כי הוא נתן לבו להגדות עמו, והוא שם הוד

[1]) הטענה הזו, ששם לסינג בפי „בן־ההיכל" על עם ישראל, כבר נשמעה לפניו מפי הרפורמטור הגדול בעולם העיוני, החכם האיטלקי ג. ברונא. גם הוא התנפל על היהודים, יען כי, לפי דעתו, רק ע"י השפעת היהודים למדו גם שאר העמים לחשוב את עצמם למעולים ונבחרים, אבל באמת טענת שקר היא, כי גם העמים שלא קבלו כל השפעה מהיהודים, כעמי יון ורומא, גם הם חשבו רק את בני עמם לבני אדם, ואת השאר בזו וישקצו בלבם.

ותפארת לשפת אשכנז ולספרותה. גם הרגיש לסינג את ערך הצד הפיוטי בעניני הדת והתנגד להדיאיסטים והמורליסטים היבשים, ששללו מן הדת את עדיה הפיוטי והכניסוה כלה לתוך ארבע אמות של דעות פלוסיפיות ותורת מוסר יבשה.

ולסינג זה, הלאומי האמתי והמרגיש בהרגשתו הדקה את נעימות הפיוט שבדתו, דורש מאת היהודי לנתק את מוסרות לאומיותו ולהשמיד מקרבו את רגש הדת היהודית. לא הרגיש, כי גם ללאומיות יש זכות מוסרית להתקים ולהתפתח על פי דרכה, ולא הבין, כי הדת הישראלית, שגם היא הולכת ומתפתחת, חשובה לא רק בשביל התמצית המוסרית שבה, שכמוה ישנה גם בשאר הדתות, כי אם בשביל שכוללת בקרבה הרבה דברים, היקרים ביחוד לכל אדם מישראל, וגם היא מלאה שירה רעננה ונעימות הפיוט [1]).

אין זאת, כי גם עליו נתאמת המשל שמביא בעצמו: „לא כל הלועג לכבליו הוא חפשי". גם הוא, כשאר בני עמו, רגיל היה לשמוע מילדותו על תורת ישראל שהיא בטלה, על עם ישראל שמשחתו בו וכלו נבזה ומתועב, ולכן נשרשה בלבו הדעה, כי נכון מאד, שיכחדו היהודים והיהדות מן הארץ. אלא שהוא הודה עם זה, כי יש בין היהודים אחדים יוצאים מן הכלל, גם לא הסכים לדעת צוררי ישראל, כי ראוי להשמיד את היהודים בחרב וברעב, וכאיש הומני חשב, כי ראוי ואפשר לבלע אותם על ידי נתוק מוסרות הלאומיות ובטול הדת.

כדבר הזה אנו רואים כמעט בכל הסופרים הליברלים מאומות העולם, גם באותם שאינם נמנעים מספר בשבחם של ישראל; גם הם אינם יכולים להשתחרר מהדעה הקדומה, כי אין טוב לבני ישראל כי אם להטמע בין שאר העמים, ואי אפשר להם להעלות על דעתם, כי גם עם ישראל, כמו שאר העמים, צריך ואפשר לו להתפתח בדרכו המיוחד, והטמיעה תביא רעה לו ולעולם כלו.

[1]) בכלל עלינו להעיר, כי המשל שהביא לסינג ע"ד שלש הטבעות איננו דומה כלל לנמשל, והוא מראה, שסוף סוף לא התרומם לסינג הרבה בהשקפתו הדתית על שאר בני דורו ההומניסטים, שהעמידו את הדת רק על איזה עקרים בלבד. ואולם אנחנו היום יודעים, כי כל דת נולדה ע"י סבות רבות ושונות, היסטוריות, איקונומיות, פסיכולוגיות וכו'. ועל כן כל דת מקפת לא רק עקרים מפשטים, כי אם השקפה שלמה ומיוחדת על האלהים, על העולם ועל יחס האדם לאלהים וכדומה, וכמעט אי אפשר לרדת לעומקה, יען כי בה מתערבים גם יסודות אינדיווידואלים, שלפרטיהם אין חקר. וכל עם מחזיק בדתו לא מפני שעיקריה מוצאים חן בעיניו, כי אם מפני שהיא מתאימה לרוחו ומהלך התפתחותו ההיסטורית, ולא במקרה, כ"א ע"פ סבות ידועות, נתפתחה דת זו ולא אחרת בתוכו. ולו היו הדתות באמת משולות לשלש הטבעות, כי אז בודאי עשו כבר כל בני האדם משלשתן טבעת אחת וחדלו מריב.

„נתן החכם" היא ה„אידיאַל" של הטמיעה, ולא לחנם ששו לקראתו בני ישראל בתקופת הטמיעה ויהי להם ל„אלהים", כי בו נסתכלו וראו את חפץ לבם בצורה היותר נשגבה לפי דעתם. אבל אנחנו עתה אין אנו רואים בו כי אם אליל יפה, שבו נתגשמו דעות והרגשות של העבר. את האליל הזה נביא אל ה„מוזיאום", אל ההיסטוריא של עמנו, להיות למשמרת אתנו, אבל בהיכל הקודש לא נציגהו, לא נשתחוה אליו ולא נקריב לו קרבנות...

Krakau — Druck von Josef Fischer — 1905.

